

ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA IAȘI * INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE
MUZEUL BUCOVINEI SUCEAVA

CĂTĂLIN HRIBAN

IAȘII ÎN SECOLELE XV - XVIII
ELEMENTE DE TOPOGRAFIE ISTORICĂ

MUZEUL BUCOVINEI
EDITURA KARL A. ROMSTORFER

CĂTĂLIN HRIBAN

**IAȘII ÎN SECOLELE XV-XVIII
ELEMENTE DE TOPOGRAFIE ISTORICĂ**

**ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA IAȘI
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE
MUZEUL BUCOVINEI SUCEAVA**

CĂTĂLIN HRIBAN

**IAȘII ÎN SECOLELE XV-XVIII
ELEMENTE DE TOPOGRAFIE
ISTORICĂ**

EDITURA KARL A. ROMSTORFER

SUCEAVA, 2012

BIBLIOTHECA ARCHAEOLOGICA MOLDAVIAE XXI

EDIDERUNT

VICTOR SPINEI et VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HRIBAN, CĂTĂLIN

Iașii în secolele XV-XVIII : elemente de topografie istorică / Cătălin

Hriban. - Suceava : Editura Karl A. Romstorfer, 2012

Bibliogr.

ISBN 978-606-93329-1-7

94(498 Iași)

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate Institutului de Arheologie din Iași și Muzeului Bucovinei din Suceava

CUPRINS

<i>EVOLUȚIA ORAȘULUI IAȘI DIN PERSPECTIVA TOPOGRAFIEI ISTORICE (Victor SPINEI) .....</i>	<i>7</i>
1. ÎN LOC DE INTRODUCERE: DEFINIȚII. CONȚINUT. TERMINOLOGIE	11
2. CE ESTE TOPOGRAFIA ISTORICĂ?	19
3. SURSELE TOPOGRAFIEI ISTORICE	23
4. METODELE TOPOGRAFIEI ISTORICE	28
5. MORFOLOGIA SPAȚIULUI URBAN. PARADIGME, MODELE, RECONSTRUCȚII	37
6. NUCLEE ȘI NUCLEIZARE ÎN SPAȚIUL URBAN	43
7. ORAȘUL ÎN PALIMPSEST. IAȘII ÎNAINTE DE ȘTEFAN CEL MARE	47
Câteva opinii asupra începuturilor orașului în Evul Mediu moldovenesc	48
Fundalul fizic al orașului	66
Orașul Iași – o comunitate în timp	68
8. DE UNDE „VIN” IAȘII?	72
9. ORAȘUL IAȘI ÎN SECOLELE XVI-XVII. TOPOGRAFIA UNEI CAPITALE	82
Orașul plan	82
Înălțarea deasupra peisajului	120
Relieful spiritual: bisericile	120
Relief social: Curtea domnească	125
Relief economic: atelierele și piețele	128
10. ÎN LOC DE CONCLUZII: TOPOGRAFIA ORAȘULUI MEDIEVAL IAȘI – ÎNCOTRO?	137
BIBLIOGRAFIE	141
ANEXE	155

EVOLUȚIA ORAȘULUI IAȘI DIN PERSPECTIVA TOPOGRAFIEI ISTORICE

Centru citadin cu evoluție efervescentă, extinsă de-a lungul unui registru cronologic acoperind peste șase veacuri, dintre care o jumătate a acestei perioade ca reședință voievodală, Iași au avut să joace pe deplin îndrituit un însemnat rol economic, cultural, confesional și politic în cadrul Țării Moldovei, extrapolat într-o anumită măsură și spre celelalte regiuni românești și chiar dincolo de fruntariile lor. Aceste valențe au fost de natură să polarizeze interesul multor categorii de savanți și, în primul rând, al istoricilor, pentru trecutul său mai apropiat sau mai îndepărtat, ceea ce a generat o bogată și variată literatură de specialitate, însumând atât lucrări docte, cât și altele cu caracter de popularizare sau de factură diletantă.

Despre evoluția Iașilor pe parcursul evului mediu s-au elaborat numeroase studii speciale, problema fiind abordată – tangențial sau aprofundat – în diverse volume monografice sintetice, aferente fie numai Moldovei, fie întreg spațiului românesc. În chip firesc, nu toate aserțiunile exprimate asupra centrului urban de pe cursul Bahluiului își mai mențin actualitatea, dat fiind plusul de informații colectate în decursul vremurilor, care pun într-o lumină nouă anumite realități ale vremurilor revoluate.

În ceea ce privește editarea materialului diplomatic, Iași se află într-o situație privilegiată în raport cu marea majoritate a așezărilor citadine din spațiul carpatodanubian, întrucât a beneficiat de travaliul mai multor generații de harnici și pricepuți cercetători, încununat recent de publicarea la un înalt nivel al exigențelor a celor zece monumentale volume de „Documente privitoare la istoria orașului Iași”, primul rod al colaborării universitarilor ieșeni Ioan Caproșu și Petronel Zabariuc, iar celelalte nouă asumate numai de profesorul Ioan Caproșu. Tomurile grupează un număr impresionant de acte, de la cele mai vechi, datând de la începutul secolului al XV-lea, și până la 1800, publicate într-o cadență extrem de rapidă, între anii 1999 și 2007. Acest adevărat tezaur documentar va rămâne pentru decenii sau poate chiar secole o sursă inestimabilă pentru reconstituirea tuturor segmentelor vieții orășenești ale vechii așezări din partea centrală a Moldovei.

La configurarea trecutului ei un aport însemnat ar fi trebuit să revină și cercetărilor arheologice. Acestea au demarat în mod promițător în anii postbelici, sub coordonarea unei echipe de specialiști condusă de profesorul Alexandru Andronic, care a explorat în mod corespunzător mai cu seamă rezultatele săpăturilor inițiate în zona Curții domnești. Din păcate, în ultimele decenii, colectivele de cercetători cărora le-au incumbat dirijarea lucrărilor pe șantierele din perimetrul inițial al așezării medievale de la Iași, cu tot profesionalismul atestat în efectuarea lor, nu au reușit, cel puțin până în acest moment, să valorifice științific decât o mică

parte din materialele recuperate prin săpăturile metodice sau de salvare pe care le-au întreprins, uneori din cauza ritmului suprasolicitant al muncii de șantier, al lacunelor organizatorice înregistrate de unele instituții abilitate și al altor disfuncționalități, dar altele și din pricina propriei lipse de voință.

Nădăjduim ca aceste neîmpliniri să fie remediate în anii următori, întrucât considerăm că numai printr-o juxtapunere a mărturiilor scrise și ale celor arheologice se va putea ajunge la reconstituiri credibile ale ambientului medieval din vechea reședință domnească de pe cursul Bablului.

Edificat pe deplin asupra stadiului cercetărilor în domeniul evocat, Cătălin Hriban a cutezat să-și asume o misiune câtuși de puțin facilă prin alegerea unui subiect – inițial teză de doctorat, susținută la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași în februarie 2011 – de reală dificultate, precum cel la care ne referim. Nu este mai puțin adevărat că, atunci când a optat pentru respectiva temă, nutrea speranța în publicarea într-o ritmicitate normală a rezultatelor săpăturilor arheologice, ceea ce, din nefericire, nu avea să se întâmple.

Spre deosebire de numeroșii investigatori ai problemei genezei și evoluției vieții orășenești din regiunile românești – istorici, arheologi și geografi –, care au tratat, potrivit normelor tradiționale, diverse aspecte legate de structurile urbane, Cătălin Hriban a ales un mod de abordare cu totul original, cel puțin în cadrul istoriografiei românești, pornind de la cazul particular al Iașilor. Domnia sa a avut drept punct de demaraj aspectul topografic al așezărilor urbane, în conexiune cu cadrul natural, supus acțiunii multiple și persuasive exercitate de elementul antropic. Acest unghi de prospecțiune nu presupune câtuși de puțin o detașare de încărcătura densă a diferitelor categorii de izvoare, ci necesită o utilizare complexă a tuturor surselor disponibile, atât scrise (narative, documentare, beletristice, cartografice etc.), cât și arheologice. Anumite idei pentru cercetările din sfera topografiei istorice i-au fost sugerate, precum rezultă din materialul bibliografic folosit, de lucrări recente recoltate prioritar din literatura erudită anglofonă, în care dezbaterile de ordin teoretic sunt extrem de penetrante și fructuoase, în mare parte și datorită abordării unor fațete epistemologice adesea debordante prin varietate și inventivitate, precum și a lipsei de complezențe chiar față de punctele de vedere cu aureolă axiomatică.

Autorul volumului a întreprins și o estimare critică echilibrată, neprejudiciată de nici o emfază sau de răsfățuri de pedanterie, a interpretărilor celor ce l-au precedat în preocupări, emițând verdicte legitime în privința limitelor metodologiei adoptate și asupra concluziilor de ordin general, pe care a ținut să le emendeze prin argumente convingătoare.

Considerăm meritorii precizările teoretice făcute în lucrare asupra atributelor arheologiei citadine, a etapelor fenomenului de urbanizare, a pluralității căilor prin care se accede spre nucleele orășenești, a relevanței compoziției etnico-demografice a localităților, a varietăților formelor arhitecturale, a dispunerii lor în perimetrele citadine, a structurării tramelor stradale, a amplasamentului construcțiilor auxiliare, a cauzelor apariției specificităților zonale, de cartier sau stradale, a ponderii ramurilor meșteșugărești și agricole în economia așezărilor, a principalelor fluxuri comerciale cu extensie internă sau internațională, a raportului dintre centru și periferie, a deciziilor ce au guvernat amplasarea construcțiilor de cult, a prezenței rețelei administrativ-fiscale, a rolului curților domnești în dinamizarea procesului de urbanizare, în instituirea ordinii și a dreptului etc., prin urmare o paletă problematică de o mare diversitate și

complexitate, rareori avută în vedere în ansamblul ei de majoritatea cercetătorilor, cel puțin până în prezent.

Cătălin Hriban nu s-a mulțumit numai cu enunțurile teoretice, ci s-a preocupat să le aplice pragmatic în cazul Iașilor. În mod firesc acesta nu a conceput geneza și dezvoltarea centrului de pe valea Babluiului drept un fenomen autarhic, ci l-a analizat în conjuncție cu realitățile din alte zone ale Moldovei, apelând la izvoarele documentare cele mai revelatoare și utilizând critic concluziile istoricilor, arheologilor și arhitecților ce s-au aplecat spre studierea aceluiași conglomerat problematic. Dat fiind penuria informativă, paralelismele sugerate cu elementele de geografie istorică și de arhitectură constatate pentru alte centre orășenești de la răsărit de Carpații Orientali nu au fost întotdeauna posibile, dar ele vor deveni desigur mult mai rodnice pe măsura acumulării unor noi materiale documentare, în special a celor de factură arheologică.

Pe alocuri, autorul a depășit spectrul problematic prefigurată de titlul volumului, fiind tentat să abordeze aspecte legate de trecutul Iașilor, care, cu toate că au focalizat atenția multor generații de specialiști, sunt departe de a întruni un consensus omnium, dând loc la controverse. Setul bogat și divers de tabele și planuri, întocmite cu acribie, este de natură să argumenteze anumite aprecieri din textul propriu-zis. Ar mai fi de notificat modul original în care a fost concepută arhitectura globală a lucrării și propensiunea pentru teoretizări ce au țintit dincolo de realitățile circumscrise trecutului medieval al Iașilor.

Victor SPINEI

1. ÎN LOC DE INTRODUCERE: DEFINIȚII. CONȚINUT. TERMINOLOGIE

Monografiile arheologice și istorice dedicate orașului medieval românesc din afara arcului carpatic au suferit, de la începuturi, de lipsa unei paradigme topografice istorice, element teoretic de bază pentru orice încercare de restituire a structurii și aspectului oricărei locuiri istorice. O paradigmă topografică este un concept prea abstract însă, pentru a fi construit și argumentat ca atare, de aceea principalul instrument de lucru este modelarea, atât teoretică (structurală), cât și topografică (morfologică). În absența unui corpus consistent de izvoare cartografice, augmentat de rezultatele structurate ale cercetării arheologice și documentare, construirea unor astfel de modele pentru orașele medievale este o întreprindere dificilă, care necesită, în primul rând, elaborarea unui set de instrumente și metode care să filtreze, organizeze și coroboreze informațiile disponibile, oricât de fragmentare ar fi acestea. Este evident faptul că nucleul unui astfel de *toolkit* de topografie istorică este constituit din instrumentele de analiză și construcție puse la dispoziție de majoritatea pachetelor GIS (Sisteme Geografice Informaționale), utilizate pentru extrapolarea intensivă și extensivă a datelor de natură cartografică, topografică, arheologică și documentară.

Definiția orașului incipient, în cadrul paradigmei geografie umane, ar fi o *concentrare a unui număr mare de oameni, agregați în scopuri rezidențiale și productive*¹, iar cantitatea măsurabilă și calitatea care determină încadrarea unei așezări în categoria oraș sunt variabile care depind de contextul social și politic contemporan². Primordial este argumentul ocupațional, cu un semi-argument negativ: majoritatea locuitorilor orașului nu sunt angrenați în activități agricole, iar populația orașului nu este auto-suficientă, și un semi-argument pozitiv: locuitorii orașului oferă servicii și bunuri comunităților rurale din hinterland în schimbul alimentelor, materialelor de construcții sau combustibilului³.

---

1 K. Davis (ed.), *Cities: Their Origin, Growth and Human Impact*, San Francisco, 1973, p. 36.

2 D.C. Thorns, *The Transformation of Cities. Urban Theory and Urban Life*, Basingstoke, 2002, p.116.

3 G. Sjoberg, *The Origin and Evolution of Cities*, în *Cities: Their Origin, Growth and Human Impact*, p. 108.

Analiza și restituirea topografiei unui oraș medieval este o încercare curajoasă, care necesită aportul tuturor izvoarelor (documentare, narrative, arheologice, cartografice) și o metodă eliberată de șabloane, mai apropiată de antropologia modernă a *peisajului cultural*⁴ decât de cercetarea istorică tradițională. Topografia, conform definiției standard a dicționarului explicativ al limbii române⁵, este un termen aplicat forțat tipului de cercetare pe care o întreprindem. Tradițional, literatura de limbă franceză consideră topografia fie o micro-geografie, analitică și locală (în contrast cu Geografia, sintetică și generală⁶), fie o reprezentare a caracteristicilor unei regiuni date, clar delimitate, sub formă grafică sau textuală⁷. În acest context, cercetarea noastră iese cu mult în afara cadrului clar definit de termenul clasic de *topografie*.

Departate de a se dori o simplă descriere micro-geografică sau o simplă reprezentare grafică sau textuală a morfologiei terenului, o topografie istorică a orașului încearcă să realizeze **un model dinamic al unei entități complexe, spațiale și sociale, în cursul unei perioade de timp date**. În fapt, sensul dat de noi topografiei istorice iese în afara sensului geografic, pe care îl păstrează ca nucleu de bază, devenind, prin acrețiunea surselor și metodelor specifice istoriei, arheologiei și antropologiei sociale, o direcție de cercetare pluridisciplinară foarte apropiată de arheologia peisajului (în forma complexă în care evoluat aceasta în ultimul deceniu⁸). Această extensie trans-geografică devine cu atât mai aparentă atunci când privim topografia istorică în relația acesteia cu geografia istorică, unde dialectica *analitic și descriptiv* versus *sintetic și generalizant* reflectă clar relația dintre *comunități și localități*⁹, pe de o parte, și *populații și teritorii*, de cealaltă.

În fapt, topografia și ecologia urbană, departe de a fi doar un fundal, care evoluează sub propriile cadențe, ritmate cosmic și planetar, sau, în cealaltă extremă, cauze determinante, *genii loci* imanente și vigilente ale organismului urban, stimulându-i constant și decisiv viața, sunt piese componente ale istoriei materializate, care influențează și sunt influențate, care alterează și sunt, la rândul

4 „Kulturlandschaft” sau „Cultural Landscape”, la Octavian Groza devine „peisaj antropizat” (*De re geographica, sau lungul drum al spațiului către teritoriu*, în *Teritorii (Scrieri, descrieri)*, București, 2003, p. 241.)

5 *Noul dicționar explicativ al limbii române*, București, 2002, sub voce „topografie”, p. 762.

6 M.-C. Robic, *Carte et topographie*, în *L’Oeil du Cartographe*, Paris, 1995, p. 246.

7 *Ibidem*, De remarcat discuția autoarei asupra fluidității termenului „topografie” la teoreticienii dintre 1870 și 1890 (p. 247) oscilând între ...*la topographie est l’étude minutieuse de la structure du sol ...*, produsul unui astfel de studiu minuțios (harta topografică sau modelul în relief) și substantivul sinonim cu *relief* sau cu *morfologie* (p. 249)

8 Vezi discuția asupra evoluției conceptului și vocabularului arheologiei peisajului la K.F. Anschuetz et al., *An Archaeology of Landscapes: Perspectives and Directions*, în *Journal of Archaeological Research*, Vol. 9, Nr. 2, 2001; cf. și C. Renfrew, P. Bahn (eds.) *Archaeology, The Key Concepts*, Londra, 2005, p. 117-118.

9 În continuare, termenul de „localitate” este folosit în accepțiunea de poziție, situare, amplasare a unui obiect și, prin extensie, a spațiului concret, definit de respectiva poziție.

lor, alterate de oraș. Studiul istoriei orașului medieval din spațiul extracarpatic nu poate scăpa de bolile copilăriei, determinisme moștenite, atâta vreme cât nu este conștient acceptată ideea că orașul istoric (indiferent de vechimea zidurilor) există în interiorul topografiei și ecologiei sale, iar acestea, la rândul lor, există, paradoxal, în interiorul orașului. Oamenii care fac istoria alterează, în același timp, locul, *topos*-ul, „culturalizează” peisajul în sensul în care succesul unei civilizații depinde de măsura în care reușește să își adapteze peisajul, iar nu să se adapteze acestuia¹⁰.

Nu întâmplător, disciplina care a impus și susținut cel mai puternic importanța spațiului în cercetarea socială este geografia umană. Încercarea de a aduce teoria socială marxistă la un numitor comun cu teoria urbană a produs, prin concluziile lui Daniel Harvey¹¹, axioma influenței directe a locului geografic asupra evoluției individuale a persoanelor. În cazul în care componenta economică a acestei evoluții nu doar a persoanei ci, prin extensie, și a comunității, este considerată determinantă, rezultatul este o teorie a economiei politice a spațiului.

În ultimul deceniu, interesul pentru cercetarea teoretică a interacțiunii dintre cultură și mediul fizic a fost reînnoit de sinteza lui Thomas Gieryn¹², care accentuează importanța structurilor spațiale în modelarea comportamentului comunității umane, în detrimentul elementelor care țin de economia politică. Spațiul nu este, astfel, doar un fundal al desfășurării sociale, ci o componentă reală a acesteia, materialitatea spațiului (dincolo de simpla definiție geometrică, neadecvată) este dată de activitatea umană și valorile economice și sociale (care „umplu” geometria nudă). Astfel, topografia peisajului locuit/construit nu este doar un model explicativ și descriptiv al geometriei localității, ci o reprezentare a unui spațiu definit geometric și temporal de activitatea umană, reprezentare instrumentată de înțelegerea și valorizarea spațiului de către comunitate, sub forma unui model social/cultural perceptibil prin intermediul surselor istorice¹³.

Figura 1 ilustrează această schemă conceptuală, care marchează traseul localității de la spațiu fizic (geografic) la model topografic istoric, prin intermediul

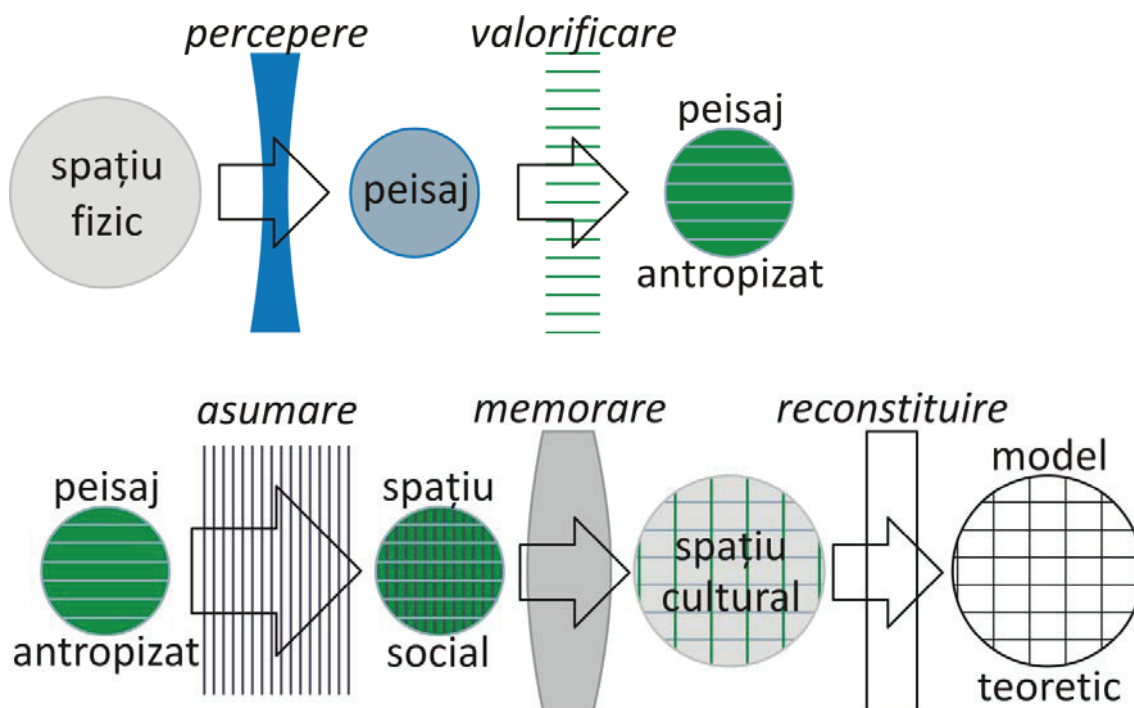
10 G. Jehel, P. Racinet, *La ville médiévale. De l'Occident chrétien à l'Orient musulman (V^e-XVe siècles)*, Paris, 1996, p. 62.

11 D. Harvey, *Social Justice and the City*, Baltimore, 1973, p. 133.

12 T. J. Gieryn, *What buildings do*, în *Theory and Society*, 31(1), 2002 p. 39-41; pentru un exemplu de analiză metodică a interacțiunii strânse dintre mediul fizic și cultură cf. V. Spinei, *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450)*, Boston, 2009.

13 B.K. Roberts, *Landscapes of Settlement. Prehistory to the present*, Londra, Routledge, 1996, p. 12; J. Fernandez, *Emergence and Convergence in some African Sacred Spaces*, în S. M. Low, D. Lawrence-Zuniga (eds.), *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*, Oxford, 2003, p. 187.

acțiunilor umane de percepere¹⁴, valorificare, asumare și memorare, folosind paradigma de definire a habitatului ca funcție a spațiului perceput și asumat, emisă de Roberts¹⁵ pentru habitatul rural și ilustrată în **Figura 2**.

Fig. 1

Diagrama ilustrează această schemă conceptuală, care marchează traseul localității de la spațiu fizic (geografic) la model topografic istoric, prin intermediul acțiunilor umane de percepere, valorificare, asumare și memorare, folosind paradigma de definire a habitatului ca funcție a spațiului perceput și asumat emisă de Roberts pentru habitatul rural, ilustrată în Fig. 2.

14 Peisajul este o construcție culturală, care conferă în final spațiului fizic un sens social, J. Brück, M. Goodman (eds.), *Making places in the prehistoric world: themes in settlement archaeology*, Londra, 2001, p. 1-3.

15 Roberts, *op. cit.*, fig. 1.5, p. 11.

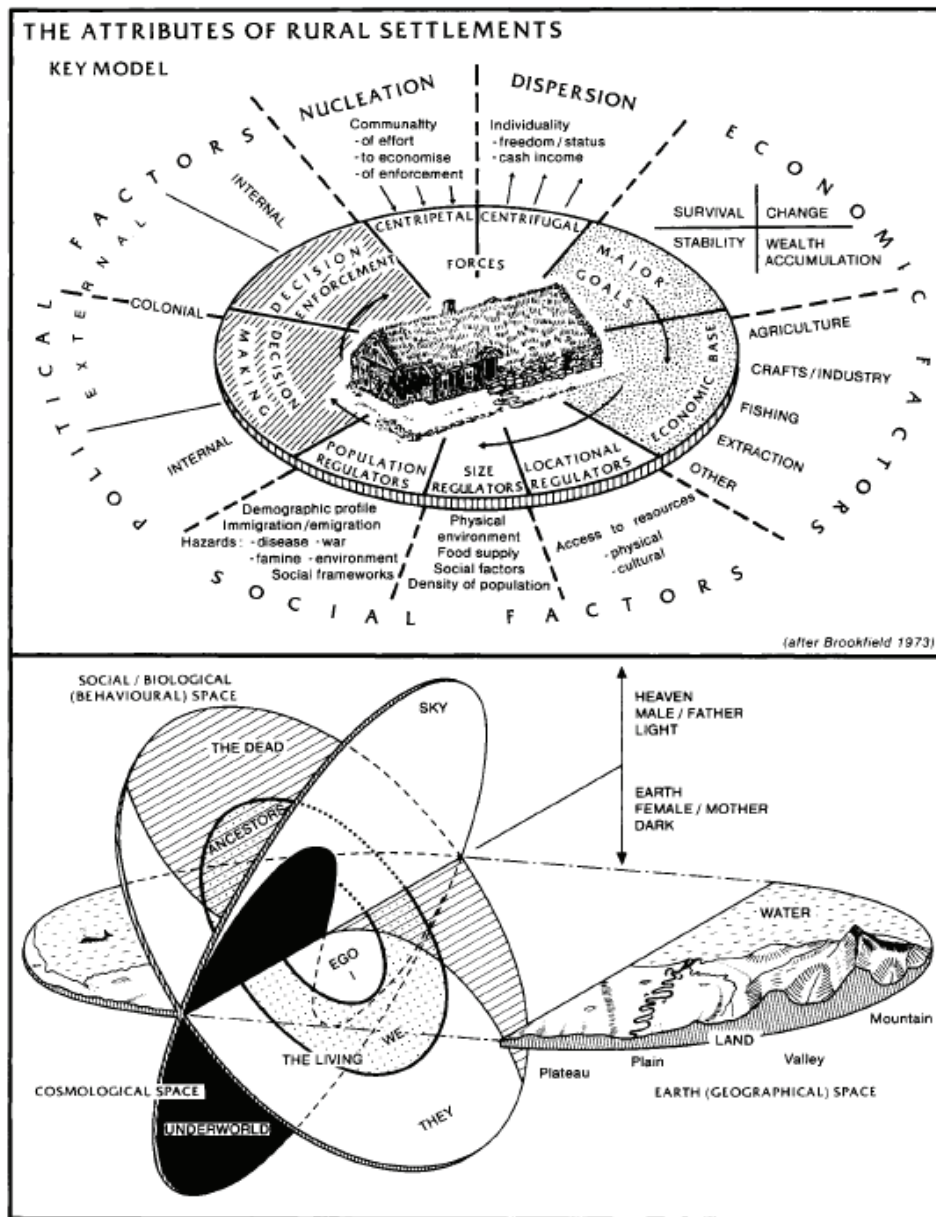

Fig. 2

Diagrama ilustrează paradigma de definire a habitatului ca funcție a spațiului perceput și asumat, emisă de Roberts pentru habitatul rural. (apud Roberts, *Landscape of Settlement*)

Spațiul este permanent format și re-format de utilizatorii săi și, la rândul său, dirijează și alterează acțiunile utilizatorilor. Aspectul material cel mai consistent al spațiului, construcția, nu este un obiect inert, ci este un factor important în modelarea geometrică și dinamică a comunității. Acțiunea de a construi are valoare socială și, prin urmare, este supusă dezbaterii și deciziei. Odată construită, clădirea, prin intermediul componentelor interne (ziduri, căi de acces și încăperi), aceasta restricționează și dirijează acțiunile și viziunea locatarilor asupra mediului¹⁶. Pe un plan superior materialului imediat, construcțiile sunt în același timp idei, concepte și repere sociale și culturale, care modelează domeniul privat, comunitar și public. Teoretic, orașul constă într-o serie de structuri fizice (clădirile și străzile care constituie morfologia localității) ocupate de grupuri sociale¹⁷. Structurile fizice sunt relevante, astfel, doar în contextul interacțiunii cu structurile sociale și culturale, alături de care constituie sistemul urban. Această paradigmă este în fapt o conceptualizare antropologică a schemei structurale al lui Anthony Giddens, în care orașul este un sistem simplu de „reguli și resurse”¹⁸, în interiorul căruia componentele culturale (idei, valori, legi), interacționează cu componentele materiale (persoane, obiecte, construcții). Cotidianul și evoluția personală sunt modelate de gradul de succes cu care individul sau comunitatea reușește să valorifice și să altereze în scopuri proprii resursele și regulile sistemului urban. Prin urmare, cauzalitatea este permanent reciprocă, structurile fiind atât mediul cât și rezultatul acțiunii umane¹⁹.

Este deja demonstrat că relațiile dintre societate și mediul fizic nu sunt niciodată constante sau fixe, datorită faptului că fie și prin perceperea mediului fizic sub formă de peisaj, acesta este alterat, iar utilizarea și ocuparea umană, succesive și ciclice nu trebuie relaționate cu mediul fizic sau cu peisajul „natural”, nevalorificat, ci cu peisajul deja modificat de activitatea umană (modificat cultural = antropizat), oricât de subtilă sau cantitativ ne semnificativă ar fi alterarea. Modurile de viață perceptibile istoric sunt, de fapt, rezultatele înțelegerii și valorificării de către umanitate, ca proces în timp, a fiecărui tip de mediu, a fiecărui peisaj, prin intermediul percepției mediate de experiențe istorice și culturale, și modulate de tehnologii, dezvoltate autohton sau împrumutate.

Conexiunile fundamentale dintre localitățile individuale, așezare și teren sunt reunite sub forma conceptelor de *amplasament*, care este porțiunea de teren pe care așezarea este poziționată, fie aceasta o fermă izolată, un cătun, un sat sau un oraș, și de *situare*, care este contextul topografic mai larg, format de relațiile spațiale cu terenul din teritoriul imediat și apropiat. Acest complex set de relații este sintetizat în diagrama din **Fig.3**.

---

16 Gieryn, *op. cit.*, p. 42.

17 Gieryn, *op. cit.*, p. 43.

18 A. Giddens, *Central problems in social theory: Action, structure, and contradiction in social analysis*, Berkeley, 1979, p. 96.

19 *Ibidem*, p. 99.

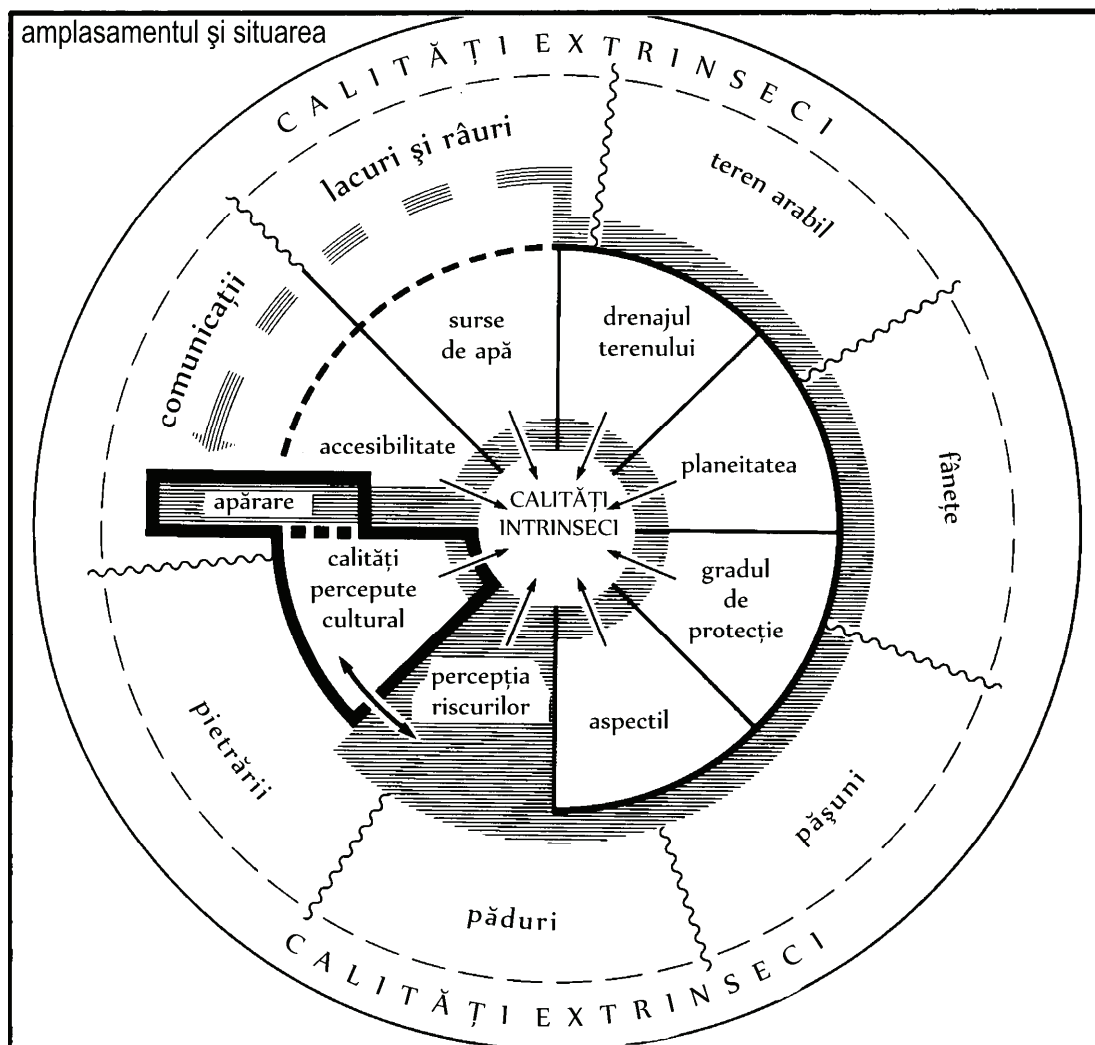
Fig. 3

Diagrama ilustrează relația dintre amplasament și situare, în lumina raporturilor dintre calitățile intrinseci și cele extrinseci ale habitatului (apud Roberts, *Landscape of Settlement*)

Deși concepția de bază a diagramei este cea a unei așezări rurale și agricole (indiferent de economia majoră, reprezentată de cultivare sau păstorit), aceasta este suficient de generală pentru a fi aplicabilă așezărilor non-agricole. Cercul central reprezintă așezarea propriu-zisă, care este poziționată pe o porțiune de teren (amplasamentul). Terenul poate fi omogen sau diversificat, dar este amplasat în interiorul unui teritoriu care servește locuitorilor pentru subzistență (situarea). Al doilea cerc include șase caracteristici importante care afectează alegerea amplasamentului (aspectul, gradul de expunere, planeitatea, drenajul, sursele de apă și accesibilitatea). Importanța relativă a acestor caracteristici variază de la așezare la așezare și de la regiune la regiune. Conținutul acestora constă în calități care sunt intrinseci amplasamentului așezării și sunt utile sub forma unei paradigme simple necesare evaluării unui amplasament. Aplicarea lor în mod nediscriminat poate conduce la o explicare facilă a proceselor, prin justificarea *post-hoc*, raționând retrospectiv pornind de la situația actuală.

Amplasamentele sunt selectate nu doar pentru calitățile lor intrinseci, ci și pentru accesul la resurse economice cheie, care sunt localizate în afara amplasamentului propriu-zis al așezării, fiind deci calități extrinseci, cum sunt accesul la teren arabil și la fânețe, păduri și pășuni, la combustibil și materiale de construcție, la comunicații locale și regionale sau la cursuri de apă sau lacuri și iazuri. Aceste calități implică un set mai complex de decizii evaluative, iar fiecare așezare cu amplasamentul ei reprezintă o matrice de inter-relații între toți factorii enunțați.

Este foarte probabil ca o parte dintre aceste caracteristici să își releve calitatea reală abia după un număr de ani de utilizare (resursele de apă, expunerea la vânturi sau drenajul apelor din precipitații sau topirea zăpezilor), atunci când terenul este deja alterat de comunitatea care îl locuiește și exploatează, de exemplu prin compactarea solului, eroziunea biosolului sau doborârea copacilor din teritoriul imediat. Conștientizarea pericolelor și riscurilor fizice poate apărea doar ca urmare a experienței acumulate în timp, ceea ce sugerează că multe din deplasările de habitat constatate arheologic sunt rezultatul direct al unor evaluări eronate din faza inițială de selectare a amplasamentelor (de valorificare a peisajului). În orice caz, conștientizarea riscurilor este un element indisolubil legat de modul de viață, în speță integrat în cultura unei comunități date.

Acele caracteristici ale amplasamentului care sunt percepute cultural sunt cu siguranță cele mai dificil de definit, întrucât fiecare comunitate și fiecare cultură are propriul set de astfel de calități de aplicat peisajului în procesul de valorificare a acestuia, iar setul respectiv este fluid în timp, atât ca dimensiuni cât și ca importanță. Totuși, aceste caracteristici percepute cultural pot fi recuperate și analizate în cursul cercetării istorice prin intermediul culturii materiale cercetate arheologic și prin intermediul analizei antropologice a tradiției, conservate oral sau sub formă de informații documentare și narative.

2. CE ESTE TOPOGRAFIA ISTORICĂ?

Dacă în cele de mai sus am încercat să definim domeniul de cercetare al topografiei istorice, trebuie să facem un excurs, în cele ce urmează, în definirea noțiunii și conceptului de *topografie*, conform evoluției istorice a acestuia.

În condițiile în care această noțiune era definită, încă din 1614, de către Pierre Davity (*Les États et les Empires du Monde*), astfel: „Topografia, adică descrierea unui loc, nu este altceva decât reprezentarea specifică a unui oraș, cu sau fără teritoriul său”²⁰, expresia *topografie urbană* ar părea, fără îndoială, tautologică. Înțelesul compusului de origine elină τόπος γραφίς este mai complex decât o arată o simplă explicare descriptivă.

Cleric, învățat și călător, născut în 1145 sau 1146 și mort în 1223, Gerald of Wales poate fi numit inițiatorul topografiei descriptive, prin relatarea sa *Itinerarium Cambriae* (1191), tradusă din latină abia în secolul al XX-lea. Ceea ce distinge *O călătorie prin Țara Galilor* a lui Gerald de multele relatări de acest gen mai mult sau mai puțin contemporane este prezența, chiar și în germen, a unor elemente analitice ale habitatului care pot fi regăsite, sub formă de caracteristici intrinseci sau extrinseci, în schema lui Roberts.

Pentru topografii englezi ai perioadei elisabetane, topografia a fost mult mai mult decât o „descriere a locului”. Pentru John Leland (1549, *The Laborious Journey and Serche of J. Leylande for Englandes Antiquities*)²¹ și William Camden (1586, *Britannia*)²², analogia biografie – topografie merge dincolo de simpla alăturare etimologică, topografia devenind o „narare” a locului, cu istoria, ecologia și oamenii acestuia. În acest sens, topografia majoră, epică, a Angliei, este un *periegesis*, Camden fiind elogiât de Anthony à Wood drept un Pausanias al Insulelor Britanice. Folosirea lui Pausanias ca termen de comparație este justificată ca elogiu, în sensul de părinte fondator al unei literaturi, modalitatea de „topo-narație” a geografului și călătorului grec fiind una fundamental ancorată în

---

20 Apud Groza, *op. cit.*, p. 237.

21 A.W. Ward, W.P. Trent et al., *The Cambridge History of English and American Literature*, III, New York, Bartleby.com (www.bartleby.com/cambridge/213/1507), 2000, p. 21.

22 *Ibidem*, p. 19.

statura umană. Deși documentarea de bază este riguroasă și aproape exhaustivă²³, textul final este lipsit de dimensiunea analitică, obiectivă, care ar oferi un caracter științific *Periegesis*-ului, dimensiune care interesează, în mod principal, tema cercetării de față, fiind aglutinat din multe și familiare topografii minore. Topografiile Renașterii, în tradiția lui Pausanias, sunt prin excelență experiențe subiective, personale. Exemplul cel mai elocvent este Jean-Jacques Boissard, a cărui *Romanae Urbis Topographia & Antiquitates* narează simultan Roma clasică și cea renescentistă prin intermediul a patru „plimbări” pe trasee paralele care pleacă de la castelul Sant’Angelo²⁴.

Sensul modern al termenului „topografie” exclude o mare parte din elementul *narativ* al „descrierii”. În franceza modernă, la fel ca și în engleza americană, topografia este exclusiv studiul și descrierea reliefului unei localități, în timp ce engleza britanică păstrează o parte din sensul de generalitate descriptivă a *periegesis*-ului lui Camden sau Boissard. În arheologia modernă, cercetarea topografică a fost înglobată aproape exclusiv sub forma definiției geografice moderne, de morfologie, geometrie și relief ale unei localități, indiferent dacă obiectul cercetării este punctiform sau regional²⁵.

Plecând de la aceste definiții istorice, conturarea conceptului de topografie istorică s-ar rezuma la constrângerea „descrierii” prin obiect (la un moment dat sau într-o perioadă dată, aflate în trecutul istoric al naratorului) și prin metodă (folosirea izvoarelor istorice, de natură cartografică, arheologică, documentară sau literară). În fapt, constrângerile definitorii ale unei topografii istorice încetează contururile metodei, limitele dintre „narațiunea” micro-geografică, arheologia peisajului și istoria peisajului cultural devenind permeabile până la inexistență.

Excursul lui Camden, care construiește o istorie a localităților britanice pe fundațiile geografiei ptolemaice în forma romană imperială a acesteia (păstrată ca referință cartografică permanentă), folosind izvoarele documentare, narative și numismatice, devine un model peren, care se regăsește, în forme mai mult sau mai

---

23 „Pausanias est l'égal d'un philologue ou d'un archéologue allemand de la grande époque; pour décrire les monuments et raconter l'histoire des différentes contrées de la Grèce, il a fouillé les bibliothèques, a beaucoup voyagé, a tout vu de ses yeux. (...) La précision des indications et l'ampleur de l'information surprennent, ainsi que la sûreté du coup d'œil.” P. Veyne, *Les Grecs ont-ils cru à leurs mythes ?*, Paris, 1984, p. 96.

24 Umanist protestant, Boissard este în același timp pasionat de Antichitate și favorit al papei Paul al IV-lea și al cardinalilor Cesi, Carraffa și Carpi. Topografia sa romană apare în două volume *in-folio* la Frankfurt în 1597 și 1602, fiind o dezvoltare monumentală, bogat ilustrată, a unei broșuri-ghid publicată pentru uzul pelerinilor și al turiștilor pasionați de Antichitate; B. Poulle, *Rome vue par l'humaniste Jean-Jacques Boissard (1528-1602)*, în *Roma illustrata*, P. Fleury, O. Desbordes (eds.), Caen, 2008, p. 365-376.

25 Exemplul cel mai la îndemână este, în același timp, și cel mai grăitor: manualul de *Aplicații ale topografiei și cartografiei în cercetarea arheologică* (A. Morintz, C. Schuster, Târgoviște, 2004), p. 12-13 în care topografia este doar o categorie a „măsurătorilor terestre”, referințele autorilor fiind limitate la manualele de geodezie și topografie ale facultăților de geografie, din care autorii compilează abundant și relativ nediscriminat (p. 33, nota 128: „jalonul este o prăjină din lemn de brad cu lungimea ...”).

puțin vizibile, în întregul corpus al literaturii arheologice și de geografie istorică din domeniul cultural anglo-saxon până în secolul al XX-lea.

Probabil cea mai reușită exemplificare ieșeană a concepției lui Leland și Camden ar fi monografia *Orașul Iași* a lui N. A. Bogdan, o topografie minoră, nu în sensul dimensiunilor fizice sau în cel al derizoriului, ci în sensul familiarului, al unei dimensiuni comprehensibile la nivelul uman. Elaborarea unei topografii sistematice, metodice, a unui oraș medieval moldovenesc nu este numai supusă servituților generate de paucitatea izvoarelor, ci și celor generate de precaritatea metodei sau, mai degrabă, de absența acesteia. Disponibilitatea limitată a izvoarelor face ca „nararea” locului, a orașului, să nu poată fi făcută decât în planul unui prezent, extins cu una sau două generații, calculate din perspectiva memoriei orale. Astfel, *periegesis*-ul lui Cantemir include memoria unei „vânători de antichități” în ținutul Fălciului²⁶, iar N. A. Bogdan relatează, la persoana I, amintirea unei convorbiri cu „răposatul inginer G. Bayardi”²⁷ despre descoperirile arheologice ale acestuia de la Curtea Domnească. Trecutul locului, istoria orașului, sunt statice, imagini înșiruite, desprinse din documentele păstrate și din cronică, ancorate puternic în planul dominant și determinant al prezentului ca tot atâtea carote stratigrafice. Ceea ce lipsește din topografia lui N.A. Bogdan este analiza, încercarea de a explica metodic, viziunea. Reluând analogia biografie – topografie, *Monografia istorică și socială* a lui N. A. Bogdan reușește să fie un text bogat, erudit și bine scris, o „narare”, într-adevăr (nu a unei vieți, ci a unui oraș), dar romanțată.

Peisajul antropizat, ca să folosim conceptul introdus deja în literatura de limbă română (v. *supra*, nota 4), își are originile în bazele teoretice enunțate încă din 1940 de Carl Sauer, fondatorul geografiei umane moderne, exprimând sintetic necesitatea revizuirii paradigmei teoretice a disciplinei²⁸. Peisajul antropizat este definit, la origine, ca *versiunea geografică a economiei unei comunități, constând în procurarea de alimente, adăpost, mobilier, unelte și transport. Exprimate în termeni geografici, acestea înseamnă câmpuri, pășuni, păduri și mine (terenurile productive), pe de o parte, și drumurile și structurile (locuințe, ateliere, depozite), pe de altă parte, pentru a folosi termenii cei mai generali*²⁹. Domeniul și obiectivele generale și specifice ale geografiei umane sunt, prin urmare, studierea, analiza și reconstituirea unui teritoriu a cărui stare naturală este alterată progresiv de locuirea și exploatarea de către o populație (o *cultură* în sensul arheologic) și descrierea stadiilor intermediare și finale ale acestei alterări/evoluzii a peisajului antropizat. Stadiul evolutiv final al acestei succesiuni de stări *antropizate* poate fi definit restrângând genul proxim al conceptului geografic care stă la baza *topografiei istorice* sub forma noțiunii de „peisaj creat”

26 *Descrierea Moldovei*, p. 29.

27 N.A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, (ediția a III-a), Iași, 1997, p. 21.

28 În discursul adresat Asociației Geografilor Americani în calitate de președinte, decembrie 1940, Baton Rouge LO. Text on-line la: http://www.colorado.edu/geography/giw/sauer-co/1941_fhg/1941_fhg.html (Carl-Edwin Sauer), *Foreword to Historical Geography*.

29 *Ibidem*, traducerea noastră.

(*created landscape*), introduse relativ recent (1991) de William Cronon, pentru a defini rezultatul alterării și re-formării substanțiale a peisajului unei așezări prin acțiunea inovațiilor și instituțiilor umane³⁰. Problematika remisă de conceptul de *peisaj creat* se suprapune oarecum obiectului topografiei istorice, utilitatea acestuia pentru demersul nostru fiind diminuată de restricția de bază a „alterării și re-formării semnificative”. Cu alte cuvinte, *peisajul creat* se raportează la *peisajul antropizat* ca anvelopă conceptuală, *peisajul natural* fiind alterat progresiv, până la aneantizare.

Peisajul creat nu există înainte de un moment/punct teoretic, fiind astfel independent de localitate și temporalitate, în consecință anistoric și inutil ca obiect al Topografiei istorice. La jumătate de secol după Sauer, însuși conceptul de „peisaj” suferă o mutație profundă, datorată redefinirii noțiunii de către Dennis Cosgrove³¹, sub forma peisajului care este, de fapt, rezultatul interpretării umane a lumii, o reprezentare a universului sensibil într-o paradigmă necesar ideologică. Corolarul acestei mutații conceptuale este acela că peisajul nu are existență în absența unui observator uman capabil de interpretare³². Această viziune asupra *peisajului* conferă, de altfel, conținut și realitate arheologiei peisajului, redefinind relația dintre peisajul „natural” și cel antropizat în sensul unei simplificări, ca o relație de la reprezentarea statică la cea dinamică, de la percepție la intervenție, în care *peisajul creat* este manifestarea de maximă energie a reprezentării dinamice a lumii perceptibile.

Plecând de la corelația *topografic*-specific versus *geografic*-general, topografia istorică se poate constitui într-o formă localizată de studiu analitic al *peisajului antropizat*, în accepțiunea de conținut descriptiv al geografiei umane. Domeniul spațial al topografiei istorice ar fi, astfel, *local*, în relație de subordonare față de domeniul spațial *teritorial* (de la regional la continental) al geografiei umane.

---

30 W. Cronon, *Nature's Metropolis Chicago and the Great West*, New York, 1991, p. 23.

31 D. Cosgrove, *Social Formation and Symbolic Landscapes*, Londra, 1984, p. 15.

32 R. Layton, P. J. Ucko (eds.), *The Archaeology and Anthropology of Landscape. Shaping Your Landscape*, Londra, 2009, p. 8.

3. SURSELE TOPOGRAFIEI ISTORICE

Adeseori, încercarea de restituire a istoriei unui organism urban se bazează pe simpla constatare a supraviețuirii acestuia și pe urmărirea, enumerativă și descriptivă, a fazelor sale de evoluție și de regresie. În acest context, topografia și ecologia istorice ale unui oraș sunt doar cauze, printre altele, care contribuie, într-o măsură mai mare sau mai mică la accesul la istorie al orașului. În cazul orașului nostru, datele necesare unei astfel de restituiri sunt atât de precare, încât întregul demers pare a fi sortit unui aventuros eșec. Cu toate acestea, datele nu lipsesc, ci sunt doar prea răsfirate pentru a putea încheia o imagine solidă, interesul, în acest context, fiind unul de metodă și de punere la punct a conceptelor și dinamicii necesare unei cercetări cu un asemenea obiectiv, în condițiile precarității datelor de bază, situație valabilă nu doar pentru orașul nostru, ci pentru majoritatea organismelor urbane cu existență istorică din spațiul extra-carpatic.

Biografia orașului se confruntă, în realizarea sa, cu problema majoră a scării diferite de timp dintre durata medie a vieții umane (biografia, în adevăratul sens al cuvântului) și durata existenței organismului urban, care este departe de a fi doar o multiplicare de foarte multe ori a duratei medii a unei generații umane. Analogia conține propriile defecte, cel mai nociv fiind simplificarea ciclurilor și a terminologiei asociate, conform modelului biografic, spre exemplu, folosirea nu doar a termenilor „biologici” de naștere, maturitate, boală, ci și a conținutului acestora, tratând, de exemplu, apariția orașului ca un eveniment punctiform, care ar putea fi localizat cu precizie în timp, analog nașterii subiectului uman al unei biografii.

Principala problemă de metodă a unei topografii „istorice” a orașului moldovenesc este definirea clară a „domeniului de activitate” și a obiectivelor. Adunarea exhaustivă a informației istorice și geografice disponibile și apoi etalarea acesteia, în ordine cronologică, este modelul omniprezent. Această cale satisface, într-adevăr, definiția literală a monografiei, dar domeniul de activitate (istoria, geografia sau demografia, moravurile sau apartenența statală, epoca istorică sau perioada culturală etc.) este difuz, iar obiectivele majore, în afară de cel implicit, de etalare exhaustivă a informației, sunt nedefinite. Cele mai probabile cauze ale acestor deficiențe se găsesc în mereu blamata precaritate a izvoarelor. Lipsa unei cartografii minore pentru perioada de dinainte de 1750, raritatea surselor documentare cu conținut descriptiv, incoerența izvoarelor iconografice și artistice

în domeniul imagisticii urbane, au făcut ca extrapolările necesare oricărei reconstituiri a spațiului istoric să fie construite direct pe baza informațiilor documentare de natură spațială, indiferent de relevanța temporală a acestora. Lipsa unei integrări spațiale a informației documentare acumulate a determinat caracterul „monografic” (superficialitate analitică, soliditate, lipsă de viziune) a majorității textelor dedicate istoriei urbane și locale. Pragmatismul ancilar al geografiei în epoca pozitivismului (conform geografilor înșiși³³) nu a mai evoluat, pentru istorici, dincolo de: „Capitolul II Mediul geografic și cel natural”.

Corectarea acestor deficiențe ar sta, în opinia noastră, în ordonarea de la bun început a datelor disponibile, documentare, narrative, arheologice, în contextul lor spațial și cronologic³⁴, înainte de a le folosi pentru extrapolări sau analize. Această evaluare a informației ar servi, în același timp, la o bună definire a limitelor studiului, precum și la o stabilire clară a obiectivelor acestuia. În cazul nostru, studierea topografiei orașului medieval moldovenesc este clar conturată de disproporția masivă dintre informațiile documentare, narrative, literare, iconografice etc., păstrate de dinainte de 1600 și de cele de după acest prag cronologic abstract, studiul trebuind separat conform celor două domenii cronologice. În același timp, obiectivele devin diferite și din același motiv, pentru prima perioadă documentară, topografia va fi una majoră, a conturilor și reliefulor largi, generale, în timp ce pentru a doua perioadă documentară obiectivul general ar fi alcătuirea de topografii minore, de detaliu. Cu siguranță, topografia „istorică” poate fi genul de cercetare care ar putea umple o parte din golul dintre studiul monografic local sau regional, cu facilitățile și servitudinile sale, și sinteza de istorie urbană medievală moldovenească, oferind acesteia din urmă îndreptările metodologice, datele analitice și modelele sintetice necesare depășirii stadiului de mimare difuză a sintezelor produse de medievalistica europeană.

Istoriografia orașului medieval între Carpați și Prut este în egală măsură timpurie cronologic (începând cu *Descrierea Moldovei*) și bogată în număr de texte, direcții de cercetare și metode de abordare. Constanta care trebuie evidențiată este predilecția autorilor pentru studierea a doar două caracteristici majore ale orașelor medievale din Moldova și a habitatului urban medieval în general: cronologia și funcționalitatea. Pe larg, aceste două obiective ale cercetării istorice sunt datarea cât mai precisă a perioadei de apariție a orașului medieval ca tip de habitat și cultură clar definit și definirea unei cronologii urbane relative la cronologia politică și economică a Moldovei medievale și a Europei Centrale și de Est, pe de o parte, și stabilirea și demarcarea elementelor structurale din spectrul funcțional al orașului medieval moldovenesc (comercial, productiv, fiscal, administrativ,

---

33 Groza, *op. cit.*, p. 238.

34 Exemplul, deja cunoscut, al atestării mahalalei Arcari în Iași, care nu trebuie separată de contextul spațial, „pre Podul Vechi...aproape de besereca armenească” și de cel temporal: datarea documentului, 8 februarie 1676, contexte care fac dificil de extrapolat și evaluat importanța arcarilor în plină perioadă de fundare a orașului. (*Documente Iași*, II, p. 402; III, p. 148, 434).

judecătorească, religios, etc.) împreună cu clarificarea rolului jucat de fiecare dintre aceste elemente în procesul de apariție și în evoluția ulterioară a orașului, pe de altă parte. În acest context istoriografic, problematica spațiului în istoria urbană și a alterării culturale reciproce dintre comunitate și localitate, în speță problematica peisajului, a topografiei istorice, a reliefului antropoc și a evoluției acestora în timp, constituie o anexă metodologică la cronologia urbană, un argument iar nu un obiectiv de cercetare.

În absența unui corpus documentar consistent, aceste eforturi de cercetare au făcut apel la paradigmele spațiale și funcționale construite pentru orașele medievale din restul Europei, cea Centrală în primul rând, dar și pentru Europa Atlantică sau cea Mediteraneană. Aceste paradigme sunt adaptate, cu mai mult sau mai puțin succes, corpusului de informație acumulat în domeniul culturii materiale de un secol de cercetări și descoperiri arheologice. În mod firesc, o astfel de bază teoretică, metodologică și de surse a dirijat efortul de studiere a istoriei orașului medieval moldovenesc (a orașului medieval extracarpatic în general) în direcția unui economism adaptat la cantitatea și calitatea surselor istorice disponibile.

Opera istorică a lui Mircea D. Matei reprezintă această realitate istoriografică în mod exemplar³⁵. Subliniind importanța schimburilor comerciale și a producției manufacturiere în apariția și evoluția cu succes a așezărilor și modului de viață urban, M. D. Matei atribuie puterii politice și dirijismului economic profesat de aceasta rolul decisiv în inițierea și susținerea constantă a procesului de urbanizare în Evul Mediu și perioada modernă timpurie. Chiar dacă modelul relativ dinamic propus este viabil în parametrii surselor cunoscute, utilizarea unei paradigme spațiale central-europene și atlantice face ca definirea și elucidarea unui Ev Mediu urban românesc să fie, pentru M. D. Matei și arheologii din grupul economist, un obiectiv sisific.

În cazul particular al orașului Iași ne confruntăm cu situația specială în care unica sursă de sinteză continuă să fie monografia lui N. A. Bogdan. Este foarte natural ca respectivul titlu să figureze în bibliografia oricărei lucrări respectabile, chiar și de nivel academic, dar opțiunea de a utiliza, aproape exclusiv, monografia lui N. A. Bogdan drept sursă pentru date istorice, cartografice și planimetrice este periculoasă. La aproape un secol de la apariția primei versiuni a opus-ului (1905), majoritatea ipotezelor de natură istorică și a datărilor de monumente au fost infirmate de cercetările moderne, de documentele publicate și de descoperirile arheologice, în timp ce majorității planurilor și ilustrațiilor de epocă li s-au identificat sursele de arhivă, acestea putând fi citate și utilizate în formă grafică

35 M. D. Matei, S. Cheptea, *Political Factor and Cities in the Middle Ages*, în *Historia Urbana*, XIV (2006), 2, p. 226-227, face un sumar teoretic al cercetării lui M. D. Matei, cf. și M. D. Matei, *Orașul medieval din spațiul românesc. Opinii cu privire la orientările actuale din cercetarea românească a orașului medieval*, în *Historia Urbana*, I (1993), 1, p. 9-18; Idem, *Câteva precizări cu privire la contribuția arheologiei la cunoașterea civilizației urbane medievale românești*, în *Historia Urbana*, II (1995), 1-2, p. 47-56; Idem, *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească*, Iași, 1997 și mai ales sinteza *Studii de istorie orașenească medievală (Moldova, sec. XIV-XVI)*, ediția a II-a, Târgoviște, 2004.

modernă. Textul arheologic al lui Orest Tafrali din 1931 asupra Curții Domnești³⁶ utilizează ca sursă esențială monografia lui Bogdan, atât pentru informațiile spațiale (alte informații grafice nefiind suficient de accesibile la momentul respectiv), cât și pentru informațiile de natură istorică.

Istoria orașului Iași este rezultatul efortului de sinteză și actualizare a cercetării conform surselor documentare și arheologice pe care specialiștii Universității din Iași l-au întreprins pentru înlocuirea venerabilei monografii a lui Bogdan cu o sinteză modernă, la aniversarea a 570 de ani de la prima atestare documentară. Chiar dacă premisele teoretice și metodologice sunt marxiste, *Istoria orașului Iași* este o sinteză istorică reală, ordonată și structurată clar, care adună într-un singur loc informațiile arheologice acumulate începând cu anii 30, coroborându-le cu informațiile documentare. Fiind însă o sinteză istorică reală, volumul (singurul apărut din cele două proiectate) acoperă, sintetic, întreaga durată de existență a habitatului uman în perimetrul urban modern, din preistoria îndepărtată până la Unirea din 1859. Utilitatea pentru cercetarea noastră de topografie istorică este drastic redusă, în consecință, tocmai de succesul volumului ca lucrare de sinteză: diluarea necesară a informației, schematizarea argumentației până la absență, preponderența concluziilor axiomatice. Valoarea reală este dată de construirea unui model teoretic al teritoriului și structurii orașului în secolele XVI-XVII pe baza informațiilor documentare, model reprezentat grafic sub forma unei hărți care continuă, din nefericire, să fie ignorată de urbanisti în favoarea reproducerilor după *Orașul Iași* al lui Bogdan³⁷. În aceeași direcție, amplasarea tuturor descoperirilor arheologice cunoscute până la data respectivă pe o hartă clară a orașului modern și hinterlandului acestuia și publicarea acesteia este sinteza grafică de referință pentru cercetarea arheologică a habitatului construit în general.

Dacă *Istoria orașului Iași* valorifică în mod sintetic cercetarea arheologică anterioară, folosind însă preponderent informațiile documentare pentru elaborarea modelului grafic al orașului medieval Iași, monografia arheologică a lui Alexandru Andronic³⁸ realizează agregarea într-o manieră aproape exhaustivă a informațiilor arheologice (provenind în majoritate, la data respectivă, 1986, din cercetări proprii), folosind informațiile documentare ca auxiliar pentru construirea propriei variante de model grafic al orașului medieval. Agregarea și coroborarea informațiilor arheologice face, însă, posibilă analiza cronologică a medio-habitatului și reprezentarea grafică a acesteia, sub forma unei hărți a evoluției orașului medieval Iași, începând cu secolul al XIV-lea și până la sfârșitul secolului al XVI-lea. Această sinteză grafică stă la baza mării majorități a modelelor propuse

36 O. Tafrali, *Curțile domnești din Iași*, în *Arta și Arheologia*, 7-8 (1931-32), p. 81.

37 D.-M. Dascălu, *Reconstituirea planului Iașilor din veacul al XVIII-lea*, în *Historia Urbana*, XIV (2006), 2, p. 293-320; cf. și Eadem, *Vechiul parcular ieșean și modificările sale până în perioada interbelică*, în *Monumentul. Lucrările celei de-a VIII-a ediții a Simpozionului Național „Monumentul – Tradiție și viitor* (editori Silviu Văcaru, Aurica Ichim, Lucian Lefter), Iași, 2007, p. 122 și urm..

38 Al. Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Iași, 1986.

pentru stadiul incipient și pentru evoluția orașului Iași pe parcursul Evului Mediu și al secolului al XVIII-lea, incluzând aici ipoteza urbanistică a lui Tudor Octavian Gheorghiu³⁹ precum și cea a nucleului urban timpuriu alcătuită de Stela Cheptea.

Majoritatea rezultatelor cercetării desfășurate pe teritoriul orașului modern în ultimele decenii au fost analizate de Stela Cheptea, căreia îi aparțin o mare parte dintre săpăturile arheologice. Modelul evolutiv propus de Alexandru Andronic în 1986, care plasează nucleul inițial (din secolul al XIV-lea) în imediata vecinătate a Curții Domnești, a fost emendat de Stela Cheptea, care a mutat nucleul inițial spre nord pe baza descoperirilor proprii din zona bisericii catolice. Ipoteza propusă de Stela Cheptea pentru evoluția nucleului urban în prima jumătate a secolului al XV-lea presupune apariția unui hiatus cronologic și spațial la mijlocul acestui secol, pe baza analizei cumulative a datelor arheologice disponibile pentru secolele XV-XVI⁴⁰. Practic, acest hiatus explică divergența dintre datele documentare (din secolul al XVII-lea), care plasează zona urbană de maximă densitate în Târgul Vechi (fâșia de la marginea sudică a platoului) și datele arheologice, care indică fâșia de la marginea estică a platoului drept nucleu urban în perioada de dinainte de Ștefan cel Mare. Acest „salt” poate fi datorat distrugerii orașului de către tătari în 1440⁴¹, urmată de o relansare la sfârșitul secolului, în perioada de construcție a bisericii Sf. Nicolae Domnesc.

---

39 T.O. Gheorghiu, *Centrele comerciale – spații ale genezei urbane medievale românești extracarpatice*, în *Analele Brăilei* (SN), I (1993) p. 87-102, Idem, *Cetățile orașelor. Apărarea urbană în centrul și estul Europei*, Simetria, București, 2000; Idem, *Elemente de structură și morfologie urbană românească extracarpatică la cumpăna secolelor XV și XVI (cazul Moldovei lui Ștefan cel Mare)*, în *Historia Urbana*, XII (2004), 1-2, p. 31-52; Idem, *Începuturi ale urbanisticii medievale românești extracarpatice – sec. XIII-XIV*, în *ArhMold*, XXVII (2005), p. 137-163; Idem, *Urbanizarea medievală românească extracarpatică – gest oficial major sau pură întâmplare?*, în *Historia Urbana*, XIV (2006), 2, p. 233-252.

40 S. Cheptea, *Din nou despre începuturile Iașilor*, în *Historia Urbana*, V (1997), 2, p. 161.

41 Ureche, *Letopisețul*, p. 29.

4. METODELE TOPOGRAFIEI ISTORICE

Realizarea unui model teoretic al orașului medieval moldovenesc, cu structurile și aparența specifice, necesită coroborarea atentă a informațiilor din izvoarele scrise, documentare sau narrative, cu analiza de plan efectuată asupra surselor cartografice în combinație cu documentele topografice moderne, la care se adaugă informațiile furnizate de cercetările arheologice și de descoperirile fortuite. Consensul analitic necesar este rareori întrunit în realitate, datorită rarității și eterogenității informațiilor documentare și cartografice referitoare la intervalul temporal reprezentat de Evul Mediu propriu-zis, deficiențe care nu pot fi suplinite de informațiile arheologice neomogene. O analiză coerentă a conținutului și formei topografiei urbane nu poate să nu treacă prin studierea și înțelegerea peisajului urban (*townscape*)⁴²

Elementele fizice care constituie planimetria unui oraș se împart în trei categorii fundamentale: rețeaua de comunicații (drumurile de tranzit, străzile de acces, ulițele intermediare și potecile), structura loturilor și a celorlalte unități de proprietate și locuire și clădirile care ocupă aceste unități. Cercetarea de bază a lui Dickinson, cu aplicare la orașele medievale germane, a fundamentat, acum jumătate de secol, bazele metodologice ale analizei morfologice, arătând totodată limitarea acestei metode în absența aparatului analitic istoric⁴³, constând, în

---

42 “Funcțional, caracterul geografic al unui oraș este determinat de importanța sa economică și socială într-un context regional dat, indiferent dacă orașul este considerat „spațiu central” oferind servicii către „hinterlandul urban”, sau un „oraș specializat”. Din punct de vedere morfologic, acest caracter se regăsește sub forma fizionomiei sau a *peisajului urban* (*townscape*), care este o combinație dintre planimetrie, aranjamentul reliefului construit și structura de utilizare a terenului” (traducerea noastră), M.R.G. Conzen, *Almwick – Northumberland, a Study in Town Plan Analysis*, în *Transactions and Papers (Institute Of British Geographers)*, 27 (1960), p. 3.

43 R.E. Dickinson, *The Morphology of the German Medieval Town*, în *Geographical Review*, 35, 1/1945, *passim*. Metodologia analizei geografice a morfologiei urbane, pe baza planimetriei a rămas fundamental aceeași (cu aceleași limitări), pe parcursul ultimelor cinci decenii ale secolului al XX-lea, cf. și P. Lavedan, J. Huguency, *L'Urbanisme au Moyen Age*, Geneva, 1974.

principal în faptul că elaborarea modelelor istorice urbane doar pe baza rețelei stradale este o întreprindere nesigură⁴⁴.

În consecință, atât analiza topografică cât și coroborarea documentară necesită un grad ridicat de extrapolare, folosind, cel puțin în cazul orașului Iași, stocul important de documente din secolul al XVIII-lea și planurile cadastrale din secolul al XIX-lea. Cercetarea arheologică sistematică a orașului medieval pe teritoriul României a fost aproape complet deraiată de programele de dezvoltare urbană din ultima jumătate de secol, care, prin restricțiile impuse au modificat puternic spectrul descoperirilor, influențând astfel interpretarea rezultatelor. Această direcție de evoluție a alterat și mai mult structura și aparența depunerilor istorice medievale din subsolul orașului, care au caracteristici speciale, datorate materialelor de construcție perisabile, cu amprentă arheologică foarte redusă și ciclurilor frecvente de incendiere – nivelare – reconstrucție. Informațiile documentare despre reutilizarea materialelor din structura de rezistență a clădirilor demolate/distruse abundă.

Raportarea spațială a descoperirilor arheologice și a informațiilor documentare, folosind ca sistem de referință un document cartografic istoric, este practic unul dintre nucleele metodologice ale cercetării noastre. Pregătirea cadrului de referință și „spațializarea” informațiilor din surse nu ar fi fost posibilă în 1980 (la apariția *Istoriei orașului Iași*) și nici în 1986 (la apariția monografiei arheologice a lui Alexandru Andronic). Utilizarea mijloacelor informatice și a metodelor statistice și de analiză grafică puse la dispoziție de tehnologia modernă, împreună cu corpul de surse documentare pus la dispoziție de volumele de *Documente privind istoria orașului Iași* și de masa de descoperiri arheologice publicate acumulat timp de patru decenii face posibil acum acest tip de cercetare, pe care o putem numi, fără a greși, o cercetare istorică asistată de calculator.

O primă problemă metodologică legată de analiza datelor spațiale relevate de sursele documentare și cartografice este dată de unitățile de măsură utilizate de izvoarele în cauză și de traducerea acestora în sistem metric sau cel puțin aducerea lor la un numitor comun. Cu câteva rare excepții, toate sursele documentare și statistice referitoare la orașul moldovenesc premodern utilizează ca unitate de măsură liniară *stânjenul* și submultiplul acestuia, *palma*⁴⁵. Dacă stânjenul este unitatea de lungime predominantă în hotarnicele urbane, măsurătorile din mediul rural, în aceeași perioadă, utilizează în mod predominant pasul⁴⁶. Această din urmă unitate de măsură apare de câteva ori în hotarnice ieșene de la sfârșitul secolului al XVII-lea:

---

44 Două decenii după Dickinson, analizele de morfologie urbană pentru Anglia medievală ale lui Conzen au definitivat metodologia analizei de plan pentru orașele medievale, cf. și expunerea metodologică în Conzen, *op. cit.*, p. 2-16.

45 N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii, metrologia medievală pe teritoriul României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1971, p. 39, 44.

46 *Ibidem*, p. 42.

Stânjenul domnesc, de 8 palme, este principala unitate de măsură prezentă în hotarnicele ieșene, stânjenul țărănesc, sau stânjenul prost, de 6 palme, fiind mult mai puțin reprezentat. Acesta din urmă, egal ca lungime relativă cu pasul folosit în mod dominant în mediul rural, își datorează probabil prezența întăririi sau refacerii unor hotarnice mai vechi, unele dintre acestea putând să fi fost măsurate în pași.

Majoritatea documentelor de secol XVII care conțin măsurători în stâneni rareori fac referință la dimensiunile palmei utilizate, doar spre sfârșitul secolului acest etalon apare marcat ca atare, sub formă grafică, în cuprinsul documentului.

*

Cercetarea complexă care are ca scop reconstituirea peisajului și habitatului urban istoric trebuie să beneficieze de o serie de direcții de cercetare, discipline științifice în sens propriu, ale căror domenii de acțiune se suprapun parțial în zona cercetării spațiului antropizat. În cele ce urmează vom face o scurtă enumerare și vom descrie aceste domenii de cercetare, indispensabile studiului topografiei istorice.

Din această perspectivă, cercetarea de topografie urbană nu se poate dispensa de metodele și rezultatele oferite de **arheologia urbană**. Această specialitate arheologică constituie, în teorie, integralitatea cercetării efectuate de arheologi în și asupra orașului. Natura specială a mediului urban determină specializarea creativă a metodelor proprii și teoriei subiacente. Definierea arheologiei urbane nu este o întreprindere chiar atât de simplă pe cât ar părea la prima vedere. Timp de mai multe decenii a persistat o dihotomie între „arheologia în oraș” și „arheologia orașului”. Prima accepțiune acoperă totalitatea cercetării arheologice desfășurate în și pe teritoriul fizic al orașului, având la bază definierea orașului ca mediu distinct definit (similar văii unui râu sau pădurii tropicale), ce necesită aplicarea unui set specific de metode, indiferent de elementele de cultură materială investigate sau de tipul de cercetare aplicat. Cea de-a doua accepțiune implică studierea cu metode arheologice a fenomenelor urbane *per se*, această abordare implicând tratarea orașului atât ca mediu specific cât și ca subiect al cercetării. Această dihotomie este practic irelevantă atâta vreme cât *arheologia orașului* este, de fapt, o submulțime a *arheologiei în oraș*. A doua definiție este mai cuprinzătoare și, prin urmare, mai adecvată în acoperirea unui număr de probleme metodologice importante.

Cea mai urgentă dintre aceste probleme metodologice constă în gradul în care integritatea surselor arheologice este menținută într-un mediu agresiv ca cel al dezvoltării urbane, indiferent dacă aceste surse sunt legate sau nu de fenomene urbane. După un secol de arheologie urbană, în Europa a devenit clar că dezvoltarea urbană nu are în mod necesar ca rezultat distrugerea surselor arheologice. Dimpotrivă, în multe cazuri, procesele de urbanizare și de creștere urbană au un aport pozitiv la valorificarea și/sau conservarea monumentelor arheologice.

Arheologia urbană poate fi privită ca un tip distinct de cercetare din mai multe puncte de vedere. Diferențele specifice de natură metodologică derivă din mediul special în care se desfășoară activitatea de teren (arheologia în oraș). Cele de natură teoretică sunt generate de teme importante de cercetare care nu pot fi elucidate decât în mediul urban (arheologia orașului). Orașul este o entitate complexă ale cărei componente au fost studiate de o varietate de direcții de cercetare, iar valoarea cooperării interdisciplinare a fost recunoscută și apreciată de arheologi urbaniști. Majoritatea proiectelor de cercetare urbană sunt structurate în jurul contribuțiilor și expertizei din mai multe domenii distincte, academice sau aplicative, iar colaborarea respectivilor specialiști și experți este planificată și constituie o parte integrală a efortului de cercetare.

Un subiect major al arheologiei urbane este fenomenul de urbanizare, care reprezintă ansamblul proceselor generale legate de apariția și evoluția orașelor. În mod logic, accentul este pus pe caracteristicile materiale și spațiale ale fenomenului de urbanizare (componenta fizică). Modurile evolutive ale acestor caracteristici, în decursul urbanizării, constituie una dintre problemele teoretice principale ale procesului. În același timp, descifrarea relației dintre structurile materiale și spațiale, pe de o parte, și realitatea culturală și comportamentală (componenta antropologică), pe de altă parte, formează provocarea majoră, de natură metodologică, a cercetării urbanistice.

Natura intrinsec diacronică a arheologiei urbane permite evaluarea empirică a unui număr de modele variate de urbanizare. Aceste modele își au originea în alte discipline (geografie umană, urbanism și planificare, arhitectură etc.) și sunt, adesea, modificate sau complet desființate de datele aduse la lumină de arheologia urbană. Modelele clasice, funcționaliste, ale emergenței și dezvoltării urbane (Park și Burgess⁴⁷ sau Sjoberg⁴⁸) au fost deja supuse testării de către datele și contextele elaborate de arheologia urbană. În plus, imposibilitatea cuantificării și evaluării cantitative a procesului de urbanizare (teorie emisă din zona cercetării istorice și antropologice⁴⁹) a fost parțial demontată de rezultatele arheologiei urbane. În consecință, contribuția arheologiei urbane la cercetarea urbanismului a trecut deja de stadiul empiric, al verificării pe teren a teoriei, la elemente de sinteză și teorie a urbanismului, valoroase datorită perspectivei unice și novatoare.

Un alt domeniu de cercetare în care arheologia urbană aduce o contribuție decisivă în cadrul istoriei urbane este studiul compoziției etnice a localităților cu existență istorică. Orașele sunt localități care concentrează, prin natura lor, un complex etnic variat. Din punct de vedere social, interacțiunea dintre grupurile etnice este mai intensă și cu rezultate materiale mai sesizabile în mediul urban.

---

47 E. W. Burgess, *The growth of the city*, în R.E. Park, E.W.Burgess, (eds.), *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, (ediția a II-a), Chicago, 1984, p. 62.

48 G. Sjoberg, *The Preindustrial City. Past and Present*, Glencoe, 1965, p. 27-32.

49 L. Mumford, *The City in History, its Origins, its Transformation and its Prospects*, New York, 1968, p. 94-102.

Identitatea etnică este conservată timp de mai multe generații, rezultând astfel complexe de cultură materială asupra cărora structurile comportamentale, culturale și fizice își pun amprenta în mod mult mai vizibil, putând fi studiate cu rezultate foarte bune.

Orașele sunt concentrări de forme arhitecturale cu origini atât în trecut cât și în prezent. Majoritatea acestora se află la suprafața solului, făcând ca cercetarea de arheologie urbană să fie mai puțin costisitoare, în termeni financiari și de timp, decât dacă respectivele forme arhitecturale ar fi îngropate în sol, necesitând excavare. Arhitectura este relativ permanentă și bine conservată, cel puțin în comparație cu celelalte componente ale izvorului arheologic, în timp ce artefactele arhitecturale reflectă adesea identitatea etnic-comunitară, fiind și reprezentări ale structurilor comportamentale specifice. Identificarea și documentarea etnicității izvorului arheologic rămâne, totuși, o întreprindere problematică. Un prim motiv pentru aceasta este inabilitatea de a diferenția între elementele materiale specifice etnicității și cele specifice altor tipuri de identitate socială, mai ales socio-economice. Într-adevăr, s-a afirmat adesea că o clasă economică apare în mod mai vizibil decât un grup etnic într-un context arheologic dat, fiind, prin urmare, investigată cu mai mult succes prin metodele arheologiei urbane.

În măsura în care orașele sunt concentrări de grupuri umane diverse, componente interactive ale unor sisteme sociale complexe, așezările urbane conțin, în același timp, un număr mare și variat de exemple de statute și roluri socio-economice. Ca și în cazul etnicității, investigarea interacțiunilor socio-economice este o direcție prioritară pentru cercetarea de arheologie urbană.

Problemele legate de mediu constituie de asemenea o preocupare pentru arheologia urbană, de vreme ce orașele, prin însăși existența și evoluția lor, au un impact profund asupra mediului, iar acesta, la rândul său, joacă un rol critic în modelarea caracteristicilor localității urbane. Această relație a fost studiată mai profund prin intermediul arheologiei urbane, iar datorită contribuției arheologiei urbane orașul medieval este în prezent puternic ancorat în mediul său natural, pe care îl determină și de care este determinat, și nu oarecum detașat de mediu, suprapunându-l, conform teoriilor urbanistice clasice. De fapt, orașele sunt mai dependente de mediu pentru supraviețuire decât alte localități, datorită densității ridicate de locuire și a diversității ridicate a activităților⁵⁰.

*

Din punctul de vedere al topografiei istorice, reconstituirea și modelarea sunt dependente cu deosebire de spațiul cultural memorat, transmis sub forma referințelor spațiale din sursele istorice. Interpretarea acestora în scopul reconstituirii topografice este mediată de analiza componentelor culturale ale

---

50 Ch.E. Orser (ed.), *Encyclopedia of Historical Archaeology*, New York, 2002, *sub voce* „urbanization”, p. 616.

spațiului, pe care le-am numit *topoeme*. **Proxemica**, studierea utilizării spațiului de către oameni ca aspect al culturii, este disciplina care acoperă analiza topoemelor.

Încă din 1955, psihologul american Irving Hallowell identifica componente culturale în orientarea spațială, conducând la concluzia că paradigmele spațiale stau la baza concepției despre lume și a percepției poziției proprii, fiind și mijloacele simbolice pentru orientarea în ambientul spațial care transcende experiența personală. Aceste elemente teoretice vor fi asamblate într-un sistem antropologic coerent de Edward Hall, autorul conceptului de *Proxemică*, sub care a integrat ansamblul modalităților și mecanismelor prin care cultura alterează și dirijează percepția spațiului și comportamentul. Hall definea formal conceptul de *spațiu personal* ca element al interacțiunilor sociale și fizice, ca spațiu care este determinat cultural⁵¹. Conceput ca o bulă care înconjoară fiecare individ, spațiul personal variază ca mărime în funcție de tipul de relație și de situațiile sociale, Hall definind patru etaje: intim, personal, social și public. Datorită faptului că aceste limite sunt acceptate tacit, indivizii le conștientizează doar în momentul în care sunt depășite. Limitele celor patru etaje sunt dependente social și, prin asumare și memorare, devin componente culturale, care modelează intens și specific referințele spațiale conținute în cultura transmisă istoric. Specificitatea este definită la nivel de individ și de situație, datorită faptului că persoanele nu doar structurează spațiul în mod diferit, dar îl și percep și asumă în mod diferit, senzorial și cultural, fiind selective în acceptarea informațiilor senzoriale sau alterând peisajul construit pentru a obține confortul cultural optim⁵².

*

Dacă perceperea, asumarea și memorarea spațiului reprezintă componentele interfeței umane a instrumentarului cercetării de topografie istorică, morfologia propriu-zisă, conservată sub forma surselor cartografice și a analizei planului actual, este valorificată prin intermediul **analizei habitatului**.

Această direcție de cercetare a devenit o parte importantă a setului de metode din cadrul cercetării arheologice în ultima jumătate a secolului al XX-lea. Importanța este dată de înțelegerea faptului că localizarea și topografia așezărilor temporare, a satelor, orașelor, drumurilor, canalelor și a altor elemente de habitat uman sunt la fel de importante ca și înțelegerea artefactelor descoperite în interiorul habitatului. Analiza de habitat este în egală măsură însemnată pentru arheologia medievală și urbană, și pentru arheologia preistorică, domeniu în care acest tip de cercetare a fost inițial valorificat cu succes⁵³.

---

51 E.T. Hall, *Proxemics*, în Low & Lawrence-Zuniga (eds.), *The Anthropology of Space and Place ...*, p. 51 și urm.

52 C.F. Ardelean, *The Grammar of Social Space: An Anthropological Approach on Human Proxemics*, în *Boletín De Antropología Americana* 37, 2000-2001, Ciudad de Mexico, p. 7.

53 L. Binford, *The Archaeology of Place*, în *Journal of Anthropological Archaeology*, 1 (1982), p. 5-6.

Unul dintre aspectele cele mai semnificative ale analizei habitatului este dat de posibilitatea efectuării acesteia la nivele diferite. Modalitățile de definire a nivelurilor analizei sunt nenumărate, fără a putea decide cu certitudine care dintre acestea sunt corecte sau adecvate și care nu. La mijlocul anilor '70, David Clarke⁵⁴ concepe un sistem tripartit de clasificare a nivelurilor analizei habitatului, care este util pentru a exemplifica acest concept: cel mai de jos nivel desemnat de Clarke, micro-habitatul, este definit de interiorul structurilor, astfel încât nivelul de analiză este cel al locuinței.

O cercetare de arheologie medievală/urbană focalizată pe micro-habitat și care studiază o locuință databilă în secolul al XVII-lea poate analiza aranjamentul camerelor, posibilul amplasament al mobilelor în interiorul camerelor și localizarea ușilor și ferestrelor locuinței. Relațiile dintre structuri în interiorul siturilor este nivelul semi-micro-habitatului la Clarke, în care cercetarea este axată pe distanța dintre locuințe, aranjamentul locuințelor în interiorul așezării și amplasarea căilor de acces și de tranzit. Analiza macro-habitatului este nivelul maxim de analiză identificat de Clarke și are ca obiect structura de amplasare a așezărilor în interiorul unui teritoriu delimitat eco-geografic, sau a unui peisaj definit, sau distanțele dintre așezări. Specificul regional al analizei lui Clarke (în calitate de preistorician) face ca nivelurile definite ale analizei de habitat să se oprească la macro-habitat. Arheologia medievală și post-medievală a adăugat un al patrulea nivel, acela al supra-macro-habitatului, adică nivelul intercontinental și global, perioada modernă timpurie fiind marcată de debutul interacțiunilor la scară foarte largă, având ca unități de măsură civilizații și continente.

Analiza habitatului este o întreprindere complexă datorită numărului mare de variabile pe care cercetarea arheologică le poate identifica în interior așezărilor și între acestea. Spre exemplu, metodologia de cercetare impune definirea a trei concepte: „localitatea” (în general, amplasamentul unui obiect), „distanța” (considerată, în general, ca distanța dintre *localități*) și „limita” (obiectul fizic care mărginește o *localitate* sau o *distanță*). Existența izvoarelor cartografice și documentare face posibilă relevarea modului în care populația istorică a așezării conceptualiza localitatea, distanța și limita. Considerând Curtea Domnească drept exemplu, putem atribui construcțiilor din interiorul incintei calitatea de „localități” și spațiilor dintre acestea calitatea de „distanțe”, în timp ce exteriorul zidului de incintă poate fi considerat „limita” habitatului. Curtea interioară, în această structură conceptuală, devine, paradoxal, o „distanță”. Coborând, însă nivelul analizei, interiorul unei clădiri devine, la rândul lui, un habitat (micro-habitat), cu diferitele camere și încăperi ancilare calificate drept „localități” și traseele care le unesc, calificate drept „distanțe”, zidurile exterioare ale clădirii jucând rol de „limită”. La nivelul macro-habitatului, orașul în sine este un „localitate”, drumurile care îl unesc cu așezările învecinate devenind „distanțe”. Luând în calcul complexitatea teoretică a elementelor de habitat și a relațiilor dintre acestea,

---

54 D.L. Clarke, (ed.) *Spatial Archaeology*, Londra, 1977, p. 83.

devine naturală difuzia metodologică dintre arheologie și geografia umană, analiza habitatului fiind exemplul cel mai concludent.

*

Analiza spațială în domeniul arheologiei medievale este focalizată pe studiul relațiilor dintre oameni și spațiu, în special ordonarea, organizarea și reorganizarea spațiului în sine sub formă de spațiu social. Spațiul este conceptualizat ca o categorie a culturii materiale sau un artefact a cărui analiză poate fi valorificată în sensul înțelegerii mai profunde a unor procese sociale, economice sau politice⁵⁵. În plus, spațiul nu reflectă doar acțiunea socială, ci este un agent activ în medierea și crearea de relații sociale. Reflectând nivelurile de scară ale analizei habitatului, analiza spațială în arheologie are ca obiect regiunea, orașul, cartierul, satul, situl, incinta/curtea și clădirea. Gama perspectivelor teoretice în analiza spațială se întinde de la abordări funcționaliste, structuraliste și comportamental-cognitive până la teoriile marxiste. În acest cadru, cercetarea antropologică și istorică, asociată arheologiei explorează dimensiunile spațiale ale alterării mediului și gestionării resurselor, ale agriculturii, dezvoltării urbane și producției materiale, ale ierarhiilor economice și sociale și deplasărilor indivizilor și comunităților, în special în măsura în care dimensiunile spațiale ale acestor procese reflectă probleme legate de identitate socială, etnică, rasială sau sexuală.

Aplicarea analizei spațiale în arheologia medievală este o metodă care își are originile în mai multe ramuri ale cercetării: arheologia preistorică, geografia istorică, ecologia culturilor și în studiul arhitecturii vernaculare. La bază, primele studii asupra habitatului în preistorie au căutat să descifreze structurile de utilizare a spațiului, în special la nivel regional, interpretând aceste structuri ca produse ale interacțiunii dintre mediu și tehnologie, valorificând direct, în același timp, date ale analizei habitatului în elaborarea de concluzii asupra organizării sociale, politice și religioase a comunităților preistorice.

*

În privința analizei de plan, principalele surse sunt planul topografic (iar nu cadastral) al inginerului franco-italian Giuseppe Baiardy, desenat la 1813, care a ajuns la noi sub forma unei copii relativ imprecise de la 1910 (așa-numita copie Pastia) și planul armatei ruse de ocupație din 1789 (publicat de Mariana Șlapac, în *Arta Urbanismului în Republica Moldova*). Aceste planuri au fost rectificate în mare parte prin suprapunerea pe planul cadastral al orașului Iași din 1955, folosind drept repere pentru rectificarea intrărilor vestice al bisericilor prezente pe ambele documente, utilizând o aplicație GIS specială pentru analiza topografică (LANDSERF). Planurile rectificate au fost apoi utilizate drept bază pentru

---

55 E. C. Robertson și colab. (eds.) *Space and Spatial Analysis in Archaeology*, Calgary, 2006, p. xiii.

construcția unei hărți digitale stratificate, care utilizează ulițele medievale identificate și bisericile datate pentru amplasarea datelor documentare despre proprietăți și a elementelor topografice medievale și pentru corelarea descoperirilor arheologice cu datele documentare. Această hartă digitală constituie practic baza de execuție a analizei de plan, principalul element, în opinia noastră, al construcției modelului topografic și apoi al celui teoretic general al unui oraș medieval moldovenesc.

5. MORFOLOGIA SPAȚIULUI URBAN. PARADIGME, MODELE, RECONSTRUCȚII

Organizarea spațiului este impunerea unor șabloane culturale asupra realității fizice și este un proces a cărui desfășurare și ale cărui reguli constituie permanente subiecte de cercetare teoretică, cercetare fundamentată pe observațiile practice efectuate asupra peisajului antropizat, locuit și construit.

Organizarea spațială a orașului este dependentă în egală măsură de paradigma culturală ca și de peisajul care precede orașul ca realitate fizică. Rolul paradigmei culturale poate fi definit cel mai bine considerând calitatea de *topos* a orașului, adică un loc purtător de sens (conform geografului american John Agnew), a cărui definiție implică prezența a trei componente:

- localizarea în spațiu
- cadrul material al relațiilor sociale
- atașamentul subiectiv și emoțional al locuitorilor la spațiu⁵⁶.

Conceptele nucleu-periferie sau centru-periferie își au originea în cercetarea teoretică din domeniul geopoliticii și geografiei economice și pot fi aplicate la scări variate, de la geopolitica mondială sau continentală la economia, cultura și topografia localității. Argumentul de bază al acestor modele constă în ideea că zona centrală se dezvoltă ca rezultat al unor avantaje inerente, date de amplasare și de condițiile fizice (în general resurse agricole de bună calitate, resurse minerale ușor accesibile, culoare de comunicații și de transport facile, vecinătăți favorabile), care se manifestă singular sau, cel mai adesea, în combinații și care creează un potențial pentru creștere economică mult mai ridicat decât cel al regiunilor înconjurătoare. Nucleul devine astfel amplasamentul pentru cea mai eficientă și mai intensă utilizare a resurselor, cu potențialul de atragere de resurse suplimentare, sub formă de mână de lucru, intelect, materii prime și capital. Aceste resurse mobile sunt inițial atrase către nucleu din regiunea imediat înconjurătoare apoi, treptat, din zone tot mai îndepărtate. Rata de creștere a nucleului este atât de ridicată, încât acesta devine în mod natural centru cultural și politic, radiind către periferie. Creșterea, care aduce o îmbunătățire a

---

56 *Place, a Short Introduction*, p.7.

comunicațiilor și transportului, provoacă și un drenaj parazitic al periferiei de resurse și persoane. Periferia devine astfel o sursă de materii prime și piață de desfacere pentru produsele secundare și terțiare ale nucleului.

*

Modelele de tip nucleu-periferie sunt foarte utile pentru înțelegerea problematicii habitatului istoric și, în general, a celei geografiei umane. Aceste modele au în teorie două nivele de semnificație. În primul rând, acestea pot identifica situațiile temporare din perioada de dezvoltare a unei așezări, indiferent de localitate, în condițiile în care periferia, adesea, în această etapă, sub formă de frontiere liniare sau teritoriale, conține așezări cu caracteristici diferite de cele ale așezărilor deja amplasate în regiunea-nucleu. În al doilea rând, modelele nucleu-periferie pot fi utilizate pentru identificarea structurilor stabile, de bază, care configurează caracteristicile de habitat ale unui stat.

Diferențele care separă nucleul de periferie sunt departe de a fi generate doar de geografia fizică. Cea mai sintetică definiție a elementelor care compun și modelează o relație nucleu-periferie este cea elaborată de Barry Garner⁵⁷, care stabilește șase premise fundamentale care guvernează structura spațială a habitatului și definesc în mod clar realitatea *centrului* în relația sa cu *periferia*:

1. Distribuția spațială a activității umane reflectă o adaptare organizată la factorul de distanță. Distanța este un element de bază al geografiei datorită faptului că activitatea umană este răspândită pe suprafața terestră, neputând fi concentrată într-o localitate unică. Variația spațială și diferențierea teritorială sunt elemente dinamice de bază ale geografiei.

2. Deciziile de amplasament sunt luate, în general, în direcția reducerii la minim a efectelor negative ale factorului distanță. Deplasarea este costisitoare în termeni de energie umană, prin urmare, așezările sunt situate la mică distanță de terenurile cultivabile care le asigură subzistența (spre exemplu).

3. Orice localitate posedă un grad oarecare de accesibilitate, dar unele localități sunt mai accesibile decât altele. Accesibilitatea desemnează gradul de ușurință cu care se poate ajunge într-un loc anume, dar nu este cuantificabilă cu precizie și nici constantă pentru o localitate dată (spre exemplu, construcția unui drum poate genera accesibilitate ridicată pentru o localitate care a avut, până la momentul respectiv, accesibilitate aproape de zero).

4. Există o tendință de agregare a activităților umane, în direcția valorificării avantajelor date de scalaritatea economiei, însemnând reducerea costurilor prin concentrarea spațială a activităților identice sau înlănțuite. O comunitate adunată, care exploatează în mod concentrat un teritoriu agricol, va fi mai eficientă în

---

57 Chorley, R.J. & Haggett, P., *Models in Geography*, London, Methuen, apud Roberts, *Landscape of Settlement*, p. 52, cf. și P. Hall, *Modelling The Post-Industrial City*, în *Futures*, 29 (1997), 4-5, p. 314.

termeni de producție brută pe termen mediu. Meșteșugarii care deservește o comunitate adunată, pe măsură ce expertiza lor crește, obțin avantaje mai mari dacă se concentrează în localitatea cu o putere de cumpărare mai mare.

5. Modalitatea de organizare a activităților umane este una cu caracter ierarhic și există legături puternice între evoluția socială și organizarea spațială, iar amplasamentele cu accesibilitate ridicată tind să genereze așezările cele mai mari și mai de succes. La scară istorică, astfel de amplasamente susțin faze multiple și succesive de ocupare și pot fi considerate *locuri capitale*, importante pentru multe culturi, pe parcursul mai multor secole.

6. Teritorialitatea umană are un caracter focal. Această noțiune este fundamentală pentru modelul nucleu-periferie: unele regiuni, și nu doar puncte sau localități individuale, evoluează la statutul de puncte focale, cu influență la scară foarte largă. În consecință, avem de-a face nu doar cu o rețea ierarhizată de localități, ci și cu o rețea ierarhizată de regiuni.

La aceste șase premise, Roberts adaugă o a șaptea⁵⁸: Teritorialitatea umană este influențată de inerție (este dotată cu memorie). Motivul este parțial economic (costurile cerute de deplasarea așezării/comunității către nucleul regional) și parțial psihologic.

Regiunile-nucleu sunt teritorializări ale convergenței tendințelor reprezentate de aceste premise, în special sub formă de amplasamente cu accesibilitate ridicată, agregare a forțelor productive și apariția unor localități cu statut ridicat în cadrul ierarhiei generale.

*

Modelele de tip rețea ierarhizată-centralizată au la bază conceptul de competiție spațială între așezări, inițiat și structurat de geograful german Walther Christaller în perioada interbelică. Pornind de la structura habitatului în regiunea colinară a sudului Germaniei, Christaller a creat în 1935 un set de modele ale structurii spațiale a ierarhiei centralizate-distribuite, acoperind întregul spectru de mărime a așezărilor, de la cătun la oraș. Premisele teoretice de bază ale acestui tip de modele sunt trei:

1. Așezările umane au funcții economice sau de furnizor de servicii.
2. Habitatul urmează tendința umană spre centralizare.
3. Furnizarea/distribuția de bunuri este rațiunea de a exista a orașelor.

În fiecare regiune, un grup specific de bunuri și servicii vor fi furnizate și, în mod necesar, furnizarea se va concentra în câteva localități unde această activitate va fi derulată cu eficiența maximă, localități care pot fi numite *centre*. Serviciile și bunurile nu sunt disponibile în totalitate în fiecare centru, astfel încât indivizii sunt pregătiți să se deplaseze pe distanțe diferite pentru a obține bunuri diferite,

---

58 Roberts, *Landscape of Settlement*, p. 53.

rezultând o ierarhie etajată a *centrelor* astfel încât, cu cât gama de bunuri și servicii oferite este mai largă, cu atât numărul de centre care o oferă este mai restrâns.

Teoria presupune că totalitatea locuitorilor unei regiuni necesită acces la cel puțin câte un centru din fiecare etaj al ierarhiei, iar rețeaua rezultantă de centre și teritorii va fi una eficient organizată. În termeni strict geometrici, cea mai eficientă metodă de a împărți peisajul într-o rețea de astfel de teritorii de arii egale, este de a demarca suprafețe hexagonale, fiecare cu un *centru* în mijloc, *centrele* fiind astfel distribuite într-o rețea regulată, în vârfurile unor triunghiuri echilaterale. Etajele diferite ale ierarhiei vor conține o distribuție ordonată hexagonal, astfel încât un centru dintr-un etaj dat se va afla la mijlocul unei rețele regulate de șase centre dependente din etajul inferior, acest aranjament fiind iterat până la etajul inferior final.

Pentru arheologie, această teorie pare a oferi o modalitate de utilizare a datelor spațiale și statistice ale habitatului (care sunt adesea disponibile în mare cantitate și la o calitate ridicată, în special din rezultatele cercetării topografice moderne) pentru a răspunde unor întrebări legate de natura organizării sociale a comunităților istorice⁵⁹. Există totuși impedimente de natură practică în aplicarea teoriei rețelelor ierarhizate la datele arheologice, cum ar fi identificarea funcțiilor atribuite unui *centru* prezumat dat. În majoritatea cazurilor se presupune că mărimea așezării constituie un indiciu clar asupra setului de funcții îndeplinite de un *centru* dat, dar rareori această presupunerea a și fost argumentată real. Până în prezent, cea mai fericită aplicare în arheologie a acestei teorii este asupra unor societăți care se apropie suficient de modelul capitalist modern, aflat implicit la baza construcției teoretice a lui Christaller, cum sunt regiunile urbanizate ale Imperiului Roman.

Realitatea orașului medieval moldovenesc este indisolubil legată de rețeaua administrativ-fiscală construită de domnie. Orașele sunt, înainte de toate, noduri ale acestei rețele, practic fiecare dintre acestea fiind o reședință de ținut. Orașul moldovenesc este un centru de comunicare pe mult mai multe etaje decât este deductibil la o analiză simplă. Element indispensabil unei economii monetarizate, orașul este centrul de colectare pentru fiscalitatea internă și punct obligatoriu de taxare pentru comerțul de tranzit. Orașul, prin curtea domnească, este focarul de distribuție a justiției și, prin urmare, pivotul funcțional al unui contract social ad-hoc fără de care statul nu poate exista. În consecință, rolul esențial al așezării urbane, în Moldova medievală, este acela de nod colector-distribuitoare al puterii. Toate rolurile și funcțiile atribuite sau asociate unui centru urban medieval sunt, în cazul particular al Moldovei medievale, derivate din sau subordonate celui esențial. Orașul ca centru economic, cultural, religios sau militar nu poate exista decât în zona de entropie minimă pe care o radiază nodul de comunicare al puterii. Toate caracteristicile localității urbane medievale, inclusiv cele topografice,

---

59 W. Christaller, *Central Places in Southern Germany*, trans. C.W. Baskin, Englewood Cliffs, 1966; cf. și I. Hodder, C. Orton, *Spatial Analysis in Archaeology*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.

morfologice și structurale, sunt dependente de relația dintre funcția esențială și cele derivate/subordonate⁶⁰. Trecerea în revistă a așezărilor atestate documentar în categoria arbitrară oraș/târg permite delimitarea a două categorii generale: noduri politice și noduri economice, având ca gen proxim definiția economistă a așezării urbane (centru de schimb și producție, a cărui populație este angajată, într-o măsură importantă, în comerț și activități de producție secundară și terțiară) și ca diferență specifică prezența/absența nodului de autoritate politică. Pentru simplificarea terminologică (fără a pretinde soluționarea dezbaterii teoretice veche de un secol⁶¹), vom numi nodurile politice *oraș*, iar pe cele economice *târg*.

Activitățile comerciale sunt adesea considerate drept caracteristică de bază a urbanității și nu trebuie ignorat faptul că o localitate complet lipsită de piață cu greu poate fi descrisă chiar și ca un orașel. Pe de altă parte, cercetarea istorică complexă a orașelor incipiente în Europa medievală a relevat faptul că o parte însemnată a activităților comerciale, în secolele IX-XIII, se desfășoară în context pre-urban sau chiar complet non-urban⁶².

Așezările umane pot fi clasificate, în funcție de gradul de permanență, în mai multe categorii, de la cele cu caracter efectiv efemer, care durează doar câteva zile, la structuri practic permanente, a căror existență se încadrează în durata lungă și este reflectată ca atare în memoria colectivă. Termenii *efemer* și *permanent* marchează, desigur, doar extremele conceptuale ale unei scale care poate descrie fie durata de viață a unei clădiri, fie existența în timp a unei așezări, iar această ambivalență este fundamentală pentru înțelegerea tiparului structural de bază, adică distribuția spațială a elementelor unei așezări, fie aceasta cătun, sat sau târg, la suprafața unui peisaj sau pe teritoriul unei regiuni și, în ultimă instanță, pe întreaga suprafață a planetei.

Fenomenele de agregare și de planificare urbană pot fi unificate conceptual într-un strat organizațional suprapus pe peisajul preexistent cu locuire dispersată. Din punct de vedere topografic, punctul de inflexiune survine în momentul în care activitățile difuze care gravitează în jurul focarelor de ordine devin reglementate și concentrate sub forma terenurilor lotizate și fiscalizate. Acest proces este concurent cu cel al clarificării rețelei de noduri de comunicare informale (întegrate peisajului locuit difuz, unele fiind complet detașate de

---

60 Apriorismul conform căruia numărul mare de sate de dinainte de Descălecat implică, automat, existența, **concomitentă**, a unui număr proporțional de centre de schimb, respectiv târguri sau orașe, un postulat de bază pentru școala economistă a istoriei urbane, depinde de un alt apriorism, anume existența unei economii monetare organizate la nivel regional, care să permită funcționarea respectivelor centre de schimb. Este superfluu a menționa că, în ciuda descoperirilor de tezaururi monetare încheiate anterior Descălecatului, existența unei astfel de realități economico-politice nu este dovedită.

61 C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 79-104.

62 D. M. Palliser (ed.) *The Cambridge Urban History Of Britain, vol. 1, 600-1540*, Cambridge, 2000, p. 245.

așezări), cele neatașate unui focar de ordine dispărând sau dezvoltând, pentru a nu dispărea, un centru de autoritate propriu.

Din punctul de vedere al importanței istorice, rolul de centru de distribuție al ordinii și dreptului pe care îl are orașul medieval în Moldova este mai important decât cel de centru de colectare și creare a valorii mobile. O scurtă trecere în revistă a listei de orașe și târguri medievale ale Moldovei confirmă această aserțiune⁶³. Orașele care sunt reședințe de ținut (noduri politice în principal și economice în secundar) supraviețuiesc, fără excepție, în epoca modernă. Dintre localitățile care sunt noduri economice, în principal, supraviețuiesc în epoca modernă doar o parte, criteriile acestui darwinism urbanistic fiind foarte difuze, cel mai vizibil factor de supraviețuire fiind dat de influențele para-economice exercitate de domnie. Exemplul Botoșanilor, în calitate de centru producător de valoare mobilă cu destinație specială (apanajul Doamnei și, în consecință, cu evoluție separată de restul centrelor similare) este grăitor.

În absența manifestării fizice a nodului politic (Curtea Domnească), topografia târgurilor medievale moldovenești este dictată exclusiv de relief și de liniile de comunicații. Întrucât cercetarea noastră are ca obiect o topografie particulară, nu vom analiza în detaliu morfologia târgului medieval, rezumându-ne a face o scurtă analiză comparativă a planimetriei și organizării orașelor medievale din Moldova, cu aplecare asupra modului în care geometria și topografia urbană se raportează, planificat sau nu, la *localitatea* Curții.

---

63 V. Tabelul 22, construit după *Târguri sau orașe*, p. 183-332

6. NUCLEE ȘI NUCLEIZARE ÎN SPAȚIUL URBAN

Judecând din punctul de vedere al structurii locuirii umane, comunitatea minimală, „atomul” locuirii, ar fi constituită din familia extinsă și conglomeratul rezidențial al acesteia. „Cuibul” familial din satele Europei medievale ar putea fi caracterizat prin autarhie, solidaritate internă, xenofobie și, în multe cazuri, endogamie.

Corespondența se oprește atunci când comunicarea socială este adusă în discuție: articularea „cuiburilor” în așezări, cătune și sate se face în jurul bisericii și a cimitirului acesteia, în a cărui țărână membrii „cuiburilor” gentilice își regăsesc rudenii originară. „Roirea” satului înseamnă, întotdeauna, și roirea parohiei; chiar dacă prima are loc la nivelul minimal, al despărțirii în satul „de jos” și cel „de sus”, fundarea bisericii și îngroparea primilor morți ai noii comunități marchează clar separarea.

Ceea ce încercăm, în textul de față, este să folosim studierea relațiilor spațiale dintre bisericile din interiorul orașului medieval Iași drept bază pentru argumentarea existenței și evoluției structurii de locuire urbană în acest oraș în particular, și în Evul Mediu moldovenesc în general, plecând de la rolul de nucleu de agregare pe care biserica (cu cimitirul) îl are pentru comunitate și de la conceptul de diferențiere a comunității urbane de cea rurală prin gradul de diviziune internă (evoluția de la mononuclear-rural, la polinuclear-urban în Evul Mediu⁶⁴).

În esență, modelul formativ al „nucleului pre-urban” constă în existența unor localități cu importanță politică, defensivă și religioasă, care oferă securitate,

---

64 O comunitate constituită prin delimitarea de exterior este mononucleară, atunci când centrele de agregare (religioasă, politică, economică) **coincide** din punct de vedere fizic și social, sau polinucleară, când existența **dispersată** a centrelor de agregare duce la transformarea acestora în nuclee și la fragmentarea internă a comunității. Discuția problemei la E. Zadova-Rio, *Le Village des historiens et le village des archéologues*, în E. Moret (éd.), *Campagnes médiévales. L'homme et son espace. Mélanges offerts à Robert Fossier*, Presses Universitaires de France, Paris, 1995, p. 144-145. Mai recent, identitatea comunitară și conceptul de delimitare a comunității/locuirii, la F. Barth, *Boundaries and Connections*, în A.P. Cohen (ed.), *Signifying Identities. Anthropological Perspectives on Boundaries and Contested Values*, Londra, 1999, p. 24, 34.

piețe pentru bunuri și servicii și centre de agregare regulată (comercială, socială și de cult), acumulând, în acest fel, așezări „suburbane” de comercianți și meșteșugari care, în timp, capătă personalitate proprie și evoluează apoi independent de centrele de putere care le-au generat nașterea. Natura acestor centre focale și, în consecință, a așezărilor dependente, cuprinde o foarte largă varietate pe întinderea diversității culturale europene.

Dacă în sat comunitatea coincide, cel puțin la nivelul Evului Mediu, cu comunitatea genetică, „ridicarea” orașului peste sat marchează disjungerea aproape automată a celor două comunități. Mărind contrastele, putem spune că, dacă satul „inventează” parohia, în sensul de comunitate „tribală”, supra-familială, orașul „inventează” societatea. Biserica și cimitirul parohiei devin, în oraș, centrul unei comunități ale cărei solidarități nu mai corespund legăturilor genetice, ci celor sociale. Astfel comunitatea parohială urbană se autoîntreține, prin depășirea „frânelor” biologice ale populației rurale, înlocuirea rudeniei genetice cu rudenia socială transformând satul în cartier (mahala) și biserica „de familie” a satului în biserica parohială a mahalalei. Antropologic, apariția parohiei urbane se manifestă prin suprapunerea, peste vechiul centru familial de cult și peste sfântul patron al familiei extinse, a unui centru al cultului comunitar și a unuia sau a mai multor sfinți patroni ai breslei, ai cartierului și, în ultimă instanță, ai orașului și ai regatului. Numărul bisericilor parohiale dă o măsură generală despre mărimea și populația unui oraș medieval, amplasarea acestora în morfologia urbană fiind importantă pentru descifrarea evoluției organismului urban respectiv⁶⁵.

*

Dacă din punct de vedere administrativ, politic și fiscal, așa-numita „descălecare” a Iașilor de către Ștefan cel Mare ar trebui să marcheze un **debut oficial al vieții urbane**, din punct de vedere antropologic și social Iașii ar fi încă un sat, cu biserica de piatră Sf. Nicolae drept centru parohial, un nod de comunicare, centru politic și economic, un spațiu special de drept, dar totuși un sat. Dacă acceptăm existența unor biserici anterioare ridicării Sf. Nicolae, atunci Iașii ar putea exista ca oraș (din punct de vedere antropologic și social), dinainte de Ștefan cel Mare. Logica istorică și prezența cimitirelor anterioare sfârșitului secolului al XV-lea ne îndeamnă să credem în adevărul afirmației anterioare. Totuși, întrebarea rămâne: sunt Iașii de dinainte de Ștefan cel Mare o comunitate constituită social, polinucleară? Este prezența bisericilor anterioare construirii Sf. Nicolae Domnesc o dovadă pentru polinuclearitatea așezării sau sunt fiecare dintre acestea, centrele respective ale unor comunități rurale aflate într-un stadiu premergător conglomerării? Este greu de probat și, de aceea, ne vom limita la ceea ce poate fi demonstrat prin dovezi fizice, reale, așa cum este biserica Sf. Nicolae, ridicată de Ștefan cel Mare în 1491-1492. În cele ce urmează, vom încerca, folosind datele existente despre bisericile ieșene din secolul al XV-lea, să

---

65 *The Cambridge Urban History Of Britain*, I, p. 178.

argumentăm existența măcar a unei locuiri⁶⁶ polinucleare la Iași, înainte de momentul 1492.

Comunitățile mononucleare sunt constituite, de regulă, în jurul câte unui centru de cult familial (pentru a accentua diferențele, l-am putea numi „tribal”), iar solidaritățile interne nu transcend legăturile biologice. Deși orașul medieval moldovenesc încă mai trebuie să răspundă, într-un fel sau altul, întrebărilor generate de statutul simultan de oraș (administrativ, politic și fiscal) și sat (social), Iașii eludează paradoxul prin structura sa polinucleară. Chiar dacă existența, *ante* 1492, a unei biserici a orașului nu ar satisface cerința comunității polinucleare, existența comunității armenesti, a bisericii și cimitirului acesteia, care ar fi atestate încă de dinainte de 1451, dacă judecăm după mărturia textului dedicativ al unui Evangheliar⁶⁷, face din Iași măcar o așezare cu cel puțin două nuclee, chiar dacă solidaritățile care le determină sunt etnice și confesionale (iar nu pe deplin sociale). Aceste solidarități, trebuie să admitem, au depășit stadiul relațiilor biologice, nemaifiind centre familiale ale cultului, ci centre comunitare reale.

Acest proces evolutiv poate fi urmărit cu ușurință la Iași analizând modalitatea în care biserici care sunt desemnate ca „a lui” (a lui Samson⁶⁸, a lui Golâi⁶⁹, a lui Sava și Buzuca⁷⁰ sau a lui Balica⁷¹, pentru a oferi doar câteva exemple, se transformă lent în „posesiuni” comunitare, prin acceptarea ctitoririlor de ranguri secunde, prin transferul bisericii de la un ctitor la altul⁷² sau prin închinare la una din bisericile „mari” ale Răsăritului. Biserica lui Dancu este transformată în mănăstire de Constantin Duca (1701)⁷³ și închinată la Xeropotam, dar înainte de aceasta articolul posesiv-genitival dispăruse din uz, biserica devenind doar „biserica Danco”⁷⁴.

Dacă acceptăm agregarea habitatului la Iași în mai multe sectoare, pe criterii confesionale/etnice sau profesionale (pentru care izvoarele sunt neconcludente), în perioada timpurie, este greu de dovedit descendența acestei relative

66 Dacă nu putem dovedi existența **comunității** clar delimitate de exterior și structurate social în interior, polinuclearitatea locuirii este cel mai bun substitut pentru a marca, din punct de vedere antropologic și social, existența orașului.

67 N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor din Moldova*, București, 1978, p. 433.

68 *Documente Iași*, I, nr. 93, p. 129.

69 *Ibidem*, nr. 66, p. 94; nr. 67, p. 95.

70 *Ibidem*, nr. 215, p. 293.

71 *Ibidem*, nr. 120, p. 165.

72 Cazul mănăstirii Aroneanu, ctitorită mai întâi de Alexandru Lăpușeanul, ctitorită a doua oară de Petru Șchiopul, ctitorită a treia oară de Aron Tiranul, închinată de al doilea ctitor la mănăstirea Zografu de la Sf. Munte, închinare confirmată de Ieremia Movilă cu „binecuvântarea preoților și a tuturor ctitorilor târgoveți”, *Ibidem*, nr. 68, p. 100.

73 *Documente Iași*, III, nr. 185, p. 155

74 În 1671 este cunoscută drept „biserica lui Danco”, *Documente Iași*, II, nr. 357, p. 331, dar în 1678 și 1679 apar martori preoți „de la Danco”.

eterogenităţi dintr-o polinuclearitate genetică, adică o origine în mai multe aşezări rurale contopite în procesul de formare urbană. Această structură a habitatului urban devine aparentă mult mai târziu la Iaşi, după jumătatea secolului al XVII-lea, când sate ca Tătăraşii sau Broştenii devin mahalale ale târgului, fiind încorporate *de facto* în ţesutul urban. Din punctul de vedere al definiţiei geografice, oraşul medieval Iaşi este, în lipsa unor argumente arheologice convingătoare, o aşezare mononucleară.

Saltul evolutiv al locuirii umane este evident, dacă punem în evidenţă analogia biologică a apariţiei organismelor pluricelulare; marcarea şi analiza relaţiilor prezente, mai mult sau mai puţin discret, în mozaicul de juxtapuneri de parohii, proprietăţi, fronturi de stradă şi incinte mănăstireşti care este, de fapt, scheletul urban al oraşului Evului Mediu în general (aplicabil, cum vom încerca să demonstrăm, şi Iaşilor), poate revela mecanismul funcţionării şi ritmurile creşterii oraşului, restituind o parte din topografia vie a oraşului.

7. ORAȘUL ÎN PALIMPSEST. IAȘII ÎNAINTE DE ȘTEFAN CEL MARE

Din punct de vedere metodologic și al surselor, istoria orașului medieval Iași poate fi separată judicios în două perioade majore: înainte și după domnia lui Ștefan cel Mare. În primul rând, această separare este una generată de structura informațiilor din izvoare, atât din cele documentare cât și din cele arheologice.

Din punct de vedere documentar, punctul de inflexiune este pur și simplu dat de numărul de documente păstrate, care, pentru cele patru decenii și jumătate de domnie a lui Ștefan cel Mare, este practic dublu față de numărul de documente păstrate de la înaintașii săi.

Din punct de vedere arheologic, punctul de inflexiune este dat de metodologia de datare a complexelor descoperite. Datorită datării specific arheologice în intervale medii de câte jumătate de secol (de exemplu "prima jumătate a secolului al XV-lea", cea mai des întâlnită, sau expresia extrem de frustrantă pentru un istoric "secolele XIV-XV"), cea mai puțin imprecisă modalitate de datare este utilizarea monedelor emise ca date *post-quem*, sau *ante-quem* în cazul complexelor închise. Dat fiind că numărul de specimene descoperite este statistic mult mai mare pentru emisiunile domniei lui Alexandru cel Bun și ale urmașilor acestuia, până la Ștefan cel Mare, diferența numerică necesită introducerea unei diferențe cronologice și calitative în tratarea complexelor urbane care pot fi încadrate în secolul al XV-lea.

În acest context metodologic, descrierea localității orașului medieval Iași în preioada pre-Ștefaniană trebuie să înceapă prin descrierea și definirea teritoriului, de la caracteristicile fizice ale acestuia și până la peisajul antropizat și habitatele succesive care îl ocupă și valorifică.

În teorie, mediul fizic este clasificat de geografi într-o serie de sisteme dominate de procese distincte: sisteme fluviale, glaciale, periglaciale, deșertice, vulcanice, litorale etc., acestea fiind în continuare divizate în conformitate cu zona climatică în care funcționează. În mod inevitabil, aceste sisteme au o strânsă legătură cu zonele climatice ale globului, așa cum sunt acestea identificate de climatologi, în timp ce zonele de vegetație și soluri se află în strânsă legătură cu clima și terenul. Foarte probabil că relația dintre componentele mediului fizic și existența umană are o istorie conceptuală la fel de veche ca și istoria umanității. Acest concept istoric al relației umanitate-mediul are trei componente

fundamentale: ideea că lumea este o creație destinată a servi drept cămin umanității (grădina Edenului), ideea că mediul fizic exercită o influență continuă și puternică asupra ființelor umane, așa cum rezultă din diferențele vizibile dintre rase, și ideea că umanitatea este un agent care acționează profund și continuu asupra mediului fizic, modificându-l.

Întregul spectru al activităților umane alterează mediul natural, modificând, în consecință varietatea morfologică naturală. Cultivarea identică a trei zone de câmpie diferite va produce modificarea semnificativă a celor trei câmpii, un set nou de elemente specifice și comune apărând ca urmare a activității umane. Aceste evoluții divergente apar ca rezultate ale variațiilor în latitudine și amplasare, altitudine și relief, climat și geologia locală, și sunt amplificate în timp de acțiunile comunității de locuitori: o primă zonă suferind de eroziunea solului datorată supra-exploatării, o a doua zonă este distrusă de invazia apelor sărate ca urmare a modificării pânzei freatice de către exploatarea agricolă, în timp ce a treia zonă, acoperind cu resurse întreg necesarul exploatării, suportă ușor, fără modificări iremediabile, acțiunea umană. După scurgerea unei durate istorice, peisajul fiecăreia dintre zone va conserva, fără îndoială, un număr de caracteristici fizice derivate în întregime din mediul fizic anterior exploatării umane, dar fiecare dintre acestea este alterată cultural, iar la nivel de detaliu chiar și solul și cursurile de apă sunt în aceeași măsură create de natură și de cultura umană.

Concluzia acestei expuneri este că peisajul vizibil astăzi, care implică un ansamblu de elemente culturale și fizice care conferă localității caracterul său specific, este în același timp un cadru geografic în interiorul căruia se plasează obligatoriu studierea oricărei așezări umane, ca și o însumare a tuturor proceselor, fizice și culturale, care l-au creat, atât în timpul geologic cât și în cel cultural.

Câteva opinii asupra începuturilor orașului în Evul Mediu moldovenesc

În procesul complex al studierii Evului Mediu românesc, problema genezei și evoluției orașului medieval este una de importanță primordială. Orașul medieval este, fără îndoială, un fenomen a cărei prezență este indisolubil legată de răspunsul la întrebarea „Este Evul Mediu românesc un Ev Mediu european?”. Această întrebare devine cu atât mai importantă acum, când Europa contemporană își rearanjează substanța și granițele și, desigur, își rescrie istoria.

Geneza orașului medieval de la est de Carpați este un fenomen mai mult decât complex, fenomen care nu va primi, probabil niciodată, o teorie explicativă integrală. Opiniile, mai mult sau mai puțin argumentate, asupra originilor orașelor

medievale ale Țării Moldovei apar, nici mai mult, nici mai puțin, la Grigore Ureche care scria, în secolul al XVII-lea, despre întemeierea Băii odată cu descălecatul, de către niște olari sași, și despre întemeierea Sucevei de către niște cojocari unguri „ce se numeau suci”⁷⁵. Este semnificativ faptul că un literat din secolul lui Vasile Lupu specula pe tema originii orașelor moldovenești în același mod în care o va face, patru secole mai târziu, Nicolae Iorga: în Moldova, orașele 1) au fost întemeiate de străini sau cu străini, 2) al căror principal mijloc de trai era un meșteșug oarecare⁷⁶. Acestea sunt, sublimate la extrem, afirmațiile de bază asupra originii orașului medieval la est de Carpați, afirmații care aparțin curentului „alogen” al școlii economiste. Dacă originea orașului medieval în Moldova se află în acțiunea factorului economic, prin intermediul unui agent uman străin de Moldova: germani, armeni, italieni, atunci putem aprecia că, din punctul de vedere al civilizației urbane, Evul Mediu românesc este unul european. Aceasta și esența concepției lui Gheorghe Brătianu asupra problemei genezei orașului medieval la est de Carpați⁷⁷, rafinând teoriile lui Iorga și trăgând originea orașului medieval moldovenesc spre istoria cantitativă, economică, socială și europeană a Școlii Analelor. Precizările pe care Brătianu le aduce teoriei economiste cuprind legarea cauzală a începuturilor statului medieval la est de Carpați de circulația comercială și de apariția orașelor, probabil întemeiate de alogeni. Altfel spus, drumul (comercial) a generat Statul.

Reacția istoriografică la originile propuse de școala economistă este reprezentată cel mai bine de către C. C. Giurescu, care oferă o teorie situată la polul opus⁷⁸. În rezumat, orașele medievale din exteriorul Carpaților sunt rezultatul unei evoluții locale, din așezări rurale anterioare, centre politice ale unor formațiuni prestatale românești, evoluții determinate de factori politici, economici și militari. Trebuie remarcat aici excluderea completă a alogenilor din procesul de geneză, orașul medieval fiind o creație exclusiv românească, alogenii făcându-și prezența la un moment ulterior, în care caracterul urban al așezării este deja conturat.

Dacă asupra caracterului originii orașului medieval din Moldova controversa continuă, mai mult sau mai puțin, până în prezent, problema datării apariției orașului în Evul Mediu moldovenesc nu a înregistrat poziții atât de extreme din partea istoricilor. Excepție face teoria lui C. C. Giurescu conform căreia, la mijlocul secolului al XIII-lea, în ajunul Marii Invazii Mongole, pe teritoriul Moldovei exista deja o rețea urbană bine definită.

Cercetările arheologice întreprinse, în mod sistematic, în ultima jumătate de secol, au redus semnificativ marja de speculație asupra cronologiei orașelor

75 Ureche, *Letopisețul*, p. 16.

76 N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, I, (ed. G. Penelea), București, 1985, p. 161.

77 G. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă. Contributions à l'histoire de la domination byzantine et tatare et du commerce génois sur le littoral roumain de la Mer Noire*, București, 1935, p. 27.

78 *Tîrguri sau orașe*, p. 46.

medievale de la est de Carpați, așezând, cu oarecare variații locale, perioada de întemeiere la mijlocul secolului al XIV-lea. Reperele cronologice ale acestei perioade sunt: primul sfert al secolului al XIV-lea, pentru orașele din teritoriul direct supus Hoardei de Aur (Orheiul Vechi⁷⁹, Costești⁸⁰, administrate de mongoli, sau Cetatea Albă, care poseda un anumit grad de autonomie) și, respectiv, mijlocul secolului al XIV-lea, pentru orașele de pe malul drept al Siretului (Siret, Suceava, Baia, Roman).

Repartizarea cronologică a întemeierii orașelor în Moldova urmărește, oarecum, pe cea politico-geografică. Astfel, între Prut și Nistru și pe litoral, regiune administrată direct de mongoli, elementele de cultură materială și economie urbană apar mai devreme decât în restul teritoriului, consecință a unei politici clare de concentrare a „populației utile” din zonele ocupate în centre aflate în teritorii administrate nemijlocit, fenomen care „pompează” creșterea economică și demografică a orașului. Trebuie luat foarte serios în calcul, ca element declanșator al evoluției urbane, existența unui „spațiu de drept”, a unui teritoriu în care justiția și administrația funcționează eficient. Expansiunea Regatului maghiar spre est la mijlocul secolului al XIV-lea generează un astfel de „spațiu de drept” între Carpați și Siret, având drept consecință crearea premiselor pentru întemeierea statului medieval și a primelor orașe.

Prezența unei locuiri protourbane anterioare Descălecatului pe locul primelor orașe moldovenești (între Carpați și Prut) este posibilă, dacă nu chiar probabilă. Prezența episcopilor catolice la Siret și Baia, aproape contemporane Descălecatului, ne permite să credem, ca și Misail Călugărul, că prezența unei populații catolice, germane foarte probabil, este legată de întemeierea primelor orașe moldovenești, în localități care dețineau deja o importanță oarecare (centre politice, cum era, probabil, Siretul sau economice, ca centrul minier Baia).

La momentul actual, istoriografia românească se situează pe o poziție apropiată de școala economistă, în ceea ce privește problematica genezei orașelor medievale de la est de Carpați. Primordial, pentru apariția unei așezări urbane pare a fi existența unor premise economice (trafic comercial, producție meșteșugărească), în condițiile unei anumite concentrări demografice și a unei susțineri politice minimale. Luând în calcul rezultatele cercetării din Europa Centrală și de Vest, din ultimele două decenii, cercetări care abordează în special latura antropologiei culturale și sociale, ar trebui revizuită teoria preponderent economistă a originii orașelor medievale la est de Carpați, în sensul studierii rolului pe care îl joacă maturizarea socială a grupului uman în declanșarea fenomenelor culturale și economice, așa cum este geneza orașului medieval.

O istoriografie dedicată începuturilor orașului medieval în Podișul Bârladului și Câmpia Moldovei se încheagă cu greutate din fragmente de sinteze (C. C. Giurescu, M. D. Matei, V. Spinei, L. Rădvan) sau lucrări monografice,

---

79 V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, Chișinău, 1994, p. 265.

80 *Ibidem*, p. 266.

istorice și arheologice, ca cele dedicate Iașilor⁸¹. În momentul de față nu există o sinteză, de mică sau de mare amploare care să trateze această problemă.

*

Faptele de geografie istorică pe care le putem aduce în discuția originilor orașului medieval în spațiul Siret-Prut sunt determinate de raritatea izvoarelor referitoare la perioada de formare, secolele XIV-XV. Practic, reconstituirea mediului geografic și a dinamicii sale pentru perioada amintită mai sus se bazează pe inventarul de așezări rezultat din hărțile topografice ale veacului al XVIII-lea, din informațiile grafice ale acelorași hărți, din toponimia și din hotărnicile din documentele interne ale secolelor XV-XVI și din relatările călătorilor străini. Dacă hărțile topografilor militari austrieci de după jumătatea secolului al XVIII-lea sunt foarte bogate în detalii de relief și vegetație, din nefericire acestea tratează jumătatea vestică a Moldovei, valoarea lor pentru geografia istorică a spațiului Siret-Prut fiind mai mult decât relativă.

Principalele elemente de geografie istorică care trebuie urmărite sunt cele susceptibile a fi modificate de interacțiunea cu locuirea și activitățile umane, cele care au influență majoră pe termen scurt și mediu asupra locuirii și elementele care sunt marcajele constante ale evoluției locuirii pe un teritoriu dat, în speță: hidrografia, vegetația și așezările.

Cele mai vechi informații despre hidrografia Moldovei au caracter general și se referă doar la râurile mari, apărând încă din antichitate, la Herodot și Pausanias. Informații interesante din punctul de vedere al geografiei istorice apar la călătorii de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul veacului al XVIII-lea, astfel, Le Masson du Pont descrie apa Prutului ca fiind curată și bună de băut, soldații regelui polon Jan Sobieski vindecându-se de dizenterie după ce s-au aprovizionat cu apă din Prut (în timpul campaniei din Moldova din 1686)⁸², în timp ce apa Jijiei era nepotabilă; afirmații similare făcea și Dimitrie Cantemir despre apa Prutului. Schimbările de curs ale râurilor sunt foarte dificil de decelat pe hărțile medievale și din perioada modernă timpurie, traseele fiind notate cu linii groase și un duct „artistic”, hărțile mult mai precise de după jumătatea secolului al XVIII-lea depășind intervalul de timp în care se încadrează procesul de geneză al orașelor medievale. Studiul distribuției lacurilor și iazurilor prezintă un interes mai ridicat în cadrul problemei studiate de noi, datorită importanței interacțiunii cu fenomenul locuirii (în apariția și, apoi, dezvoltarea acesteia). Este interesant de remarcat faptul că, deși textele menționează importanța iazurilor și lacurilor în economia Moldovei și rolul acestora în subzistența și modul de viață al locuitorilor, prezența acestora pe hărți este relativ redusă. De exemplu, Dimitrie

81 *Istoria orașului Iași*, I, coord. C. Cihodaru, Gh. Platon, Iași, 1980; Andronic, *op. cit.*; Gh. Iacob (coord.), *Iași, memoria unei capitale*, Iași, 2009.

82 V. Băican, *Geografia Moldovei, reflectată în documente cartografice din secolul al XVIII-lea*, București, 1996, p. 43

Cantemir în *Descriptio Moldaviae* arată că în Moldova sunt foarte multe lacuri, naturale și artificiale, deși pe harta sa sunt ilustrate doar trei: Iezerele de la Dorohoi și Coșula și cel de la Orhei⁸³.

Situația se schimbă odată cu apariția hărților elaborate de topografii militari austrieci și ruși de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, care redau amănunțit, din punct de vedere cartografic, fenomenul densității iazurilor din Moldova. Dintre aceștia, Bawr menționează 134, Buschel 145, iar von Oztellowitz 151⁸⁴.

Dacă acceptăm postulatul că apariția/evoluția orașului este o funcție a comunicării⁸⁵ (politică, economică, religioasă), iar apariția/evoluția satului este o funcție a subzistenței⁸⁶ (alimentație, adăpost), atunci studiul geografic al genezei urbane trebuie să vizeze prezența, structura și evoluția *zonei de contact* și prezența, structura și evoluția *comunicațiilor*, în condițiile preexistenței locuirii de tip rural.

Locuirea de tip rural poate fi documentată arheologic pentru perioada secolelor XII-XV, distribuția la nivelul întregului teritoriu al Moldovei medievale arătând predilecția pentru zona de silvostepă și relieful de terase de luncă, implicit fâșia de contact dintre silvostepa colinară și luncile râurilor. Chiar dacă sinteza *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea* a fost finalizată în urmă cu 40 de ani, iar așezările descoperite între timp sunt numeroase, din punctul de vedere al distribuției acestora, stadiul descoperirilor de la nivelul anului 1970 ne este suficient. Astfel, locuirile databile în secolele XII-XIII sunt concentrate pe zonele colinare, pe cursurile permanente de apă, fiind cunoscut un total de 77 de puncte, din care, în teritoriul studiat de noi:

În Câmpia Moldovei: 37, dintre acestea 24 fiind în bazinul Bahluiului;

- În Podișul Bârladului: 30.
- Regional, locuirea este concentrată în centrul teritoriului, pe văile care străbat relieful colinar al Coastei Iașilor, Dealurilor Vasluiului și Fălciului. Este de remarcat absența locuirii din zonele plate și expuse ale câmpiilor cu climat stepic ale Jijiei și Siretului Inferior⁸⁷.
- Locuirile din Moldova cunoscute arheologic și databile în perioada secolelor XIII-XIV sunt în număr de 58 (1970), din care, în teritoriul studiat de noi:
- În Câmpia Moldovei: 33 de puncte, dintre acestea 14 fiind în bazinul Bahluiului;
- În Podișul Bârladului: 4.

---

83 *Ibidem*, p. 45.

84 *Ibidem*, p. 46.

85 J. Brunhes, *La géographie humaine*, vol. I, ediția a III-a, Paris, 1925, p. 203

86 *Ibidem*, p. 152

87 *Așezări*, p. 138.

Distribuția pe teritoriu și eco-relief este aceeași ca și în perioada anterioară, determinantilor de natură geografică adaugându-li-se și cei regionali, de natură economică politică, așa cum precizează autorii *Așezărilor...*: „... se constată unele slabe concentrări de așezări, îndeosebi în regiunea localităților Baia, Suceava, Botoșani și Iași, de-a lungul principalelor căi de comunicație”⁸⁸.

Datele arheologice ale locuirii din perioada cuprinsă în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și prima jumătate a celui de-al XV-lea sunt mult mai consistente decât pentru perioadele anterioare, fiind cunoscute un număr de 135 de puncte⁸⁹. Dintre acestea, în spațiul dintre Siret și Prut sunt localizate:

- În Câmpia Moldovei: 97, din care 52 în bazinul Bahluiului;
- În Podișul Bârladului: 11.

Tabel 1

Tabel cumulativ al descoperirilor arheologice de pe teritoriul târgurilor medievale din Moldova Centrală, conform *Așezărilor* (1970), *Repertoriilor arheologice* ale județelor Botoșani, Iași și Vaslui și *Cronicii Cercetărilor Arheologice* (1983-2005)

	XII-XIII	XIII-XIV	XIV-XV	total
Dorohoi		2	3	5
Ștefănești	1	1	3	5
Botoșani	3	2	5	10
Hârlău	1	1	9	11
Cotnari	1	3	5	9
Târgu-Frumos			2	2
Iași	5	6	11	22
Huși			1	1
Vaslui	1		5	6
Fălciu	1			1
Bârlad	3	1	1	5

Majoritatea urmelor de locuire ale perioadei sunt constatate arheologic în jumătatea nordică a teritoriului, foarte probabil datorită cercetării mai intense. De remarcat este faptul că, în ciuda acestei disproporții, distribuția așezărilor pe formele de relief și formațiunile de vegetație rămâne constantă, predilecte fiind terasele văilor din regiunea colinară a silvostepii, o statistică a autorilor constatând, din 135 de descoperiri, 94 pe terasele inferioare ale văilor, 15 pe pantele de la periferia podișurilor, 16 pe podișuri scunde, iar restul pe terase mediane și alte forme de relief⁹⁰. Continuitatea de locuire cu perioadele anterioare,

88 *Ibidem*, p. 142.

89 *Ibidem*, p. 147.

90 *Ibidem*, p. 149.

ale secolelor XIII-XIV, este constatată în câteva aşezări, exclusiv din jumătatea superioară a teritoriului. Ca o evoluție față de intervalul temporal anterior, câmpia stepică a Jijiei este mai populată, deși concentrările sunt întâlnite pe văi și pe arcul periferic sudic al Câmpiei, la marginea masivului împădurit Copalău-Cozancea⁹¹.

*

Orașul ca funcție de comunicare este evidențiat cel mai bine atunci când luăm în calcul localizarea geografică pe zone, linii sau puncte de contact, rezultatul fiind unul exhaustiv: toate orașele sau târgurile Moldovei medievale sunt temeinic încadrate în această clasificare⁹². În acest sens, pentru teritoriul studiat de noi, *Doroboiul* este situat pe cursul Jijiei, pe linia de contact dintre Dealurile Siretului și Câmpia Jijiei Superioare și la ieșirea estică a Șei Dersca-Lozna, care face legătura dintre valea Siretului și bazinul Superior al Jijiei, *Botoșaniul* este situat în zona de contact dintre masivul Dealul Mare și Câmpia Jijiei Superioare, la ieșirea estică a Șei Vorona, *Ștefăneștii* este situat la un vad al Prutului, în apropiere de vărsarea Bașeului, *Hârlăul* este așezat pe cursul Bahluiului, în zona de contact dintre masivele Dealul Mare și Dealul Holm, *Cotnariul* este situat la limita dintre Dealurile Siretului și valea Bahluiului, pe o variantă de ieșire estică a Șei Ruginoasa, Târgul Frumos se află la capătul estic a două șei, Ruginoasa și Strunga, amândouă foarte importante pentru comunicarea E-V dintre cele două segmente longitudinale majore ale Moldovei. Cât despre orașul *Iași*, pe lângă situarea pe cursul Bahluiului și la ieșirea nordică a Șei Bordea, care asigură comunicarea N-S străbătând Coasta Iașilor, se mai află și exact pe linia de contact dintre Câmpia Moldovei și Podișul Bârladului, precum și în mijlocul zonei de trecere de la pădurile de foioase ale Podișului Central Moldovenesc la Câmpia cvasi-stepică a Jijiei Inferioare. În Podișul Bârladului, *Vasluiul* se situează la confluența râurilor Bârlad și Vaslui, pe linia de contact dintre Podișul Vasluiului și Valea Bârladului, orașul *Huși* se află la capătul estic al Șei Dobrina, la contactul dintre Drumul Bârladului și Drumul de pe valea Prutului, pe linia de contact dintre Dealurile Crasnei și Depresiunea Elan-Horincea, târgul Fălciului este întemeiat la un vad al Prutului, iar *Bârladul* se află pe cursul râului cu același nume, la ieșirea acestuia la larg, dintre Dealurile Fălciului și Colinele Tutovei, în mijlocul zonei de contact a celor două cu Podișul Covurluiului și la limita dintre pădurile de foioase și lunca Bârladului.

*

Cu siguranță cel mai des invocat izvor documentar intern pentru studiul istoriei orașelor medievale din Moldova este cunoscutul privilegiu al lui Alexandru

---

91 *Ibidem*, p. 148.

92 Băican, *op. cit.*, p. 110.

cel Bun pentru negustorii lioveni, din 8 octombrie 1408, care menționează vămile pe care aceștia le vor plăti la intrarea/ieșirea din țară și, pe categorii de mărfuri, în diferite puncte din interiorul Moldovei. Pentru teritoriul studiat de noi, este importantă menționarea vămii vitelor pe drumul către tătari, la Iași, unde se plătea încă jumătate din vama mare achitată la Suceava⁹³, a vămii cailor pe drumul Cameniței, la Dorohoi, unde se plătea încă o treime din vama mare⁹⁴; vama peștelui de la Dunăre, care trebuia achitată la „margine, fie la Bacău, fie la Bârlad”, jumătate din vama mare pe care trebuiau liovenii să o plătească la Suceava⁹⁵. Ceea ce ar trebui, totuși, urmărit în atestările documentare este nu doar numele propriu-zis, ci mai ales calitatea de târg sau oraș, ca fiind definitorie în determinarea oficializării unui statut superior celui de simplă așezare.

Prima atestare documentară explicită a unui târg medieval dintre cele localizate în teritoriul studiat de noi este *Bârladul*, care apare într-o danie a lui Alexandru cel Bun către mănăstirea Bistrița: „... am dat mănăstirii noastre din Bistrița, Adormirea Preacuratei Născătoare de Dumnezeu, vama de la târgul Bârlad ...”, document din 10 august 1422⁹⁶. De târgul Bârladului se leagă prima informație referitoare la structura și locuitorii unui târg moldovenesc medieval din segmentul teritorial studiat de noi: șoltuzii și pârgarii, târgoveții, oamenii din satele târgului, hotarnica târgului, legea cea veche a târgului cu privilegiile fiscale ale târgoveților, în actul lui Ștefan cel Mare datat ante 1495⁹⁷. Târgul Iași este documentat intern în actul din 1434, al lui Ștefan al II-lea, act scris de diacul Costea, „... în Târgul Iașilor, vă leat 6942 (1434), mai 25”⁹⁸. La 15 mai 1437 este scris actul de întărire al lui Tofan, pentru Pungești etc., dat de Ilie și Ștefan voievozi și scris de Sima, „în târgul Vasluiului, [vă leato] 6945 ...”⁹⁹. Târgul Frumos este menționat documentar ca atare la 5 octombrie 1448, când Petru al II-lea dăruiește toată ceara de aici călugărilor de la Probota¹⁰⁰. Statutul de târg al Hârlăului nu este menționat ca atare în prima jumătate a secolului al XV-lea, dar o întărire a lui Petru al II-lea pentru mănăstirea Probota, din 5 aprilie 1448 interzice judeților (**СОВѢЩИ**) de la Hârlău și Iași să judece sau să ia amenzi de la oamenii din satele mănăstirii¹⁰¹. Faptul că documentul în cauză este o întărire, foarte probabil a

93 M. Costăchescu, *Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare, II – Documente externe*, Iași, 1932, nr. 176, p. 634.

94 *Ibidem*, nr. 176, p. 635.

95 *Ibidem*, nr. 176, p. 636.

96 DRH A, I, nr. 51, p. 76.

97 DRH A, III, nr. 151, p. 281-282.

98 DRH A, I, nr. 148, p. 203.

99 *Ibidem*, nr. 170, p. 239.

100 *Ibidem*, nr. 288, p. 411.

101 *Ibidem*, nr. 277, p. 392.

daniei din 18 august 1438 a lui Ilie voievod¹⁰², în care județii de la Hârlău și Iași apar ca panii (**ПАНОВЕ**), suferind aceleași interdicții, face ca foarte probabilul caracter de târg al Hârlăului să poată fi atestat la 1438¹⁰³. Exact aceeași situație este întâlnită în cazul Dorohoiului, ai cărui județi (**СОУДЕЦЬ**) sunt oprți să judece sau să ia amenzi de la oamenii din satele mănăstirii Probota, întărite acesteia de Ștefan cel Mare, la 16 februarie 1459¹⁰⁴.

Cel mai timpuriu izvor care consemnează existența unor orașe sau târguri moldovenești medievale este cunoscuta „Listă a orașelor rusești îndepărtate și apropiate”¹⁰⁵ (cea mai recentă încercare de datare a momentului elaborării „Listei...”: 1375-1381¹⁰⁶). Târgurile „volohé” amintite sunt Cetatea Albă, Iași, Roman, Piatra, Suceava, Baia, Țețina și Cetățuia de pe Ceremuș. Este de remarcă că, din aria studiată de noi, doar Iașii (Iaskii sau Isii Torg) apare în „Listă”. În aceeași manieră, în *Cronica Conciliului de la Konstanz*, a lui Ulrich von Richenthal, la descrierea delegaților moldoveni este menționat târgul Iașilor, în forma Jasmarkt.

Cronicile interne ale Moldovei nu menționează explicit începuturile orașelor sau târgurilor moldovenești. Din informațiile prezente, totuși, din cronici se pot infera unele elemente care ar putea genera discuții asupra acestui subiect. Varianta *Moldo-rusă* a *Letopisețului de când s-a început Țara Moldovei* (Anonimul bistrițean) menționează, la momentul Descălecatului, că Dragoș, după ce a întemeiat Baia pe râul Moldova, „a întemeiat alte orașe pe râuri și pâraie”¹⁰⁷. Dacă textul *Letopisețului de la Bistrița* și cel propriu-zis al lui Ureche se rezumă la a menționa, în primul rând, arderea târgului Botoșanilor de către tătari, la 1439¹⁰⁸, interpolatorii lui Ureche adaugă informații mult mai bogate despre întemeierile propriu-zise de orașe. Astfel, Simion Dascălul atribuie întemeierea Băii olarilor sași, iar a Sucevei cojocarilor unguri¹⁰⁹. Axinte Uricariul pune pe seama lui Roman I întemeierea târgului Romanului: „... și acesta au făcut târgul Romanului pe numele lui, precum mărturisește la uricul lui, carile să află la mănăstirea

102 *Ibidem*, nr. 187, p. 264.

103 Pentru detalii asupra administrației și atribuțiilor, cf. N. Grigoraș, *Instituțiile feudale din Moldova*, București, 1971, p. 322 și urm.

104 DRH A, II, nr. 83, p. 118-119

105 Al. Andronic, *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în *Romanoslavica*, seria Istorie, XI (1965), București, 1965, p. 205.

106 V. Spinei, *Cetatea Albă în însemnările de călătorie ale pelerinilor ruși din secolele XIV-XV*, în *Națiunea română, idealuri și realități istorice. Acad. Cornelia Bodea la 90 de ani*, coord. Al. Zub, V. Achim, N. Pienaru, București, 2006, p. 489.

107 *Cronicile Slavo-Române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, P. P. Panaitescu (ed.), București, 1959, p. 160.

108 Ureche, *Letopisețul*, p. 29.

109 *Ibidem*, p. 16.

Pobrata”¹¹⁰. Misail Călugarul este cel mai prolific atunci când vine vorba despre întemeierea de orașe în Moldova: Iuga vodă „... au descălecat orașe pren țară, tot pe locuri bune și le-au ales sate și le-au făcut ocoale prenpregiur ...”¹¹¹; informația despre atribuirea veniturilor târgurilor unor mari dregători, informație pe care o regăsim în *Descriptio Moldaviae*, apare în interpolarea lui Misail Călugărul la cronica domniei lui Alexandru cel Bun, care ar fi înființat marile dregătorii și le-ar fi dotat cu venituri din târguri: Bârladul pentru marele vornic al Țării de Jos, Iașii pentru marele postelnic, Cernăuții pentru marele spătar, Cotnarii pentru marele paharnic¹¹². Același Misail Călugărul ridică ipoteza legăturii directe dintre construirea bisericilor de târg de către Ștefan cel Mare și „descălecatul” acestora: Iașii ar fi devenit târg când Ștefan a ridicat biserica Sf. Nicolae după victoria de la Grumăzești-Vadul Jorii asupra cazacilor: „De acolo s-au întorsu Ștefan vodă ș-au descălecat târgul Iașii și în lauda lui Dumnedzău au început a zidi besereca marelui mucenic și ciudotvoreț Necolai”¹¹³. Cu excepția „descălecatului târgului”, același lucru se întâmplă la Vaslui, după victoria din 1475, Ștefan ridicând biserica Sf. Ioan Botezătorul și Curtea Domnească¹¹⁴. Axinte Uricariul menționează ridicarea în același timp, de către Ștefan, a bisericii Sf. Petru și Pavel din Huși și a Curții domnești. Textul propriu zis al lui Ureche plasează construirea bisericii din Iași după bătălia de la Cătlăbuga, dar inserează informația care se dovedește a fi veriga lipsă a întregii teorii: „Vă leato 6995 (1487, după lupta de la Șcheia din 1486, n.n.) întru acestu an au discălicat Ștefan vodă târgul Hârlăului, de au ziditu și biserica domnească de piatră și curțile acele domnești cu ziduri cu tot, carile stau și astăzi.”¹¹⁵ Este greu de crezut că Iașii, Vasluiul, Hușii sau Hârlăul și-ar data statutul urban doar de la Ștefan cel Mare și nu de mai devreme¹¹⁶. Ceea ce trebuie reținut este existența unui sistem, cel puțin la sfârșitul secolului al XVI-lea, care face legătura dintre administrația ținutală, statutul de oraș și componenta materială a acestui statut, biserica domnească alături de Curtea Domnească, amândouă de zid. Că orașul este legat sistemic de ținutul său, o dovedește mențiunea, la Ureche, a năvălirii tătărăști din 1513, când „... au arsu târgul și ținutul (s.n.) Cârlegăturii ...”¹¹⁷, deși târgul avea numele de Târgu Frumos atestat la 1448 (v. supra).

*

---

110 *Ibidem*, p. 18.

111 *Ibidem*, p. 20.

112 *Ibidem*, p. 22.

113 *Ibidem*, p. 51.

114 *Ibidem*, p. 50.

115 *Ibidem*, p. 57.

116 *Istoria orașului Iași*, I, coord. C. Cihodaru, Gh. Platon, Iași, 1980, p. 68 și urm.

117 Ureche, *Letopisețul*, p. 92.

Primul izvor cartografic cu referire la teritoriul României de astăzi este opera cartografică a geografului alexandrin Claudius Ptolemaios, care servește ca bază pentru elaborarea unui număr suficient de hărți renescentiste ale Europei răsăritene, în timp ce cunoscuta *Tabula Peutingeriana*, o colecție de itinerarii prezentate grafic mai degrabă decât o hartă propriu-zisă, reprezintă aportul lumii romane la cartografia teritoriilor carpato-danubiene.

Primele imagini și date cartografice relativ precise referitoare la Moldova apar în Renaștere, în harta umanistului ardelean Johann Honterus¹¹⁸, inclusă în manualul de geografie al acestuia, *Rudimenta Cosmographica* (prima ediție 1530, Cracovia). Datele acesteia sunt preluate de cartograful venețian Jacopo Gastaldi (1546), a cărui hartă, deși considerată referința fundamentală pentru Europa de Sud-Est până la mijlocul secolului al XVII-lea, este lipsită de detalii pentru Moldova, cu excepția regiunii de sud.

Informații utile despre Moldova în general și despre spațiul Siret-Prut în special apar abia în harta atribuită diplomatului german Georg Reichstorffer, *Moldaviae Finitimarumq. Regionum Typus*, tipărită la Köln, în 1595¹¹⁹. Originar din Biertan, născut în 1495, Reichstorffer ajunge secretar al Coroanei ungare, calitate în care călătorește intens în Transilvania și Moldova. Rezultatul acestor călătorii este volumul *Chorographiae Transylvaniae, quae Daciae olim appellate aliarumque provinciarum et regionum succinta descriptio et explicatio*, tipărit la Viena în 1550. Harta Moldovei făcea parte, probabil, din ilustrația volumului și localizează, cu aproximație, târgurile Ștefănești pe Prut, Hârlău, Cotnari, Iași, Huși, Vaslui, Fălciu, Bârlad, Tecuci și Galați și menționează râurile Siret, Bârlad și Prut, precum și masivul împădurit de la nord de Vaslui, împreună cu Șcheia, pe malul stâng al Siretului. Harta mai menționează și târgul Margosest, la sud de Cotnari (probabil Târgu-Frumos), precum și Târgul Putnei între Vaslui și Bârlad. Primele ediții ale *Chorographiae* au apărut fără nici o hartă, iar opiniile mai recente consideră că prima ediție a hărții, gravată de celebrul gravor flamand Hogenberg, nu are legătură cu Reichstorffer, *Moldaviae Finitimarumq. Regionum Typus* fiind o elaborare din a doua jumătate a secolului al XVI-lea a hărții xilografate a polonezului Wapowski¹²⁰, autorul posibil fiind Gerhard Mercator¹²¹ sau Abraham Ortelius.

Ortelius, la rândul lui, include o zonă din Moldova în atlasul *Theatrum Orbis Terrarum* (prima ediție 1570), harta Peninsulei Balcanice: *Romaniae (quae olim Thracia dicta)* ilustrând teritoriul Moldovei într-un mod foarte asemănător *Typus*-ului lui „Reichstorffer”. Harta lui Ortelius nu include și treimea nordică a

---

118 M. Popescu-Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice. Din antichitate până în pragul veacului nostru*, București, 1978, p. 123.

119 *Ibidem*, p. 125.

120 E. Schnayder, *Bernhard Wapowski's lost maps of Poland, Sarmatias and Scandinavia*, în *Imago Mundi. A Review of Early Cartography*, 26 (1972), p. 77.

121 Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 135.

Moldovei, din teritoriul aflat în atenția noastră cea mai nordică localitate fiind Morgosest, plasat, de data aceasta, pe Bârlad.

Hărțile ulterioare lui Ortelius (cu utilitate pentru spațiul studiat de noi), nu prezintă interes până la apariția celei a lui Gerhard Mercator (*Atlas Minor...*, 1607) și apoi a celor publicate de tatăl și fiul Willem și Jan Blaeuw în atlasele lor (*Theatrum Mundi*, 1663-1667, *Atlas Maior sive Cosmographia Blaviana*, 1667)¹²².

Primul izvor cartografic suficient de detaliat pentru geografia spațiului Siret-Prut este harta pe care Dimitrie Cantemir o alcătuiește, în 1716, pentru volumul *Descriptio Moldaviae*. Harta Moldovei a lui Dimitrie Cantemir a fost elaborată în Rusia, în anii 1715-1716 și gravată în Olanda, în 1737, având titlul complet *Principati Moldaviae nova et accurata Descriptio Principe Demetrio Cantemirio*. Harta s-a păstrat doar într-o copie redusă la scară, executată după originalul manuscris, de geograful francez J. B. B. d'Anville în 1737, copie care a servit la îndreptarea multor erori prezente în gravura executată în Olanda¹²³.

Opera cartografică a lui Dimitrie Cantemir este un izvor de importanță neprețuită, conținând 908 denumiri geografice, din care 185 de râuri și 88 de hidronime, principalele areale împădurite, un total de 710 așezări, din care 35 de orașe și târguri, 622 de sate și 53 de mânăstiri.

Harta lui Dimitrie Cantemir a servit drept bază elaborărilor cartografice ale statelor majore austriac și rus în cursul secolului al XVIII-lea. Dintre hărțile elaborate de topograful militar rus, cea mai importantă este cea a generalului de origine germană F. G. Bawr, cu titlul *Carte de la Moldavie pour servir à l'Histoire de la Guerre entre les Russes et les Turcs*, gravată în 1781 la Amsterdam. Izvorul este important prin faptul că este prima hartă a Moldovei la scară mare (1:288000), extrem de detaliată: 9 oronime din Carpații Orientali, 2966 de cursuri de apă și 166 de instalații hidraulice, 365 hidronime, 2015 așezări omenești, din care 31 de orașe, târguri și târgușoare, o rețea densă de drumuri, cu vadurile și podurile principale. Următoarea ca importanță după harta lui Bawr este cea a lui C. M. Roth, *Carte speciale de la Principauté de la Moldavie divisée en ses districts*, imprimată la St. Petersburg în 1771. Această hartă, în principal administrativă, reia o serie de erori conținute în versiunea gravată în Olanda a hărții lui Cantemir. Importanța sa rezidă în numărul mare de localități menționate, ca și în marcarea limitelor ținuturilor și a celor două mari vornicii, a Țării de Sus și a Țării de Jos.

*

Relațiile de călătorie care datează din perioada de formare a orașelor moldovenești, ca și cele din perioada imediat următoare, din secolele XV și XVI, sunt nesigure în ceea ce privește situația orașelor din Moldova și geneza acestora. Ceea ce este de menționat este uniformitatea în a remarca, pentru localitățile prin

122 Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 155.

123 Băican, *op. cit.*, p. 26.

care diplomații sau negustorii occidentali trec, nediferențierea între sat și oraș din punctul de vedere al calității materiale (case din lemn și lut, cu acoperiș de stuf sau paie, ulițe noroioase, etc.). Un alt aspect este lipsa practic totală a informațiilor timpurii despre teritorii aflate în afara traseelor obișnuite: Cetatea Albă – Iași – Suceava sau Chilia – Lăpușna – Fălciu – Iași – Ștefănești – Hotin.

Relatarea pe care Johann Schiltberger¹²⁴ o face despre întoarcerea sa din Orient (1428) menționează traseul Chilia – Cetatea Albă – Iași (*Aspaseri*) – Suceava – Lemberg, fără alte detalii în afara numirii Sucevei (*Sedschopff*) drept capitală a Moldovei. Foarte probabil drumul său de la Iași la Suceava urma valea Bahluiului, cea a Bahluietului, trecea în cea Siretului prin una din Șeile Ruginoasa sau Strunga, urmând apoi spre amonte cursul Siretului și cel al Sucevei.

Același drum, de la Iași la Suceava, îl face, un secol mai târziu, oastea sultanului Soliman al II-lea, venită, în 1538, să îl „certe” pe Petru vodă Rareș. Jurnalul expediției marchează popasurile în drumul de la vadul Obluciței, unde oastea a trecut Dunărea, la Suceava, prin Iași: „... Sâmbătă 6 (a lunii Rebi’ul Ahîr, n.n.) trecând apa Prutului s-a făcut popas în târgul numit Fălciu (*Kilçin*).”¹²⁵ „Duminică în a 14-a zi a aceleiași luni, la conacul de la podul Jijiei. Luni a 15-a zi a aceleiași luni la conacul din târgul Iașilor (Iaş Pazarî). [...] Miercuri, în a 17-a zi a aceleiași luni, la conacul Târgu Frumos (Fermus Pazarî). Joi, în a 18-a zi a aceleiași luni, la conacul din Hărmănești (Hermansîz, lângă Pașcani). Vineri a 19-a zi a aceleiași luni, la o veche mănăstire, care a fost dărâmată (Probota Veche, ctitoria lui Ștefan cel Mare, în opinia editorului). Sâmbătă a 20-a zi a aceleiași luni, la conacul din Răusenii (Aursan Köyu). Duminică, a 21-a zi a aceleiași luni, la Suceava, capitala domnului Moldovei”¹²⁶.

Călătorii care trec prin Moldova dintre Siret și Prut până spre mijlocul secolului al XVI-lea nu oferă informații decât despre etapele drumului, iar atunci doar despre acelea pe care le consideră semnificative sau exotice. Odată cu mijlocul secolului, diplomații și călătorii încep să aibă la dispoziție, printr-un proces asemănător unei bucle de *feed-back*, texte de literatură geografică cu care își pot documenta relatările voiajelor.

Astfel, diplomatul Johann Belsius, agent imperial pe lângă Despot vodă, într-un raport către arhiducele Maximilian de Habsburg, se inspiră, foarte probabil, din Reichstorffer¹²⁷, atunci când vorbește de minele de aur din Țara de Sus a Moldovei, pe care moldovenii nu le exploatează de frica lăcomiei turcilor. Tot de la Reichstorffer provine, probabil și informația despre orașul Iași (oppidum Iaswahar), numit de sași („care sunt foarte numeroși prin orașe”¹²⁸) Jasmarkt. Despre orașele Moldovei, în general, Belsius relatează o foarte

124 *Călători* I, p. 31.

125 *Ibidem*, p. 384

126 *Ibidem*, p. 385.

127 *Călători*, II, p. 147.

128 *Ibidem*, p. 132.

interesantă scenă la care a asistat: însoțindu-l pe Despot la Iași, acesta (Vodă) își expune proiectele de a ridica un colegiu și de a-și „... întări un oraș, întrucât toate sunt deschise, și îl va înzestra cu un zid de apărare, castele și chiar cu caldarâm .(s.n.)”¹²⁹ Despre caldarâmul orașelor comentează sarcastic un armean, în continuarea relatării lui Belsius, că nu va dura decât foarte puțin. Dacă acest comentariu se referea la faptul ca orașenii vor fura pietrele de caldarâm, că acesta va fi distrus de neglijență și delăsare sau că Despot va uita imediat de această promisiune, nu putem ști. Oricum, este cert că intenția unui factor de decizie de a pava ulițele târgurilor moldovene și reacția unui locuitor al acestora părea, la 1562, o informație demnă de raportat unui arhiduce al Casei de Austria.

*

Izvoarele scrise de natură geografică, deși au, adeseori, aceeași origine ca și relatările de călătorie, trebuie tratate separat în virtutea caracterului diferit, a publicului țintă și a structurării evidente a materialului pe criterii științifice. Practic cele două materiale de referință pentru acest tip de izvor sunt *Chorographia* lui Georg Reichstorffer și *Descriptio Moldaviae* a lui Dimitrie Cantemir.

Chorographia lui Reichstorffer conține informații dintr-un spectru foarte larg de domenii: geografie, istorie, etnografie, religie, politică, lingvistică, fiind o adevărată monografie a unei țări (la nivelul secolului al XVI-lea). Pentru problema și teritoriul studiate de noi, informațiile sunt diseminate în corpul textului, caracterul literar al acestuia fiind evident. Despre orașe, geograful sas spune: „Se pot înșira pe nume câteva locuri mai însemnate, adică cetăți și orașe din Moldova. Acestea sunt: Suceava, Hotin, Neamț, Cetatea Nouă a Romanului, Iași (*Bablojazar*), Vaslui (*Wazlo*), Soroca și Orhei, apoi Huși (*Hwztwarus*), Troțuș, Bârlad (*Barlat*), Târgul Romanului și încă alte târguri și castele pe care nu am vrut să le mai înșirăm în ordine și să le descriem, pentru a fi scurți”¹³⁰. Enumerarea este evident de la NV la SE, iar forma predominant maghiară a numelor sugerează surse de această limbă (însoțitori maghiari în călătoriile sale în Moldova sau relații de călătorie ale unor diplomați sau/și negustori unguri). De remarcat, la fel, neconcordanța dintre numele menționate în *Chorographie* și cele din *Typus*. Termenul folosit pentru așezări urbane este *oppidis*, problema orașelor fiind reluată după câteva pagini: „Iar această țară a Moldovei este îndeajuns de mare și frumoasă cu șesuri și văi pretutindeni, plină de orașe și felurite sate (s.n.)¹³¹ însă fără de cetățui sau cetăți întărite prin meșteșug, afară de Cetatea Neamțului, ...”, câteva rânduri mai jos este amintit și Galațiul, așezat, împreună cu Brăila muntenilor, „... de o parte și de alta a locului de trecere a fluviului ...”¹³².

129 *Ibidem*, p. 134-135.

130 *Ibidem*, p. 198-199.

131 Originalul în latină este: *oppidis etiam et variis possessionibus*

132 *Călători*, II, p. 202.

Moldova lui Petru Rareș este descrisă și de Anton Verancsics, ca o anexă a Istoriei expediției sultanului Soliman al II-lea în Moldova și Transilvania: *De Expeditionis Solymanni in Moldavia et Transylvania libri III. De situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpiniae liber tertius* (1550-1560). Informațiile despre Moldova și Valahia provin din surse secundare, de vreme ce Verancsics nu a călătorit dincolo de hotarele Transilvaniei. Pe lângă relatările de călătorie ale negustorilor și diplomaților, la care a avut acces în calitate de secretar regal, prepozit al capitlului Albei Iulia, consilier, episcop de Pecs și arhiepiscop de Eger, Verancsics a valorificat și scrierile lui Nicolae Olahus, Antonio Bonfini, Sebastian Münster sau Georg Reichstorffer.

Textul lui Verancsics este clasicizant, preluând oarecum stilul lui Enea Silvio Piccolomini, combătând teoria acestuia asupra originilor valahilor în presupusul strămoș roman Flaccus. De remarcat este descrierea hidrografiei majore a Moldovei: „... este brăzdată de patru râuri mai însemnate, care toate curg de la miazănoapte la răsărit (NNE-SSE, n.n.) apoi cotesc puțin spre miazăzi ... Mai mare ca toate este Nistrul și e singurul navigabil. Mai este scaldat și de multe alte izvoare și râuri mai mici, dar numai până la râul Prut ...”¹³³, de la Prut câmpia fiind secetoasă, străbătută de păstori, cu caracter definitiv stepic. Despre orașe și târguri Verancsics este categoric și edificator: „Orașe nu sunt deloc în acele țări (Moldova și Valahia, n.n.) și nici o civilizație orășenească și nici clădiri mai impunătoare. În Moldova sunt doar trei cetăți de piatră, în primul rând Suceava, reședința domnească, apoi Hotinul și Neamțul, acesta așezat la granița secuilor, iar acela la aceea a Poloniei. Satele arată ca niște colibe de păstori împrăștiate peste tot, târgurile nu sunt întărite cu nici un fel de îngrădituri [...] lor nu le este îngăduit să întemeieze cetăți și fortărețe, nici să își împrejmuiească orașele cu ziduri și întărituri ...”¹³⁴.

În aceeași manieră comentează despre orașele Moldovei și Antonio Maria Graziani, în scurta descriere a Moldovei atașată biografiei lui Despot Vodă din *Viețile bărbaților iluștri* (1566): „Românii au orașe puține; locuiesc în sate și târgușoare, în care casele sunt clădite din bârne și din paie și în care se apără de asprimea iernii.”¹³⁵ Graziani, în tradiția lui Reichstorffer și Verancsics, menționează rodnicia deosebită a solului Moldovei și faptul că moldovenii, în baza acestei rodnicii, își bazează economia pe creșterea vitelor pentru comerț, iar nu pe cultivarea grânelor.

La 1588, raportul primei misiuni iezuite în Moldova (probabil redactat de Stefan Warszewicki), clasa în alt mod așezările de caracter urban și semiurban din Moldova: „În toată țara sunt cam 15 orașe în care, ca și în satele din apropiere, se află și unguri și sași, ...”¹³⁶. Deși textul nu poate fi încadrat în categoria de izvoare

---

133 *Ibidem*, p. 402.

134 *Ibidem*, p. 404.

135 *Ibidem*, p. 382.

136 *Călători*, III, p. 284.

tratate aici, literatura geografică, contrastul pe care îl face cu relatările lui Verancsics și Graziani merită subliniat: Ceea ce Warszewicki considera oraș, pentru cei doi de mai sus era doar târgușor sau sat mai răsărit. Fără îndoială, acolo unde misionarul iezuit consideră o așezare ca fiind oraș, o face pe criterii administrativ-fiscale, iar cei doi diplomați aplică criteriile topografice și arhitecturale în a diferenția *oppida* moldovene de sate, folosind comparația cu orașele central-europene drept criteriu.

La vremea la care Dimitrie Cantemir scria *Descriptio Moldaviae* (1713), sursele literare, cartografice și istorice atinseseră un prag de acumulare care să permită compunerea un text coerent și foarte bine documentat. Despre orașele și târgurile Moldovei, Cantemir tratează în chiar capitolul introductiv: *Despre numele cel vechi și cel de acum al Moldovei*. În slujba tezei „latine” a originilor moldovenilor, în care Descălecatul lui Dragoș este doar o reîntoarcere a neamului lui Roman în Moldova, după ce fuseseră alungați în Maramureș de către tătari¹³⁷, Cantemir descrie cum Dragoș a găsit, la reîntoarcerea sa în Moldova „... târguri, cetăți întărite, dar părăsite de locuitori, ...”¹³⁸.

Un întreg capitol, al patrulea, este dedicat descrierii orașelor și ținuturilor Moldovei: *Despre ținuturile și târgurile de astăzi din Moldova*. Ținuturile și târgurile lor sunt descrise separat, în cele două componente administrative ale Moldovei, Țara de Sus și Țara de Jos. Ordinea este oarecum ciudată, Cantemir începând cu Țara de Jos și înșiruind ținuturile de la nord la sud și de la est la vest. Despre întemeierea *Iașilor* dă o legendă interesantă, a ridicării acestuia dintr-un sat de către Ștefan cel Mare, sat mărunț, „... unde se așezaseră doar trei sau patru familii”¹³⁹, pe care Ștefan l-a făcut târg, unde a mutat scaunul țării și a ridicat Curtea Domnească și biserica Sf. Nicolae. Ținutul Cârlișturii, următorul spre vest, are reședința la Târgu Frumos, care „Nu este nimic vrednic de luat în seamă, decât că este un târgușor destul de frumos, cu o Curte domnească de piatră”¹⁴⁰. Dacă această laconică descriere a Târgului Frumos al Cârlișturii este una ironică („după cum spune numele, un târg frumos”), sau o iscusită acoperire a lipsei de date, nu avem cum să știm. De asemenea, nu apare nici un indiciu (în text ca și pe hartă) care ar putea facilita identificarea Târgului Frumos cu localitatea Margosest, prezentă pe hărțile din secolele XVI și XVII. Deși Romanul nu intră în teritoriul studiat de noi, afirmația lui Cantemir cum că acest ținut este primul cucerit de moldoveni după întoarcerea din Maramureș merită menționată aici: „... cel dintâi pe care cetele din neamul lui Roman, întoarse din Transilvania, l-au luat în stăpânire după năvălirea lui Batie, dându-i iarăși numele cel vechi”¹⁴¹. Ținutul Vasluiului se află la sud de Iași, „pe drumul spre Dunăre”, iar târgul, unde „a fost

137 *Descrierea Moldovei*, p. 8.

138 *Ibidem*, p. 9.

139 *Ibidem*, p. 24.

140 *Ibidem* p. 25.

141 *Ibidem*, p. 25.

în răstimpuri scaunul voievozilor”¹⁴², se află la confluența Vasluiului cu Bârladul. Ținutul Tutova își are reședința la Bârlad, un târg care era odinioară foarte mare, dar „acum este pustiit și i s-au răpit toate frumusețile”¹⁴³. Cantemir menționează și cetatea de pământ de la Bârlad, aflată în aval de târg, despre care crede că a fost ridicată contra năvălirilor tătarilor. Ținutul și târgușorul Tecuci se află pe apa Bârladului și nu au „nimic deosebit”, Tecuciul fiind „scaunul sărac a doi pârcălabi”¹⁴⁴, lipsit de ziduri. Datorită faptului că nici un alt târg din Moldova nu era înconjurat de ziduri, nu putem presupune decât că afirmația lui Cantemir se referea la sediul administrației unui ținut atât de sărac, Curtea Domnească, care nu era împrejmuțată cu ziduri, situație oarecum de excepție. Despre Galați, reședința ținutului Covurlui, Cantemir spune că este centrul comercial cel mai important de pe Dunăre, deși „nu bate la ochi printr-o arhitectură frumoasă sau prin mărime”¹⁴⁵. La nord de Galați se află târgușorul Fălciu, reședința ținutului omonim, al cărui nume Dimitrie Cantemir îl pune pe seama taifalilor, a căror cetate menționată de Herodot o descoperise el însuși prin cercetare arheologică de teren¹⁴⁶. Târgul Hușilor, în ținutul Fălciu, este sediul episcopiei, „altfel prin nimic deosebit”¹⁴⁷. Acestea sunt târgurile menționate de Dimitrie Cantemir între Siret și Prut, în Țara de Jos. Interesant de remarcat, târgul Putnei, menționat frecvent pe hărțile secolelor XVI-XVII ca fiind pe Bârlad, fie la nord, fie la sud de târgul Bârladului, deci în ținutul Tutovei sau în cel al Tecuciului, în *Descriptio Moldaviae* nu mai apare.

Enumerarea ținuturilor și târgurilor Țării de Sus dintre Siret și Prut începe cu ținutul Dorohoiului, cu reședința de la *Dorohoi*, „... un târgușor puțin cunoscut, în apropiere de izvoarele Jijiei.”¹⁴⁸, ținut care mai include și târgul Ștefăneștilor, pe Prut, pe drumul spre Hotin. La sud de ținutul Dorohoiului se află cel al Hârlăului, cu reședința la Hârlău, „... un târg neînsemnat ...”¹⁴⁹, și care mai include Cotnariul, „vestit prin viile lui neîntrecute”¹⁵⁰, care este locuit de catolici și este administrat de marele paharnic însuși, și târgul Botoșanilor, care servește, împreună cu satele din jur, drept sursă de venituri Doamnei țării, fiind administrat de un cămăraș al Doamnei¹⁵¹.

---

142 *Ibidem*, p. 26.

143 *Ibidem*, p. 26.

144 *Ibidem*, p. 27.

145 *Ibidem*, p. 28.

146 *Ibidem*, p. 29.

147 *Ibidem*, p. 29.

148 *Ibidem*, p. 33.

149 *Ibidem*, p. 34.

150 *Ibidem*, p. 34.

151 *Ibidem*, p. 34.

Despre originea orașelor moldovenești, în general, Dimitrie Cantemir nu propune, explicit, nicio ipoteză, preluând informațiile din cronistica internă. Foarte util în acest sens este, însă, principiul care stă la baza listei târgurilor, anume legătura indisolubilă între ținut, ca unitate administrativă și târgul, care joacă rolul de centru economic, judecătoresc și fiscal, precum și de reședință a administratorilor ținutului. Aceasta sugerează organizarea rețelei administrative/fiscale a Moldovei medievale în mod dependent de emergența rețelei urbane și, în consecință, o ipoteză - nedezvoltată ca atare - a lui Dimitrie Cantemir cu privire la geneza urbană în Moldova, care ar pune apariția și dezvoltarea orașelor pe seama evoluției statale a Moldovei medievale.

Fundalul fizic al oraşului

Aşezarea oraşului Iaşi pe fâşia de contact, atât cea dintre Câmpia Jijiei Inferioare şi Podişul Central Moldovenesc, marcată puternic prin energia pantei Coastei Iaşilor, cât şi cea dintre masivul împădurit al Codrilor Iaşilor şi silvostepă, constituie un avantaj major pentru aşezarea şi evoluţia unei locuiri umane prospere. O teză mai veche pune la originea locuirii preferenţiale a zonelor deluroase, împădurite, în detrimentul câmpiilor, plate şi propice agriculturii, deschiderea acestora din urmă în faţa invaziilor¹⁵². O privire mai atentă relevă faptul că densitatea majoră a locuirii medievale nu se suprapune pe totalitatea reliefului deluros sau pe cea a arealului împădurit, ci pe fâşiile de contact dintre unităţile de relief şi dintre zonele ecologice.

Originea târgului medieval într-o aşezare rurală anterioară este un fapt istoric recunoscut, iar evoluţia acestei aşezări rurale, sub presiunea factorilor de mediu natural şi social, într-o aşezare protourbană, apoi, sub presiunea factorilor de mediu politic, în târgul medieval pe care l-ar fi „descălecat” Ştefan cel Mare, constituie procesul a cărei dinamică poate fi elucidată studiind natura locului, procedura obligatorie pentru începerea oricărei „naraţi” a unui oraş.

Actualul teritoriu al oraşului Iaşi este aşezat pe diferite etaje de terase ale albiei majore a Bahluiului, o alternanţă de platouri definite de pante, cu înclinare generală uşoară către sud-est. Nucleul iniţial al oraşului este localizat pe terasa cea mai recentă a Bahluiului¹⁵³, ale cărei pante marginale neerodate asigură atât un perimetru natural delimitat, cât şi un acces facil la sursele de apă, izvoare, puţuri şi ape de suprafaţă. Solul, format în principal din prundişuri şi argile, alături de apropierea favorabilă de pădurile de la Bucium şi Reditu, asigură materialele de construcţie, indiferent de condiţiile climaterice, pe întreg parcursul anului. Cursul Bahluiului, spre vest (spre şeile Ruginoasa şi Strunga şi spre Hârlău), apoi spre est (spre vadul Țuțorei), cursul Prutului spre nord (spre Ștefănești) și cursul Nicolinei, spre sud (spre șaua Bordea și spre Vaslui), asigură culoare naturale de comunicare la distanță medie și mare. În sfârșit, terasa pe care este plasat târgul, pe malul nordic al Bahluiului, beneficiază atât de expunerea sudică, cât și de protecție către N și NE, din partea dealurilor Copoului și Șorogarilor.

---

152 V. Tufescu, *România. Natura, om, economie*, București, 1974, p. 269.

153 Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea*, p. 20.

Climatic, Iașii se situează într-o regiune de moderație a climei continentale, exact la marginea sudică a unui areal de influență scandinav-baltică, protecția oferită de dealurile Rediului și Popricanilor diminuând efectele negative ale acesteia, astfel încât zona Iașilor beneficiază de ierni mai umede și veri mai blânde decât restul Câmpiei Moldovei¹⁵⁴. Aproximativ de masivul împădurit al Codrilor Iașilor are o influență directă asupra climei și regimului precipitațiilor, zona Iașilor beneficiind de un *topoclimat* cu precipitații relativ bogate iarna și vara, chiar dacă neregulate¹⁵⁵.

Datele de mai sus conturează, din punct de vedere al reliefului și climei, o zonă apropiată de un *optimum* habitabil¹⁵⁶, constituind baza oricărui proces reușit de antropizare a peisajului.

Elemente interdependente ale unei ecologii funcționale, rețeaua hidrografică (de suprafață și subterană) și flora zonei sunt, de asemenea, factori care influențează, în mod hotărâtor, existența unui *optimum* habitabil durabil și, în consecință, întemeierea, supraviețuirea și evoluția unei locuiri umane. Elementul hidrografic pivotal al topografiei Iașilor este râul Bahlui, cu lunca sa inundabilă. Cursul inferior al acestuia, cu energie de pantă redusă și debit cu variații sezoniere mari, este predispus la inundații periodice¹⁵⁷, alternate de perioade de debit foarte redus, elemente care, alăturate câmpiei inundabile plate din jurul confluenței Bahlui-Nicolina, produc un mod de viață și o ecologie umană specifice. Șesul inundabil este exploatat sub forma iazurilor de pe pâraie, a heleșteielor și a râmniceilor, pe de o parte, a islazurilor și pășunilor de iernat, pe de alta. Același mod de exploatare este întâlnit și pe afluenții de la est și sud de Iași ai Bahluiului, Nicolina, Cacăina, Căric. Caracteristicile terenului din șesul inundabil au avut caracter formativ asupra structurii locuirii din microzonă, atât sub forma descurajării construcției de locuințe permanente, dar și a obstrucției comunicării, aglomerând locuirea la capetele coridorului de traversare nord-sud a șesului, respectiv zona viitoareii Vămi Domnești – satul, târgușorul de mai târziu, Nicolina. Spațiul propriu-zis al târgului este domeniul exploatării apelor subterane, izvoarele din Muntenime, din Mahalaua Ferdeielor și de sub Ulița Rusească aprovizionând cu apă locuințele târgoveților și Curtea, cel puțin până la un anumit nivel de creștere demografică (în speță sfârșitul secolului al XVII-lea).

Contactul dintre două zone de vegetație/sol, respectiv dintre pădurile de foioase și asociațiile ierboase, marchează fâșia de comunicare dintre silvostepa împădurită și câmpia stepică în care se înserează șesul inundabil al Bahluiului, rezultând o asociație sol/vegetație specifică luncilor din regiunea de silvostepă. Practic, zona orașului Iași, însemnând vatra târgului medieval și hotarul acestuia,

---

154 Tufescu, *op. cit.*, p. 203, fig. 28, 29.

155 *Ibidem*, p. 30; D. Bădărău, I. Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, (ediția a II-a), Iași, 2007, p. 14.

156 S. Mosley, *The Environment in World History*, Routledge, Londra, 2010, p. 85, 87.

157 Bădărău, Caproșu, *op. cit.*, p. 12.

beneficiază de materialul lemnos folosit în construcții și manufactură¹⁵⁸, de un regim local al precipitațiilor regularizat, de produsele vegetale ale luncii (stuf, nuiele de răchită), ca și de fâșiile de sol cernoziomic potrivite pentru cultura cerealelor.

Orașul Iași – o comunitate în timp

Încheind capitolul dedicat detaliilor de geologie, soluri sau vegetație obținute din hărțile tematice elaborate de geografi, ar trebui să explorăm legătura strânsă între natura și forma terenului, pe de o parte, și habitatul uman de cealaltă. Mai înainte de toate, suprafața terestră este extrem de variată, iar aspectul acesteia este supus la modificări sezoniere, nefiind niciodată constant. Din acest motiv, înțelegerea climatului și a topoclimatelor specifice este foarte importantă. Aspectul terenului este dat, în principal, de două caracteristici determinante: relieful și vegetația care, la rândul lor, sunt strâns legate de gradul de stabilitate al climatului și de istoricul geologic și geomorfologic al localității și teritoriului. Percepția umană va aprecia întotdeauna relieful (câmpie, deal sau munte) și va memora regiunile cu resurse adecvate de apă și cele lipsite de resurse de apă (total sau sezonier) și tipurile de vegetație care le acoperă (pădure, tufișuri sau ierburi). Deși considerații de mai sus sunt absolut elementare, scopul lor este de a evidenția doi factori importanți: contrastele geoclimatice afectează semnificativ activitățile umane, iar mediul natural constituie baza nemijlocită care oferă resursele și cadrul în care modul de viață uman evoluează. Morfologia suprafeței terestre este infinit mai variată decât generalizarea celor trei forme de relief de mai sus, dar această generalizare este semnificativă întrucât reprezintă interfața perceptivă a relației dintre om și mediu și, implicit, interfața psihologică dintre natură și cultură.

Nu trebuie uitat niciodată faptul că peisajele, așa cum le percepem acum, nu sunt în nici un fel identice cu mediul fizic inițial sau cu peisajele antropizate ale diverselor etape istorice ale teritoriului sau localității (v. **Fig. 3**). Câmpiile și zonele înalte au putut părea neatractive pentru agricultorii din preistorie, aceștia preferând zonele colinare și podișurile de altitudine intermediară, care acum sunt complet despădurite și erodate după milenii de defrișare, cultivare și pășunat. Foarte des cauzalitatea, în cercetarea peisajelor/habitatelor istorice, este o problemă foarte complexă: câmpia a fost colonizată inițial, pentru că o considerăm, în prezent, o zonă fertilă și propice agriculturii, sau a fost exploataată

---

158 Andronic, *op. cit.*, p. 21.

sporadic, ca areal periferic de resurse, de la o bază cu locuire permanentă aflată în zona colinară, câmpia fiind colonizată cu așezări permanente abia când progresul tehnologic și social au avansat suficient pentru a permite acest proces?

Ceea ce ar părea un determinism geografic strict este nuanțat de faptul că, dacă reacția adaptativă a comunității la mediul fizic este una preponderent economică, aceasta este totuși o caracteristică esențială a culturii umane. Mediul fizic, perceput sub formă de peisaj, este mai mult decât un vehicul pentru activitatea economică a comunității umane. Peisajul poate fi îndrăgit și respectat, căutat și evitat, temut și urât. Pentru culturile primitive, peisajul posedă în mod normal semnificații cosmice, ca intermediar între lumea tangibilă și lumile „celelalte”, transcendând rutina cotidiană a necesităților economice. Peisajul posedă proprietăți magico-religioase, calități pe care civilizația contemporană pragmatică, le pierde în ciuda eforturilor conservatoare. Percepția vizuală este în tot atât de mare măsură psihologie și credință cât este și biologie, mecanică și optică a ochiului și creierului: modul în care vedem peisajul este o parte majoră din concepția despre lume și nu doar „care pământuri sunt bune pentru agricultură”¹⁵⁹.

*

Încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Gheorghe Asachi argumenta vechimea romană a orașului Iași cu informații din *Descriptio Moldaviae*, afirmațiile acestuia fiind constant preluate de istoricii romantici până la Mihail Kogălniceanu. În sprijinul acestei teorii vin descoperirile arheologice din zona Palatului Ocârmuirii, semnalate de Teohari Antonescu. Elementele de cultură materială databile în preistorie, descoperite până la 1900, au fost trecute în revistă și popularizate de monografia lui N. A. Bogdan¹⁶⁰, deși au fost folosite drept argumente pentru teoria întemeierii romane a Municipium Iassiorum. Demolarea Palatului Ocârmuirii și începerea construcției noului Palat Administrativ, actuala clădire a Palatului Culturii, au constituit prilejul unor noi descoperiri, cu caracter mai degrabă fortuit, dată fiind lipsa unei cercetări coerente legate de începerea noii construcții. Cert este că sunt semnalate „ruinele palatului lui Ștefan cel Mare” (fragmente din elevațiile Curții lui Vasile Lupu, fără îndoială), care sunt eradicate laolaltă cu zidăria Palatului Ocârmuirii¹⁶¹. Cercetările arheologice din zona Palatului Administrativ sunt sintetizate de Orest Tafrali într-un studiu de mari dimensiuni, publicat în *Arta și Arheologia*¹⁶² în 1932, în timp ce V. Drăghiceanu

---

159 Roberts, *op. cit.*, p. 98.

160 Bogdan, *op. cit.*, p. 21.

161 *Ibidem*, p. 170.

162 Tafrali, *op. cit.*, p. 81.

pune în evidență incinta de zid a vechii Curți Domnești, conform unor fragmente de zid descoperite la nord de Palatul Administrativ¹⁶³.

Cercetările arheologice prilejuite de modernizarea intensivă a orașului în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea sunt responsabile pentru o imagine destul de completă a locuirii vechi (preistorice și antice), a teritoriului actual al Iașilor. Cercetările sistematice de suprafață pe teritoriul orașului Iași și în împrejurimi au debutat în 1951, sub egida Academiei RPR, iar săpăturile sistematice și de salvare au luat amploare odată cu dezvoltarea urbană a orașului, sub egida Universității, a Institutului de Istorie și Arheologie al Academiei RSR, a Muzeului de Istorie a Moldovei, întreg teritoriul orașului vechi fiind astfel, mai mult sau mai puțin explorat. Distribuția descoperirilor este un rezultat direct al lucrărilor edilitare, ceea ce implică un grad oarecare de nesiguranță, dar faptul că toate epocile sunt reprezentate ne face să credem că locuirea neîntreruptă a platoului și a văii inferioare a Bahluiului, încă din paleolitic, nu este numai o certitudine, dar și o consecință directă a unei topografii și a unei ecologii apropiate mult de *optimum*-ul habitabil necesar dezvoltării constante a așezării umane.

*

Deși așezările de pe hotarul târgului, „Ceairul lui Peret”, „Copou”, „Cârlig”, „Tătărași”, „Ciurchi”, „Șorogari”, „Holboca”, „Nicolina”, „Hlincea” sunt documentate arheologic dinainte de perioada atestării documentare a târgului medieval¹⁶⁴, acțiunea de defrișare a fost relativ continuă, chiar și în timpul și după perioada de stabilizare oficială a hotarului Iașilor, perioadă la care face referire, probabil, „descălecatul” din interpolarea lui Misail Călugărul¹⁶⁵, acțiunea care nu numai că „împinge” constant limitele pădurii, dar și creează în mod activ culoare de comunicare.

Exemplul defrișării este doar unul din modurile în care locuirea umană alterează primar peisajul, termenul „primar” fiind folosit ca indicator al unei intervenții legate de funcția de subzistență pe care o acoperă așezarea de tip rural. Iezăturile, pe de o parte, și asolamentele, pe de alta, afectează, la același etaj funcțional, peisajul, de data aceasta zona plată a șesului inundabil și platourile teraselor. Locuirea urbană fiind o funcție a comunicării, alterarea peisajului de către aceasta este fie direct legată de comunicare, tăierea de drumuri, construirea de poduri, amenajarea de vaduri, stații de poștă, șanțuri și rohatce, fie indirect, prin intermediul amenajărilor intensive dedicate culturilor de post-subzistență, la acest etaj temporal și cultural fiind vorba doar de podgorii, cum sunt cele din

---

163 Andronic, *op. cit.*, p. 14.

164 Chirica, Tanasachi, *op. cit.*, p. 171-177, p. 184-205.

165 Vezi *supra*, nota 102.

Dealul Copoului, de la Socola sau de la Bucium¹⁶⁶, sau a alterărilor provocate de amenajări cvasi-industriale, cum sunt morile. Intervenția asupra peisajului, antropizarea sau culturalizarea acestuia, făcute de locuirea umană, fie la nivelul funcției de subzistență, fie la cea de comunicare, este procesul care duce în final la formarea unei ecologii a teritoriului locuit, practic etapa culminantă a procesului de culturalizare a peisajului.

Ecologia teritoriului locuit este un sistem particular greu de revelat în spațiul rural, ecologia urbană fiind cea care oferă cele mai multe elemente pentru structurarea conceptuală și argumentarea materială a acesteia. Exemple elocvente pentru un stadiu ulterior de evoluție a târgului Iașilor sunt cărătura gunoiului (de la Curte, în secolul al XVII-lea)¹⁶⁷, aglomerarea cimitirelor¹⁶⁸, băile din mahalaua Feredeielor, depozitele de cereale aferente Târgului Făinii sau măcelarii aglomerate pe Ulița Meserciilor.

Culturalizarea peisajului, mergând până la alterarea definitivă și degradarea antropică a acestuia, nu poate fi evaluată doar pe baza modificărilor suferite de relief și vegetație, elementul cheie fiind dat de informațiile documentare și arheologice ce reflectă modificările în ecologia *topos*-ului și formarea unei ecologii a teritoriului locuit, coerența și fermitatea informațiilor asupra acestui din urmă aspect constituind, de fapt, reperatele de atestare ale unui organism urban funcțional și durabil.

---

166 Via dintre Socola și Bucium, întărită de Ștefan cel Mare Mitropoliei, la 1469, DRH A, II, p. 233.

167 Scutirea de dări, printre care și „de gunoiu”, a „dughenii de făină” a mănăstirii Aron Vodă, de pe Ulița Nouă, la 1661, *Documente Iași*, II, p. 1.

168 Necesitatea lărgirii cimitirului Bisericii Albe, la 1682, *Ibidem*, p. 509.

8. DE UNDE „VIN” IAȘII?

Ipoteza întemeietorilor de origine alană (*Iassi*) ai așezării este la fel de veche ca și aceea, pusă în circulație de Enea Silvio Piccolomini, a originii valahilor în romanul Flaccus, generând o cantitate la fel de mare de pagini scrise. Teoria originilor latine și imperiale era la fel de atractivă pentru Renașterea clasicizantă, ca și pentru Clasicismul epocii lui Dimitrie Cantemir sau pentru Romantismul „naționalist” al lui Gheorghe Asachi.

Întregul lanț de raționamente pornește de la inscripția pe care istoricul maghiar Stefan Szamosközy o publică în 1593 ca fiind descoperită pe teritoriul Transilvaniei și care conține o referire la *Municipium Daco-Iassiorum*. Identificarea pe care acesta o face cu orașul Iași are la bază, după unele opinii¹⁶⁹, menționarea originilor latine ale orașului Iași de către Lucas Holstenius¹⁷⁰. Pe lângă vechimea antică a orașului și prestigiul latin, această teorie afirmă și originea sarmatică (*Iaziges – Iassi*) a primilor locuitori ai orașului. Gheorghe Șincai, Gheorghe Asachi, Mihail Kogălniceanu sau N. A. Bogdan sunt doar câteva nume ilustre dintre autorii români care au îmbrățișat și au argumentat această teorie. Identificarea orașului Iași cu *Municipium Iassorum* a fost combătută cu argumente încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea de Samuel Timon, iar descoperirile arheologice de la Daruvar (Croatia) din anii '60 au oferit numeroase inscripții care leagă *Municipium Iassorum* de orașul antic *Aquae Balissae* din provincia Pannonia Superior și de populația „ilirică” a Iasilor¹⁷¹.

Deși ipoteza latină este caducă, lămurirea etimologiei numelui orașului Iași, iar, prin extensie, descifrarea originilor primilor locuitori sau, după caz, stăpâni ai orașului, este o problemă încă deschisă, iar ipotezele emise și argumentate până acum, deși oarecum convergente, nu demonstrează încheierea, măcar și provizorie, a discuției. Practic, ipotezele referitoare la originea numelui și a întemeietorilor Iașilor pot fi împărțite în trei categorii: **originea în etnonimul *iassi***, în diverse variante; **originea în antroponimul *Ias/Iasul***; **originea în cuvinte comune**, împrumuturi lingvistice din limbi slave sau turcice medievale.

169 Andronic, *op. cit.*, p. 30.

170 *Istoria orașului Iași*, I, p. 49.

171 Andronic, *op. cit.*; cf. și Idem, *Noi precizări în legătură cu numele orașului Iași*, în *AIIAI*, X, (1973), p. 96.

Prima categorie de ipoteze este și cea mai bogată, pornind, cronologic, de la Jan Długosz, care asociază târgul Iașilor cu *Iasi*-i mercenari arcași (*jász*) folosiți de unguri, care ar fi fost numiți și *Philistei*, de unde traducerea numelui: „Jaszky targ alias Philistenorum Forum”. Textului cronicarului polon este confirmat de documentul latin al lui Bogdan al II-lea, din 1449¹⁷², cu data de loc: Forum Filistenorum și de textul raportului solului lui Matei Corvin către Ștefan cel Mare¹⁷³. *Iasi*-i angajați de Coroana maghiară erau alani (*Asi*), refugiați într-un fel sau altul în regat în timpul mării invazii din 1241. Felul în care realitatea istorică și demografică explică etimologia propusă de această ipoteză a fost argumentat, mai întâi, de Constantin Cihodaru, care a extins echivalența *jász*=sagitarii la meșterii arcași din serviciul Coroanei maghiare, argumentând à rebours cu existența, documentată la sfârșitul secolului al XVII-lea, a Arcăriei din târgul Iașilor¹⁷⁴. Prezența unei garnizoane de mercenari sagitarii ai Coroanei maghiare pe locul târgului Iași și transformarea apoi a etnonimului în toponim este explicația oferită de Renate Mölenkamp¹⁷⁵, în timp ce autorii Iașilor vechilor zidiri ajustează teoria lui Constantin Cihodaru, meșterii arcași fiind români, sătenii locuitori ai așezării¹⁷⁶. Deși ipoteza „*jász*-philistei-sagitarii” este relativ convingătoare, aprofundarea demonstrației este necesară, mai ales în condițiile în care elemente de cultură materială de origine iraniană-caucaziană nu au fost descoperite arheologic în context databil în secolele XIII-XIV, iar supraviețuirea etnonimului în absența posesorilor ar trebui încă solid argumentată. O variantă a teoriei etnonimice leagă numele Iași de prezența efectivă și locuirea unui trib de alani în valea inferioară a Bahluiului, înainte de Marea Invazie din 1241 sau după aceasta, ca auxiliari ai mongolilor. Teoria a fost inițiată de savantul ceh Tomašek (1873), care leagă numele Târgului Iașilor din Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate (*Iaskii* sau *Iasăskii Torg*)¹⁷⁷ de alanii care ar fi invadat spațiul dintre Prut și Carpați în secolul al XIII-lea, alani care s-ar fi numit pe ei înșiși *As* și ar fi fost cunoscuți de ruși drept *Iaș*¹⁷⁸. Concluzia lui Tomašek a fost preluată de Al. Philippide, care a popularizat-o în istoriografia românească. Alanii/iași care ar fi trebuit să întemeieze târgul Iașilor (dar inexistenți arheologic) sunt însă localizați foarte precis de cronicarii și geografii orientali, care îi arată populând valea inferioară a Bugului și stepa Azovului, înainte și după invazia cumană, în conflict cu cnezii de

172 Costăchescu, *op. cit.*, p. 755.

173 Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea*, p. 33.

174 *Documente Iași*, II, p. 402.

175 Andronic, *op. cit.*; p. 34 (nota 38).

176 Bădărău, Caproșu, *op. cit.*, p. 29 (nota 43).

177 Pentru datarea *Listei* și a variantelor păstrate, cf. Spinei, *Cetatea Albă în însemnările de călătorie ...*, p. 489-490.

178 Andronic, *op. cit.*, p. 32, cf. și V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 266, pentru analiza transformării istoriografice alani-*As*-*Iaș*.

Kiev (Iaroslav cel Înțelept, 1029)¹⁷⁹, fiind alungați alături de cumani de către mongolii lui Batu, până în Regatul maghiar¹⁸⁰. Plasarea eronată a alanilor în bazinul Prutului în secolul al XIV-lea ar proveni dintr-o interpolare a textului geografic *Brevis descriptio Slavoniae*, care îi arată pe Iassi locuind, alături de bulgari, croați și cumani, pe teritoriile de astăzi ale Croației și Voivodinei, lectură care a influențat apoi relatarea de călătorie a lui Guillaume de Rubruck¹⁸¹, de unde a intrat în circuitul „științific” scolastic și apoi renașcentist.

Forma de plural a numelui orașului a determinat lingviștii (Iorgu Iordan)¹⁸² să încerce analogia etimologică a Iașilor cu numele târgului Huși, care ar fi provenit de la un Hus sau Husul, proprietar în zonă în secolul al XV-lea, concluzia fiind că numele orașului Iași ar proveni de la un anume Ias, invocând autoritatea lui Dimitrie Cantemir, care pune numele orașului pe seama unui morar bătrân (Iasul sau Iașul, din Ioan), care ar fi locuit în „satul amărât” aflat pe acest loc la momentul în care Ștefan cel Mare ar fi descălecat târgul¹⁸³. În aceeași direcție merge ipoteza lui Nicolae Iorga, etimologizând Iașul/Iașii din diminutivul polon Jaszko, de la Jakob¹⁸⁴ sau, după Vasile Bogrea, de la Jan/Ioan¹⁸⁵ care „înseamnă pe românește Ionică”. Este teoria la care subscrie și Constantin C. Giurescu¹⁸⁶, analogia cu Hușii derivat din Husul fiind un argument puternic, la fel ca și prezența unui număr de toponime românești similare pe teritoriul de azi al României. Dacă transformarea antroponimului Ias/Iaș sau Iaș/Iașul, indiferent de originea inițială a numelui și a posesorului, în toponimul Iași/Iașii este un proces valid din punct de vedere lingvistic, atunci această teorie oferă cea mai plauzibilă explicație pentru originea numelui și, prin extensie, a așezării și orașului Iași.

Derivarea numelui Iași de la cuvinte comune a constituit o teorie atractivă, deși argumentele în favoarea diverselor etimologii nu au fost niciodată la fel de puternice și numeroase ca în cazurile amintite mai sus. La începutul secolului al XX-lea, Gheorghe Ghibănescu¹⁸⁷ atribuia originea numelui orașului slavicultului ias (frasin) și colectivului iassa (frăsinet), punând-o pe seama fondatorilor, care și-au așezat satul la marginea unei păduri de frasini, care a supraviețuit suficient de mult pentru a susține folosirea numelui inițial. În aceeași perioadă, este emisă etimologia Iașilor în toponimul Iassa, împrumut slavon timpuriu, care ar fi

179 V. Spinei, *The Great Migrations in the East and South-East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, Cluj Napoca, 2003, p. 320 (nota 482).

180 *Ibidem*, p. 321, 420.

181 *Ibidem*, p. 321.

182 Andronic, *op. cit.*, p. 34.

183 *Descrierea Moldovei*, p. 24.

184 Andronic, *op. cit.*, p. 34.

185 *Ibidem*.

186 *Tîrguri sau orașe*, p. 255.

187 Andronic, *op. cit.*, p. 31.

însemnat loc umed, mlaștină, heleșteu, iezătură¹⁸⁸. Aceeași etimologie o afirmă și Dimitrie Ciurea, care, însă, atribuie o origine cumano-turcă împrumutului lingvistic inițial¹⁸⁹.

Etimologiile din această ultimă categorie, chiar dacă fac referire, în mod plauzibil, la elemente ale ecologiei locale (foarte plauzibil, în cazul mlaștinii sau iezăturii), aduc în scenă, în mod oarecum forțat, fondatori de altă origine decât cea românească, fondatori care, dată fiind persistența toponimului în discuție, ar fi trebuit să lase urme sesizabile în toponimia locală (documentată istoric), sau urme de cultură materială în descoperirile arheologice. Din nefericire aceste dovezi nu există, ceea ce blochează ultima categorie de etimologii la rangul de ipoteze.

*

Majoritatea istoriografiei datează începuturile vieții urbane pe teritoriul actualului oraș Iași în a doua jumătate a secolului al XIV-lea¹⁹⁰. Principalele surse care stau la baza acestei datări sunt prezența târgului Iași în *Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate*, listă alcătuită, cel mai probabil, la sfârșitul secolului al XIV-lea, și descoperirile arheologice de factură urbană, apărute în zona platoului din prelungirea promontoriului Curții Domnești, pe actualele străzi Ștefan cel Mare, Anastasie Panu și C. Negri.

Lista orașelor a fost cunoscută istoricilor români încă de la jumătatea secolului al XIX-lea, deși considerată acum un izvor de prima mână pentru istoria medievală a Moldovei, la momentul primei interpretări valoarea i-a fost mult subestimată. În ceea ce privește identificarea Iașilor cu cel menționat în prima versiune cunoscută a *Listei*, cea din *Novgorodskaja Letopis'*, opiniile au fost divizate, atât datorită faptului că izvorul-mamă a fost considerat „tardiv”, „obscur” și „confuz”¹⁹¹, dar și datorită interpretării pasajului referitor la Iași drept o referire la Cernăuți, **Чернавский торгъ**, prin restituirea unei posibile greșeli de copist, care ar fi făcut din Cernăuți două târguri diferite: **Черн** și **Ильскский торгъ**, în felul acesta remediindu-se amplasarea eronată a Iașilor, pe Prut, de către autorul *Listei*, târgul Cernăuților fiind, într-adevăr, situat pe malul râului respectiv¹⁹². Publicarea detaliată a *Ermolinskaja Letopis'* și *Ipat'evskaja Letopis'*, care conțin, la rândul lor, copii ale *Listei*, a eliminat ipoteza erorii de copist, mențiunea **Ильскский торгъ на Прѣтѣ рѣцѣ** redevinând cea mai veche atestare scrisă a

188 *Ibidem*.

189 D. Ciurea, *Fărămițarea feudală și lupta pentru centralizarea statului*, în *AIIAI*, XVI (1979), p. 312.

190 Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 266, nota 323.

191 Andronic, *op. cit.*, p. 43.

192 Idem, *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în *Romanoslavica*, seria Istorie, XI (1965), p. 203-218.

târgului medieval Iași¹⁹³. Prima alcătuire a Listei s-ar plasa în intervalul 1387-1406, având ca limite datările extreme, în ambele direcții. La datarea mai precisă se adaugă referirile la Kolomija, Țețina și Cetățuia de pe Ceremuș, ca fiind târguri moldovenești, menționarea acestora laolaltă fiind un element care plasează alcătuirea Listei (din punctul de vedere al târgurilor moldovenești), după momentul 1388, când Petru I primește zălog Pocuția de la regele Władysław Jagiełło. Concluzia lui Alexandru Andronic, după Tihomirov, a fost că „fragmentul cu orașele moldovenești din lista orașelor cuprinsă în cele mai vechi cronici rusești a fost alcătuit între anii 1388 și 1391”¹⁹⁴, în timp ce încercarea cea mai recentă de datare plasează această atestare a orașului Iași în intervalul 1379-1390¹⁹⁵. Formula prezentă în Listă, de Târg al Iașilor apare, în varianta germană de Iasmarkt în Cronica Conciliului de la Konstanz, a lui Ulrich von Richental¹⁹⁶; aceeași formulă este documentată intern în actul din 1434, al lui Ștefan al II-lea, act scris de diacul Costea, „... în Târgul Iașilor, vă leat 6942 (1434), mai 25”¹⁹⁷.

*

Datele narrative și documentare asupra începuturilor vieții urbane medievale pe teritoriul de astăzi al orașului Iași sunt confirmate de elemente de cultură materială de certă factură urbană, descoperite în interiorul unui perimetru limitat la promontoriul terasei inferioare a Bahluiului, cu vârful în zona Curții Domnești, cultură materială datată în a doua treime a secolului al XIV-lea. Principalul tip de complex arheologic relevant este asocierea de locuințe, indiferent de tipologie, cu ceramică de tip urban și cu monede emise în ultima treime a secolului al XIV-lea. Primul exemplu de astfel de complex este cel descoperit, în urma săpăturilor de salvare, pe strada Ștefan cel Mare, punctul „UJCM”, complex închis constând într-o locuință adâncită, cu inventar ceramic bogat, de factură urbană mixtă, de factură **locală** (oale din pastă fină, cenușie, cu analogii la Suceava, în complexe date cu o monedă emisă de Petru I¹⁹⁸) și de import (fragmente de ceramică smălțuită, cu decor sgraffito și champ-lévé cu analogii în Levantul bizantin și pe litoralul Mării Negre, la Cetatea Albă, date la sfârșitul secolului al XIV-lea); elementele de datare ale complexului fiind furnizate de monedele anepigrafe descoperite pe podeaua locuinței, emise de Alexandru cel Bun. Spre sud de complexul de la punctul „UJCM”, la punctul „Materna”, în urma extinselor

193 Pentru discuția asupra datării Listei cf. Spinei, *Cetatea Albă în însemnările de călătorie ...*, p. 488.

194 Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea*, p. 44.

195 Spinei, *op. cit.*, p. 488.

196 C.J. Karadja, *Delegații din Țara noastră la Conciliul din Constanța în anul 1415*, în *AARMSI*, III, t.7, mem.2, 1927, p. 34.

197 DRH A, I, nr. 148, p. 203.

198 Andronic, *op. cit.*, p. 36.

săpături de salvare, a fost descoperit un important complex cu fundații de piatră și fragmente de zidărie de elevație, completat cu fragmente ceramice de import, cu decor sgraffito și datat cu monede emise de Alexandru cel Bun, complex care includea, pe lângă un atelier de argintar și o capelă, conform descoperitorilor¹⁹⁹. Pe aceeași fâșie marginală a platoului, în imediata vecinătate a bisericii „Adormirea Maicii Domnului” a Episcopiei Romano-Catolice, la sud și la est de edificiu, au fost descoperite două locuințe ușor adâncite în sol, cu structură din bârne de stejar, cu inventar ceramic, fragmente de veselă și de cahle, prima dintre ele fiind datată cu o monedă emisă de Władysław Jagiełło descoperită în umplutura locuinței, iar cea de-a doua cu o monedă emisă de Petru al II-lea, descoperită in situ, în gârliciul locuinței²⁰⁰, ambele locuințe fiind distruse prin incendiu. Pe lângă complexele menționate, descoperiri de fragmente ceramice de factură urbană databile la sfârșitul secolului al XIV-lea au mai fost făcute pe amplasamentul fostei Curtii Domnești, în curtea mănăstirii Trei Ierarhi, în zona bisericii Sf. Lazăr, pe străzile Anastasie Panu și Costache Negri, în preajma Halei Centrale²⁰¹ (**v. harta 4**). Datarea începuturilor vieții urbane la Iași cel puțin începând cu ultimul sfert al veacului al XIV-lea este o ipoteză care este demonstrată de informațiile din izvoarele narative, ca și de izvoarele arheologice, atât de către asocierile locuință-ceramică urbană-monedă din complexe închise, cât și de descoperirile izolate, diseminate pe întreg teritoriul prezumat al târgului medieval inițial, ca și în afara acestuia, pe teritoriul propriu-zis al orașului modern.

*

La aproape un secol de la publicarea primei ediții a *Monografiei* lui N. A. Bogdan, principala sursă de informații istorice în domeniul urbanistic și geografic continuă să rămână, pentru urbanistii preocupați de istoria orașului vechi Iași²⁰², planurile, hărțile și listele de străzi publicate de Bogdan. Elaborarea ipotezelor topografice și morfologice pentru Iașii secolelor XV-XVII continuă să se bazeze pe extrapolarea planurilor cadastrale de la 1893 și 1940 și pe interpretarea planului lui Giuseppe Bayardi. Formularea de modele teoretice ale morfologiei, topografiei și evoluției teritoriale ale orașului Iași în perioada medievală și modernă timpurie²⁰³ nu a fost modificată de următoarele aspecte: (1) planul lui Bayardi este disponibil fie în copia deformată desenată de Grigore Profir (copia donată de Scarlat Pastia Bibliotecii Universitare din Iași în 1910), fie ca reproducere după

199 N. N. Pușcașu, V. Pușcasu, *Mărturii de civilizație și urbanizare medievală descoperite în vatra istorică a Iașilor*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor*, XIV (1983), 2, p. 21.

200 Rezultate ale cercetării publicate de Stela Cheptea, *Catedrala romano-catolică din Iași*, coord. Dănuț Doboș, Iași, 2005, p. 16.

201 Andronic, *op. cit.*, p. 38.

202 Dascălu, *op. cit.*, p. 296 și urm.

203 Gheorghiu, *Cetățile orașelor ...*, p. 112.

reproducerea publicată în ediția din 1913 a *Monografiei* lui Bogdan; (2) patru decenii de descoperiri arheologice, chiar în condițiile speciale ale stratificării haotice datorate în egală măsură precarității urbane a secolelor XVIII-XIX și sistematizărilor din secolul XX, au produs suficiente date spațiale și cronologice pentru a ajusta și a clarifica orice extrapolare descendentă; (3) izvoarele documentare referitoare la orașul Iași sunt disponibile, în formă editată aproape exhaustiv, de un deceniu.

Pentru perioada timpurie (de dinainte de Ștefan cel Mare și până la sfârșitul domniei lui Petru Rareș, practic sfârșitul secolului al XIV-lea, secolul al XV-lea în întregime și prima jumătate a celui de-al XVI-lea) anterioară momentului, convențional, al stabilirii capitalei la Iași, orice ipoteză, spațială sau cronologică, trebuie să ia în calcul un set obligatoriu de premise restrictive:

- Singurul fapt indubitabil despre orașul medieval Iași anterior anului 1434 este acela că există;
- Descoperirile arheologice au o importanță relativă, atât timp cât nu constau în:
- Urme de construcții/locuințe
- Databile absolut sau relativ cu o variație mai mică de jumătate de secol;
- Informațiile spațiale documentare apar cel mai devreme în 1580²⁰⁴.

Acest *caveat* impune o limită occamiană numărului și complexității ipotezelor pe care le putem formula despre morfologia, funcționalitatea, dimensiunile și demografia orașului Iașilor de dinainte de Ștefan cel Mare, ca și oricăror ipoteze de natură cronologică. Istoriografia acestui segment cronologic este însă relativ bogată în ipoteze, atât de natură morfologică-topografică cât și de natură cronologică, ipoteze care erau nedemonstrabile la momentul emiterii lor și care continuă să fie nedemonstrabile, deși sunt folosite drept axiome de autorii ultimului deceniu.

Dacă ignorăm speculațiile cronologice care leagă orașul Iași de antichitatea târzie, probabil ipoteza cu posteritatea cea mai solidă este cea care numără Iași printre orașele moldovenești existente în secolul al XII-lea, înainte de marea invazie mongolă. Orice text, academic sau nu, care tratează orașul medieval în Moldova dintre Carpați și Prut ia în calcul la modul critic ipoteza rețelei urbane din secolul al XII-lea afirmată de C. C. Giurescu în prima ediție din *Târguri și orașe sau cetăți ...*²⁰⁵ acum patru decenii. În același domeniu, al cronologiei speculative, nu poate fi trecut cu vederea anul 1395, adică pisană bisericii armenesti Adormirea Maicii Domnului. Deși orașul Iași exista fără nici o îndoială la mijlocul secolului al XIV-lea, menționarea în Lista orașelor rusești ... este în egală măsură neîndoielnică și explicită (v. supra), utilitatea unei datări în eră și cifre latine pe o

---

204 *Documente Iași*, I, nr. 23, p. 37

205 *Târguri sau orașe, passim*.

inscripție în limba armeană datată cel mai probabil la sfârșitul secolului al XVIII este nulă, lucru demonstrat încă din 1982 de autorii Istoriei orașului Iași²⁰⁶. Cu toate acestea, pisania și anul pe care îl afișează sunt în continuare izvorul de referință pentru pletora de texte mai mult sau mai puțin jurnalistice apărute în ultimele două decenii, care își trag în majoritate seva din monografia lui N. A. Bogdan.

Dacă pentru cronologie, descoperirile arheologice publicate au confirmat cu asupră de măsură datarea la mijlocul secolului al XIV-lea oferită de *Lista orașelor rusești ...* (v. supra), morfologia și dimensiunile orașului vechi, anterioare lui Ștefan cel Mare, sunt mai dificil de evaluat și de precizat într-un model ipotetic. Descoperirile arheologice databile în ultimul sfert al secolului al XIV-lea și la începutul celui de-al XV-lea concentrate de-a lungul Uliței Mari (în special pe latura sa estică)²⁰⁷ au permis localizarea cu grad mare de probabilitate în această zonă a unui nucleu urban contemporan cu menționarea Iașilor în Privilegiul Liovenilor din 1408 (**v. Harta 17 și Tabelul Cumulativ al descoperirilor arheologice**).

Dacă factura complexelor descoperite și modalitatea de datare se supune premiselor restrictive enunțate mai sus, natura habitatului de sfârșit de secol XIV conturat în această zonă este definită cu mai puțină claritate de argumentele arheologice. În mod logic, acest habitat este unul urban, condițiile topografice fiind practic identice cu cele de pe restul platoului, iar habitatul fiind datat și definit ca urban, în mod general, folosind *Lista orașelor rusești ...* și Privilegiul Liovenilor, *ergo* locuințele descoperite în zona Mitropolie – biserica catolică – mănăstirea Trei Ierarhi sunt un cartier sau, de ce nu, nucleul orașului Iași înainte de atestarea Curții Domnești în 1434. O parte importantă a argumentației arheologice constă însă în tipologia ceramicii „de tip urban” descoperite de-a lungul bulevardului Ștefan cel Mare (**v. Hărțile 3, 4 și 5**). Dacă definirea acestui tip ceramic (în termeni de pastă, forme ceramice și finisaj) ca urban și datarea lui în secolele XIV-XV este solid argumentată până în prezent²⁰⁸, ciclul dinamic de stratificare-excavare-restratificare, specific arheologiei urbane, manifestat în mod extrem de nociv în Iași pe teritoriul orașului vechi și care continuă nestingherit și astăzi, face ca datarea micro- și medio-habitatului²⁰⁹ pe baza tipologiei ceramice să depășească semnificativ gradul de certitudine și intervalul de variație impuse, în mod necesar, de convergența cu datarea pe bază de izvoare numismatice și/sau documentare.

206 *Istoria orașului Iași*, I, p. 39

207 Cheptea, *Din nou despre începuturile Iașilor*, p. 158; Al. Andronic, E. Neamțu, S. Cheptea, *Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Iași în anii 1961-1967*, în *ArhMold*, IX (1980), p. 105 și urm.

208 E. Busuioc, *Ceramica de uz comun nesmălțuită din Moldova*, București, 1975, p. 37 și urm.; Matei, *Studii de istorie orășenească medievală ...*, p. 29 și urm.

209 Conform definiției lui Clarke (v. supra, nota 51). Ne referim aici la „micro-habitat” ca unitate spațială, diferită de „locuința” - complex arheologic, care este o unitate de cultură materială a cărei spațialitate este irelevantă în context.

*

Nu putem decât face supoziții asupra rolului foarte important al domniei lui Ștefan cel Mare în dezvoltarea Iașilor, plecând de la câteva date sigure: domnia lungă și prosperă, construcțiile ridicate spre sfârșitul domniei în majoritatea reședințelor de ținut și amplasamentul viabil al Iașilor la jumătatea drumului între cele două „centre militare”, Suceava și Vasluiul.

Legătura dintre Iași, capitala țării, și Ștefan cel Mare, domnul „vârstei de aur” Moldovei este marcată simbolic și valorificată încă de la începutul istoriografiei românești. Astfel, Grigore Ureche și interpolatorii săi atribuie lui Ștefan cel Mare „descălecarea” târgului și a Curții Domnești, odată cu ctitorirea bisericii Sf. Nicolae²¹⁰, iar Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei* reproduce o legendă interesantă despre întemeierea Iașilor, respectiv promovarea acestuia de către Ștefan cel Mare de la statutul de sat²¹¹, numit Iași după numele unui morar, stăpân al locului, sat pe care Ștefan l-ar fi făcut târg, unde a mutat scaunul țării și a ridicat Curtea Domnească și biserica Sf. Nicolae. Legenda redată de Dimitrie Cantemir este o înfățișare tipică a mitului eroului fondator, similară aceleia, redată de Ioan Neculce, a întemeierii mănăstirii Putna²¹². Într-o justificare antropologică, este cât se poate de normal, ca orașul capitală a țării (în timpul lui Ureche la fel ca și în timpul lui Cantemir) să fie întemeiat, cu toate atributele „capitoline” (*curia*, templul, instituțiile), de nimeni altcineva decât de domnul-erou. Debutul unui proces de mitizare a figurii lui Ștefan cel Mare, încă de la mijlocul secolului al XVII-lea, ar putea fi cauza pentru care originea (nouă, a celei de-a doua descălecări) a capitalei Moldovei a fost legată de personalitatea sa.

Cu excepția informațiilor din *Letopisețul* lui Grigore Ureche și din *Descrierea Moldovei*, nu avem alte date despre prezența lui Ștefan cel Mare la Iași (altele decât cele ale datelor de loc ale actelor sale), cu atât mai puțin despre o relație specială a domnului cu viitoarea capitală a Țării Moldovei. Din cele 408 documente interne păstrate, emise de cancelaria lui Ștefan cel Mare, doar 12 sunt emise la Iași, între 1458 și 1502²¹³, dintre care doar seria de trei urice, din 3, 4 și 5 februarie 1495, și cea de patru urice, din 17, 22 și 25 martie 1500, pecetluite de logofătul Tăutu, sunt legate de o posibilă prezentă la Iași a lui Ștefan cel Mare pentru o sărbătoare mare de peste an, Întâmpinarea Domnului, la 2 februarie²¹⁴, în cazul primei serii și Buna

---

210 Vezi supra p. 62-63.

211 „Acesta este scaunul Țării. Ștefan cel Mare l-a mutat de la Suceava la Iași, [...] mai întâi a poruncit să se zidească o biserică închinată sfântului Nicolae și care este astăzi biserica cea mare; după aceea a poruncit să se clădească și palate pentru dânsul și pentru boieri.” *Descrierea Moldovei*, p. 24.

212 Neculce, *Letopisețul*, p. 11-12.

213 DRH A, II, III, *passim*.

214 DRH A, III, p. 320-327.

Vestire, la 25 martie²¹⁵, în cazul celei de-a doua, existând o vagă posibilitate ca de aceeași sărbătoare să se lege și cele două acte din 17 februarie 1502 emise la Iași, precum și acela, fără dată de loc, din 22 februarie 1502²¹⁶. Raportul soliei regelui Matei Corvin la curtea lui Ștefan cel Mare, din vara lui 1475 menționează audiența acordată de domn, „in Iassmarch hunc foro Filistinorum castrum tenet”, castrul fiind, probabil, Curtea domnească fortificată de Ștefan, sau, cum presupunea Alexandru Andronic, fortificația pe care Ștefan cel Mare ar fi pus să fie construită în jurul orașului și în care își așezase tabăra militară, „cu toată puterea sa”²¹⁷.

---

215 *Ibidem*, p. 454-461.

216 *Ibidem*, p. 470-475.

217 Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea*, p. 51

9. ORAȘUL IAȘI ÎN SECOLELE XVI-XVII. TOPOGRAFIA UNEI CAPITALE

Orașul plan

Deși orașul medieval crește din sat, devenind mult mai mult decât satul originar și transcende rațiunile simple de a exista ale lumii rurale, acesta nu poate totuși supraviețui în absența satului. Într-o logică foarte similară, diferind în context și premise, orașul nu se poate desprinde de servituțile planului, pe care le împărtășește cu locuirea rurală. Cu o parte a organismului lipită de peisaj, ca și satul, orașul proiectat orizontal pe un plan, lipsit de categoriile și cantitățile celei de-a treia dimensiuni, oferă „naratorului” componentele geometrice care îi mărturisesc originile rurale. În termeni de planimetrie, cel mai simplu tip morfologic european post-roman constă într-o singură stradă, care se lărgeste pe o porțiune (ce devine centrul orașului) pentru a oferi un spațiu public (piață), ambele laturi ale străzii conținând loturi, cu deschiderea de cel mult trei ori mai mică decât lungimea. Spatele loturilor este subliniat, foarte adesea, de o ulicioară sau o potecă, aceasta fiind, în majoritatea orașelor incipiente, linia de demarcație a teritoriului urban. Redus la poligoane, linii și puncte, orașul devine schematic, o „planșă anatomică” a organismului urban.

Utilizarea termenului de *creștere organică* este, în opinia noastră, neadecvată pentru descrierea evoluției unui oraș medieval. Dezvoltarea fizică a orașului depinde de decizia indivizilor sau a entităților comunitare sau administrative de construi sau re-construi pe teritoriul orașului, construcții și terenuri care sunt inserate, apoi, în creșterea economică urbană. Din acest punct de vedere și până la acest nivel toate orașele medievale sunt „planificate”. Dacă scopul ultim al inițiativei și promovării urbane este producția de valoare, orașele medievale ar trebui să fie simple motoare economice și financiare ale unui capitalism *avant la lettre*. Realitatea este însă intens alterată de intervenția *spațiului* ca valoare socială. Mediul construit, a cărui expresie elaborată este orașul, este rezultatul unui echilibru mobil dintre forțele care au ca scop creșterea economică și forțele care

modelează spațiul fizic în virtutea unui (sau unor) modele sociale ideale²¹⁸, în esență, procesul de culturalizare a peisajului fiind finalizat doar prin integrarea relațiilor de putere în matricea spațială rezultantă.

Diferența definitorie între orașele medievale luate individual rezidă în scara la care sunt adoptate aceste decizii individuale sau comunitare. Proprietarul unui loc de casă din târgul Șcheia, care decide să îl dividă pentru a construi trei sau patru case, pentru a le vinde, are alt impact asupra topografiei orașului în comparație cu Miron Barnovschi voievod, care decide să așeze hotarul și să lotizeze o parte din locul domnesc, pentru a extinde teritoriul urban al Iașilor cu „Târgul lui Barnovschi”²¹⁹.

Exemplul *hotarului* târgului este cel mai elocvent atunci căutăm rădăcinile sătești ale orașului. Peisaj agrar, hotarul târgului este partea orașului cea mai apropiată de modul de viață rural. Format din islazuri, fânețe, țarini și iazuri, hotarul este spațiul aproape amorf care constituie domeniul de subzistență al orașului, spațiu alocat de domnie în acest scop și care este lipsit de relief statutar, astfel încât domnia dispune în mod nediscriminat de proprietate. Din punct de vedere social, politic, economic, hotarul este asimilat, astfel, *de facto*, proprietății personale a domnului, deși este, legal, morfologic și topografic, nu doar centura cvasi-rurală a târgului, ci perimetrul delimitat constituind baza plană pe care se ridică relieful urban. În consecință, hotarul târgului apare ca fundația plană, lipită de peisaj, de la care se ridică, tridimensional, orașul, afirmație la fel de reală din punct de vedere spațial, politic, administrativ, fiscal și religios.

Forma orașului este determinată de **limitele** acestuia. Calitatea de spațiu locuibil este dată de modalitatea de gestionare a reliefului și a resurselor. În consecință, relieful și resursele sunt funcții care arbitrează limitele și forma unui habitat, analiza acestora permițând reconstituirea geometriei probabile și a porțiunii respective a topografiei istorice a localității.

Considerând limitele unui obiect definit ca pragul care separă generalitatea de teritoriul de aplicare a diferenței specifice, limita unui oraș ar trebui să coincidă cu delimitarea celor mai periferice proprietăți cu statut juridic urban. Acest enunț simplu ridică problema, extrem de complexă, a definirii unui statut juridic al proprietății urbane, în condițiile inexistenței unui izvor documentar de natură juridică în care acest statut special să fie definit sau explicat ca atare. Prima diferență specifică între proprietatea rurală și cea urbană este delimitarea spațială și personală clară a acesteia din urmă, sub forma *locului de casă*, în speță lotul urban aflat în proprietate personală ereditară. Trasarea unui perimetru urban, folosind criteriul atestării documentare a locurilor de casă, este puternic dependentă de identificarea spațială a tranzacțiilor imobiliare, identificare dificil de realizat având în vedere precaritatea datelor spațiale care pot fi extrase din izvoarele documentare. Toponimia permite doar identificări spațiale la nivelul mezo-habitatului: vecinătăți, străzi, cartiere, gradul de definiție fiind relativ redus și

218 S. Zukin, *Landscapes of power: From Detroit to Disney world*, Berkeley, 1991, p. 213.

219 *Documente Iași*, I, nr. 369, p. 437-438.

datorită impreciziei suprapunerii topografiei medievale și moderne timpurii pe grila de localizare oferită de izvorul cartografic de bază, planul lui Bayardi (1813).

Locul de casă apare menționat pentru prima dată într-o danie a lui Petru Șchiopul pentru mănăstirea Sf. Sava din Iași, din 1583²²⁰. Localizarea acestei danii este dată de fraza „... case făcute de domnia noastră în târgul Ieșilor, și cu locul acestor case, ca să locuiască acolo rugătorii noștri și să-și facă biserică ...”, care plasează respectiva proprietate pe actualul amplasament al bisericii Sf. Sava. Anterior acestei date, criteriul statutului proprietății este inaplicabil și, prin urmare, limitele orașului înainte de domnia lui Petru Șchiopul trebuie definite prin alte metode.

Perimetrul reconstruit pe criteriul prezenței obiectului de drept reprezentat de *locul de casă*, este unul relativ vag, dar care poate fi mai clar definit aplicând succesiv criterii de specificitate cât mai diverse.

*

Spațialitatea unui habitat este determinată, în primul rând, de relevanța *planului*, care poate fi privit ca un ansamblu de cvartale care, la rândul lor, constau în grupuri de loturi, de *locuri de casă*. În consecință, morfologia și geometria habitatului (cu alte cuvinte *topografia*) sunt determinate, în mare parte, de caracteristicile istorice și spațiale ale *locului de casă*²²¹. În afară de utilizarea sa ca jalon de delimitare a perimetrului urban, locul de casă poate argumenta, prin dimensiunile medii documentate la o dată și într-o zonă anume, vechimea integrării respectivei zone în cadastrul urban, prin extrapolarea vitezei de diviziune a lotului inițial în funcție de numărul de generații, *i.e.*, divizarea longitudinală a lotului la fiecare generație, prin împărțirea între moștenitori. Deși este doar teoretică, această modalitate de evaluare poate fi utilizată ca instrument comparativ între loturi, între zone ale orașului sau între clase sociale de proprietari.

Concesiunile urbane în noile orașe ale Europei medievale au dimensiuni relativ reduse. A doua *locatio* a orașului medieval Lübeck, din timpul împăratului Henric Leul (1158), constă în loturi de 25×100 coți (7,5×30 m), cu latura scurtă spre stradă²²², la Freiburg, în aceeași perioadă, loturile sunt de 50×100 coți (15×30 m)²²³.

În Prusia, Silezia și Polonia Mare, loturile din majoritatea târgurilor înființate la începutul secolului al XIII-lea au frontul de 60 de coți (20 m) și adâncimea de 120 sau 240 de coți (40 sau 80 m), nediferențiindu-se de restul spațiului

---

220 *Ibidem*, nr. 23, p. 37.

221 Lavedan, Hugueney, *op. cit.*, p. 124.

222 Dickinson, *op. cit.*, p. 91.

223 *Ibidem*, p. 91, nota 13.

germanic²²⁴. Loturile târgurilor fundate spre sfârșitul secolului, însă, descresc în dimensiuni, la 50 de coți (16 m) frontul, cu o adâncime variind între 150 și 200 de coți (48-60 m), descreștere subliniată și de micșorarea unității de măsură, de la un cot/picior de 0,31 la unul de 0,28 m²²⁵. La Wrocław, între Piața Mare și Strada Sf. Maria-Magdalena, loturile sunt de 60×240 de coți (20×80 m) în frontul Pieței și de 60×120 de coți (20×40 m) în frontul străzii²²⁶. La Cracovia, *locatio* din 1257 a orașului nou impune loturi cu fronturi de 2, 3, 4 și 5 ferestre (6, 9, 12, 15 m respectiv) cu o adâncime de 244 de coți (85,5 m)²²⁷

În Anglia secolului al XII-lea, loturile noilor *locationis* sunt de dimensiuni variate, dar cu proporția front/adâncime de 1:3²²⁸, în timp ce loturile cu proporția F/A de 1:6 apar ca fiind mai timpurii, iar cele cu fronturi mai late (1:2) mai târzii (secolele XIII și XIV)²²⁹.

La Stratford, *locatio* episcopului de Worcester din 1196 oferă loturi de 3,5×12 prăjini (18×60 m), permițând burghezilor să le dividă ulterior în două sau chiar trei felii longitudinale și să le închirieze²³⁰, la jumătate de secol de la întemeiere, registrele orașului arătând un număr mare de contribuabili posedând o treime sau o jumătate de lot, iar la întemeierea Hendon-ului, în 1185, loturile sunt de 8×20 prăjini (39.6×100.6 m)²³¹ și sunt divizate în jumătate în decurs de o generație, fără alte divizări ulterioare, aceeași situație fiind înregistrată la Lichfield (1140-1150), unde loturile fundamentale au dimensiuni de 5×8 prăjini (25×40 m), divizările ulterioare rezultând în loturi cu frontul de 2,5 prăjini sau mai mici (6-7 m)²³².

Arheologic, s-a constatat trasarea loturilor cu brăzdarul, în cazul unor târgușoare eșuate la scurt timp de la întemeiere²³³. Loturi mici cu proporția de 1:2,3 se constată la Bury St-Edmunds în 1269, de 3×7 prăjini (15×35 m)²³⁴.

224 La Sroda Śląska, fundația ducelui Henric cel Bărbos, Lavedan, Hugueney, *op. cit.*, p. 124.

225 *Ibidem*, p. 125.

226 *Ibidem*, p. 130.

227 *Ibidem*, p. 130.

228 *The Cambridge Urban History Of Britain*, I, p. 162.

229 *Ibidem*, p. 169.

230 T. R. Slater, *Ideal and Reality in English Episcopal Medieval Town Planning*, în *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 12, No. 2 (1987), p. 195.

231 *The Cambridge Urban History Of Britain*, I, p. 172.

232 Slater, *op. cit.*, p. 200.

233 La Chipping Bassett în 1267 *locatio* conține loturi cu frontul de 4 prăjini, delimitate prin brazde, *The Cambridge Urban History Of Britain*, I, p. 172.

234 *Ibidem*, p. 599.

Fig. 4

O aproximare grafică a câtorva fronturi probabile de loturi, pentru locuințe datate în secolele XVI-XVII de la Tg. Trotuș, oferă dimensiuni de 9, 12,5, 17 și, respectiv 22 de metri, respectiv 4, 6, 8 și 10 stânjeni. Planul a fost digitizat și rectificat, au fost marcate trasee probabile de ulițe, pornind de la distribuția locuințelor relative contemporane, orientarea construcției și a accesului. Apud Artimon Alexandru, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Bacău, Corgal Press, 2004, Fig.75: Planul general al săpăturilor arheologice din anii 1976-1999.

O medie la nivelul Europei occidentale a secolelor XII-XIII pentru lățimea frontului locului de casă a fost estimată la 30 de coți (între 8,75 și 9,25 m)²³⁵, adâncimea variind într-un interval de valori foarte larg, fiind determinată de condițiile locale, de natură fizică sau administrativă. Acest „standard” european este valid doar în cazul orașelor sau târgurilor fondate ad-hoc, circumvalate sau nu, nefiind aplicabil orașelor sau târgurilor deschise, modulare, din Europa estică, unde habitatul urban este mult mai puțin structurat, un habitat rural cu o densitate de locuire echivalentă mediului urban.

O aproximare grafică a câtorva fronturi probabile de loturi, pentru locuințe datate în secolele XVI-XVII de la Tg. Trotuș, oferă dimensiuni de 9, 12,5, 17 și, respectiv 22 de metri, respectiv 4, 6, 8 și 10 stânjani²³⁶ (v. **fig. 4**). Planul a fost digitizat și rectificat, au fost marcate traseele probabile ale ulițelor, pornind de la distribuția locuințelor relativ contemporane, precum și orientarea construcției și a accesului. Lățimea frontului a fost aproximată, în cele patru cazuri care au oferit această posibilitate, pentru locuințele cu teritoriu delimitat pe ambele laturi, în susul și în josul „străzii”.

Aceeași procedură aplicată planului general al săpăturilor de la Baia, secvența 1967-1976, pentru locuințele din cea de-a doua treime a secolului al XV-lea²³⁷, a oferit o estimare a fronturilor de lot pentru două cazuri de 10,5 și 14 metri (respectiv $4\frac{3}{4}$ și 6,5 stânjani) (v. **fig. 5**).

În cazul planului general al săpăturilor din secvența 1977-1980, din același oraș medieval, pentru același orizont temporal²³⁸, două estimări posibile au oferit valori ale frontului de lot de 14,5 și 10,7 metri, (respectiv $6\frac{3}{4}$ și 5 stânjani). Concordanța estimărilor între cele două situri de la Baia (aflate la aproximativ 700 de metri unul de celălalt, în linie dreaptă) oferă suport estimărilor noastre, fiind apropiate și de valorile de 4 și 6 stânjani de la Tg. Trotuș), aliniind structura loturilor fundamentale din orașele Moldovei medievale (cel puțin pentru cele cu aport de populație transilvăneană) la practica europeană (v. **fig. 6**).

235 N. P. Brooks, G. Whittington, *Planning and Growth in the Medieval Scottish Burgh: The Example of St. Andrews*, în *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 2, No. 3, *Change in the Town*, 1977, p. 287.

236 Al. Artimon, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Bacău, Corgal Press, 2004, Fig. 75: Planul general al săpăturilor arheologice din anii 1976-1999.

237 E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII. Cercetările arheologice din anii 1967-1976* (vol.1), Iași, 1980, Fig. 3: Baia. Planul săpăturilor din sectorul „Parc”.

238 Idem, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII. Cercetările arheologice din anii 1979-1984* (vol.2), Iași, Junimea, 1986, Fig. 1: Baia. Planul general al descoperirilor.

Fig. 5

O aproximare grafică a câtorva fronturi probabile de loturi conform planului general al săpăturilor de la Baia, secvența 1967-1976, pentru locuințele din cea de-a doua treime a secolului al XV-lea. Estimarea a oferit o estimare a fronturilor de lot pentru două cazuri de 10,5 și 14 metri (respectiv $4\frac{3}{4}$ și 6,5 stânjeni). Apud Neamțu, Eugenia, Neamțu, Vasile, Cheptea, Stela, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII. Cercetările arheologice din anii 1967-1976* (vol.1), Iași, Junimea, 1980, Fig. 3: Baia. Planul săpăturilor din sectorul „Parc”.

Fig. 6

O aproximare grafică a câtorva fronturi probabile de loturi conform planului general al săpăturilor de la Baia, secvența 1977-1980, pentru același orizont temporal, două estimări posibile au oferit valori ale frontului de lot de 14,5 și 10,7 metri (respectiv $6\frac{3}{4}$ și 5 stânjeni). Apud Neamțu, Eugenia, Neamțu, Vasile, Cheptea, Stela, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII. Cercetările arheologice din anii 1967-1976* (vol.2), Iași, Junimea, 1986, Fig. 1: Baia. Planul general al descoperirilor.

În cazul orașului Iași, informațiile de care dispunem pentru reconstituirea parcelarului inițial, medieval, sunt aproape exclusiv de natură documentară. Mărimea inițială a lotului este cea a concesiunii domnești din momentul *locatio*, un calcul rapid arătând că, la Iași, mărimea concesiunii urbane constatate documentar ar trebui să fie, în medie de 24×28 stânjani domnești (aproximativ 50×60 m). Această medie acoperă un număr mare de variații între dimensiunile estimate ale unei concesiuni din Târgul Vechi (16×30 stânjani) și cele ale unei concesiuni din Muntenimea Târgului Nou (28×30 stânjani). Locurile de casă în Iași variază de la 8×8 stânjani (15×15 m), evaluat la 50 de zloți în 1642, pe ulița Cizmăriei²³⁹, la 9×15½ stânjani domnești (20×34 m), evaluat la 300 de lei în 1641, pe ulița Trapezănească²⁴⁰, 17×18 stânjani (30,5×32,5 m) în capul Uliței Mari, în 1706, pe locul fostelor temnițe domnești²⁴¹, 10½×17½ stânjani (19×31,5 m) pe ulița Cacaiei, în 1711²⁴², 9(7)×12¾ stânjani (16,5(12,5)×23 m) o „bucată” de loc pe ulița Măjilor, evaluată la 30 de lei în 1712²⁴³, 7½×35½ stânjani (12,5×64 m) pe ulița Trapezănească, în 1713²⁴⁴, 4×15 stânjani domnești (9,5×36 m) pe ulița Rusească, în fața Chervăsăriei, în 1714²⁴⁵ și până la 35×60 stânjani domnești (63×108 m), în mahalaua Muntenimii, între Biserica Sf. Prepodobna Paraschiva și Biserica Sf. Nicolae cel Sărac, în 1724²⁴⁶.

O serie de măsurători aplicate unei copii rectificate a planului lui Bayardi (1813) oferă o plajă de valori relativ extinsă, de la 22,7 la 64 m (respectiv de la 10½ la 30 de stânjani domnești), în concordanță atât cu valorile frecvente în hotarnicele de la sfârșitul secolului al XVIII-lea cât și cu măsurătorile de ulițe de la 1811. Chiar dacă variația dinamică a mărimilor frontului de lot este un argument pentru o dinamică la fel de accentuată a dublului proces de fragmentare și de agregare a loturilor, rezultând în formarea de „latifundii urbane” ale boierilor și mai ales ale mănăstirilor, această constatare nu este foarte utilă în estimarea, pe baze analitice a mărimii și formei loturilor fundamentale din perioada veche a orașului Iași și, în consecință, a parcelarului medieval al orașului, această întreprindere trebuind lăsată în sarcina metodelor de extrapolare pe baze grafice/geografice.

---

239 *Documente Iași*, I, nr. 310, p. 390.

240 *Ibidem*, nr. 301, p. 384.

241 *Documente Iași*, II, nr. 303, p. 277.

242 *Ibidem*, 418 p. 369.

243 *Ibidem*, 424 p. 373.

244 *Ibidem*, 443 p. 389.

245 *Ibidem*, 478 p. 423.

246 *Ibidem*, 641 p. 554.

O statistică a loturilor urbane în Iași secolelor XVII-XVIII ar trebui să ia în considerație următoarele premise:

- *Frontul* lotului variază în funcție de numărul partiționărilor, *i.e.* cu cât este mai mic, cu atât lotul inițial a fost mai des partiționat.
- Aserțiune valabilă în cazul locurilor de casă și nu al celor de dugheană.
- Lungimea lotului ar trebui să rămână relativ constantă în timp, în cursul partiționărilor succesive.
- Partiționarea transversală care apare uneori este însoțită de apariția unei ulițe pe care se sprijină frontul partiției „din dos”,
- re-partiționarea transversală ulterioară este însoțită de apariția unei „ulicioare” de acces, a cărei lățime este extrasă din lungimea loturilor rezultante.
- Agregarea loturilor este un fenomen inițiat de investiția imobiliară, constituirea unor „latifundii” urbane și separarea acestora în spații de închiriat, ca dughene sau locuri de casă.
- Proprietățile agregate pot suprapune sau nu limitele loturilor fundamentale.
- Împărțirea în spații de închiriat se face pe aceleași principii ca și dezagregarea anterioară, dar cel mai adesea nu suprapune limitele loturilor achiziționate la formarea „latifundiului”

Frontul unui loc de dugheană este relativ constant, *i.e.* aproximativ 2 stânjeni domnești (4,3 m), putând fi utilizat drept etalon pentru evaluarea fronturilor unor loturi sau proprietăți agregate cu dimensiuni necunoscute²⁴⁷.

Putem separa arbitrar proprietățile cu dimensiuni cunoscute în câteva zone calitative, în funcție de distanța față de centrul geometric al orașului vechi (un punct arbitrar situat pe Ulița Podului Vechi, la egală distanță între biserica Sf. Nicolae Domnesc, biserica Sf. Vineri și biserica Dancu):

- Zona ulițelor Rusească, Sf. Vineri și Podul Vechi, între Ulița Mare (la V) și biserica armenească Sf. Grigore Luminătorul (la E) (practic Târgul Vechi)
- Zona convexă din jurul zonei A, delimitată de Bahlui (la V), ulița Podului Nou (la N) și pârlul Cacaina (la E).

247 Cea mai cunoscută măsurătoare a ulițelor din Iași, cea din 1811, datorată proiectului de iluminat stradal, oferă câteva seturi de dimensiuni pentru locuri de dugheană. Chiar dacă datele se referă la o perioadă mult prea târzie pentru a afecta încercarea noastră de reconstituire, se poate observa că frontul unui loc de dugheană are o lățime minimă care este în mod necesar constantă și este determinată de standardele de desfășurare în bune condiții a activității comerciale și de nevoile de circulație și fiziologice ale unei persoane medii.

- Restul oraşului: la nord de Uliţa Nouă, la vest de râpa Peveţoaiei, împreună cu şesul Bahluiului de sub Curte şi până în aria vărsării Cacainei în Bahlui (Ţigănimea domnească, uliţa Herbinte şi mahalaua Pescărilor de sub Sf. Ioan Zlataust).

Structurarea oraşului se face pe scheletul stabilit de arterele principale şi de uliţe, căile de acces secundare apărând doar după delimitarea clară şi îngrădirea loturilor, elemente care încheie procesul de structurare a spaţiului urban. Frecvenţa apariţiei în documentele cu hotarnică a separării „ulicioarei” de doi stânjani lăţime din lotul măsurat sau a „drumului cât să treacă un car” de patru stânjani lăţime din una sau mai multe loturi hotărnicite creşte după 1680. Desigur, frecvenţa crescută a apariţiilor se poate datora şi numărului de documente păstrate, care creşte exponenţial invers proporţional cu vechimea. Compararea menţiunilor literale cu gruparea spaţială a seturilor de valori menţionate documentar ne oferă o idee generală asupra succesiunii fundaţiilor urbane la Iaşi (v. **Tabelul 2**).

Diagrama de distribuţie a valorilor pentru dimensiunile locurilor de casă şi de dugheană cunoscute în Iaşi între mijlocul secolului al XVII-lea şi mijlocul secolului al XVIII-lea arată o preponderenţă minoră a loturilor de formă pătrată (în general 8×8 stânjani – 17,3×17,3 m) şi a celor de raport aproximativ 1/1,25 (13×16 stânjani – 28×34,5 m) (v. **Tabelul 3**).

Aceleaşi date, analizate grafic pe distribuţia valorilor fronturilor de locuri de casă, în stânjani, arată două zone dominante, una în intervalul 6-8 şi o a doua în intervalul 10-16, permiţând adoptarea ca mărime ipotetică a frontului unui lot urban fundaţional de aproximativ 15 stânjani, cu o divizare ulterioară, după una sau două generaţii, a majorităţii loturilor iniţiale, în parcele longitudinale de 1/2 sau 1/3 din lot, după cum indică vârful moderat din intervalul 4-6 (v. **Tabelul 4**).

Analizate grafic pe distribuţia valorilor adâncimilor de locuri de casă, în stânjani, datele spaţiale extrase arată două zone dominante, una în intervalul 10-18 şi o a doua în intervalul 26-32, permiţând adoptarea mărimii ipotetice a adâncimii unui lot urban fundaţional de aproximativ 30 stânjani, cu o divizare transversală ulterioară, după una sau două generaţii, a majorităţii loturilor iniţiale în jumătăţi, cu o cale de acces între 1,5 şi 2,2 stânjani lăţime (**Tabelul 5**).

Aceleaşi date, analizate grafic în distribuţia pe uliţe a valorilor fronturilor de locuri de casă, în stânjani, cu minim-mediu-maxim, permite adoptarea unei ipoteze care ar putea ataşa un vector temporal axei orizontale a graficului. Astfel, o ordonare care ia în calcul valorile minime ale frontului de lot, în virtutea premisei care corelează direct vechimea cu gradul de fragmentare, indică Podul vechi şi Uliţa Rusească drept zonele primei *locatio* a oraşului medieval Iaşi (în concordanţă cu cronologia oferită de biserici, fiind ataşate de Sf. Vineri şi respectiv Sf. Nicolae Domnesc). Aceeaşi ordonare ataşează uliţele Chervăsăriei şi Bărboiului nucleului iniţial, fiind expansiuni ale primei *locatio*, teoretic uliţele grupate la dreapta valorii minime de şapte stânjani pentru frontul lotului, fiind o nouă *locatio*, respectiv Târgul Nou (Hagioaia, Uliţa Strâmbă, Măjile, mahalalele Muntenimii, Fânăria, Târgul Făinii) şi Târgul lui Barnovschi (Cizmăria şi Uliţa

Trapezănească). Dacă valorile maxime mari care apar în partea stângă a graficului sunt documentate ca agregări în scopul formării unor „latifundii urbane”²⁴⁸, valorile mari de maxim din partea dreaptă sunt în fapt fronturi ale unor loturi de foarte mari dimensiuni acordate în mahalalele de la periferia nord-estică și nordică a orașului (**v. Tabelul 6**).

Această ierarhie devine relevantă în relație cu datele documentare referitoare la „mijlocul târgului Iași” din prima jumătate a secolului al XVII-lea, în scopul determinării geometriei fazelor succesive ale orașului vechi, din perioada „non-documentară” (**v. Tabelul 7**).

Statistica finală a recensământului din 1774, pentru târgul Iași²⁴⁹, oferă o structură similară a distribuției ulițelor și mahalalelor în categorii diferite de „energie urbană”. Desigur, dată fiind natura pur fiscală a recensământului, statistica nu reflectă în mod real prezența importantă a dughenelor mânăstirilor Golia și Dancu (pe Ulița Strâmbă), Barnovschi (pe Ulița Trapezănească) și Trei Ierarhi, ale Mitropoliei și bisericii catolice (pe Ulița Mare). Această absență nu alterează, însă, semnificativ concluzia de natură spațială pe care o putem trage din statistica datelor numerice (**v. Tabelul 8**).

După cum se observă, concentrarea comercială a orașului suprapune cele două Târguri: cel Vechi (de Jos) delimitat de ulița Rusească, Podul Vechi și Ulița Mare (perpendiculară pe direcția pantei) și cel Nou (de Sus), delimitat de Podul Hagioaiei (perpendicular cu direcția pantei) și Ulița Chervăsăriei (paralelă pe direcția pantei). În mod logic, aceste două zone de concentrare comercială ar trebui să corespundă nucleelor a două *locationis* succesive, cea mai veche fiind zona Târgului Vechi.

---

248 Cum sunt cele ale lui Grigore Ureche mare vornic pe Ulița Cizmăriei – Ulița Rusească (*Documente Iași* I, nr. 488, p. 537, nr. 489, p. 538; *Documente Iași*, II, nr. 129, p. 118) Miron Costin mare logofăt pe Ulița Strâmbă (*Ibidem*, nr. 64, p. 66), ale lui Hristodor mare jîtnicer pe Podul Vechi – Ulița Strâmbă (*Ibidem*, nr. 204, p. 179), Gheorghe mare ușer pe Ulița Ciubotărească – Ulița Feredeelor (*Documente Iași* I, nr. 427, p. 486), Solomon Bârlădeanu pe Ulița Brăhăriei – Târgul Nou (*Ibidem*, nr. 384, p. 448, *Documente Iași*, II, nr. 136, p. 122; nr. 368, p. 343)

249 *Documente statistice privitoare la orașul Iași*, I. Caproșu, M.-R. Ungureanu, (editori), vol. I, Iași, 1997, p. 128-129.

Tabel 2

Târgul Vechi	Târgul Nou	Târgul lui Barnovschi	Târgul cel Mare	Târgul de Jos	Târgul de Sus
	1610				
	1623				
1644	1644				
1646					
1647					
1648					
		1649			
		1651			
1652					
1656					
1658		1658			
1661					
					1667
1668					
				1669	
			1677		
1678					
				1680	
					1681
				1687	

Tabel 3

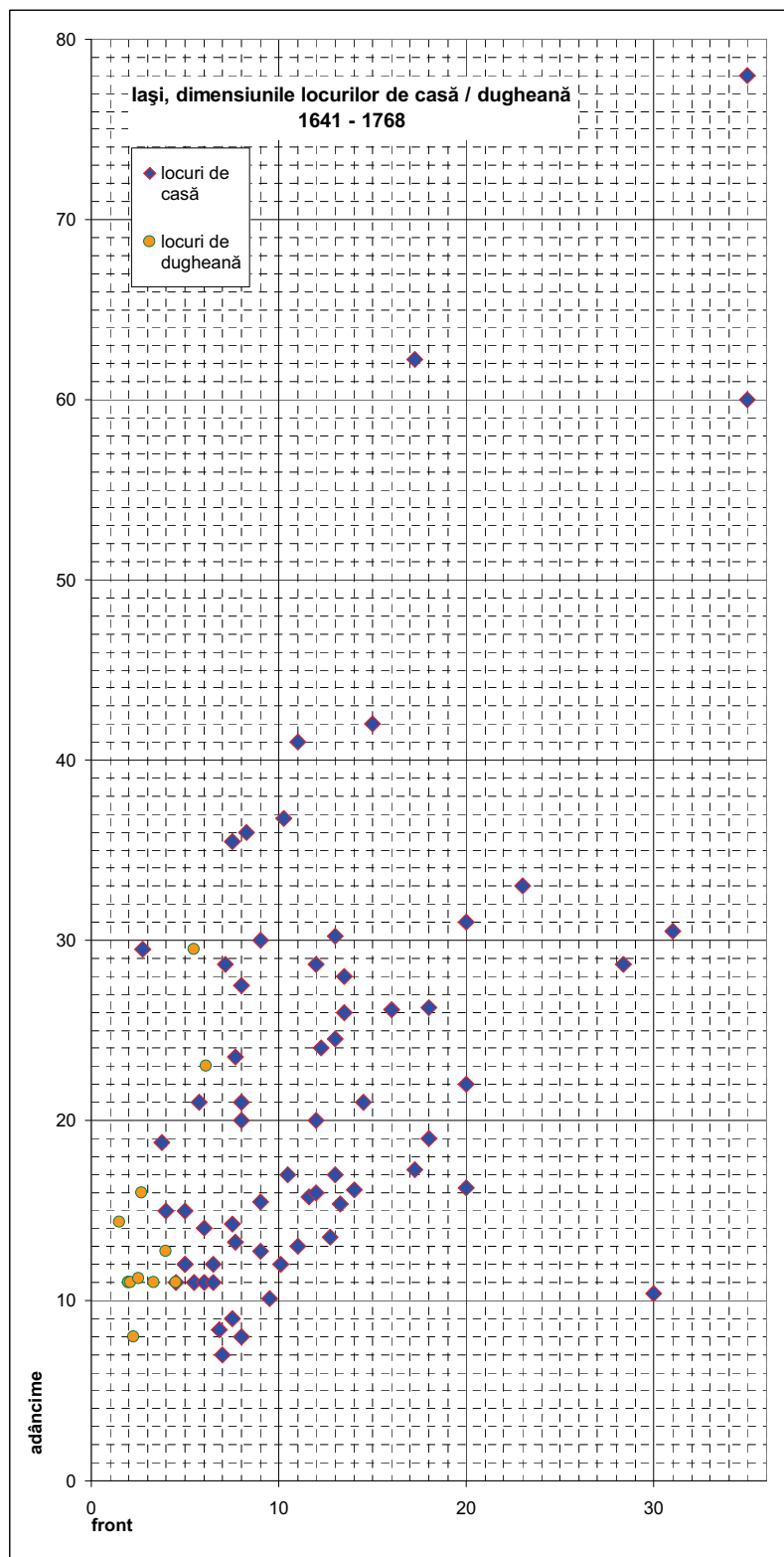
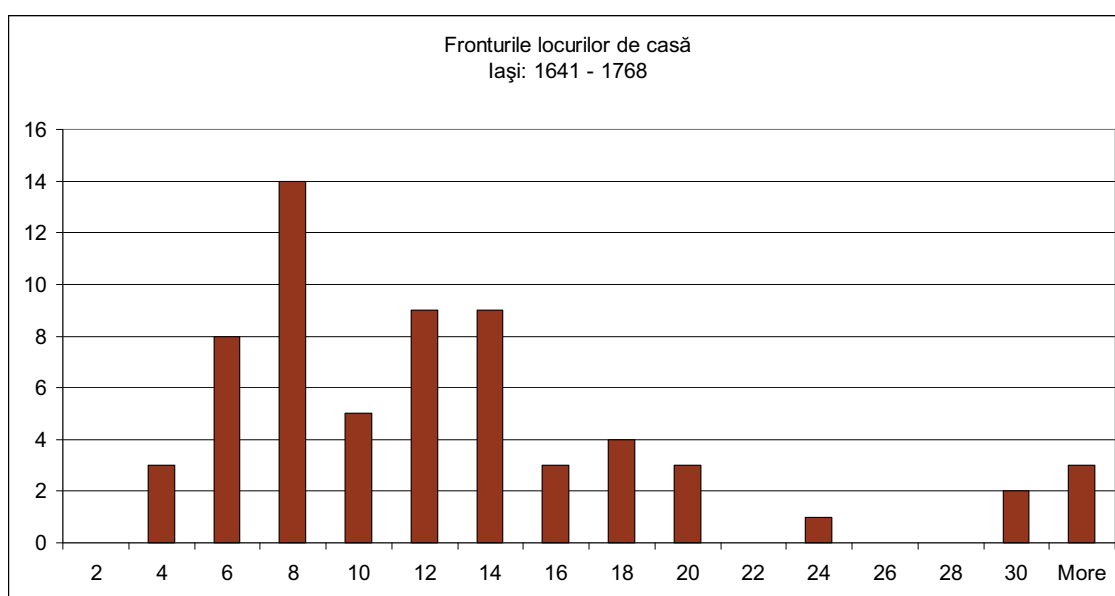

Diagrama de distribuție a valorilor pentru dimensiunile locurilor de casă și de dugheană cunoscute în Iași între mijlocul secolului al XVII-lea și mijlocul secolului al XVIII-lea arată o preponderență minoră a loturilor de formă pătrată (în general 8×8 stânjeni – $17,3 \times 17,3$ m) și a celor de raport aproximativ $1/1,25$ (13×16 stânjeni – $28 \times 34,5$ m).

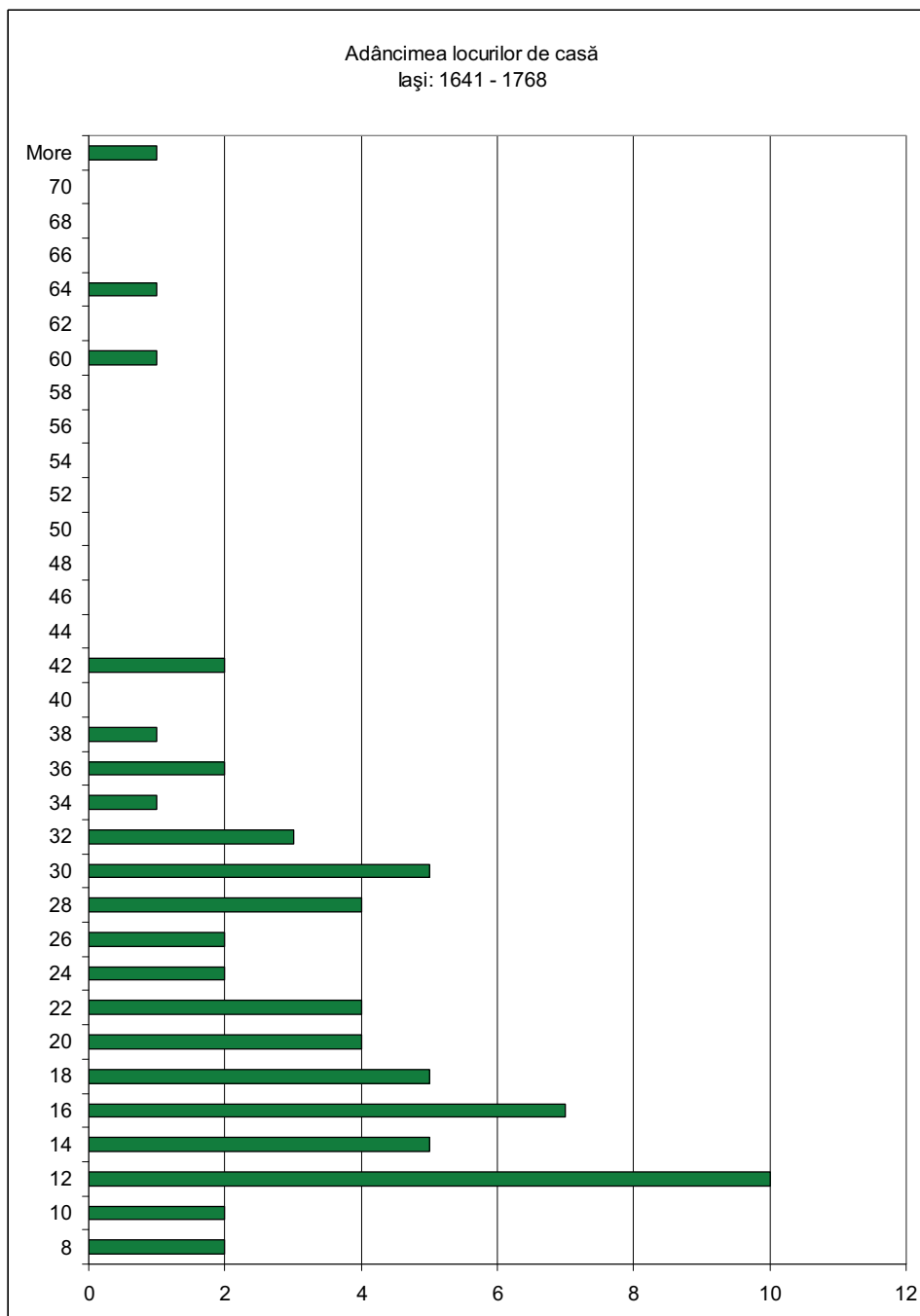

Tabelul 4

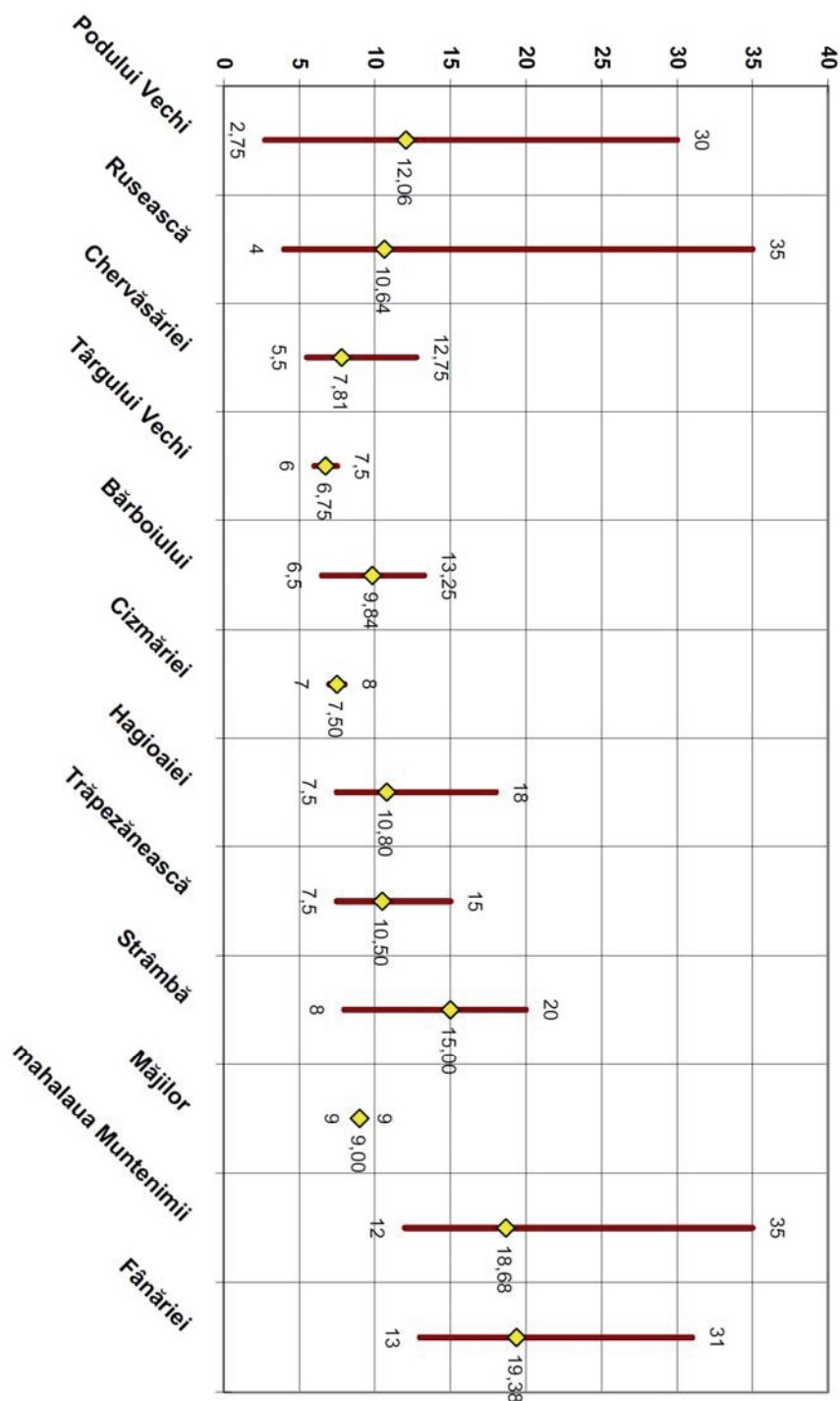
Aceleși date, analizate grafic pe distribuția valorilor fronturilor de locuri de casă, în stânjeni, arată două zone dominante, una în intervalul 6-8 și o a doua în intervalul 10-16, permițând adoptarea ca mărime ipotetică a frontului unui lot urban fundațional de aproximativ 15 stânjeni, cu o divizare ulterioară, după una sau două generații, a majorității loturilor inițiale, în parcele longitudinale de $1/2$ sau $1/3$ din lot, după cum indică vârful moderat din intervalul 4-6.

Tabel 5

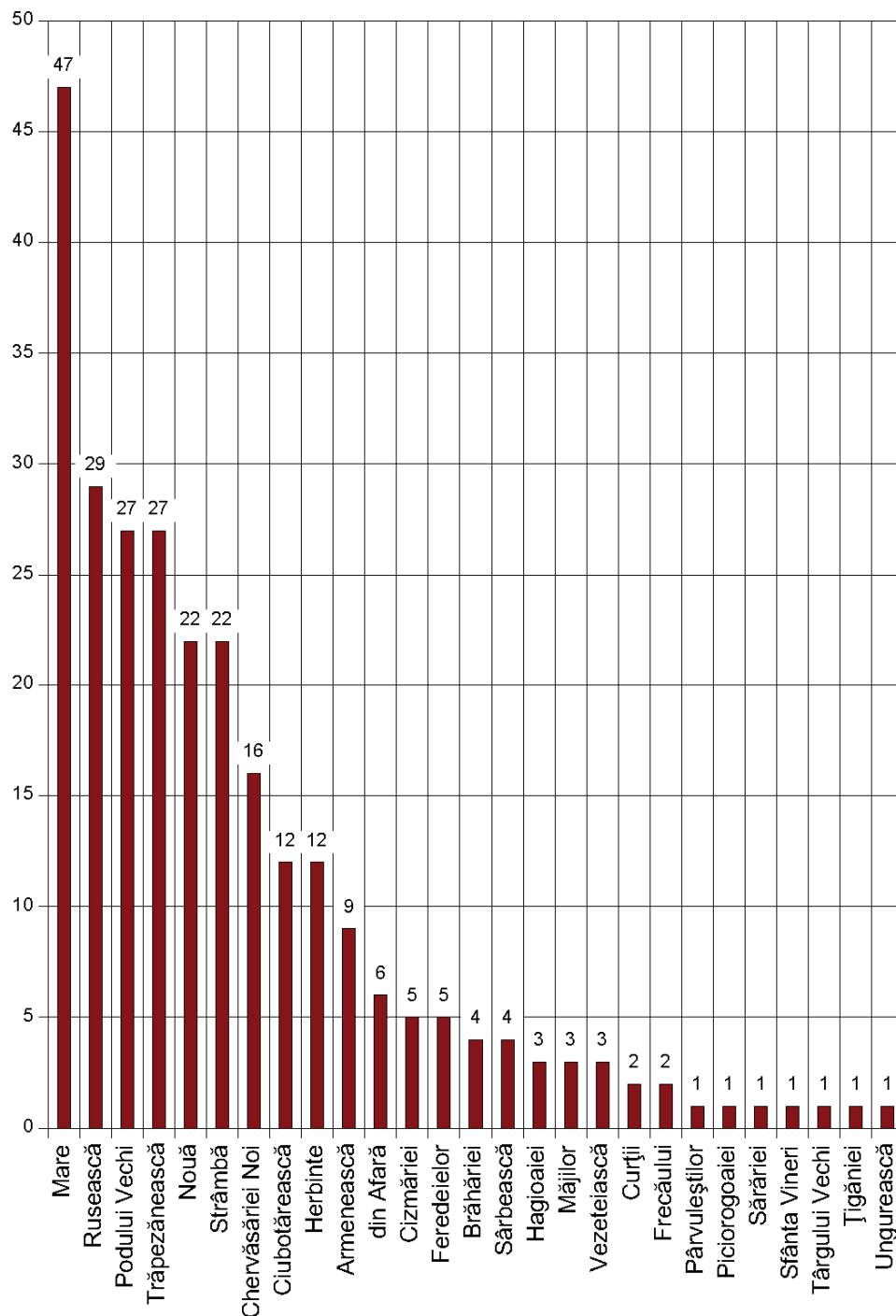
Analizate grafic pe distribuția valorilor adâncimilor de locuri de casă, în stânjeni, datele spațiale extrase arată două zone dominante, una în intervalul 10-18 și o a doua în intervalul 26-32, permițând adoptarea mărimii ipotetice a adâncimii unui lot urban fundațional de aproximativ 30 stânjeni, cu o divizare transversală ulterioară, după una sau două generații, a majorității loturilor inițiale în jumătăți, cu o cale de acces între 1,5 și 2,2 stânjeni lățime.

Tabel 6

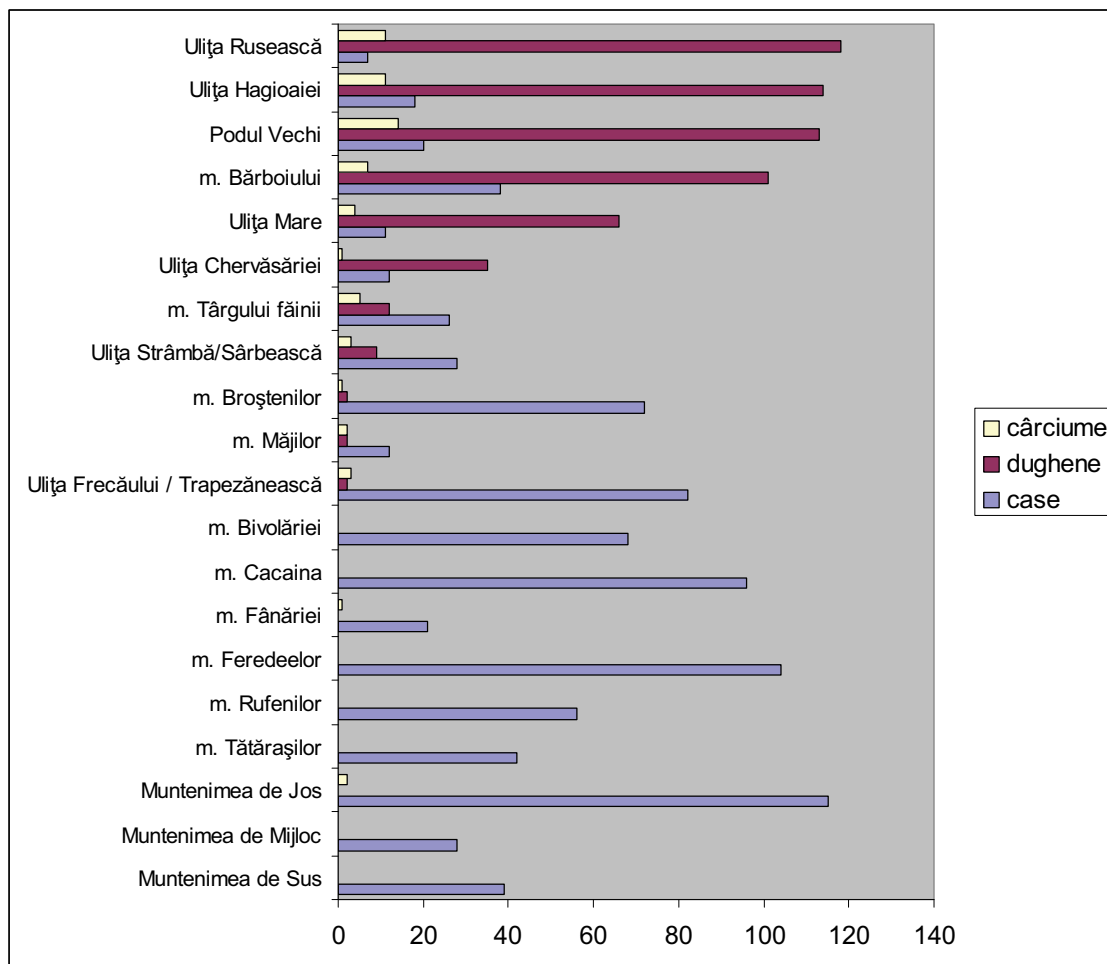
Aceleași date, analizate grafic în distribuția pe ulițe a valorilor fronturilor de locuri de casă, în stânjeni, cu minim-mediu-maxim.

Tabel 7

O corelație statistică a numelor de străzi cu tranzacțiile care privesc locurile de casă oferă, pentru perioada 1580-1700, o ierarhie care sugerează o ordine temporală în care străzile orașului medieval Iași apar și se dezvoltă.

Tabel 8

Statistica finală a recensământului din 1774, pentru târgul Iași, oferă o structură similară a distribuției ulițelor și mahalalelor în categorii diferite de „energie urbană”. Desigur, dată fiind natura pur fiscală a recensământului, statistica nu reflectă în mod real prezența importantă a dughenelor mănăstirilor Golia și Dancu (pe Ulița Strâmbă), Barnovschi (pe Ulița Trapezănească) și Trei Ierarhi, ale Mitropoliei și bisericii catolice (pe Ulița Mare).

Măsurătoarea din 1811 a ulițelor ne oferă posibilitatea efectuării unei comparații între dimensiunile frontului unui loc de dugheană în zona comercială a orașului²⁵⁰. Astfel, pentru Ulița Mare frecvența cea mai ridicată o au dughețele cu un front între 2 și 3 stânjieni domnești (4,3 – 6,5 m), cu o medie de $2\frac{3}{4}$ stânjieni (6 m). În condițiile în care frontul unui loc de dugheană apare, în contractul de construcție încheiat de Ion calfă de teslari cu prefectul bisericii catolice (1749), de 2 și respectiv 3 stânjieni²⁵¹, iar o lățimea medie a unui front de boutique în Europa Occidentală în secolul al XV-lea era considerată a fi 4-5 m²⁵², putem considera fronturile de dughețe de pe Ulița Mare drept un standard ad-hoc pentru secolul al XVIII-lea, cu care putem compara valorile minime și medii obținute pentru celelalte ulițe măsurate în 1811, partiționarea ulterioară a acestor locuri rezultând în fronturi mai înguste, chiar și mai mici de un stânjien, fronturi care apar, în măsurătoarea de la 1811, pe Ulița Târgului de Jos (Ulița Târgului Vechi)²⁵³, pe Podul Vechi²⁵⁴, Ulița Cizmăriei²⁵⁵ și pe Ulița Sf. Vineri²⁵⁶.

Histograma cumulativă a totalului proprietăților cu locuri de dugheană măsurate în 1811 oferă un rezultat relativ previzibil: dintr-un total de 1122 de locuri de dugheană de pe ulițele principale, marea majoritate au fronturi în intervalul de valori $1\frac{1}{2}$ - $2\frac{3}{4}$ stânjieni (773 de locuri, 68,9% din total). Din această majoritate, vârful absolut de 219 de locuri de dugheană au mărimea frontului între 1,75 și 2 stânjieni (3,78 – 4,32 m) (**v. Tabelul 9**). Aceste valori se datorează numărului foarte mare de locuri de dugheană cu fronturi sub $1\frac{1}{2}$ stânjieni, de pe Ulița Târgului de Jos, Podul Vechi Ulița Cizmăriei și Ulița Hagioaiei (v. în continuare Tabelele)

O analiză reprezentată grafic sub forma unei diagrame min-med-max, ordonată crescător după valoarea mărimilor minime ale frontului unui loc de dugheană (din nou, măsurătoarea din 1811), arată în stânga graficului Ulița Târgului de Jos (Rusească), Ulița Cizmăriei și Podul Vechi, un grup contiguu de străzi, la care se adaugă Ulița Hagioaiei, cu un grad mare de fragmentare a frontului de parcelă, în sensul unui rezultat al unui proces economic firesc de eficientizare a proprietății imobiliare într-o economie monetară (ceea ce economia urbană a modernității timpurii este cu siguranță): lot fundațional → valorificare a frontului → divizare până la mărimea unui loc de dugheană → agregare în latifundii urbane → fragmentare a frontului sub formă de dughețe închiriate. Aceeași zonă este arătată de analiza datelor spațiale din documentele de secol

250 *Ibidem*, p. 279 și urm.

251 *Documente Iași*, IV, nr. 366, p. 401

252 E. Viollet-Le-Duc, *Dictionnaire Raisonné de L'architecture Francaise*, vol. 1, Paris, 1868, p. 240, sub voce „boutique”.

253 *Documente statistice privitoare la orașul Iași*, I, p. 281-284.

254 *Ibidem*, p. 288-291.

255 *Ibidem*, p. 286-288.

256 *Ibidem*, p. 284-286.

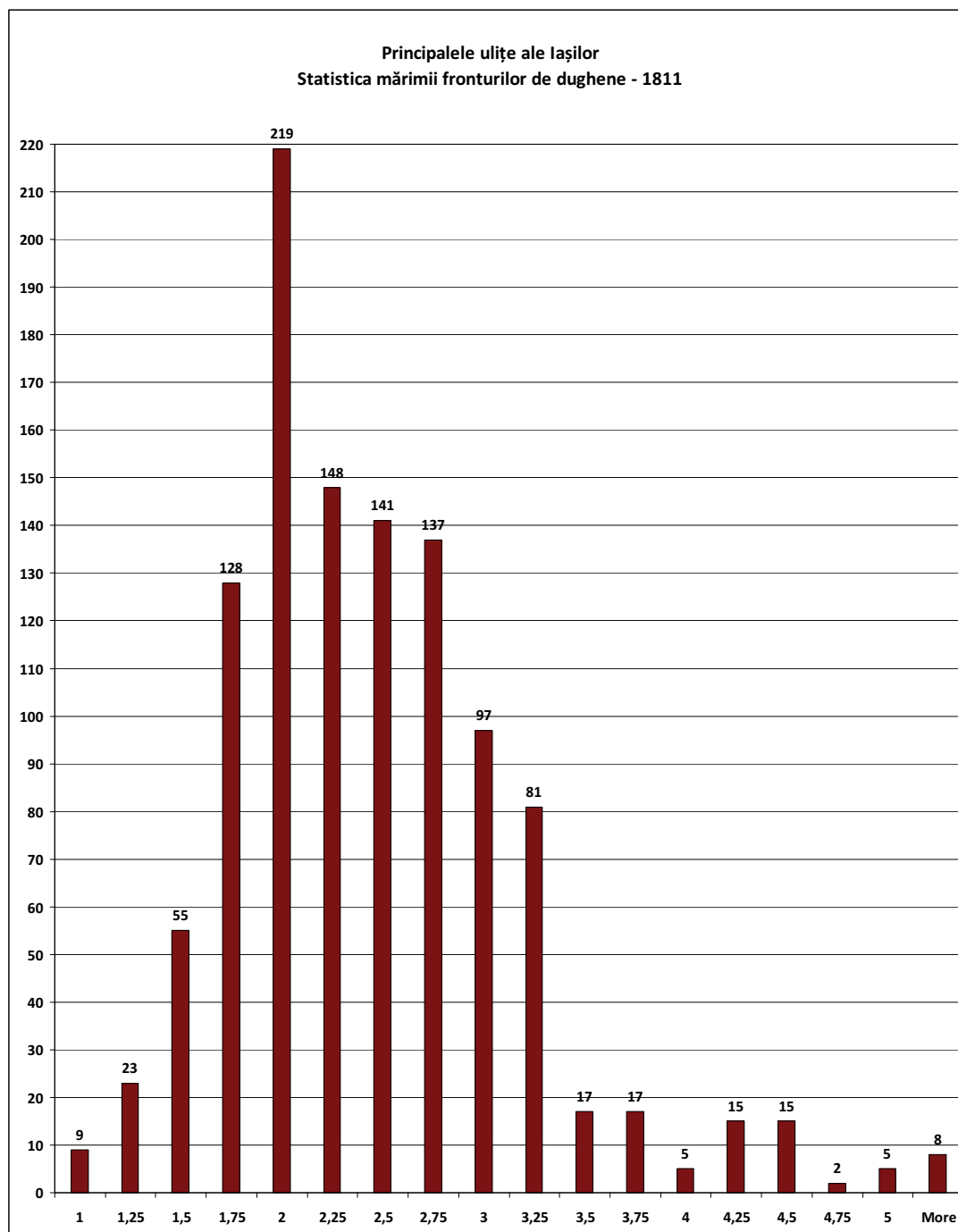
XVII-XVIII drept zona cu fragmentare maximă a fronturilor locurilor de casă (v. **Tabelul 10**).

Repartiția numerică a locurilor de dugheană pe ulițe, raportată la lungimea măsurată a ulițelor (măsurătoarea de la 1811) și la numărul teoretic al locurilor de dugheană (lungimea măsurată raportată la lățimea medie a frontului locului de dugheană pentru respectiva uliță) evidențiază din nou Ulița Târgului de Jos (Rusească) și Podul Vechi, cu un număr de 272, și respectiv 213 locuri de dugheană. Ordonarea internă a diagramei reflectă un indice ad-hoc de densitate comercială, care este raportul dintre numărul real de locuri de dugheană recensate în 1811 și numărul maxim teoretic de locuri de dugheană cu lățime medie a frontului care ar încăpea, pentru o densitate comercială de 100%, în lungimea măsurată a străzii. Este evident că un indice de densitate comercială supraunitar marchează valori foarte mari de intensitate și dinamism, în timp ce un indice de sub 0,5 marchează clar o zonă preponderent rezidențială. Ordonarea ulițelor conform analizei statistice a datelor de la 1811 separă clar străzile comerciale: Podul Vechi, Ulița Rusească și Ulița Cizmăriei în Târgul Vechi, Ulița Hagioaiei în Târgul Nou, de străzile cu activitate comercială redusă: Ulița Sf. Vineri, Ulița Razului, Ulița Trapezănească, Ulița Târgului de Sus. La nivelul măsurătorii/catagrafiei din 1811, structura comercial/rezidențial a orașului este omogenă cu datele calitative oferite de catagrafia din 1774, această structură, reprezentată grafic apare în **Harta 6**. Lățimea *buffer*-ului care marchează ulițele este direct proporțională cu valoarea indicelui de densitate comercială calculat statistic pe baza măsurătorilor din 1811.

- Diagramele rezultate din statistica datelor spațiale oferite de măsurătoarea din 1811 conduc la câteva concluzii:
- Majoritatea locurilor de dugheană au lățimea frontală de aproximativ 2 stânjeni (4,25 m).
- Frontul mediu al locului de dugheană este relativ constant în Europa în perioada preindustrială.
- Concentrarea maximă și gradul maxim de fragmentare coincid, la Iași, cu localizarea oferită de datele documentare anterioare măsurătorii din 1811.

Dacă gradul de fragmentare a frontului este direct proporțional cu deziderabilitatea spațiului pentru scopuri comerciale, fragmentarea loturilor **ca suprafață** este o măsură estimativă a vechimii locuirii într-un perimetru dat (urban sau nu). Ambele raționamente converg spre localizarea unui perimetru în același timp central și vechi, în condițiile unei locuiri relativ stabile ca intensitate și calitate. Această convergență este localizată în perimetrul delimitat de punctele biserica Sf. Nicolae Domnesc, capătul vestic al Podului Vechi, biserica Sf Sava, mănăstirea Barnovschi și vamă (biserica Sf. Lazăr), perimetru care are în centrul teoretic biserica Sf. Vineri și care poate fi asimilat Târgului Vechi. Atașarea capetelor Uliței Rusești (ulița Târgului de Jos de mai târziu) și a Uliței Mari la biserica Sf. Nicolae domnesc susține această ipoteză logică.

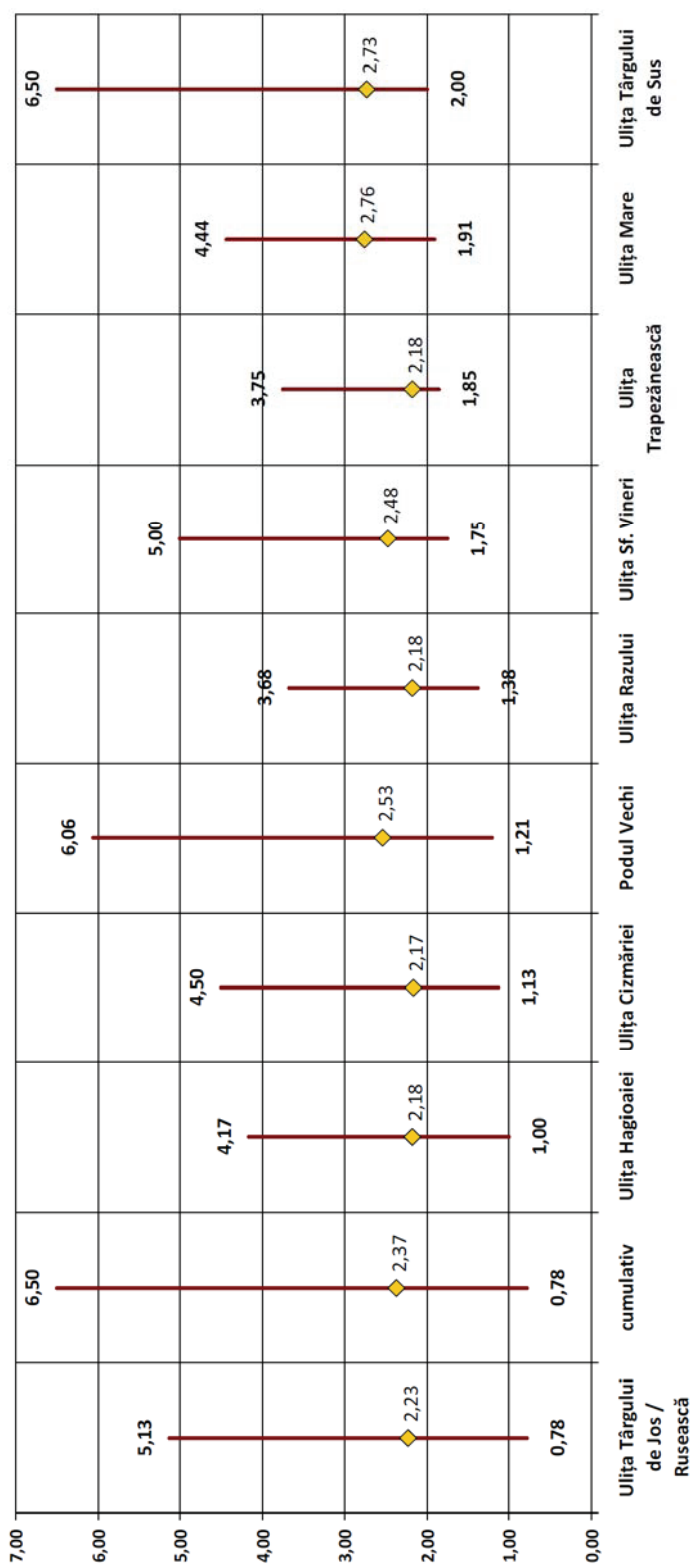
Tabel 9

Histograma cumulativă: dintr-un total de 1122 de locuri de dugheană de pe ulițele principale, marea majoritate au fronturi în intervalul de valori $1\frac{1}{2}$ - $2\frac{3}{4}$ stănjani (773 de locuri, 68,9% din total). Din această majoritate, vârful absolut de 219 de locuri de dugheană au mărimea frontului între 1,75 și 2 stănjani (3,78 – 4,32 m).

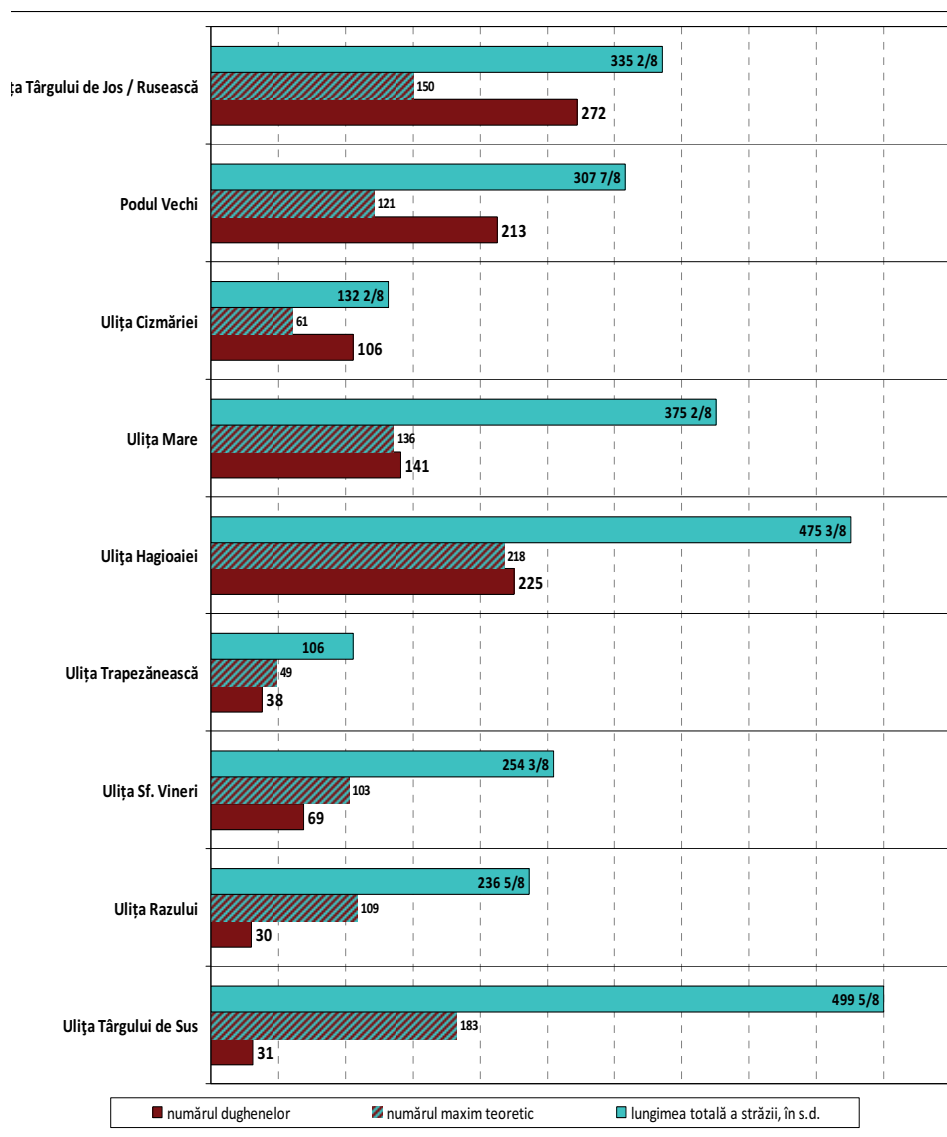

Tabel 10

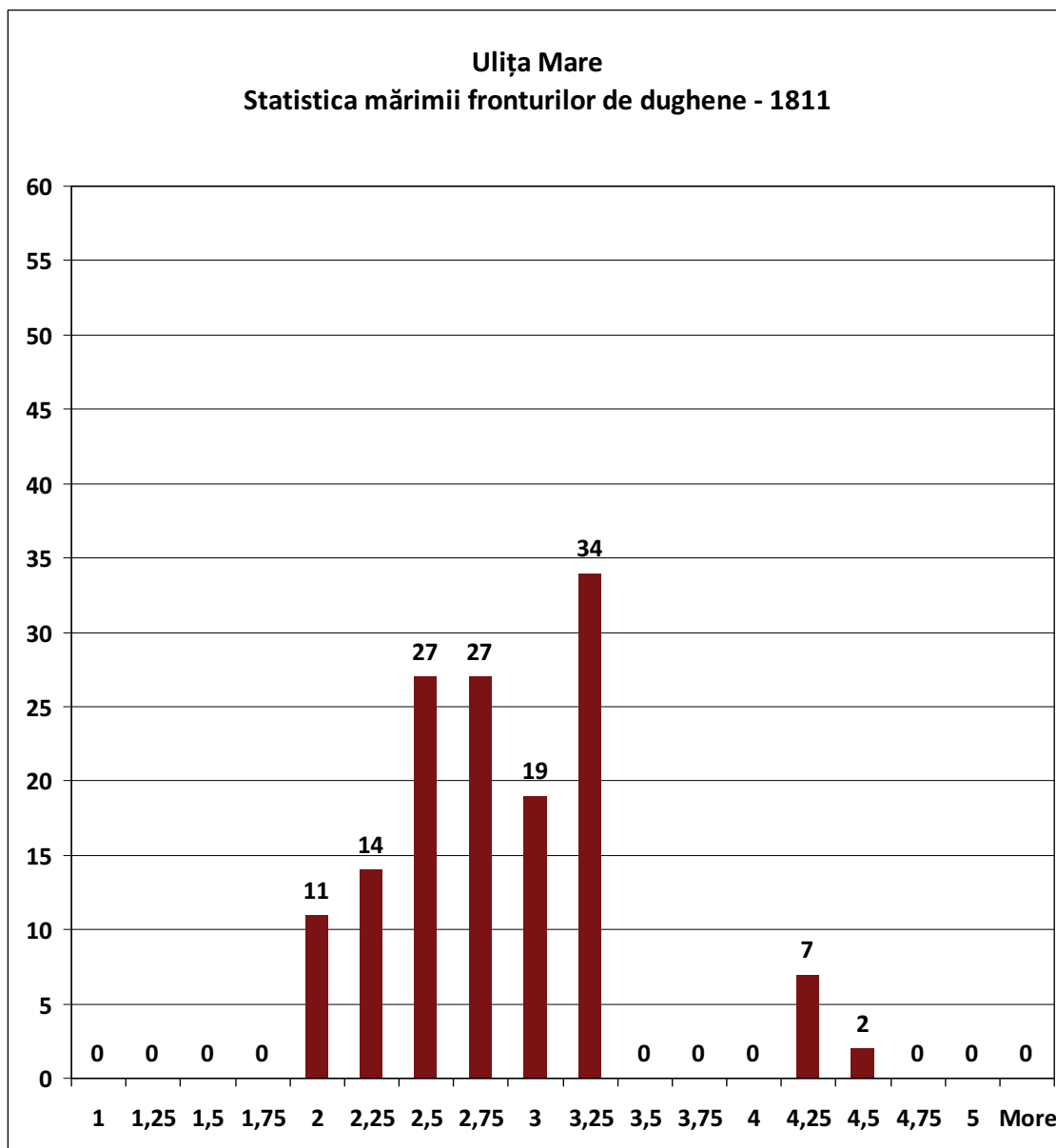
Reprezentarea grafică a statisticii mărimii fronturilor de loc de dugheană, sub forma unei diagrame min-med-max, ordonată crescător după valoarea mărimilor minime a frontului unui loc de dugheană.

Tabel 11

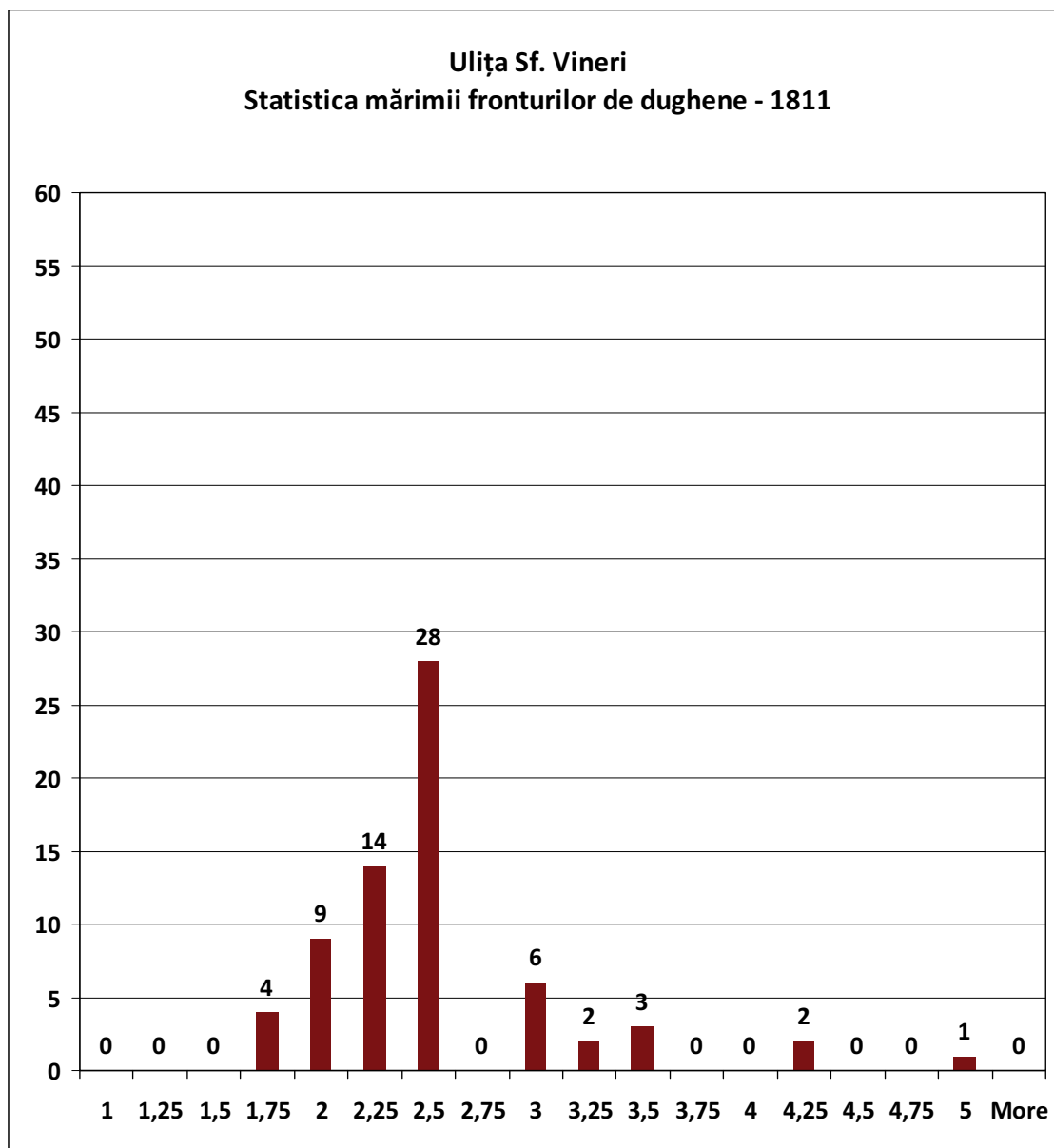
Repartiția numerică a locurilor de dugheană pe ulițe, raportată la lungimea măsurată a ulițelor (măsurătoarea de la 1811) și la numărul teoretic al locurilor de dugheană (lungimea măsurată raportată la lățimea medie a frontului locului de dugheană pentru respectiva uliță).

Tabel 12

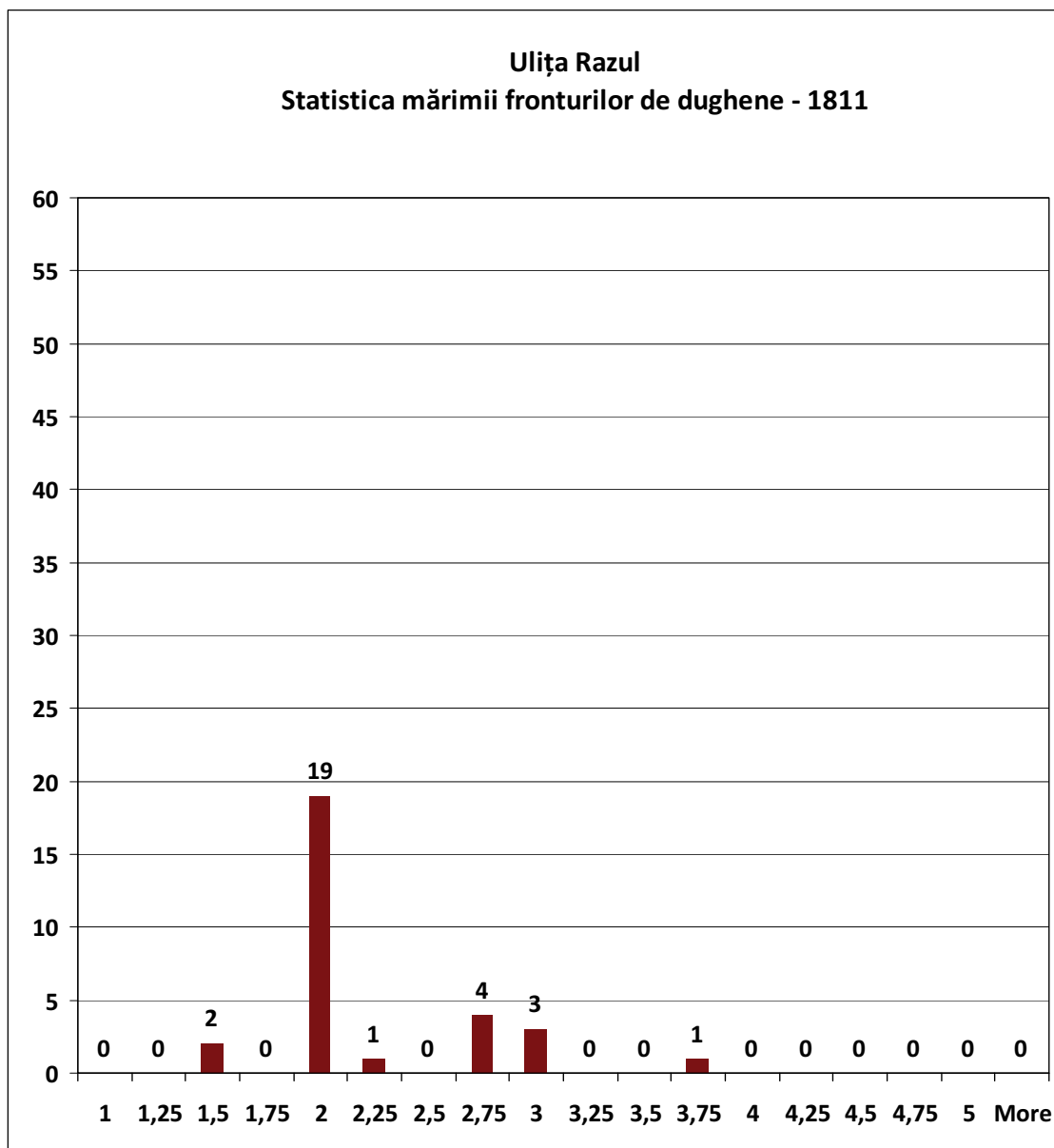
Ulița Mare: histograma lățimii fronturilor de loc de dugheană. Lățimea medie calculată: $2\frac{3}{4}$ stânjeni (6 m) la 1811.

Tabel 13

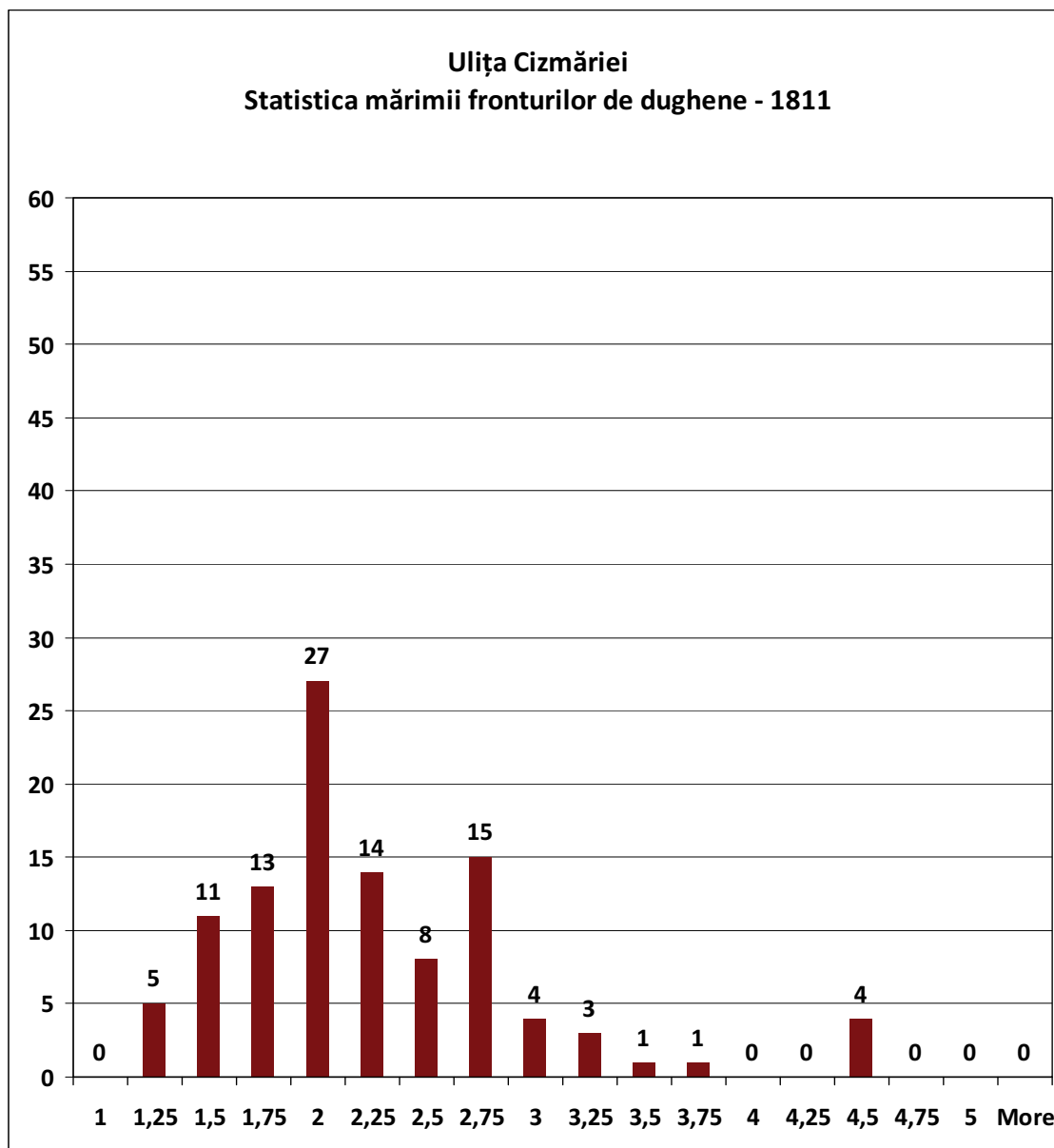
Ulița Sf. Vineri: histograma lățimii fronturilor de loc de dugheană. Lățimea medie calculată: $2\frac{1}{2}$ stânjeni (5,4 m) la 1811.

Tabel 14

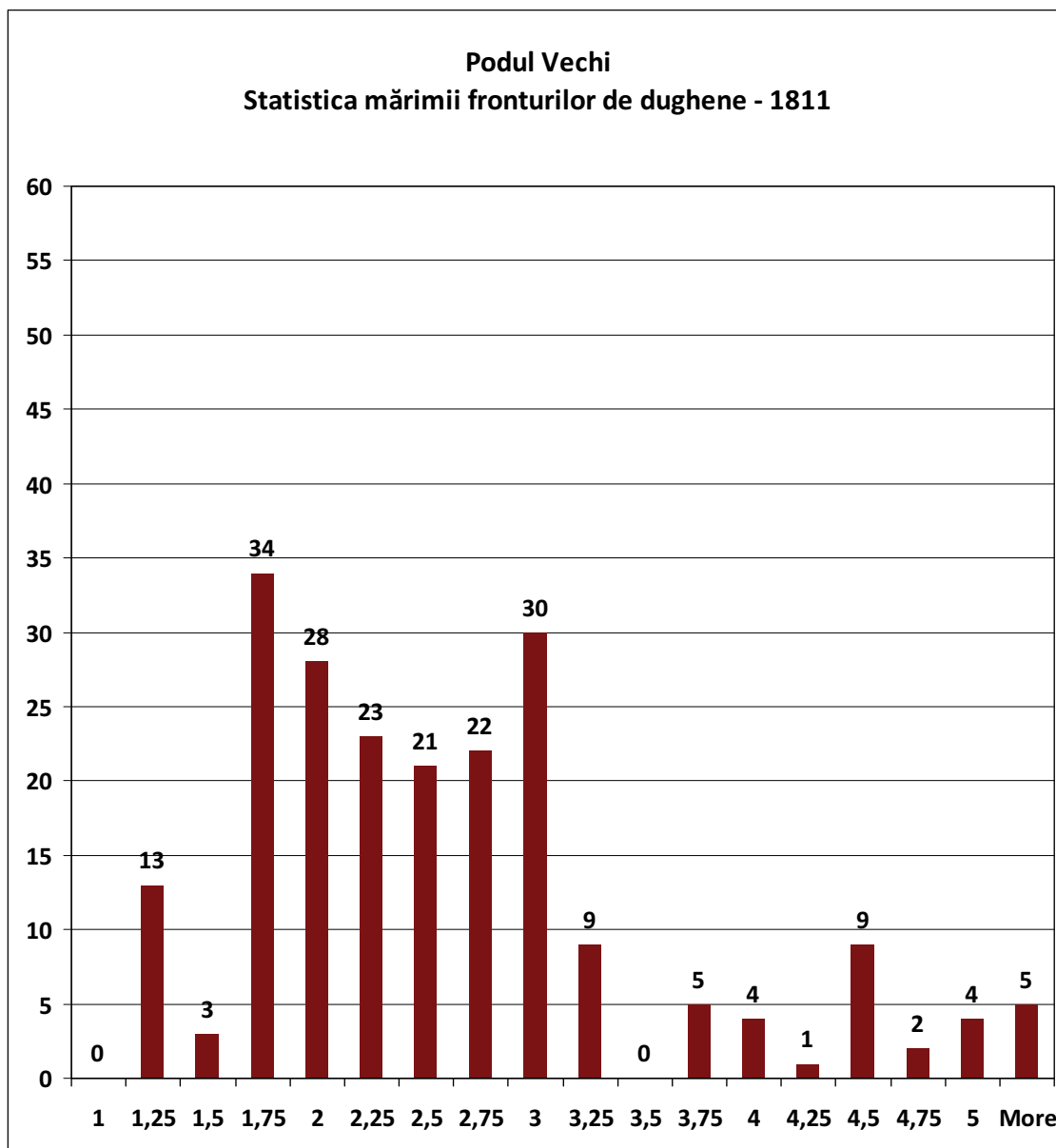
Ulița Razul: histograma lățimii fronturilor de loc de dugheană.
Lățimea medie calculată: $2\frac{1}{4}$ stânjeni (4,7 m) la 1811.

Tabel 15

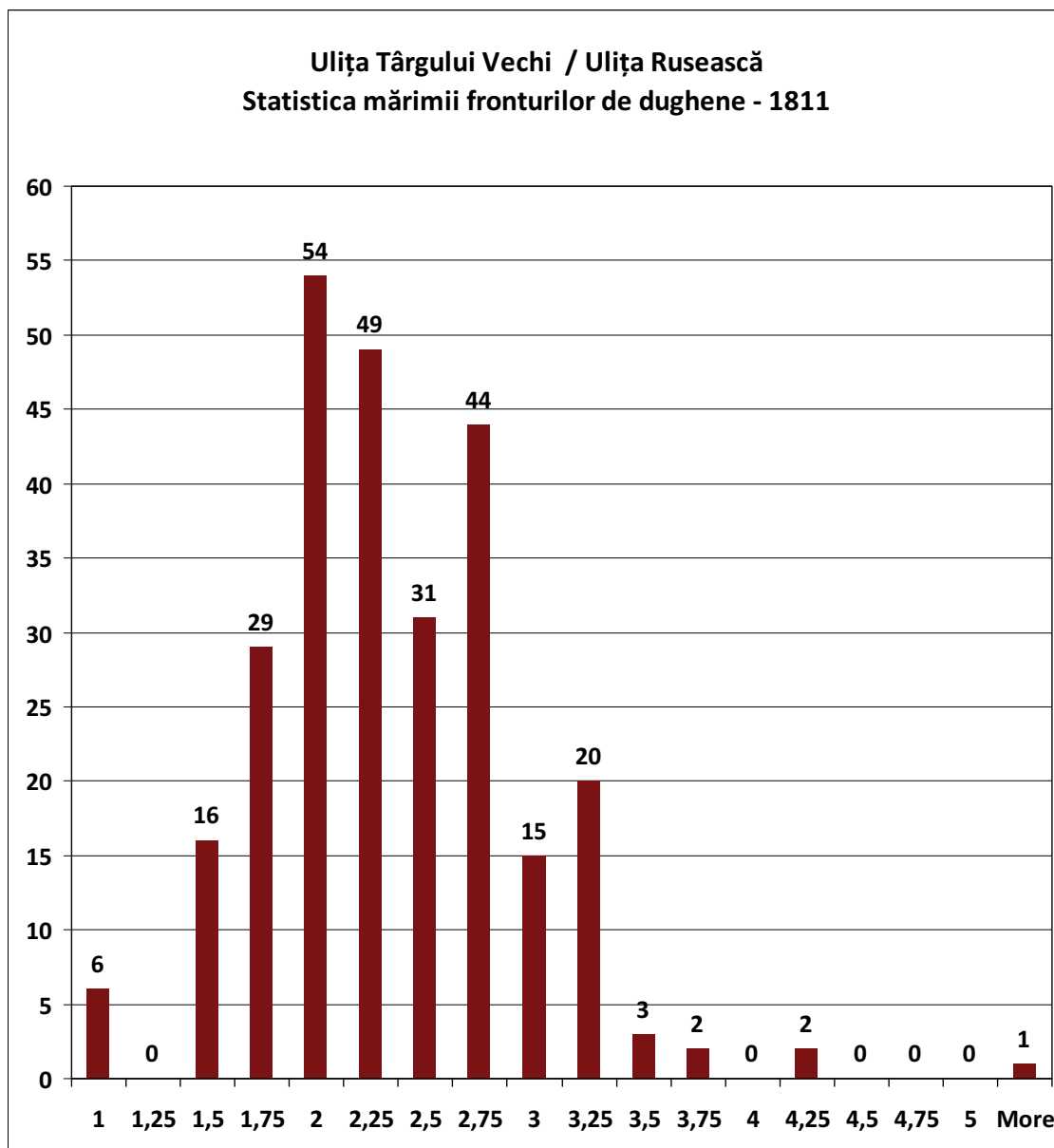
Ulița Cizmăriei: histograma lățimii fronturilor de loc de dugheană. Lățimea medie calculată: 2 stânjeni (4,3 m) la 1811.

Tabel 16

Ulița Podului Vechi: histograma lățimii fronturilor de loc de dugheană. Lățimea medie calculată: 2½ stânjeni (5,45 m) la 1811.

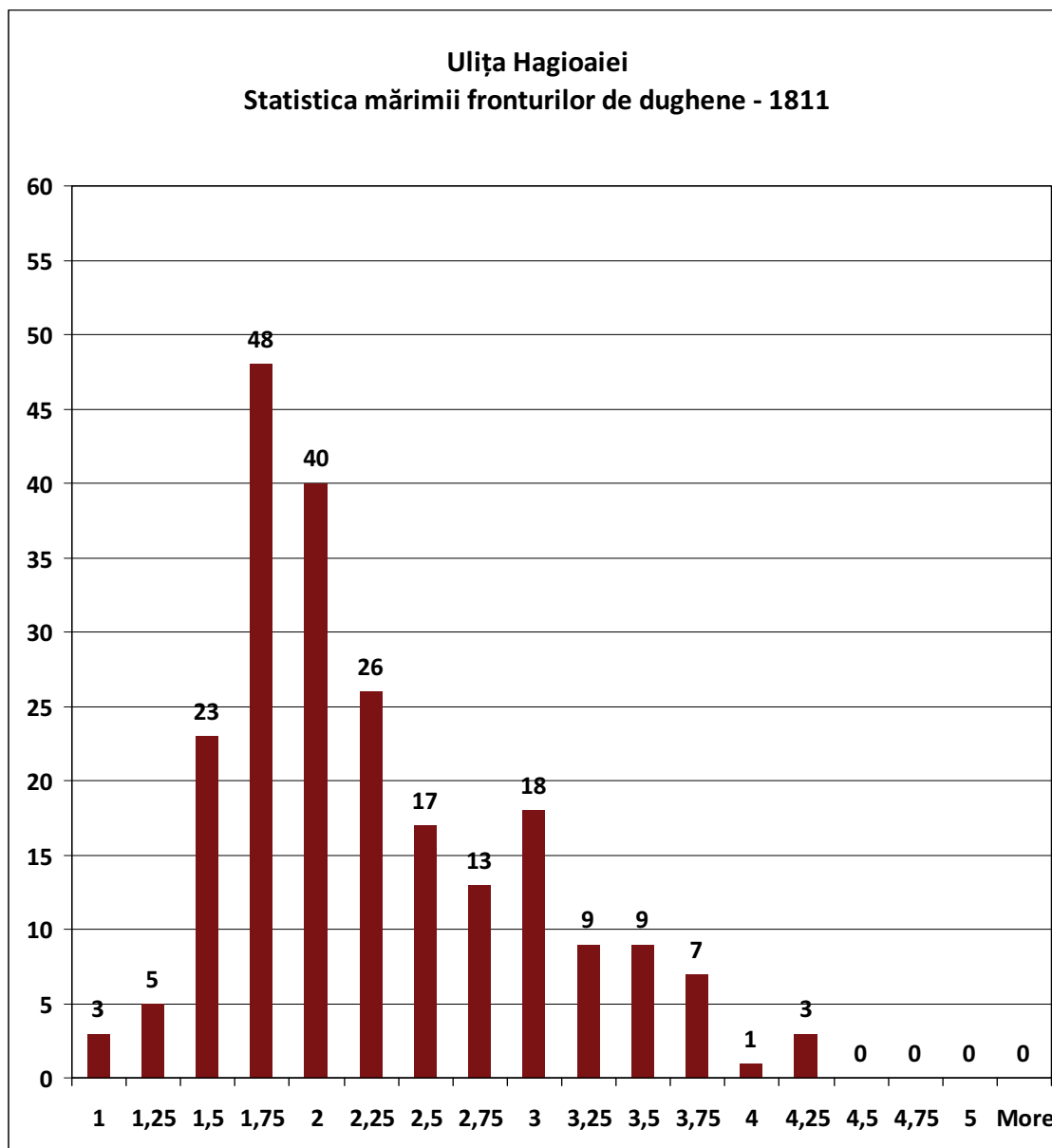
Tabel 17

Ulița Târgului de Jos (parțial vechea uliță Sf. Vineri și Ulița Rusească): histograma lățimii fronturilor de loc de dugheană. Lățimea medie calculată: $2\frac{1}{4}$ stăneni (4,8 m) la 1811.

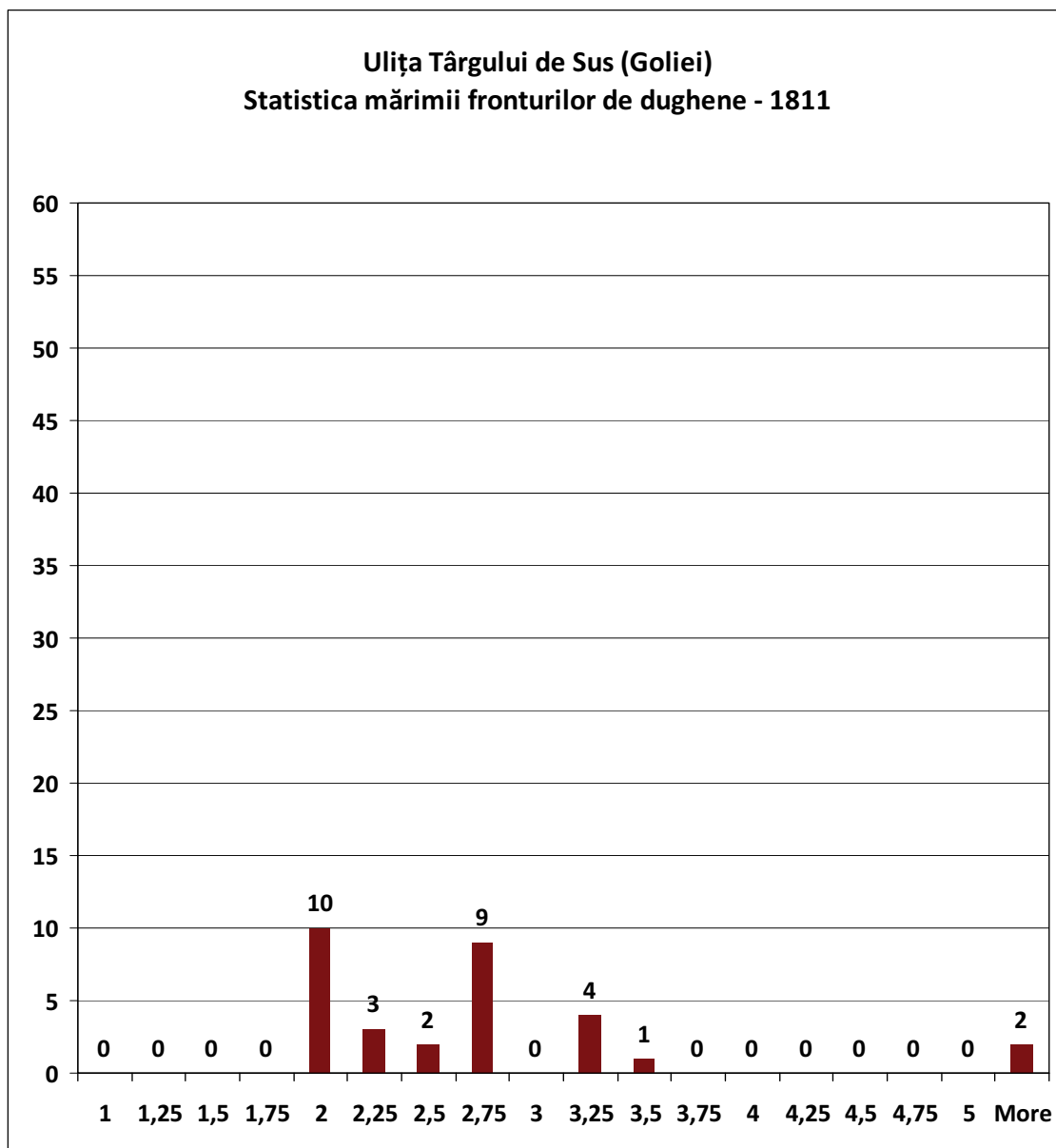

Tabel 18

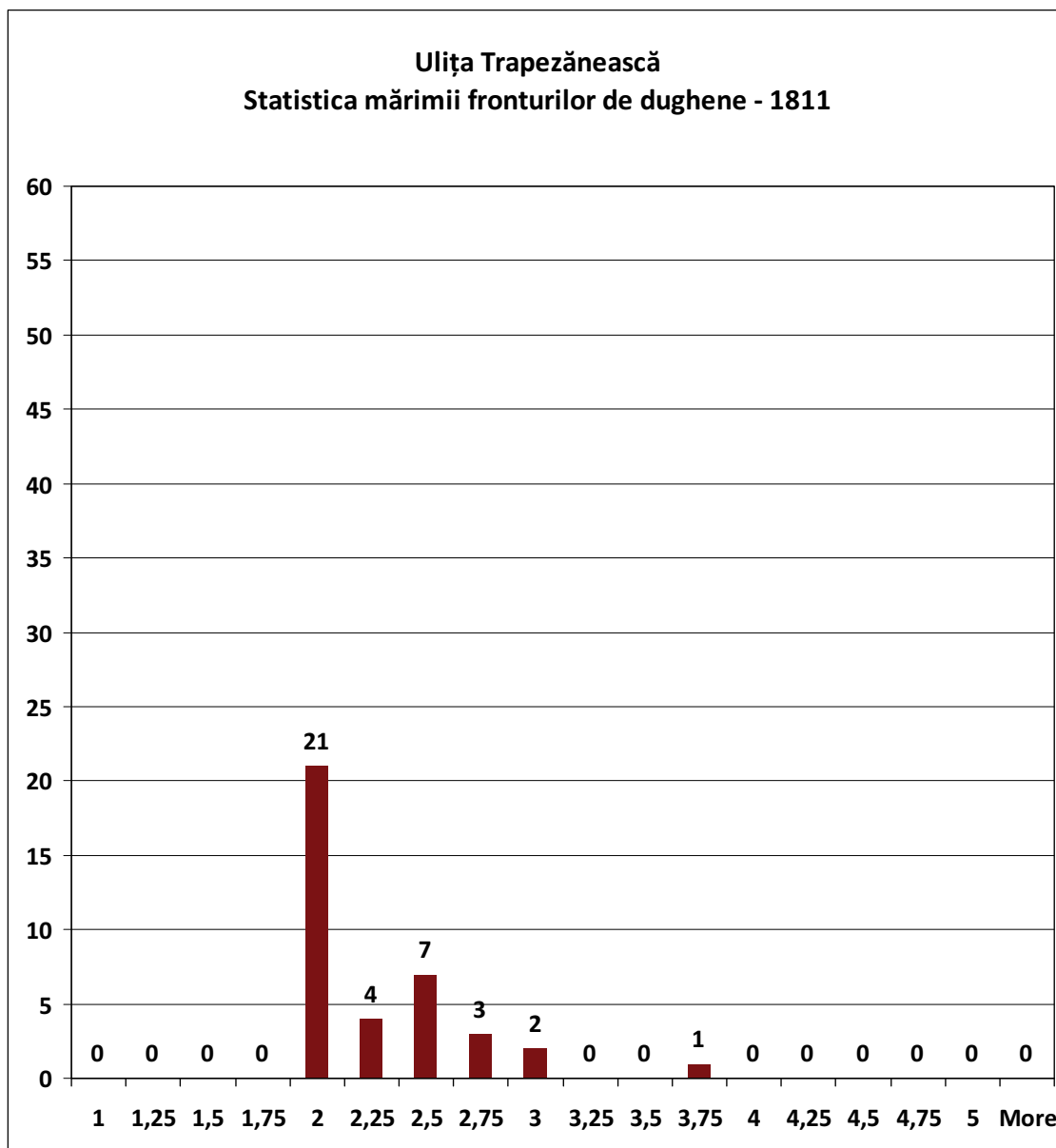
Ulița Hagioaiei (ulița de la porțile Panaitovei): histograma lățimii fronturilor de loc de dugheană. Lățimea medie calculată: $2\frac{1}{4}$ stânjeni (4,7 m) la 1811.

Tabel 19

Ulița Târgului Nou (parțial vechile Ulițe Sârbească, Strâmbă și Chervăsăriei): histograma lățimii fronturilor de loc de dugheană. Lățimea medie calculată: $2\frac{3}{4}$ stânjeni (6 m) la 1811.

Tabel 20

Ulița Trapezănească: histograma lățimii fronturilor de loc de dugheană. Lățimea medie calculată: $2\frac{1}{4}$ stânjeni (4,7 m) la 1811.

*

Dacă informațiile documentare nu sunt suficiente pentru reconstituirea parcelarului medieval al orașului, analiza de plan, coroborată cu datele spațiale furnizate de izvoarele documentare, analizate statistic, permit constituirea câtorva ipoteze de mare probabilitate. Astfel, analizând morfologia Târgului Vechi (în configurația teoretică enunțată mai sus), delimitat la vest de Ulița Mare și la est de mănăstirea Barnovschi și Ulița Cizmăriei, cele trei artere paralele cu marginea platoului, de la nord la sud: Podul Vechi, Ulița Sf. Vineri + Ulița Trapezănească și Ulița Rusească sunt separate de intervale cu lățimea medie de aproximativ 100 de metri. În Harta 6 fiecare dintre cele trei străzi este marcată de câte un culoar cu lățimea de 50 de metri. Limitele culoarelor sunt aproximativ coliniare până la intersecția cu limita teoretică a Târgului Vechi (anterior construirii mănăstirii Barnovschi), de unde devin divergente. Este relevant faptul că limita sudică a culoarului Uliței Rusești coincide în linii mari cu buza platoului, ulicioarele care acompaniază la sud Ulița rusească plasându-se imediat în interiorul acestui culoar. Dacă acceptăm o valoare medie a adâncimii lotului în zona Târgului Vechi de aproximativ 50 de metri (23^{1/2} stânjeni), pe baza analizei de plan, diferența dintre această valoare și cele date de statistica datelor documentare, care indică o valoare medie corectată de 30 de stânjeni, este relativ ridicată. Departe de a face greșeala de a modifica datele pentru a se potrivi teoriei, nu putem presupune decât că statistica nu dispune de date suficiente și că, cel puțin pentru valoarea adâncimii lotului fundațional, media obținută trebuie utilizată doar ca o valoare orientativă. De altfel, această discrepanță între rezultatul analizei de plan și cel a statisticii informațiilor documentare este explicabil și prin diferența dintre domeniile de aplicare: dacă informațiile documentare provin din intervalul 1640-1740, informațiile spațiale tratează un perimetru care este demarcat de bisericile Sf. Nicolae Domnesc, Sf. Vineri și Sf. Sava, perimetru care ar trebui încadrat temporal între sfârșitul secolului al XV-lea și ultimul deceniu al celui de-al XVI-lea (**v. Harta 7**).

Apariția Târgului Nou, documentat deja la 1600²⁵⁷, poate fi conectată cu fundarea bisericii Golia Veche, între 1546 și 1560, expansiunea habitatului urban spre nord și în susul pantei fiind documentată de fundarea bisericii Dancu (1541). La sfârșitul secolului al XVI-lea, zona bisericii Sf. Vineri poate fi desemnată deja ca ”mijlocul târgului Iași”²⁵⁸. Desemnarea, la începutul secolului al XVII-lea, a mănăstirii Sf. Sava ca fiind în „mijlocul târgului nostru Iași”²⁵⁹, delimitează centrul ca un perimetru teoretic care include incintele celor două mănăstiri, respectiv Sf. Vineri și Sf. Sava.

257 *Documente Iași*, I, nr. 93 (21 decembrie 1610), p. 129.

258 *Ibidem*, p. 130.

259 *Ibidem*, nr. 119 (21 decembrie 1617), p. 163.

În ultimul sfert al secolului al XVI-lea, însă înainte de construirea primei biserici a mănăstirii Sf. Sava (1583)²⁶⁰, centrul orașului este, foarte probabil, la sud-est de aceasta, între Sf. Vineri și Sf. Nicolae Domnesc. La 1600, „mijlocul târgului” era încă o localizare nesigură, cel puțin în asociație cu Sf. Sava: unul din rarele documente de la Mihai Viteazul date în Moldova întărește mănăstirii Sf. Sava o danie a lui Constantin spătar, fiul lui Sima fost mare vameș, constând în o casă cu două dughene, „care este în mijlocul târgului Iași”²⁶¹, această localizare fiind precizată cu mențiunea „vecine lângă dânsule casele Lupului ilicarul, una mai sus și altele mai jos”. Începând cu 1617, însă, mănăstirea Sf. Sava este constant localizată în „mijlocul târgului Iași” și, chiar dacă este mai mult ca sigur o formulă transmisă ca atare în întăriturile succesive ale daniei inițiale²⁶², putem considera că, cel puțin pentru primul sfert al secolului al XVII-lea, poarta mănăstirii Sf. Sava este reperul considerat de contemporani ca marcând centrul orașului. Este interesant de remarcat, însă, că formula ca atare dispăre începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea și nu doar din referirile la Sf. Sava, ci din toate localizările de proprietăți sau reperi. Mănăstirea Sf. Sava apare, invariabil, ca fiind „din târgul Iași”²⁶³ sau în alte variante ale acestei localizări²⁶⁴.

O problemă strâns legată de cea a centrului orașului este cea a interpretării expresiei „fruntea târgului” ca desemnând, într-o manieră figurată, centrul orașului, drept locul cel mai important, „de frunte”, al spațiului administrativ și social. Cel puțin aceasta este interpretarea dată expresiei respective de editorii volumului I al seriei *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, în cel puțin o instanță referitoare la proprietățile bisericii, ulterior mănăstire, Sf. Vineri²⁶⁵. Dacă în partea finală a documentului biserica lui Nistor Ureche este denumită „hramul Preacuvioasei Maicii noastre Parascheva, care este în mijlocul târgului Iașilor”, expresia „în fruntea târgului” este legată nu de biserică și de localizarea acesteia, ci de dughenele de piatră îngrădite cu zăplazi tari făcute de Ureche după ce zidește

260 *Ibidem*, nr. 23 (4 august 1583), p. 37; N.N. Pușcașu, V.-M. Pușcașu, *Mănăstirea Sf. Sava. Monografie arheologică*, Iași, 2005, p. 14.

261 *Documente Iași*, I, nr. 50 (7 iunie 1600), p. 74.

262 Formula apare în cele două danii întărite de Radu Mihnea, respectiv biserica din Cotnari a lui Enache cel Bătrân (12 iulie 1617, *Documente Iași* I, nr. 119, p. 163) și biserica Sf. Dimitrie din Galați a lui Cârstea mare vornic (30 aprilie 1618, *Documente Iași* I, nr. 122, p. 171) și, cu siguranță în dania domnească a unui iaz din hotarul târgului, la care face referire dania lui Miron Barnovschi din 18 mai 1627. Iterațiile ulterioare ale daniilor întărite de Radu Mihnea pentru mănăstirea Sf. Sava conțin această formulă „în mijlocul târgului Iași”: 18 mai 1627 (*Documente Iași* I, nr. 174, p. 230), 21 noiembrie 1629 (*Documente Iași* I, nr. 201, p. 273), 14 august 1630 (*Documente Iași* I, nr. 210, p. 288).

263 *Ibidem*, nr. 209, p. 286.

264 ”... Sfinții Sava de aici, din târg de Iași.”, 6 iunie 1671 (*Documente Iași* II, nr. 354, p. 327).

265 *Documente Iași* I, nr. 93, p. 130.

biserica, dughene care sunt „în fruntea târgului”²⁶⁶, atât ca valoare comercială cât și ca localizare, în zona cea mai lucrativă a cartierului comercial, la „față”.

Pentru amplasarea centrului târgului la sud-est de Sf. Sava pledează și localizarea cuptoarelor de olar descoperite sub latura vestică a fundațiilor bisericii mânăstirii din secolul al XVI-lea²⁶⁷, cuptoare însoțite de vetre de prăjire atmosferică a oxidului de plumb pentru smalt. Acest complex este datat cu imitații de aspri otomani (Baiazid al II-lea, 1481-1512²⁶⁸) și denari ungurești (Matia Corvin 1458-1490, Vladislav al II-lea 1500-1502 și Ferdinand I de Habsburg 1555²⁶⁹). Cea mai târzie monedă din această serie ridică limita superioară a funcționării cuptoarelor spre 1550, în timp ce descoperirea unui număr de 26 de monede moldovenești în groapa de alimentare folosită succesiv de trei cuptoare²⁷⁰ plasează limita inferioară a perioadei de funcționare spre 1440. Cele cinci cuptoare au funcționat foarte probabil succesiv, pe parcursul mai multor generații. Împreună cu vetrele de prăjit plumbul, cuptoarele se încadrează foarte bine în categoria de „industrii” considerate relativ periculoase de comunitățile urbane și împinse către periferia teritoriului lor, acest fapt nefiind doar o regulă de bază a protecției contra incendiilor, ci și o normă urbanistică reală, în vigoare în Europa bizantină și peribizantină încă din secolul al IX-lea²⁷¹. Textul lui Iulian din Askalon oferă însă o perspectivă moderatoare asupra certitudinii amplasării teoretice a atelierelor de olar la marginea târgurilor/orașelor, dacă nu chiar în exteriorul teritoriului acestora²⁷². Dacă în al doilea sfert al secolului al XVI-lea ultimul din seria de cuptoare de sub Sf. Sava încă era funcțional, iar la 1583 Petru Șchiopul donează călugărilor sinaiți casele „din mijlocul târgului Iași” aflate în proprietatea domniei, este greu de crezut, chiar considerând un puțin probabil „boom urbanistic” generat de mutarea capitalei de la Suceava la Iași, că parcela pe care se ridică biserica mânăstirii Sv. Sava face saltul de la margine la centru într-o singură generație. Pericolul de incendiu presupus de funcționarea cuptoarelor olarilor nu era de mărimea și iminența atelierelor de sticlărit, iar distanța recomandată de Cartea Prefectului este de mărimea unui loc de casă. Această distanță nu incumbă „exilarea” olarilor la periferie sau dincolo de limitele teritoriului târgului, fiind

266 *Ibidem*, nr. 93, p. 129.

267 Pușcașu, Pușcașu, *op. cit.*, p. 24.

268 *Ibidem*, p. 94.

269 *Ibidem*, p. 98.

270 *Ibidem*, p. 97.

271 Manuscrisul genevez al *Cărții Prefectului a împăratului Leon cel Înțelept* (912) conține așa-numitul *Manual de Urbanism al lui Iulian din Askalon*, care specifică relegarea atelierelor cu foc continuu, cum sunt cele de sticlărie, în afara limitelor orașului, în timp ce cuptoarele de ars var nu pot funcționa la mai puțin de 50 de metri, iar cele de olar la mai puțin de 15 de orice locuință, C. Saliou, *Le traité d'urbanisme de Julien d'Ascalon, VIe siècle*, TM, Monographies 8 (Paris, 1996), 58–60, apud Marlia Mundel-Mango, *The Commercial Map Of Constantinople*, în *Dumbarton Oaks Papers*, 54 (2000), p. 191.

272 Pușcașu, Pușcașu, *op. cit.*, p. 24.

perfect compatibilă cu distanța constatată arheologic dintre grupul de cuptoare și fundațiile de piatră ale unei construcții, aproximativ contemporane cu seria finală de cuptoare, descoperită de aceiași arheologi la sud de biserica Sf. Sava, peste actuala stradă Costache Negri²⁷³. Această situație răspunde în mod rezonabil datelor topografice extrase din documentele relative la perioada timpurie a mănăstirii Sf. Sava și permite plasarea complexului de cuptoare de olari nu departe de „mijlocul târgului”, fără a marca decisiv limita orașului medieval de dinainte de 1583. Aceste date, însă, nu sunt suficiente pentru a afirma sau infirma o astfel de localizare a limitei estice a teritoriului urban pentru Iașii lui Ștefan cel Mare sau din perioada premergătoare acestuia.

*

Dacă sistemul de lotizare și persistența loturilor oferă date despre granularitatea țesăturii urbane peste timp, traseele și angrenarea străzilor sunt elementele morfologiei orașului caracterizate de cel mai mare grad de perenitate în timp²⁷⁴. Dacă locurile de casă, non-dimensionale în geometria simplificată a orașului, sunt acceptate drept puncte, care descriu perimetre de extensie și se aglomerează în nuclee, străzile sunt uni-dimensionale în aceeași geometrie simplificată, fiind liniile care oferă textură poligonului care este orașul plan.

O încadrarea tipologică a orașului medieval și premodern Iași, pe baza planimetriei și a morfologiei rețelei stradale, trebuie să ia, obligatoriu, în calcul complexitatea morfologică și evolutivă a Iașilor, ca să nu subliniem decât particularitățile strict locale, fără a ne referi la caracteristicile economico-spațiale și administrative ale Evului Mediu românesc.

O simplă lectură a planului rusesc de la 1789, sau a celui de la 1819 (Bayardi) scoate în evidență faptul că rețeaua stradală a orașului vechi este una topografică și organică, urmărind atent elementele de relief și evoluând în mod independent de voința administrativă. Astfel, arterele majore sunt, în general, paralele cu curbele de nivel, perpendiculare pe direcția pantelor, arterele de rangul secund încrucișându-le pe primele, nu după o regulă geometrică acceptabilă, ci conformându-se nevoilor circulației cotidiene.

Harta 8 marchează în culori contrastante cele două categorii de artere:

- Străzi majore, paralele cu curbele de nivel (căutând orizontalitatea), cu linii roșii: Podul Vechi, Ulița Goliei, Podul Hagioaiei, Ulița Sf. Vineri, Ulița Trapezănească, Ulița Rusească.
- Străzi de rangul secund, perpendiculare pe curbele de nivel (conectând între ele arterele majore), cu linii verzi: Ulița Strâmbă, Ulița Cizmăriei, Ulița Sf. Ilie, Ulița Măjilor, Ulița Armenească.

---

273 *Ibidem*, p. 23.

274 Conzen, *op. cit.*, p. 7.

Această organicitate a arterelor majore este subliniată de traseele divergente pe care le adoptă Podul Vechi, Ulița Trapezănească și Ulița Rusească la ieșirea din zona Târgului Vechi. Dacă Ulița Rusească deviază spre sud, urmând un traseu paralel cu marginea sudică a platoului, Podul Vechi urcă spre nord, în tentativa de a se adapta unui traseu paralel cu nivelmentul capătului de sud al Dealului Copoului. În Târgul Nou, în schimb, Ulița Hagioaiei are un traseu perfect paralel cu nivelmentul dealului, iar Ulița Goliei urmează fidel curbele de nivel, deviind spre nord în jumătatea estică, pentru a continua paralel cu nivelmentul botului de deal.

Morfologia rețelei stradale în orașul vechi marchează clar cele două nuclee: Târgul Vechi cu străzile paralele cu marginea platoului, Târgul Nou cu străzile paralele cu capătul sudic al dealului Copoului.

Pe baza acestor premise putem construi câteva modele ipotetice ale geometriei orașului medieval în perioada "non-documentară" (secolele XV-XVI).

Primul model este cel care adaptează „ipoteza Cheptea”, al nucleului de secol XIV de pe versantul estic al platoului, la realitățile topografice care impun „sprijinirea” habitatului pe limite majore, naturale sau antropice. Dacă spre vest nucleul marcat arheologic este clar delimitat de buza platoului și de râpa care coboară spre balta Bahluiului, iar spre nord este delimitat foarte probabil de accidentul Râpei Pevețoaiei, atunci nu putem presupune decât că spre sud acest nucleu se prelungea până aproape de promontoriul Curtii, continuând apoi spre est, până în zona Sf. Sava (**v. Harta 20**). Această configurație, dată de cartarea descoperirilor arheologice, se suprapune peste un model ipotetic de dezvoltare, care ar lega importanța amplasării de nodul de comunicare de la intersecția drumurilor Hârlăului/Cotnarilor, Botoșanilor/Dorohoiului și Vasluiului, drumul Țuțorei căpătând importanță abia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, aducând dezvoltarea regiunii nordice a orașului vechi și implicit stabilirea și dezvoltarea Târgului Nou (**v. Harta 21**). Această formulă de amplasare și de direcții de dezvoltare propune un model teoretic pentru prima jumătate a secolului al XVII-lea (**v. Harta 22**), care este practic un vârf de dezvoltare economică și teritorială a orașului, așa cum relevă distribuția cronologică a bisericilor și statisticile informațiilor spațiale din documentele cercetate.

Distribuția și cronologia descoperirilor arheologice, coroborate cu limitele impuse de relieful platoului și cu rezultatele analizei de plan impun recunoașterea ca validă a schemei de organizare propusă de Stela Cheptea pentru medio-habitatul de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Distribuția descoperirilor arheologice nu ne permite avansarea vreunei ipoteze de deviere de la modelul reprezentat grafic în **Harta 20** pentru perioada dintre 1440 și momentul ridicării bisericii Sf. Nicolae Domnesc (1492). Putem doar presupune că orașul crește organic, proporțional cu creșterea economiei și a populației Moldovei în a doua jumătate a secolului al XV-lea, rolul de propulsor al domniei lui Ștefan cel Mare fiind deja argumentat în subcapitolul dedicat în mod special acestui moment de inflexiune în istoria orașului medieval Iași.

Înălțarea deasupra peisajului

Satul (și modul de viață rural) constituie locuire umană în funcție de subzistență; orașul (și modul de viață urban) constituie locuire umană în funcție de comunicare, suprapusă și succedând satului. Pe lângă această diferențiere conceptuală, orașul medieval se ridică deasupra satului prin tridimensionalitatea spațială specifică (clădiri din piatră, turle, clopotnițe, turnuri), cât și prin prezența dimensiunilor verticale: socială, fiscală, administrativă și, mai ales, juridică, dimensiuni care, folosind o metaforă, nu sunt în lumea rurală decât proiecții aruncate de Putere prin intermediul orașului.

Analiza oricărui relief, cultural sau fizic, al orașului medieval moldovenesc trebuie să țină seama de un grup de premise restrictive de natură teoretică:

- Dezvoltarea fizică a unui habitat este dirijată în egală măsură atât de mediul său natural și antropoc cât și de organizarea și structurarea care acoperă politic macro- și medio-habitatul respectiv;
- Paradigma urbană a habitatului medieval european (din Europa Centrală, Atlantică sau Mediteraneană) este neaplicabilă, organizațional, social și spațial, orașului medieval moldovenesc;

Ergo, orice cercetare a spațiului urban în Evul Mediu românesc trebuie să aibă la bază informațiile documentare și narative, singurele care oferă indicii despre modul în care modulele de organizare politică și socială particulare structurează o paradigmă urbană *sui generis* românească.

Relieful spiritual: bisericile

Dacă unul din nodurile de putere și comunicare ale orașului este Curtea, indiferent dacă aceasta constituie sau nu nucleul de agregare urbană, centrul fizic al orașului, celălalt nod, este, cu siguranță, biserica. „Ridicarea” orașului nu înseamnă numai înălțarea profilului prin intermediul turlelor și clopotnițelor, așa cum apar acestea în cunoscuta „gravură de la Augsburg” din 1701²⁷⁵. Bisericile de piatră, cu turlele și clopotnițele lor, marchează ascensiunea locuirii la un plan superior, spiritual și social. Parafrazând textul lui Misail Călugărul: *Ștefan Voievod, când au făcut biserică de piatră au descălecat și orașul*.

---

275 Bogdan, *op. cit.*, p. 3

O biserică anterioară domniei lui Ștefan cel Mare ar putea fi considerată construcția descoperită arheologic pe strada Ștefan cel Mare, la punctul „Materna”, edificiul religios fiind datat de descoperitori către începutul secolului al XV-lea²⁷⁶. Pe lângă aceasta, Iașii ar mai fi avut cel puțin încă o biserică, amplasată pe locul bisericii Sf. Nicolae Domnesc care, fiind ruinată, a fost înlocuită de construcția lui Ștefan cel Mare. Argumentul pentru această evoluție ar fi blocarea dezvoltării târgului Iași, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, în direcția promontoriului Curții, blocaj pe care autorii *Iașilor vechilor zidiri* îl pun pe seama existenței acestei biserici anterioare lui Sf. Nicolae²⁷⁷, a cărei incintă și proprietăți ar fi ocupat marginea dinspre oraș a promontoriului Curții. Presupunerea existenței unei biserici sub construcția lui Ștefan cel Mare este absolut gratuită, argumentul invocat fiind rizibil, din punct de vedere urbanistic, arheologic și din cel al topografiei istorice. Dacă elementele constructive ale unui edificiu mai vechi (fundație sau fragmente de elevație în poziție secundară) sau morminte medievale anterioare din punct de vedere stratigrafic nu vor fi descoperite arheologic sub fundațiile bisericii lui Ștefan cel Mare (eveniment extrem de puțin probabil dat fiind istoricul restaurării monumentului), atunci nu putem vorbi despre un astfel de *locus*.

Ceea ce cunoaștem cu certitudine, analizând statistic datele de atestare sau de pisanie ale bisericilor din perimetrul orașului vechi, este că, înainte de domnia lui Ieremia Movilă, în Iași existau șase lăcașuri de cult (inclusiv o biserică armenescă și o mănăstire), de la începutul secolului al XVII-lea și până la sfârșitul domniei lui Miron Barnovschi s-au mai ridicat altele opt (inclusiv o biserică catolică o a doua biserică armenescă și o mănăstire), iar de la 1630 și până la sfârșitul domniei lui Ștefăniță Lupu au fost ctitorite restul bisericilor istorice din Iași și cele două mari mănăstiri urbane, Trei Ierarhii și Golia. Această trecere în revistă sumară nu ia în calcul mănăstirile din țarina orașului: Socola, Hlincea, Galata, Balica, Aroneanu, Nicoriță, Copoul și Cetățuia, și nici mănăstirile din „Codru”: Dobrovăț, Bârnova, Clatia, Hadâmbu. Concluzia este că domniile Movileștilor (incluzând aici și domnia lui Miron Barnovschi și interludiul lui Ștefan Tomșa al II-lea) au dublat practic numărul edificiilor de cult din orașul vechi. Așa cum se poate vedea din diagrama de mai jos (**Tabelul 21**), între 1590 și 1630, nu mai puțin de zece biserici sunt construite sau atestate pentru prima oară în orașul Iași. Dacă adăugăm la statistică și mănăstirile din țarină, care sunt ridicate și împrumutate pe loc domnesc, statistica finală arată că primele trei decenii ale secolului al XVII-lea sunt caracterizate la Iași de un *boom* demografic și economic, urmat de unul edilitar. Dacă Iașii devin capitală, în mod teoretic, în timpul lui Alexandru Lăpușneanu, orașul crește la rangul de capitală *de facto* ca urmare a domniei prospere a lui Petru Șchiopul. Creșterea economică a orașului permite, astfel, fundarea a trei mănăstiri a căror subzistență este asigurată de proprietăți și bunuri specific urbane (locuri de casă și dughene, cârciumi, vii și

276 Pușcașu, Pușcasu, *Mărturii de civilizație și urbanizare medievală ...*, p. 33.

277 Bădărău, Caproșu, p. 44.

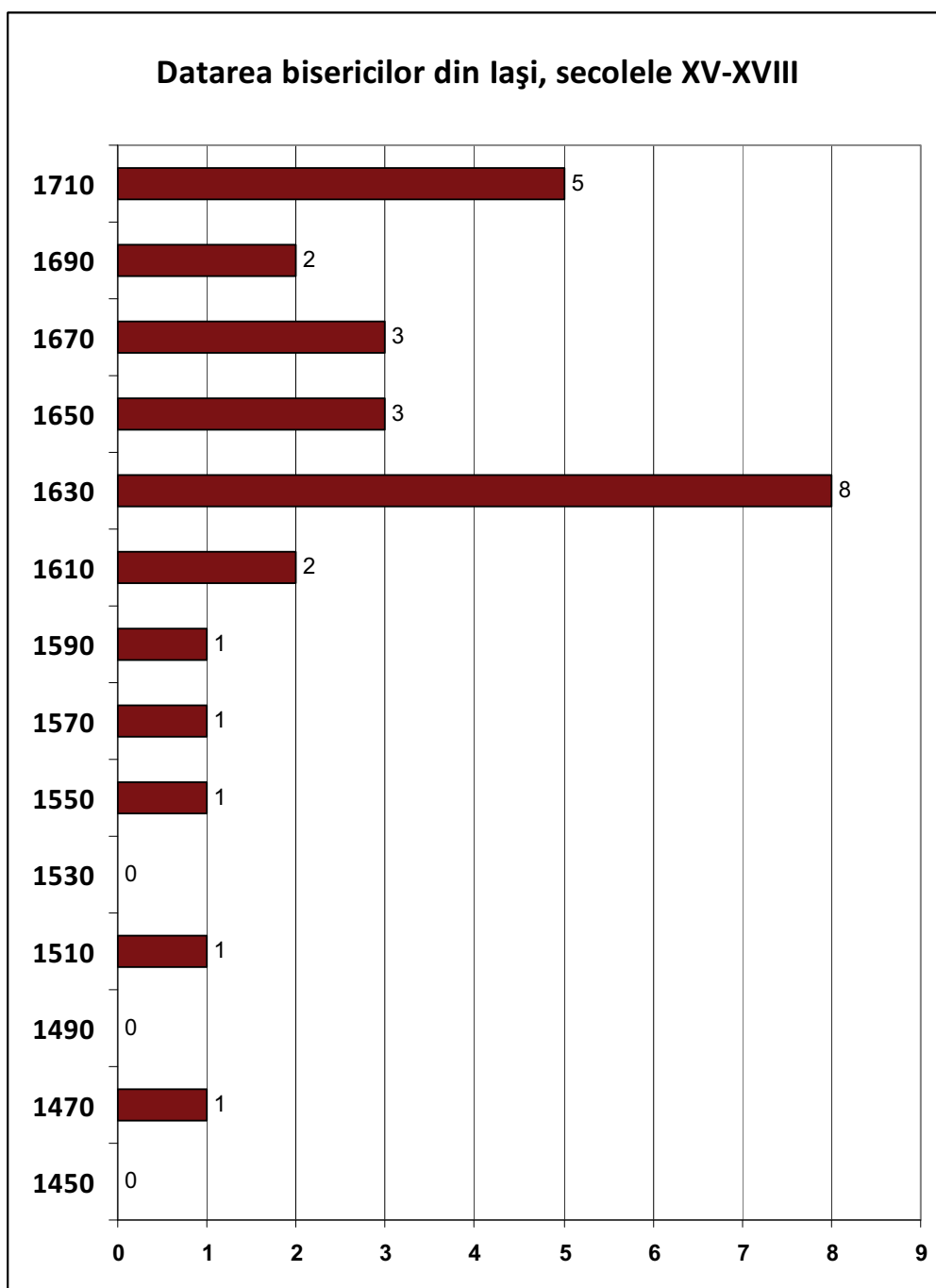
chervasarale): Sf. Sava, Galata și Hlincea. Aceste modele stau la baza amplificării proprietăților nude și uzufructuare urbane ale mănăstirilor pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, puterea economică a acestor mănăstiri fiind, de altfel, motorul creșterii urbane în ansamblul său pe durata secolului al XVII-lea și a primei jumătăți a celui de-al XVIII-lea.

Această progresie a construcției de biserici este reprezentată grafic în **Tabelul 21** și spațial în **Harta 9**, în care ordinea cronologică a apariției bisericilor în perimetrul orașului vechi (Târgul Vechi plus Târgul Nou) este marcată prin mărimea și culoarea simbolurilor.

Folosind distanța în linie dreaptă dintre biserica Sf. Nicolae Domnesc și edificiul de cult imediat următor din punct de vedere strict cronologic, biserica Dancu, drept rază a unui *buffer* circular din care excludem zona din exteriorul platoului, obținem, în **Harta 10**, o selecție de *insulae* care poate servi drept bază pentru un model al teritoriului urban la sfârșitul secolului al XV-lea și primul sfert al celui de-al XVI-lea, model care poate completa reprezentarea grafică din **Harta 21**, a dimensiunilor posibile ale orașului la jumătatea secolului al XVI-lea. Acest tip de analiză grafică este valabil doar atât timp cât dispersia lăcașurilor de cult pe teritoriul așezării reflectă, în egală măsură, expansiunea demografică și cea teritorială. Însă, la momentul construcției mănăstirii Sf. Sava (1583), respectivul spațiu era deja lotizat și, probabil, construit. Se observă din **Harta 10** că *buffer*-ul bisericii Sf. Nicolae înglobează atât amplasamentul mănăstirii Sf. Sava cât și pe cel al bisericii Sf. Vineri, ridicată aproximativ în aceeași perioadă. Aceste date spațiale sunt, în opinia noastră, rezultatul unui decalaj major între mărimea teritorială și populația orașului la sfârșitul secolului al XVI-lea. Ipoteza cu cel mai mare grad de probabilitate este aceea că, după arderea orașului și a Curții în 1577, la alungarea lui Nicoară Potcoavă, Petru Șchiopul oferă scutiri temporare de taxe pentru a sprijini refacerea orașului și inițiază construcții proprii, politică încununată de succes, textura urbană fiind oarecum reasezată ca urmare a acestui reviriment edilitar. Același fenomen are loc și după expediția lui Ștefan Tomșa al II-lea din 1616, când jefuiește orașul, ca și după arderea orașului și Curții în timpul celei de-a doua domnii lui Radu Mihnea (1625).

Tabel 21

HRAM	NUME	DATARE	Ulițe (Localizare)
Sf. Nicolae	Sf. Nicolae Domnesc	1492	
Sf. Arhangheli	biserica Dancu	1541	
Sf. Parascheva	Sf. Vineri	1600	
Sf. Ioan Gura de Aur	biserica Zlataust	1623	
Adormirea Maicii Domnului	mănăstirea Barnovschi	1628	Ulița Rusească, Ulița Trapezănească, Ulița Cizmăriei
Sf. Sava	mănăstirea Sf. Sava	1583	Podul Vechi,
Adormirea Maicii Domnului	biserica armenească Sf. Maria	1451	
Sf. Grigorie Luminătorul	biserica armenească Sf. Grigorie	1615	
Sf. Apostoli Petru și Pavel	mănăstirea Bărboi	1615	
Sf. Ierarhi Vasile Ioan Grigorie	mănăstirea Trei Ierarhi	1639	
Adormirea Maicii Domnului	biserica catolică Sf. Maria	1630	
Nașterea Sf. Ioan Botezătorul	biserica Albă	1615	Ulița Mare, Ulița Feredeielor,
Înălțarea Domnului	mănăstirea Golia	1564	
Intrarea Domnului în Biserică	biserica Vovidenia	1645	
Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul	biserica Sf. Ioan din Măji	1628	
Sf. Dimitrie	biserica Sf. Dimitrie Balș	1690	
Sf. Gheorghe	biserica Sf. Gheorghe Lozonschi	1707	
Sf. Prooroc Ilie	biserica Gheanghei	1620	
Sf. Spiridon	mănăstirea Sf. Spiridon	1699	
Sf. Treime	biserica de pe Poartă	1591	
Nașterea Maicii Domnului	biserica Tălpălari	1650	
Adormirea Maicii Domnului	biserica Banu	1709	
Sf. Nicolae	biserica Sf. Nicolae cel Sărac	1690	
Sf. Gheorghe	Mitropolia Nouă	1769	
Sf. Parascheva	Schitul Maicilor	1702	
Sf. Teodori	biserica Sf. Teodori	1665	
Sf. Atanasie și Chiril	biserica Sf. Atanasie și Chiril	1651	
Pogorârea Sf. Duh	biserica Curelari	1663	

Histograma cronologică (pe duble decade) a datelor de primă atestare a bisericilor din Iași (secolele XV-XVII).

Topografia orașului este influențată într-o măsură relativ redusă de existența mănăstirilor urbane. Chiar dacă acestea sunt înconjurate cu ziduri, ca Trei Ierarhii²⁷⁸ și Golia²⁷⁹, prezența incintei astfel delimitate face ca prețul și chiria dughenelor să fie mai mare, mănăstirea căutând în mod activ să răscumpere în cea mai mare măsură loturile adiacente incintei. În aceeași manieră, mănăstirile urbane sunt integrate în cotidianul cultural, bisericile acestora având funcția secundară de parohie, în Iașii secolului al XVII-lea (pentru care informațiile documentare sunt suficiente pentru a trage concluzii statistice) neexistând practic nicio mănăstire care să nu aibă și preoți de mir atașați²⁸⁰. În consecință, departe de a fi un claustru, mănăstirea urbană are, la Iași, proprii poporeni, fiind o parohie *ad hoc*, care îndeplinește rolul de nucleu de agregare socială și culturală.

Relief social: Curtea domnească

Chiar dacă o așezare umană poate accede la un statut și un stadiu urban de dezvoltare prin mijloace proprii (creștere economică, factori de mediu natural extrem de favorabili, resurse naturale, poziție strategică), pentru Moldova medievală doar intervenția creativă a domniei oferă organismului urban valoare reală de oraș, aceea de focar al unui spațiu de justiție reală (numit de noi *spațiu de drept*), valoare pe care primele orașe medievale din Europa, cele episcopale, o au încă din secolul al VIII-lea. Momentul intervenției domnești este marcat de formarea ținutului și instituirea orașului ca reședință a acestuia, reflectarea materială a acestui moment fiind ridicarea Curții domnești, al cărei rol de reședință este minor în comparație cu cel de centru juridic, administrativ, militar și fiscal al ținutului și, uneori, al regiunii. Apelând la o licență modernizantă, Curtea domnească adună, în orașul medieval moldovenesc, Palatul de Justiție, Prefectura, Comisariatul militar, Curtea de Conturi și Administrația Financiară într-o singură instituție și, cel mai important, într-o singură clădire, ușor de fortificat și apărat. Numărul orașelor cu atestare documentară înainte de secolul al XVI-lea, care să nu fi fost reședință de ținut, sunt foarte puține, fiind excepții cu explicații clare (v. **Tabelul 22**).

278 *Documente Iași*, II, nr. 197, p. 174; nr. 280, p. 256; nr. 281, p. 257; nr. 293, p. 271.

279 *Ibidem*, nr. 93, p. 91; nr. 130, p. 118; nr. 226, p. 198; nr. 450, p. 408.

280 Popa Ioan de la Golia (*Ibidem*, nr. 307, p. 287), popa Gligoraș de la Zlataust, fiul popii Ion (*Ibidem*, nr. 421, p. 385), popa Ioan și popa Vasile de la Sf. Ioan Zlataust (*Ibidem*, nr. 545, p. 486), popa Vasile de la Bărboi (*Ibidem*, nr. 430, p. 390), popa Cozma de la Aron Vodă (*Ibidem*, nr. 213, p. 186).

Tabel 22

Oraș / târg	Atestare	În ținutul	Reședință de ținut	Curte
Siret	1340	Sucevei	NU	NU
Hotin	1345	Hotinului	DA	?
Hârlău	1384	Hârlăului	DA	DA
Suceava	1388	Sucevei	DA	DA
Roman	1390	Romanului	DA	DA
Iași	1390	Iașilor	DA	DA
? Hmielov	1395	Cernăuților	NU	NU
Dorohoi	1407	Dorohoiului	DA	DA
Bacău	1408	Bacăului	DA	DA
Bârlad	1408	Tutovei	DA	DA
Cernăuți	1408	Cernăuților Teținei ?	DA	?
Târgul Neamțului	1408	Neamțului	NU	NU
? Tighina	1408	Orhei	NU	NU
Târgul Troțușului	1408	Troțușului	DA	?
Baia	1421	Sucevei	NU	NU
Târgul Frumos	1426	Cârligătura	DA	DA
Piatra	1431	Neamțului	DA	DA
Adjud	1433	Adjudului	DA	?
? Olteni	1435	Oltenilor ? Tecuciului	NU	NU
Tecuci	1435	Tecuciului	DA	?
Botoșani	1439	Hârlăului	NU	DA
Vaslui	1435	Vasluiului	DA	DA
Galați	1445	Galaților	DA	?
Cotnari	1448	Hârlăului	NU	NU
Lăpușna	1454	Lăpușnei	DA	?
Mogoșești	1454	Vasluiului	NU	NU
Țuțora	1454 (1611)	Iașilor	NU	NU
Târgul Putnei	1460	Putnei	DA a.1570	?
Orhei	1470	Orheiului	DA	DA
Șcheia	1486	Romanului	NU	NU
Huși	1487	Fălciului	NU	NU
Târgul Săratei	1489	Soroca ?	NU	NU
Soroca	1499	Sorocăi	DA	?
Fălciu	1503	Fălciului	DA	?
Ștefănești	1509	Dorohoiului	NU	NU
Șerbanca	1518	Hotinului	NU	NU
Ciubărciu	1528	Ciubărciului ? Tighinei	DA ?	?
Reni	1541	Tigheciului	NU	NU
Tarasăuți	1541	Hotinului	NU	NU
Tintiu	1596	Tigheci ?	NU	NU

Chiar dacă prezența Curții domnești reprezintă nucleul generator al creșterii urbane, fixarea acesteia se face pornind de la prezența unui nod de comunicații, situat pe vad, interfață de contact între unități geografice sau între comunități teritoriale. În ciuda calității de nucleu generator, Curtea domnească nu este aproape niciodată centrul localității. Amplasarea acesteia este marginală, fiind separată de oraș de o biserică, care, în majoritatea cazurilor documentate, este una dintre bisericile „de târg” ctitorite de Ștefan cel Mare. Analiza de plan efectuată pe cele câteva planuri topografice de dinainte de 1900 arată că orașul se dezvoltă teritorial având biserica „de târg” drept focar, dar în direcția opusă Curții domnești. Putem spune, deci, că topografia orașului medieval moldovenesc în perioada de emergență este determinată de prezența Curții domnești și de rolul pe care aceasta îl imprimă localității și comunității ca atare.

*

Curtea domnească de la Iași, a cărei construcție îi este atribuită lui Ștefan cel Mare de către Misail Călugărul, exista dinainte de urcarea pe tron a domnului, cel puțin sub formă instituțională, prima atestare documentară fiind menționarea veniturilor Curții în actul din 8 octombrie 1434, dat de Iliăș voievod²⁸¹. Despre funcționarea efectivă a Curții înainte de Ștefan cel Mare avem informații din întărirea dată de Petru al II-lea pentru mânăstirea Probota, în data de 5 aprilie 1448, prin care *judeșilor* (судьями) de la Hârlău și Iași le sunt interzise judecarea și amendarea locuitorilor din satele mânăstirii²⁸². Dacă acest document este într-adevăr o întărire a daniei din 18 august 1438 a lui Ilie voievod²⁸³, în care funcționarii domnești de la Hârlău și Iași fac subiectul aceluiași prohibiții, funcționarea Curții domnești de la Iași ar putea fi atestată încă la 1438²⁸⁴, datare care nu este departe de prima mențiune a *târgului Iași*, în actul din 1434, al lui Ștefan al II-lea, act scris de diacul Costea²⁸⁵. Descoperirile arheologice confirmă atestările documentare, cele mai vechi fundații ale Curții domnești fiind datate la începutul secolului al XV-lea, foarte probabil din timpul domniei lui Alexandru cel Bun²⁸⁶, pe baza analogiilor cu materialele ceramice de construcție descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei, în nivelul corespunzător refacerii din timpul lui Alexandru cel Bun. Fortificarea, sau re-fortificarea Curții, probabil documentată de raportul solilor lui Matei Corvin și, cu siguranță, de mențiunea lui Misail Călugărul, se reflectă arheologic cel puțin în turnul patruleter ale cărui fundații au

281 DRH A, I, 114, p. 187.

282 *Ibidem*, p. 392.

283 *Ibidem*, p. 264.

284 Pentru detalii asupra administrației și atribuțiilor, cf. Grigoraș, *Instituțiile feudale ...*, p. 322 și urm.

285 DRH A, I, p. 203.

286 Andronic, *op. cit.*, p. 48.

fost descoperite pe latura de sud-est a incintei Curții, construcție datată de descoperitori²⁸⁷ în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, pe baza analogiilor constructive cu Cetatea de Scaun și Curtea domnească de la Suceava.

Astfel, Curtea domnească este obiectivul cel mai important al orașului medieval moldovenesc, care deși poate exista independent, prosperă datorită armăturii juridice și administrative pe care le oferă Curtea, aceasta devenind, practic, nucleul social al organismului urban, în formă specială, moldovenească. Acest fapt este relativ dificil de atașat la morfologia fizică a majorității orașelor medievale moldovenești, în care Curtea este excentrică în raport cu nucleul urban. La Hârlău, ca și la Iași, Curtea este amplasată pe capătul promontoriului și este separată de oraș prin biserica „domnească”, ridicată de Ștefan cel Mare în cele două cazuri, sau de Petru Rareș, în cazul Sucevei (biserica Sf. Dumitru, iar nu Mirăuții, care a servit drept catedrală metropolitană). Cercetările arheologice de la Curtea din Iași²⁸⁸ au demonstrat continuitatea, practic neîntreruptă, a acesteia pe același amplasament din timpul lui Alexandru cel Bun și până Radu Mihnea (în al doilea sfert al secolului al XVII-lea). Indiferent de funcționarea reală sau nu ca reședință domnească, Curtea de la Iași a rămas în aceeași poziție topografică și cu aceleași funcții, de centru politic, administrativ, judecătoresc și fiscal al ținutului Iași și, începând probabil cu domnia lui Petru Șchiopul, și al întregii țări.

Relief economic: atelierele și piețele

Fără îndoială, Curtea domnească este pivotul politic, administrativ și fiscal al ținutului pe care îl conduce. În aceeași accepțiune, orașul este pivotul economic al ținutului și uneori, mai mult decât atât, al regiunii. Producția, calitatea și cantitatea acesteia, ca și veniturile din comerț, ridică orașul deasupra spațiului plat al câmpurilor și satelor și deasupra anatomiei lipite de peisaj a târgurilor.

Nu posedăm date materiale clare despre activitate meșteșugărească la Iași în a doua jumătate a secolului al XV-lea, cu excepția cuptoarelor de olari descoperite la marginea de nord a târgului medieval, în actuala zonă a Pieței Unirii. În perioada 1960-1967 au fost descoperite și cercetate nu mai puțin de 15 cuptoare în această zonă²⁸⁹, doar unul dintre acestea fiind de tipul primitiv, în groapă simplă, majoritatea fiind de tipul, cunoscut în majoritatea teritoriului est-european,

---

287 *Ibidem*, p. 52

288 *Ibidem*, p. 49.

289 *Ibidem*, p. 38.

cu grilă simplă, la acestea adăugându-se și câteva cuptoare cu grilă susținută de perete vertical median. Un grup de cuptoare de olari de tipul cu grilă simplă a fost descoperit în timpul cercetării arheologice a bisericii mănăstirii Sf. Sava²⁹⁰. Descoperiri sporadice pe teritoriul târgului medieval au scos la iveală existența unor ateliere de argintari²⁹¹, a căror producție se adresa, posibil, atât clienților înstăriți, cât și târgoveților.

Existența unei piețe în târgul medieval al Iașilor este destul de greu de probat, pentru a doua jumătate a secolului al XV-lea. Judecând după atestările documentare ale numelor din secolul al XVII-lea: Târgul de Jos, Târgul de Sus, Târgul Nou, Târgul Vechi, Târgul lui Barnovschi, Târgul Mare, Târgul Făinii²⁹², în vocabularul documentelor de epocă nu se face o discriminare clară între semnificația de piață, loc de schimb, și cea de așezare, *locatio*, a „târgului”. Cu siguranță, sensul de *forum* (spațiu pentru schimburi comerciale, de adunare și discuții, de pornire și încheiere a procesiunilor, de desfășurare a ceremoniilor civice sau de predică populară, sens acoperit parțial de *parvis*) nu se aplică pieței din târgul medieval Iași. Așezarea periferică, la 1600, a Târgului Făinii, ne poate servi drept bază pentru a plasa existența unei piețe în Iași din timpul lui Ștefan cel Mare în zona răspântiei dintre Ulița Rusească, Podul Vechi și Ulița Chervăsăriei²⁹³, mai sus de locul viitoarei Vămi domnești (și în apropierea actualei Hale Centrale). Partea dinspre est a acestei presupuse piețe ar fi fost „acoperită” de Ulița Trapezănească²⁹⁴.

De altfel, o identificare rapidă a spațiilor deschise, neconstruite, marcate ca atare pe cele două planuri de bază pentru morfologia istorică a orașului Iași, planul rusesc din 1789 și planul lui Bayardi din 1819, aduce un inventar relativ substanțial al acestor probabile piețe.

Astfel, planul din 1789 permite identificarea a zece spații deschise de dimensiuni relativ mari și a altor trei mai mici. Din totalul acestora, trei spații deschise ar fi putut servi drept piețe (**v. Harta 12**). Dintre acestea, cele două *meidan*-uri, cel de la Barnovschi (al Beilicului) și cel de la Sf. Spiridon au funcționat foarte probabil și în secolele XVII și XVIII drept piețe în sensul comercial al termenului. Dacă raportăm aceste perimetre la fronturile marcate ca dughene pe planul din 1789, constatăm că doar două dintre suprafețele respective se conformează, foarte parțial, cerinței de front comercial cvasi-continuu necesar unei piețe propriu zise: *meidan*-ul Beilicului și spațiul adiacent laturii de est a Uliței Mari (**v. Harta 13**).

290 Pușcașu, Pușcasu, *op. cit.*, p. 33.

291 Andronic, *op. cit.*, p. 52

292 Bădărău, Caproșu, *op. cit.*, p. 73.

293 *Ibidem*, p. 76; toate ulițele negustorești și meșteșugărești convergeau spre Chervăsărie și Vama domnească.

294 *Istoria orașului Iași*, I, p. 54; conform autorului capitolului (C. Cihodaru), numele ar însemna Ulița Schimbătorilor (de bani), a Zarafilor, fără nici o legătură cu negustorii trapezuntini.

Comparația dintre aceste date și cele oferite de planul din 1819 reduce mult disponibilitatea spațiilor deschise care ar fi putut servi drept piețe. Făcând abstracție de erorile generale ale acestui plan, se poate observa, în primul rând, că aceste spații sunt mult mai puține la număr în comparație cu planul din 1789 (**v. Harta 14**).

În comparație cu planul din 1789, *meidan*-ul Beilicului apare ca fiind construit (**v. Fig. 7**), în timp ce o serie de alte spații deschise din planul mai vechi sunt marcate acum drept grădini și parcuri (**v. Fig. 8**). În fapt, singura piață probabilă care coincide, în linii generale, ca amplasament, în planul din 1789 și în cel din 1819, este *meidan*-ul de la Sf. Spiridon. În afară de acesta, planul din 1819 arată o lărgire a Podului Hagioaiei în apropiere de capătul estic, într-o zonă cu fronturi continue de dughene pe ambele laturi, ceea ce ar putea localiza aici partea de vest (de pe Ulița Nouă) a Târgului Făinii (**v. Fig. 9**).

Dacă acceptăm că, inițial, Târgul Vechi și Târgul Nou sunt *locationis* domnești, atunci aceste acțiuni de fundare au rolul de a ordona un teritoriu și un habitat și a-l transforma într-un spațiu economic, singura justificare pe care o administrație o poate concepe (într-un secol XVII în care economia monetară a Moldovei este în continuă foamă de lichidități, drenate spre Poartă și spre mânăstirile grecești și orientale).

Din analiza informațiilor documentare reiese în mod clar că Piața urbană, conform paradigmei urbane europene, este un concept necunoscut în Moldova medievală și premodernă. Exemplul Târgului Făinii este bastardizat de folosirea paralelă a toponimului „ulița unde se vinde făina²⁹⁵”, ceea ce exclude ideea de piață ca o convergență de străzi, loc deschis aproximativ rectangular cu fronturi cvasi-continue de dughene, care are dublul rol de spațiu civic și spațiu comercial. În condițiile în care spațiile deschise de acest gen nu sunt identificate nici în informațiile documentare, nici în cele arheologice și nici în cele cartografice, „descoperirea” piețelor orașului medieval Iași este o gravă confuzie între deziderat și demonstrație²⁹⁶. Ulița unde se vând ciubotele²⁹⁷ nu implică existența unei piețe sau a unui Târg al Ciubotelor, ci este doar un alt nume pentru Ulița Cizmăriei din Târgul vechi, o uliță paralelă cu direcția pantei care intersectează Ulița Rusească în dreptul mânăstirii Barnovschi, apoi Ulița Trapezănească și iese în Podul Vechi lângă biserica armenescă Sf. Grigore.

295 „pe Ulița Chervăsăriei, unde se vinde făina” (1665, *Documente Iași* I, nr. 99 și nr. 101, p. 96-98) și „capătul uliței unde se vinde făina” (1645, *Ibidem*, 325, p. 402; nr. 367-368, p. 436).

296 Afirmarea oarecum categorică este justificată de erori de metodă și de concluzii aberante: piețe și *parvis*-uri descifrate pe planul militar rusesc din 1790 de Doina Mira Dascălu, un arhitect urbanist onorabil, de altfel (Dascălu, *op. cit.*, p. 295, 299, fig. 4)

297 Textual: „locul mânăstirii Barnovschi, unde se vând ciubotele” (*Documente Iași*, II, nr. 70, p. 71).

Fig. 7

În comparație cu planul din 1789, *meidan*-ul Beilicului apare pe planul din 1819 ca fiind construit.

Fig. 8

În comparație cu planul din 1789, o serie de alte spații deschise sunt marcate pe planul din 1819 drept grădini și parcuri.

Fig. 9

Spațiile care funcționează drept piețe la sfârșitul secolului al XVIII-lea sunt marcate: *Meidan-ul* de la Sf. Spiridon și capătul estic al Podului Hagioaiei

*

Este puțin probabil ca teritoriul orașului vechi să fi fost împărțit în cartiere pe criterii de breaslă, meșteșugărești și negustorești, în adevăratul sens al cuvântului, ca în Europa centrală și occidentală. Numele de mahalale care apar foarte frecvent în documente urmează totuși un model care nu poate fi ignorat. Aproximativ aceeași situație apare și în cazul numelor de ulițe. Astfel, o rapidă trecere în revistă oferă pentru numele de ulițe între 1500 și 1700 următoarele repere ocupaționale:

- Ulița Ciubotărească, între Ulița Mare și Ulița Feredeelor, lângă biserica Albă;
- Ulița Brăhăriei, paralelă la est cu Ulița Strâmbă, între Podul Vechi și Ulița Nouă, lângă Sf. Ioan din Măji;
- Ulița Cizmăriei, perpendiculară pe Ulița Rusească și pe Ulița Trapezănească, între Ulița Herbinte și Podul Vechi, lângă mănăstirea Barnovschi și biserica armenescă Sf. Grigore;
- Ulița Vezeteiască, perpendiculară pe Ulița Herbinte, la est de Cizmărie, până în Ulița Trapezănească, lângă mănăstirea Sf. Ion Zlataust.
- La numele și localizările ulițelor se adaugă numele mahalalelor:
- Cizmăria, în zona din jurul mănăstirii Barnovschi;
- Surlăria, la sud și est de Cizmărie;
- Făclierii, la est de biserica Sf. Nicolae Domnesc, de-a lungul uliței Trapezănești;
- Schimbătorii, la est de biserica Sf. Vineri, de-a lungul uliței Trapezănești;
- Feredeele, la est de biserica Albă și de Sf. Gheorghe – Lozonschi, până în șesul Bahluiului;
- Arcăria, de-a lungul Podului Vechi, în armenime, între biserica Sf. Sava și mănăstirea Bărboi;
- Măjile, în jurul bisericii Sf. Ioan Botezătorul;
- Curelarii, la est de mănăstirea Golia, în jurul bisericii Curelari;
- Mesercii, la sud și est de Curelari, până în Cacaina.

Pe lângă aceste zone explicit numite, documentele menționează un număr relativ mare de ocupații, meșteșugărești, negustorești și „de servicii”. Unele dintre acestea, cum sunt săbierii și butnarii, fără a avea o uliță a lor, pot fi localizate în mod relativ compact, primii pe Podul Vechi și în jurul bisericii Sf. Nicolae

Domnesc, ceilalți pe Ulița Brăhăriei, între Ulița Sârbească (a Goliei) și Podul Nou (ulița Hagioaiei). Săhăidăcarii (meșterii de arcuri, săgeți și tolbe) apar localizați de-a lungul Podului Vechi și a uliței Trapezănești (aproape de Arcărie), abăgerii și pânzarii sunt relativ concentrați pe Ulița Brăhăriei și la capătul dinspre Podul Vechi al Uliței Strâmbe, deși sunt semnați și pe Ulița Mare și pe cea Trapăzănească, blănarii sunt concentrați pe Podul Vechi și pe Ulița Rusească, apărând sporadic pe Ulița Mare și pe cea Nouă. Localizarea locurilor de casă și a dughenelor zlătarilor îi plasează pe aceștia pe ulița Rusească, în apropierea mahalalei Schimbătorilor.

Aceste localizări ale mahalalelor cu nume reprezentative și ale zonelor în care sunt identificate grupuri relativ compacte de meșteri sunt reprezentate grafic în **Hărțile 19 și 20**.

Spre deosebire de butnari și berari (pe Ulița Brăhăriei) sau săbieri, arcani/săhăidăcari și șelari (zona Podului Vechi și Armenimea), croitorii și cizmarii, sunt uniform diseminați pe majoritatea ulițelor cunoscute documentar, cum este și cazul meseriilor non-productive, negustorii, bărbierii sau uricarii, deși aceștia din urmă sunt relativ localizați în zona Curții, iar categorii specializate de negustori, cum sunt băcalii (localizați pe Podul Vechi și Ulița Rusească) sunt mai puțin uniform diseminați pe teritoriul orașului. În cazul unor meșteșuguri, atestarea doar prin unul sau două nume/localizări nu ne permite să tragem o concluzie de ordin statistic și spațial. Totuși, acestea trebuie menționate, fie și pentru a completa un tablou calitativ (dacă nu în totalitate statistic) al economiei urbane a Iașilor în secolul al XVII-lea și al topografiei sale. Astfel, un Vasile **tălgerar** este menționat pe Ulița Herbine (în 1691) lângă mănăstirea Sf. Ioan Zlataust²⁹⁸, Iane trâmbicer în aceeași zonă și aceeași perioadă²⁹⁹, Gheorghe tăvănar la vale de Ulița Mare³⁰⁰, Pârvu colivar și fiul său Ionașco de asemenea colivar pe Ulița Mare lângă mănăstirea Trei Ierarhi³⁰¹, Anghelina prescornița pe Ulița Trapezănească aproape de Sf. Ioan Zlataust³⁰², Anton umblător (foarte probabil săpător de latrine și nu curier) pe Ulița Chervăsăriei (Noi)³⁰³, sau cei doi ceasornicari francezi care se stabilesc pe Ulița Mare, Jean Violle³⁰⁴ și Gaspard Caille³⁰⁵

Fără a fi un element foarte specific al locuirii de tip urban, manufactura și schimbul, componente ale funcției de comunicare, ridică așezarea deasupra

298 *Documente Iași*, III, nr. 17, p. 13.

299 Probabil la marginea mahalalei Surlarilor, *Ibidem*, nr. 12, p. 8.

300 *Documente Iași*, II, nr. 203, p. 178.

301 *Ibidem*, nr. 280, p. 256.

302 *Ibidem*, nr. 421, p. 385.

303 *Ibidem*, nr. 382, p. 352.

304 *Ibidem*, nr. 31, p. 27.

305 *Ibidem*, nr. 353, p. 326.

peisajului și spațiului rural, datorită, în primul rând, desprinderii de etajul modului de viață și economiei de subzistență specifice locuirii rurale, desprindere la care manufactura și schimbul contribuie semnificativ, complementând și intersectând aportul major adus de ordonarea socială, politică și religioasă.

10. ÎN LOC DE CONCLUZII: TOPOGRAFIA ORAȘULUI MEDIEVAL IAȘI – ÎNCOTRO?

Rata expansiunii spațiale este, în majoritatea cazurilor, strâns corelată cu creșterea sau descreșterea importanței unei așezări în interiorul sistemului social și politic din care face parte. Determinarea unei astfel de rate precum și analiza acesteia, coroborată cu secvențele contextului social și politic, oferă instrumentul de evaluare a „energiei” unui oraș, de definire a dinamicii „mișcării” dimensionale, cu scopul ultim de a acoperi cu date extrapolate zonele rarefiate sau chiar golurile narative ale unei topografii.

Morfologiile urbane care se bazează pe loturi cu un raport lungime/deschidere mai mare de 6/1 au o textură cu totul diferită de cele bazate pe loturi mai scurte. Cercetările efectuate asupra structurii de lotizare a orașelor medievale europene, deși reduse cantitativ, sugerează existența unor cronologii și topografii distincte a structurilor de lotizare urbane. Rezultatele cercetărilor arheologice au arătat (cel puțin pentru Europa de Vest și Centrală), că limitele loturilor urbane sunt elemente cu durată de viață foarte lungă, care, odată fixate, supraviețuiesc fără modificări până în secolul al XIX-lea, chiar dacă lotul primitiv a fost divizat de mai multe ori, succesiv, în locuri de casă. În orașele de dimensiuni mai mari, procesul evolutiv de divizare și reunire a loturilor este unul complicat, loturile cu acces contra-frontal suferind adesea și divizări transversale, pe lângă cele longitudinale, care sunt comune³⁰⁶.

În Iași, prezența documentară a mai multor „târguri” denotă un proces de evoluție teritorială care are la bază o decizie administrativă, care este, cel puțin în cazul târgului „lui Barnovschi”, una domnească. Dacă o complementaritate ca Târgul Vechi – Târgul Nou sau Târgul de Jos – Târgul de Sus evocă cel puțin o *locatio* clară la începutul secolului al XVII-lea³⁰⁷, prezența „Târgului lui Barnovschi”³⁰⁸ în documente la mijlocul secolului al XVII-lea denotă o a doua

306 *The Cambridge Urban History Of Britain*, I, p. 170

307 *Documente Iași*, I, nr. 93, p. 127, 1610, translația bisericii lui Samson în Târgul Nou, însoțită de schimbarea hramului în Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul.

308 *Ibidem*, nr. 355, p. 425.

locatio, probabil locul domnesc de la est de Vamă, pe Ulița Rusească, până la râpa Căcainei. Apariția dialecticii „Târgul de Jos” – „Târgul de Sus” în a doua jumătate a secolului al XVII-lea marchează integrarea, la o generație după *locatio*, a Târgului lui Barnovschi și a Târgului Vechi în Târgul de Jos³⁰⁹ sau Târgul cel Mare, modificare toponimică generată de extinderea Târgului Nou la deal, spre NE, devenind, astfel, topografic, Târgul de Sus. Existența unei a treia *locatio*, spre finalul secolului al XVII-lea, este greu de probat, prezența în actele de vânzare a unor locuri de casă „primitive”, de circa 22 X 27 stânjeni între Râpa Pevețoaiei și Ulița din Afară, nefiind dovezi suficiente pentru o astfel de decizie administrativă.

Oportunismul este, practic, trăsătura unei locuiri umane care determină în cel mai mare grad supraviețuirea și succesul acesteia. Valorificarea oportunistă a existenței a trei axe majore de comunicare, intersectate în târgul Iașilor, culoarul Bahluiului, culoarul Nicolinei, culoarul Jijia-Prut, a asigurat succesul așezării începând cu stadiul preurban, când funcția de comunicare devine motorul dezvoltării. Trebuie remarcat, de asemenea, și faptul că axele pe care se face evoluția spațială a Iașilor nu coincid întocmai cu axele majore de comunicare ale regiunii. Axa locală dominantă este cea ENE-VSV, care urmărește, previzibil, marginea terasei inferioare a Bahluiului și axa de comunicare dintre Râpa de la Sf. Nicolae din Deal (Râpa Galbenă, capătul de NV al orașului în ultimul sfert al secolului al XVII-lea), „Curtea domnească” și „Vama domnească”, care unește, pe de o parte, drumul Sucevei și al Hârlăului, cu drumul Vasluiului și al Țuțorei, pe de altă parte.

Distribuția și cronologia descoperirilor arheologice, coroborate cu limitele impuse de relieful platoului și cu rezultatele analizei de plan, impun recunoașterea ca validă a schemei de organizare propusă de Stela Cheptea pentru medio-habitatul de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Distribuția descoperirilor arheologice nu ne permite avansarea vreunei ipoteze de deviere de la modelul reprezentat grafic în Harta 20 pentru perioada dintre 1440 și momentul ridicării bisericii Sf. Nicolae Domnesc (1492).

Iașii lui Ștefan cel Mare era, foarte probabil, deja ordonat în jurul pivotului care era Curtea, care constituia vârful fix al unui triunghi neregulat, latura opusă fiind reprezentată de „marginea liberă” dintre Căcaina și Râpa Pevețoaiei. Acest triunghi este orientat, spațial și organic, pe axa majoră descrisă mai sus, cu o dezvoltare complexă, radiară, mai accentuată spre capetele axei, mai redusă în direcția „marginii libere”, și cu o dezvoltare secundară, spre sud, prin ocuparea lentă a șesului inundabil.

Dacă limitele de la mijlocul secolului al XVI-lea sunt greu decelabile folosind identificarea spațială a locurilor de casă, investigarea în această direcție conduce la atingerea unei probleme mai complexe decât simpla cartare a extinderii *locurilor de casă*, anume cea a centrului Orașului. Dania lui Sima vameșul către mănăstirea Sf. Sava, întărită prin documentul din 1600, constă în „o casă cu

---

309 *Documente Iași*, II, nr. 270, p. 242: proprietatea descrisă în 1649 ca fiind localizată în Târgul lui Barnovschi (v. *supra*) apare în Târgul de Jos în 1669.

două prăvălii, care este în mijlocul târgului Iași [...] și cu tot locul lor”³¹⁰. Mijlocul Orașului este localizat în actul de închinare al mănăstirii Sf. Vineri către mănăstirea Schimbarea la Față de la Sinai, sub forma: „... această sfântă mănăstire și metoh, din mijlocul târgului Iașilor ...”³¹¹, iar mănăstirea Sf. Sava, la rândul acesteia, este localizată, într-un document de la Radu Mihnea, „în mijlocul târgului nostru Iași”³¹². Oricât ar fi de simplu, nu putem concepe acest „mijloc” ca un centru geometric, egal depărtat de toate punctele de pe perimetru, al Orașului. Dacă identificarea spațială este foarte clar exprimată de actul din 1610, definirea acestui „mijloc” este o întreprindere relativ dificilă. Morfologia de bază extrasă din planul lui Bayardi nu încadrează Orașul în vreunul din tipurile de plan urban standard³¹³ pentru Europa Centrală și de Est. Prin urmare, „mijlocul” nu poate fi determinat în mod real ca intersecția axelor principale, Piața Mare sau centrul Străzii Mari (conform modelelor biaxial-grilă, radial-concentric și respectiv monoaxial). În mod clar, însă „mijlocul” nu coincide cu piața din fața porții Curții și nici cu intersecția dintre Ulița Boierească și Ulița Podului Vechi, ceea ce plasează Curtea Domnească și biserica Sf. Nicolae Domnesc în poziții excentrice, confirmând aranjamentul Curte – Biserică Domnească – Oraș constat în planurile majorității orașelor moldovenești. Indicarea amplasamentului mănăstirii Sf. Vineri drept centru al orașului oferă câteva indicii asupra axelor care oferă Orașului o parte din identitatea proprie. Centrul desemnat este, astfel, în apropierea Vămii și aliniat cu aceasta și cu drumul Vasluiului, fiind, în consecință, determinat economic.

Din punct de vedere strict geometric, fără a lua în considerare relieful localității, Iași primei jumătăți a secolului al XVI-lea are un singur nucleu: biserica domnească Sf. Nicolae și două axe, care se intersectează la capete, în preajma nucleului: axa lungă NNW-SSE: Ulița Mare (Boierească) și cea scurtă W-E dată de cele două ulițe paralele, cea Rusească, la S și cea cunoscută mai târziu drept Sf. Vineri, la N. În ultimul sfert al secolului al XVI-lea, însă, înainte de construirea primei biserici a mănăstirii Sf. Sava (1583)³¹⁴, centrul orașului este, foarte probabil, la sud-est de Sf. Sava, între Sf. Vineri și Sf. Nicolae Domnesc.

Considerând contribuția Stelei Cheptea drept importantă pentru elucidarea istoriei timpurii a orașului medieval Iași, sintetizarea ipotezelor sub forma unui studiu argumentat care să coroboreze informația arheologică cu cea grafică și documentară este cu atât mai necesară, pentru stabilirea unui model care să aducă la zi modelul „Andronic” al Iașilor din secolele XIV-XV.

310 *Documente Iași*, I, 50, p. 74.

311 Confirmarea de către Ieremia Movilă a închinării ctitoriei lui Nestor Ureche la Sinai, 21 decembrie 1610, *Ibidem*, nr. 93, p. 131.

312 *Documente Iași*, I, nr. 119, p. 163.

313 Lavedan, Hugueney, *op. cit.*, p. 125; Dickinson, *op. cit.*, p. 77.

314 *Documente Iași*, I, nr. 23 (4 august 1583), p. 37; Pușcașu, Pușcașu, *Mănăstirea Sf. Sava. ...*, p. 14.

*

Raportarea spațială a descoperirilor arheologice și a informațiilor documentare, folosind ca sistem de referință un document cartografic istoric este practic unul dintre nucleele metodologice ale cercetării noastre. Pregătirea cadrului de referință și „spațializarea” informațiilor din surse nu ar fi fost posibilă în 1980 (la apariția *Istoriei Orașului Iași*) și nici în 1986 (la apariția monografiei arheologice a lui Alexandru Andronic). Ceea ce noi am numit cercetare istorică asistată de calculator reprezintă partea originală a cercetării noastre, constituind, sperăm, o contribuție importantă pentru modernizarea cercetării de istorie a orașului medieval și a „spațiului istoriei”, cu atât mai mult cu cât stabilirea unei paradigme urbane valabile pentru Evul Mediu românesc extracarpatic, în ciuda eforturilor urbanștilor (Tudor Octavian Gheorghiu) și ale arheologilor medievști (Mircea D. Matei și Stela Cheptea) este încă un obiectiv iar nu un rezultat clar.

BIBLIOGRAFIE

Abrevieri

- AARMSI *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*, București
- AIIAI *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”* Iași
- ANMSSR Academia de Științe a RSS Moldova
- ArhMold *Arheologia Moldovei*, Institutul de Arheologie Iași
- Așezări Zaharia, Nicolae, Petrescu-Dîmbovița, Mircea, Zaharia, Eugenia, *Așezări din Moldova. De la Paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, Ed. Academiei RSR, București, 1970.
- Călători *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, ed. Maria Holban (coord.), Ed. Științifică, București, 1968
Călători străini despre Țările Române, vol. II, ed. Maria Holban, Paul Cernovodeanu, Matilda Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Ed. Științifică, București, 1970
Călători străini despre Țările Române, vol. III, ed. Maria Holban, Paul Cernovodeanu, Matilda Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Ed. Științifică, București, 1971
- DRH A *Documenta Romaniae Historica*, seria A, Moldova, vol. I, editori Const. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, București, Ed. Academiei R.S.R., 1975
Documenta Romaniae Historica, seria A, Moldova, vol. II, editori L. Șimanschi, G. Ignat, N. Ciocan, București, Ed. Academiei R.S.R., 1976
Documenta Romaniae Historica, seria A, Moldova, vol. III, editori Const. Cihodaru, I. Caproșu, N. Ciocan, București, Ed. Academiei R.S.R., 1980

- Descrierea Moldovei Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, București, Minerva, 1973 (reproduce textul ediției Petre Pandrea, 1956)
- Documente Iași *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, I, editori I. Caproșu, P. Zahariuc, Iași, 2000
Documente privitoare la istoria orașului Iași, II, ed. I. Caproșu, Iași, 2000
Documente privitoare la istoria orașului Iași, III, ed. I. Caproșu, Iași, 2000.
- MCA *Materiale și Cercetări Arheologice*, Institutul de Arheologie București
- MMS *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași
- Neculce, Letopisețul Neculce, Ion *Letopisețul Țării Moldovei*, București, Minerva, 1975 (reproduce textul ediției Iorgu Iordan, 1959).
- Tîrguri sau orașe Giurescu, C.C., *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Ed. Academiei RSR, București, 1967
- Ureche, Letopisețul Ureche, Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei*, Minerva, București, 1978 (reproduce textul ediției P. P. Panaitescu, 1958).

Izvoare scrise

- ***, *Cronicile Slavo-Române din secolele XV-XVI*, ed. Petre P. Panaitescu, Editura Academiei, București, 1959
- ***, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, I, ed. I. Caproșu, P. Zahariuc, Iași, 2000; vol. II, ed. I. Caproșu, Iași, 2000; vol. III, ed. I. Caproșu, Dosoftei, Iași, 2000.
- ***, *Documente statistice privitoare la orașul Iași*, ed. I. Caproșu, M.-R. Ungureanu, vol. I (1755-1820), vol. II (1824-1828), Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași, 1997.
- ***, *Documenta Romaniae Historica*, seria A, Moldova, vol. I, ed. Const. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, Editura Academiei, București, 1975; vol. II, ed. L. Șimanschi, G. Ignat, N. Ciocan, Editura Academiei, București, 1976; vol. III, ed. Const. Cihodaru, I. Caproșu, N. Ciocan, Editura Academiei, București, 1980.

- ***, *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, ed. Maria Holban (coord.), Editura Științifică, București, 1968; vol. II, ed. Maria Holban, Paul Cernovodeanu, Matilda Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Editura Științifică, București, 1970; vol. III, ed. Maria Holban, Paul Cernovodeanu, Matilda Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Editura Științifică, București, 1971.
- Cantemir, Dimitrie *Descrierea Moldovei*, Minerva, București, 1973 (reproduce textul ediției Petre Pandrea, 1956)
- Costin, Miron *Letopisețul Țării Moldovei*, Minerva, București, 1979 (reproduce textul ediției P. P. Panaitescu, 1965)
- Costăchescu, Mihai *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I – Documente interne, Viața Românească, Iași, 1931, II – Documente externe, Viața Românească, Iași, 1932
- Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Minerva, București, 1978 (reproduce textul ediției P. P. Panaitescu, 1958).
- Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, Minerva, București, 1975 (reproduce textul ediției Iorgu Iordan, 1959).

Izvoare arheologice

- ***, Cronica Cercetărilor Arheologice:
- 1983-1998: <http://www.cimec.ro/scripts/ARH/Cronica/cercetari4ever.asp>
 1999: <http://www.cimec.ro/Arheologie/newcronica2000/start.htm>
 2000: <http://www.cimec.ro/Arheologie/CronicaCA2001/index.htm>
 2001: <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2002/cd/index.htm>
 2002: <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2003/cd/index.htm>
 2003: <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2004/cd/index.htm>
 2004: <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm>
 2005: <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2006/cd/index.htm>
- Chirica, Vasile, Tanasachi, Marcel, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, II, Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, Iași, 1984 (I), 1985 (II).

Coman, Ghenuță, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, Litera, București, 1980.

Păunescu, Alexandru, Șadurschi, Paul, Chirica, Vasile, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, II, Institutul de Arheologie București, București, 1976.

Zaharia, Nicolae, Petrescu-Dîmbovița, Mircea, Zaharia, Eugenia, *Așezări din Moldova. De la Paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970.

Bibliografie specială

***, *Istoria orașului Iași*, I, coord. Const. Cihodaru, Gh. Platon, Junimea, Iași, 1980

Andronic, Alexandru, Considerații privind geneza orașelor din Moldova în lumina urbanizării localității Vaslui, în *Historia Urbana*, I (1994), București, p. 19-22

Andronic, Alexandru, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Junimea, Iași, 1986.

Andronic, Alexandru, Noi precizări în legătură cu numele orașului Iași, în AIIAI, X (1973), Iași, p. 93-98.

Andronic, Alexandru, Neamțu, Eugenia, Cheptea, Stela, Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Iași în anii 1961-1967, în *ArbMold*, IX (1980), Iași, p. 103-120.

Bădărău, Caproșu, I., *Iașii vechilor zidiri*, (ediția a II-a), Demiurg, Iași, 2007.

Băileanu, Gheorghe, Iașul în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în secolul al XVI-lea, în MMS, 5-6, XXXVI (mai-iunie 1960), Iași, p. 362-386.

Bogdan, N. A., *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, (ediția a III-a, reproduce anastatic ediția a II-a din 1913), Tehnopress, Iași, 1997.

***, *Catedrala romano-catolică din Iași* (coord. Dănuț Doboș), Presa Bună, Iași, 2005.

- Cheptea, Stela, Din nou despre începuturile Iașilor, în *Historia Urbana*, V (1997), 2, București, p. 157-165.
- Dascălu, Doina-Mira, Vechiul parcelar ieșean și modificările sale până în perioada interbelică, în *Monumentul*. Lucrările celei de-a VIII-a ediții a Simpozionului Național „Monumentul – Tradiție și viitor” (ed. Silviu Văcaru, Aurica Ichim, Lucian Lefter), Iași, 2007, p. 121-136.
- Dascălu, Doina-Mira, Reconstituirea planului Iașilor din veacul al XVIII-lea, în *Historia Urbana*, XIV (2006), 2, București, p. 293-320.
- Gherman, Elena, Țurcanu, Senica, Rezultatele lucrărilor de supraveghere de la Palatul Culturii din Iași, în *Ioan Neculce. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei*, Iași, II-III (1996-1997), p. 101-114.
- Pușcașu, Nicolae N., Pușcașu, Voica, Mărturii de civilizație și urbanizare medievală descoperite în vatra istorică a Iașilor, în *Revista Muzeelor și Monumentelor*, XIV (1983), 2, București, p. 20-64.
- Pușcașu, Nicolae N., Pușcașu Voica-Maria, *Mănăstirea Sf. Sava. Monografie arheologică*, Trinitas, Iași, 2005.
- Spinei, Victor, Cetatea Albă în însemnările de călătorie ale pelerinilor ruși din secolele XIV-XV, în *Națiunea română, idealuri și realități istorice. Acad. Cornelia Bodea la 90 de ani* (coord. Al. Zub, V. Achim, N. Pienaru), Editura Academiei Române, București, 2006, p. 493-491.
- Tafrales, Orest, Curțile Domnești din Iași, în *Arta și Arheologia*, 7-8 (1931-32), Iași, p. 72-88.

Bibliografie generală

- ***, *Encyclopedia of Historical Archaeology*, Charles E. Orser Jr. ed., Routledge, New York, 2002.
- ***, *The Cambridge Urban History Of Britain*, vol. 1, 600-1540, D. M. Palliser ed., Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- ***, *Noul dicționar explicativ al limbii române*, Litera Internațional, București, 2002

- Agache, Dumitru, Târgurile și cetățile moldovene în sistemul de comunicații din epoca medievală, în *Historia Urbana*, II (1995), 1-2, București, p. 105-112
- Andronic, Alexandru, Din problematica genezei orașelor medievale românești de la est de Carpați. Modele, în *ArhMold*, XVIII (1995), Iași, p.207-212.
- Anschuetz, Kurt F. et al., An Archaeology of Landscapes: Perspectives and Directions, în *Journal of Archaeological Research*, Vol. 9, No. 2, 2001, Boulder, CO, p.157-211.
- Ardelean, Ciprian F., The Grammar Of Social Space: An Anthropological Approach On Human Proxemics, în *Boletín De Antropología Americana* 37, 2000-2001, Ciudad de Mexico, p.7-12.
- Artimon, Alexandru, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Corgal Press, Bacău, 2004.
- Balee, William (ed.), *Advances in Historical Ecology*, Columbia University Press, New York, 1998.
- Baram, Uzi, Carroll, Lynda, *A Historical Archaeology of the Ottoman Empire Breaking New Ground*, Kluwer Academic Publishers, Boston, 2002.
- Barel Yves, *La ville médiévale. Système social, système urbain*, Presses Universitaires, Grenoble, 1977.
- Barth, Fredrik, *Boundaries And Connections*, în *Signifying Identities. Anthropological Perspectives On Boundaries And Contested Values*, Anthony P. Cohen (ed.), Routledge, Londra, 1999, p. 17-36.
- Băican, Vasile, *Geografia Moldovei, reflectată în documente cartografice din secolul al XVIII-lea*, Editura Academiei Române, București, 1996.
- Benevolo, Leonardo, *Orașul în istoria Europei*, trad. Mădălina Lascu, Polirom, Iași, 2003.
- Bennison Amira K., Gascoigne, Alison L. (eds.), *Cities in the Pre-Modern Islamic World. The urban impact of religion, state and society*, Routledge, Londra, 2007.
- Binford, Lewis, The Archaeology of Place, în *Journal of Anthropological Archaeology*, 1 (1982), Chicago, p.5-31.
- Busuioc, Elena, *Ceramica de uz comun nesmălțuită din Moldova*, Editura Academiei, București, 1975.

- Bratianu, Georges, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă. Contributions à l'histoire de la domination byzantine et tatar et du commerce génois sur le littoral roumain de la Mer Noire*, Imprimeria Națională, București, 1935.
- Brooks, N. P., Whittington, G., Planning and Growth in the Medieval Scottish Burgh: The Example of St. Andrews, în *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 2, No. 3, Change in the Town , 1977, Londra, p. 278-295.
- Brunhes, Jean, *La géographie humaine*, I, ediția a III-a, Paris, 1925.
- Burgess, E. W., The growth of the city, în Park, Burgess, McKenzie (eds.), *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, University of Chicago Press, Chicago, 1984, p. 47-62.
- Cagnana, Aurora, *Archeologia dei Materiali da Costruzione*, Societa Archeologica Padana, Mantova, 2000.
- Champion, T. C., *Centre and Periphery. Comparative Studies in Archaeology*, Routledge, Londra, 1995.
- Chelcu, Marius, Drumuri și orașe în Moldova secolelor XVI-XVIII. Câteva observații, în Rădvan, Laurențiu (ed.), *Civilizația urbană din spațiul românesc în secolele XVI-XVIII. Studii și documente*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2006.
- Christaller, W., *Central Places in Southern Germany*, trans. C. W. Baskin, Englewood Cliffs, 1966.
- Ciurea, Dimitrie, Fărămițarea feudală și lupta pentru centralizarea statului, în AIIAI, XVI (1979), Iași, p. 305-323.
- Clarke, D.L. (ed.), *Spatial Archaeology*, Academic Press, Londra, 1977.
- Conzen, M.R.G., *Alnwick, Northumberland. A Study in Town-Plan Analysis*, (Transactions and Papers, Institute of British Geographers, 27), Londra, 1960.
- Cosgrove, Dennis, *Social Formation and Symbolic Landscapes*, Crookhelm, Londra, 1984.
- Cronon, William, *Nature's Metropolis Chicago and the Great West*, W. W. Norton, New York, 1991.
- Davis, Kingsley, *Cities: Their Origin, Growth and Human Impact*, Freeman & Co. Publishers, San Francisco, 1973.

- Diaconescu, Petru Virgil, *Arheologia habitatului urban târgoviștean (secolele XIV-XVIII)*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009.
- Dickinson, Robert E., The Morphology of the German Medieval Town, în *Geographical Review*, 35, 1/1945, New-York, p.75-97.
- Drăguț, Vasile, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
- Dutour, Thierry, *La ville medievale*, Editions Odile Jacob, Paris, 2003.
- Evans, John G., *Environmental Archaeology and the Social Order*, Routledge, New York, 2003.
- Fernandez, James, Emergence and Convergece in some African Sacred Places, în Setha M. Low, Denise Lawrence-Zuniga (eds.), *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003. p.187-203.
- Gheorghiu, Teodor Octavian, Centrele comerciale – spații ale genezei urbane medievale românești extracarpatice, în *Analele Brăilei* (SN), I (1993), Brăila, p. 367-388.
- Gheorghiu, Teodor Octavian, *Cetățile orașelor. Apărarea urbană în centrul și estul Europei*, Simetria, București, 2000.
- Gheorghiu, Teodor Octavian, Elemente de structură și morfologie urbană românească extracarpatică la cumpăna secolelor XV și XVI (cazul Moldovei lui Ștefan cel Mare), în *Historia Urbana*, XII (2004), 1-2, București, p. 31-52.
- Gheorghiu, Teodor Octavian, Începuturi ale urbanisticii medievale românești extracarpatice – sec. XIII-XIV, în *ArhMold*, XXVII (2005), Iași, p. 137-163.
- Gheorghiu, Teodor Octavian, Urbanizarea medievală românească extracarpatică – gest oficial major sau pură întâmplare?, în *Historia Urbana*, XIV (2006), 2, București, p. 233-252.
- Gieryn, Thomas J., What buildings do, în *Theory and Society*, 31(1), 2002, Oxford, p. 35–74.
- Giurescu, C.C., *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Editura Academiei R.S.R., București, 1967.

- Gorovei, Ștefan S., Székely, Maria Magdalena, *Princeps omni laudae maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Centrul de cercetare și documentare „Ștefan cel Mare” al Sf. Mănăstiri Putna, Putna – Suceava, 2005.
- Grigoraș, Nicolae, *Instituțiile feudale din Moldova*, Editura Enciclopedică, București, 1971.
- Groza, Octavian, *De re geographica, sau lungul drum al spațiului către teritoriu, în Teritorii (Scrieri, dez-scrieri)*, București, 2003, p. 239-248.
- Harvey, David, *Spaces of Capital. Towards a Critical Geography*, Routledge, New York, 2001.
- Harvey, David, *Social Justice and the City*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1973.
- Heers, Jacques, *La ville au Moyen Age en Occident. Paysages, pouvoirs et conflits*, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1990.
- Hinton, David A., *Archeology, Economy and Society. England from the Fifth to Fifteenth Century*, B.A. Seaby Ltd., Londra, 1990.
- Hodder Ian, Orton Clive (eds), *Spatial Analysis in Archaeology*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.
- Hodges, Richard, *Dark Age Economics. The Origins of Town and Trade, A.D. 600-1000*, Duckworth, Londra, 1982.
- Iacob, Gheorghe (coord.), *Iași – memoria unei capitale*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2009.
- Iorga, N., *Istoria poporului românesc*, I, (ed. G. Pentelea), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
- Jehel, Georges, Racinet, Philippe, *La ville médiévale. De l'Occident chrétien à l'Orient musulman (Ve-XVe siècles)*, Armand Colin, Paris, 1996.
- Johnson, M., *Housing Culture: Traditional Architecture in an English Landscape*, Smithsonian Institution Press, Washington, 1993.
- Laitinen, Riitta, Cohen, Thomas V. (eds.), *Cultural History of Early Modern European Streets*, Brill, Boston, 2009.
- Lavedan, Pierre, Huguency, Jeanne, *L'Urbanisme au Moyen Age*, Droz, Geneva, 1974.

- Layton, R., Ucko, P. (coord.), *The Archaeology and Anthropology of Landscape. Shaping Your Landscape*, Routledge, Londra, 2009.
- Lepage, Jean-Denis G.G., *Castles and Fortified Cities of Medieval Europe. An Illustrated History*, McFarlane & Co. Publishers, Jefferson NC, 2002.
- Leguay, Jean-Pierre, *La Rue au Moyen-Age*, Ouest-France, Rennes, 1984.
- Low, Setha M., Lawrence-Zuniga, Denise (eds.), *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003.
- Matei, Mircea D., Câteva precizări cu privire la contribuția arheologiei la cunoașterea civilizației urbane medievale românești, în *Historia Urbana*, II (1995), 1-2, București, p. 47-56
- Matei, Mircea D., *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească*, Helios, Iași, 1997.
- Matei, Mircea D., Orașul medieval din spațiul românesc. Opinii cu privire la orientările actuale din cercetarea românească a orașului medieval, în *Historia Urbana*, I (1993), 1, București, p. 9-18.
- Matei, Mircea D., *Studii de istorie orășenească medievală (Moldova, sec. XIV-XVI)*, ediția a II-a, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2004.
- Matei, Mircea D., Cheptea, Stela, Political Factor and Cities in the Middle Ages, în *Historia Urbana*, XIV (2006), 2, București, p. 223-232.
- Mihailescu, Constantin, *Clima și hazardurile Moldovei. Evoluția, starea, predicția*, Licorn, Chișinău, 2004.
- Mosley, Steven, *The Environment in World History*, Routledge, Londra, 2010.
- Morintz, Alexandru, Schuster, Cristian, *Aplicații ale topografiei și cartografiei în cercetarea arheologică*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2004.
- Mundel-Mango, Marlia, The Commercial Map Of Constantinople, în *Dumbarton Oaks Papers*, 54 (2000), Harvard, p. 189-208.
- Neamțu, Eugenia, Neamțu, Vasile, Cheptea, Stela, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII. Cercetările arheologice din anii 1967-1976 (vol.1)*, Junimea, Iași, 1980.
- Neamțu, Eugenia, Neamțu, Vasile, Cheptea, Stela, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII. Cercetările arheologice din anii 1979-1984 (vol.2)*, Junimea, Iași, 1986.

- Ottaway, Patrick (ed.), *Archaeology in British Towns. From the Emperor Claudius to the Black Death*, ediția a II-a, Routledge, Londra, 2005
- Polevoi, L. L., *Gorodskoe gončarstvo Pruto-Dnestrovja v XIV veke*, ANMSSR, Chișinău, 1969.
- Polevoi, L. L., *Ocerki istoričeskoj geografii Moldavii XIII-XV vv.*, Știința, Chișinău, 1979.
- Popescu-Spineni, Marin, *România în izvoare geografice și cartografice. Din antichitate până în pragul veacului nostru*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- Postică, Gheorghe, *Orbeii Vechi. Cercetări arheologice (1996-2001)*, BAI, XVII, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2006.
- Pouille, Bruno, Rome vue par l'humaniste Jean-Jacques Boissard (1528-1602), în *Roma illustrata*, P. Fleury, O. Desbordes (dir.), PUC, Caen, 2008, p. 365-376.
- Pungă, Gheorghe, *Studii de istorie medievală și de științe auxiliare*, Demiurg, Iași, 1999.
- Rădvan, Laurențiu, *At Europe's borders: medieval towns in the Romanian Principalities*, Brill, Boston, 2010.
- Rădvan, Laurențiu, Cu privire la geneza orașului medieval românesc din spațiul extracarpatic, în *Cercetări istorice*, XVIII-XX (1999-2001), Iași, p. 157-167.
- Rădvan, Laurențiu, *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2004.
- Renfrew, Colin și Bahn, Paul (eds.), *Archaeology. The Key Concepts*, Routledge, Londra, 2005.
- Roberts, Brian K., *Landscapes of Settlement. Prehistory to the Present*, Routledge, Londra, 1996.
- Robic, Marie-Claire, Carte et topographie, în *L'Oeil du Cartographe*, CTHS, Paris, 1995.
- Rusu, Mircea, Aspecte ale genezei târgurilor și orașelor medievale din Transilvania, în *Historia Urbana*, II (1994), 1, București p. 23-42.
- Sauer, Carl, *Foreword to Historical Geography*, Text on-line la http://www.colorado.edu/geography/giw/sauer-co/1941_fhg/1941_fhg.html

- Schnayder, Eugen, Bernhard Wapowski's lost maps of Poland, Sarmatias and Scandinavia în *Imago Mundi. A Review of Early Cartography*, 26 (1972), Londra, p. 76-77.
- Sjoberg, Gideon, The Origin and Evolution of Cities, în *Cities: Their Origin, Growth and Human Impact* (K. Davis ed.), Freeman & Co. Publishers, San Francisco, 1973, p. 97-112.
- Sjoberg, Gideon, *The Preindustrial City. Past and Present*, Free Press, Glencoe, 1965.
- Slater, T. R., Ideal and Reality in English Episcopal Medieval Town Planning, în *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 12, No. 2 (1987), Londra, p. 191-203.
- Spinei, Victor, La Genèse des Villes Médiévales de Moldavie, în *The Colloquia of the XIII International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences*, Forli (Italia) – 1996, 14: Archaeology and History of the Middle Ages, Forli, A.B.A.C.O., 1998.
- Spinei, Victor, *Moldova în secolele XI-XIV*, Universitas, Chişinău, 1994.
- Spinei, Victor, Note sull'evoluzione della Moldavia prima di Stefan il Grande, în *Annuario dell'Istituto di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, VI-VII (2004-2005), Institutul Cultural Român, Bucureşti-Venezia, 2005, p. 13-49.
- Spinei, Victor, *The Great Migrations in the East and South of Europe from the Nith to the Thirteenth Century*, Istros, Cluj Napoca-Brăila, 2003.
- Spinei, Victor, *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century* (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450), Brill, Boston, 2009.
- Stoicescu, Nicolae, *Repertoriul bibliografic al monumentelor din Moldova*, Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional, Bucureşti, 1978.
- Şlapac, Mariana, *Arta Urbanismului în Republica Moldova*, Academia de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, 2008.
- Talbert, Richard J.A., Unger, Richard W. (eds.), *Cartography in Antiquity and the Middle Ages. Fresh Perspectives, New Methods*, Brill, Boston, 2008.
- Thorns, David C., *The Transformation of Cities. Urban Theory and Urban Life*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002.
- Tufescu, Victor, *România. Natura, om, economie*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1974.

Zadova-Rio, Elizabeth, Le Village des historiens et le village des archéologues, în *Campagnes médiévales. L'homme et son espace. Mélanges offerts à Robert Fossier*, Elisabeth Moret (éd.), Presses Universitaire de France, Paris, 1995.

Veyne, Paul, *Les Grecs ont-ils cru à leurs mythes ?*, Seuil, Paris, 1984.

Viollet-le-Duc, Eugene, *Dictionnaire Raisonné de L'architecture Francaise*, Librairies-Imprimeries Réunies, vol. 1, Paris, 1868.

Wheatley, David, Gillings Mark, *Spatial Technology and Archaeology. The archaeological applications of GIS*, Taylor&Francis, Londra, 2006.

Zukin, S., *Landscapes of power: From Detroit to Disneyworld*, University of California Press, Berkeley, 1991.

ANEXE

Anexa 1

Tabel cumulativ al descoperirilor arheologice neatașate din perimetrul orașului vechi, secolele XIV-XVII

id	datare	datare_pos_t	datare_ant_e	descoperire	tip_descoperire	modalitate_de_datare_e	Bibliografie	Localizare
1	a 1500	1450	1500	1961	pivniță, apoi groapă menajeră	stratigrafie, ceramică	Andronic, Neamțu, Cheptea 1980 104	Str. Armeană 18, Atelierul Uap, Fundație
2	a 1550	1500	1550	1961	piese de fierărie	stratigrafie, ceramică	Andronic, Neamțu, Cheptea 1980 104	Str. Costache Negri 46-56, Liceul Alecsandri, Fundație
3	a 1500	1450	1500	1961	creuzet de argintar	stratigrafie, ceramică	Andronic, Neamțu, Cheptea 1980 104	Str. Costache Negri 46-56, Liceul Alecsandri, Fundație
4	a 1600	1500	1600	1961	tezaur	monedă, 1599	Andronic, Neamțu, Cheptea 1980 109	Str. Costache Negri 46-56, Liceul Alecsandri, Fundație
5	a 1500	1450	1500	1960	cuptor de olar cu grilă perforată	stratigrafie, ceramică	Andronic, Neamțu, Cheptea 1980 109	Piața Unirii, Cinema Victoria, Fundație
6	p 1500	1500	1600	1961	cuptor de olar ?	stratigrafie, ceramică	Andronic, Neamțu, Cheptea 1980 113	Piața Unirii, Farmacia Nr.1, Fundație
7	a 1500	1450	1500	1962	ceramică	ceramică	Andronic, Neamțu, Cheptea 1980 113	Bld. Ștefan Cel Mare 62, M-Rea Trei Ierarhi, Sala Gotică, Drenaj
8	p 1500	1500	1600	1965	grup de cuptoare de olar ?	ceramică	Andronic, Neamțu, Cheptea 1980 113	Piața Unirii
9	a 1450	1380	1450	1960	ceramică	ceramică	Andronic, Neamțu 1964 415	Bld. Ștefan Cel Mare 12-28, Blocul Ujcom, Fundație
10	a 1450	1380	1450	1960	locuință	monedă, 1432	Andronic, Neamțu 1964 415	Bld. Ștefan Cel Mare 12-28, Blocul Ujcom, Fundație
11	a 1450	1400	1450	1960	tezaur	monedă, 1432	Andronic, Neamțu 1964 415	Bld. Ștefan Cel Mare 12-28, Blocul Ujcom, Fundație

12	a	1450	1380	1450	1958	ceramică	ceramică	1958	1450	1380	1450	1958	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 414	Piața Ștefan Cel Mare 1, Palatul Culturii
13	a	1450	1400	1450	1958	mormânt	mormânt	1958	1450	1400	1450	1958	stratigrafie	Andronic, Neamțu	1964 415	Piața Ștefan Cel Mare 1, Palatul Culturii
14	a	1500	1400	1500	1900	locuință	locuință, pivniță	1900	1500	1400	1500	1900	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 415	Str. Anastasie Panu, Hala Centrală
15	a	1550	1500	1550	1959	ceramică	ceramică	1959	1550	1500	1550	1959	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 417	Str. Costache Negri 29, Conducă
16	a	1550	1500	1550	1957	ceramică	ceramică	1957	1550	1500	1550	1957	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 417	Str. Cuza Vodă 35, Cablu Telefonic
17	a	1600	1500	1600	1960	ceramică	ceramică	1960	1600	1500	1600	1960	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 417	Str. Elena Doamna 19
18	a	1630	1600	1630	1958	locuință (lemn)	locuință (lemn)	1958	1630	1600	1630	1958	monedă, 1624	Andronic, Neamțu	1964 421	Str. Horia 1
19	a	1650	1600	1650	1957	locuință (piatră)	locuință (piatră)	1957	1650	1600	1650	1957	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 423	Str. Cuza Vodă 10
20	a	1700	1600	1700	1960	cruciuliță din alamă	cruciuliță din alamă	1960	1700	1600	1700	1960	tipologie	Andronic, Neamțu	1964 424	Str. Cuza Vodă 16
21	a	1700	1600	1700	1960	locuință (piatră)	locuință (piatră)	1960	1700	1600	1700	1960	neprecizat	Andronic, Neamțu	1964 425	Intersecția Str. Dancu Și Str. Cuza Vodă
22	a	1700	1600	1700	1958	ceramică	ceramică	1958	1700	1600	1700	1958	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 425	Bld. Ștefan Cel Mare 35, Conducă
23	a	1700	1600	1700	1958	conductă din olane	conductă din olane	1958	1700	1600	1700	1958	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 425	Bld. Ștefan Cel Mare 35, Conducă
24	a	1700	1600	1700	1958	morminte	morminte	1958	1700	1600	1700	1958	neprecizat	Andronic, Neamțu	1964 425	Bld. Ștefan Cel Mare 46, Curtea Mitropoliei
25	a	1700	1600	1700	1958	ceramică	ceramică	1958	1700	1600	1700	1958	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 425	Bld. Ștefan Cel Mare 62, Curtea M-Rii Trei Ierarhi
26	a	1700	1600	1700	1958	ceramică	ceramică	1958	1700	1600	1700	1958	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 425	Casa Pătrată, Fundație
27	a	1700	1600	1700	1958	pivniță, locuință (piatră)	pivniță, locuință (piatră)	1958	1700	1600	1700	1958	neprecizat	Andronic, Neamțu	1964 425	Piața Independenței
28	p	1650	1650	1700	1956	ceramică	ceramică	1956	1700	1650	1700	1956	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 425	Str. Octav Botez 5
29	p	1650	1650	1700	1960	ceramică	ceramică	1960	1700	1650	1700	1960	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 427	Str. Vasile Alecsandri 9
30	p	1700	1700	1750	1957	ceramică	ceramică	1957	1750	1700	1750	1957	ceramică	Andronic, Neamțu	1964 427	Str. Săvescu 13

31	a	1700	1650	1750	1957	conductă din olane	neprecizat	Andronic, Neamțu 1964 428	Bld. Ștefan Cel Mare 46, Curtea Mitropoliei
32	a	1700	1650	1750	1958	conductă din olane	neprecizat	Andronic, Neamțu 1964 428	Str. Golia, Lângă Zidul M-Rii Golia
33	a	1700	1650	1750	1959	conductă din olane	neprecizat	Andronic, Neamțu 1964 428	Piața Cuza Vodă
34	a	1700	1650	1750	1959	conductă din olane	neprecizat	Andronic, Neamțu 1964 428	Str. Vasile Alecsandri 9
35	a	1700	1650	1750	1959	conductă din olane	neprecizat	Andronic, Neamțu 1964 428	Casa De Cultură A Studentilor, Fundație
36	a	1700	1750	1750	1959	cupitor de ars olane	neprecizat	Andronic, Neamțu 1964 428	Str. 14 Decembrie 7
37	a	1760	1650	1760	1960	locuință	monedă, 1757	Andronic, Neamțu 1964 430	Str. Sărăriei 7, Liceul Economic
38	p	1780	1700	1780	1960	tezaur	monedă, 1772	Andronic, Neamțu 1964 430	Str. Costache Negri 44, Biserica Sf. Sava
39	p	1750	1750	1800	1960	tezaur	monedă, 1750	Andronic, Neamțu 1964 431	Bld. Ștefan Cel Mare, "Palatul Braunștein"
42	a	1580	1500	1580	1977	cupitor de olar	stratigrafie	Pușcașu, Pușcașu, 2005 20	Pușcașu, Pușcașu, 2005 19
41	a	1580	1500	1580	1977	cupitor de olar	monedă, 1567	Pușcașu, Pușcașu, 2005 19	Str. Costache Negri 44, Biserica Sf. Sava
40	a	1520	1450	1520	1977	cupitor de olar	monedă, 1512	Pușcașu, Pușcașu, 2005 18	Str. Costache Negri 44, Biserica Sf. Sava
43	a	1650	1550	1650	1979	tezaur	monedă, 1645	Pușcașu, Pușcașu, 2005 99	Str. Costache Negri 23, Peste Drum De Biserica Sf. Sava
44	p	1550	1550	1600	1979	locuință (piatră)	stratigrafie, monede	Pușcașu, Pușcașu, 2005 54	Str. Costache Negri 23, Peste Drum De Biserica Sf. Sava
45	p	1600	1600	1700	1976	conductă din olane	stratigrafie, monedă, 1612	Pușcașu, Pușcașu, 2005 54	Str. Costache Negri 44, Biserica Sf. Sava
46	p	1570	1570	1650	1978	locuință (lemn)	stratigrafie, monedă, 1564	Pușcașu, Pușcașu, 2005 40	Str. Costache Negri 44, Biserica Sf. Sava
47	a	1500	1400	1500	1975	cupitor de olar	monedă, 1504	Pușcașu, Pușcașu, 2005 22	Str. Costache Negri 44, Biserica Sf. Sava

48	a	1440	1380	1440	1978	cuprător de olar	stratigrafie, monedă, 1449	Pușcașu, Pușcașu, 2005 21	Str. Costache Negri 44, Biserica Sf. Sava
49	a	1440	1380	1440	1993	locuință (lemn)	ceramică, monedă, 1434	Cheptea, 1997 158; Cheptea, 2005 16	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
50	a	1440	1380	1440	1993	locuință (lemn)	stratigrafie, monedă, 1449	Cheptea, 1997 158; Cheptea, 2005 16	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
51	a	1500	1450	1500	1995	locuință	ceramică, monedă, 1490	Cheptea, 2005 17	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
52	a	1500	1450	1450	1995	locuință (lemn)	stratigrafie, ceramică	Cheptea, 2005 17	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
53	a	1500	1450	1450	1995	locuință (lemn)	stratigrafie, ceramică	Cheptea, 2005 17	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
54	a	1600	1500	1600	1990	locuință	stratigrafie, ceramică	Cheptea, 2005 23	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
55	a	1650	1550	1650	1990	locuință	stratigrafie, ceramică	Cheptea, 2005 23	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
56	p	1600	1600	1700	1990	locuință (lemn)	stratigrafie, ceramică	Cheptea, 2005 23	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
57	p	1600	1600	1700	1993	locuință	stratigrafie, ceramică	Cheptea, 2005 25	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
58	p	1600	1600	1700	2002	locuință	stratigrafie, ceramică	Cheptea, 2005 25	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
59	p	1600	1600	1700	1993	locuință	stratigrafie, ceramică	Cheptea, 2005 25	Biserica Episcopiei Romano- Catolice
60	a	1500	1400	1500	1996	locuință	ceramică	Cheptea, 1997 160	Școala "Gh. Asachi", Consolidare
61	a	1550	1400	1600	1996	locuință	ceramică ?	Cheptea, 1997 160	Școala "Gh. Asachi", Consolidare
62	a	1500	1450	1500	1992	locuință ?	ceramică ?	Cheptea, 1997 159	Filarmonica, Consolidare

Tabel cumulativ: Locuri de casă pe Ulița Mare, 1580-1700. Sursă: *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I-III, ed. Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc, Iași, Ed. Dosoftei, 2000

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Doc/S
33	2 martie 1635	Savin Prăjescu, m. vornic al Țării de Jos	Pătrașco Ciogolea f. logofăt și soția lui, Maria				Pe Ulița Mare		1, 251, p.332
41	22 februarie 1642	Gheorghe, Safra și sora ei Irina, nepoții lui Dumitrașco pitar, Ionașco și sora lui Anna, copiii lui popa Onciul, Irina	Stratulat f. sulger	Lupu Prăjescu med.			Pe Ulița Mare		1, 303, p.385
55	22 iulie 1650	Costea Băcioc vornic	Vasile Lupu vv.	Toderașco m. logofăt			Pe Ulița Mare		1, 363, p.432
66	5 septembrie 1652	Gheorghe, Irina și Anghelina, nepoții lui Filip f. vistiernic	Iorga f. m. stolnic				Pe Ulița Mare, mai sus de locul mitropolitului		1, 390, p.452
71	10 mai 1656	Rujea	popa Ieremia cel domnesc, duhovnicul Rujei, popa Costache, Ion ginerile Rujei	popa Tasie de la biserica Gheanghei	Toderașco comis, fiul lui lordache (1662)		pe Ulița Mare, mai sus de casa lui Șaidir, între Șaidir și Bucioc	Miron Bucioc m. stolnic, Savin șoimar, Enachie vornic, popa Gligorie domnesc, popa Costachie, popa Constantin de la Sf. Dimitrie, Iurcul dulcețarul domnesc	1, 417, p.478
74	28 iulie 1656	Marica, soția lui Isăilă și fiul ei Niculai					Pe Ulița Mare, lângă Cârstea vor.		1, 421, p.482

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Doc/S
92	20 iunie 1659	Despa, soția lui Alexa pitar cu fiii ei Ecaterina și Gavriilaș	Enache, fiul lui Cârstea vor.				pe Ulița Mare, între Dumitra și Viăsceneasa, până în cimitirul de la Sf. Gheorghe		1, 462, p.516
94	29 martie 1660	Ursul săhăidăcarul și soția lui Măricuța, Drăghici Pungă și soția lui Rusca, Ionașco Babici cizmarul și soția lui Maria,	Vasile Lupu vv, Ștefăniță Lupu vv.	M-rea Hlincea			Lângă Curte, în capul ulișilor de lângă Sf. Nicolae, între trei drumuri, lângă pivnița lui Iane sulger		1, 476, p.526
3	12 martie 1661	Nicolau	Nectarie, patriarhul Ierusalimului	Ghinea f. medelnicer	M-rea Bamovschi, egumenul Ioasaf		pe Ulița Mare, între M-rea Sf. Fecioare, Ursachi visitier		2, 2, p.2
9	14 iunie 1662	Grigore Ghica vv, Simion diacon la biserica de pe Poartă	Eustratie Dabija vv, Abaza cămăraș	Lascarache cămăraș	Sculi aga	Andronic Cerchez postelnic (1666, 1667)	pe Ulița Mare, în dosul terniței domnești, unde au fost varnițele, împreună cu un loc de casă la vale, în lung până în heleșteul Bahuluiui, loc domnesc danie de la Gheorghe Duca vv. (1666)	2, 30, p.27; 121, p.110; 127, p.116; 180, p.160	
8	18 iunie 1662	Costea Bucioc m. vornic	Vasile Lupu vv.	Andriaș f. șetrar, fiul Toderașco f. m. logofăt	Toderașco f. m. comis, nepotul lui Bucioc		pe ulița Mare		2, 27, p.26

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Doc/S
10	2 august 1662	Şaidir f. logofăt	Mustafa Said turcul	Ionaşco Tîrea m. şătrar şi soţia lui Nazaria	Jean Violie ceasornicar	main morte după Jean Violie, devine loc domnesc, Iliaş Alexandru vv., danie către fiul lui Enache spătar al doilea, fiul domnului (1667)	pe Uliţa Mare, lângă casele lui Ciogolea, în spatele locului, on loc ce a fost al lui rujea şi e acum al Toderaşco lordache m. comis	Andoca pitar, Iurco, Enache vornic de târg, Cârstea Lambdă aprod, popa Vasilie de la biserica domnească de pe poartă, Ursul vornicul de poartă, Ionaşco vataful mitropolitul, Constantin pitar	2, 31, p.27; 2,153, p.136
12	28 noiembrie 1662	Rujea	popa Ieremia cel domnesc, duhovnicul Rujei, popa Costache, Ion ginerele Rujei	popa Tasie de la biserica Gheanghei	Toderaşco comis, fiul lui lordache		pe Uliţa Mare, mai sus de casa lui Şaidir, între Şaidir şi Bucioc	Miron Bucioc m. stolnic, Savin şoinar, Enachie vornic, popa Gligorie domnesc, popa Costachie, popa Constantin de la Sf. Dimitrie, Iurcul dulceţarul domnesc	2, 43, p.45
19	20 ianuarie 1664	Roşca vornic de Botoşani	Andrei nepotul lui Vartaam mitropolit	Ghinea m. medelnicer	Chiriţă cămăraş de jitniţă	lane postelnic al doilea	pe Uliţa Mare, lângă Mitropolie, din jos, până în locul unde au fost pîtărie domnească şi până în locul preoţilor catolici	Ionaşco Căpătănă, Ianciu al lui Micicuţă, Mihăilă, Alexa; Handoca clucer, Solomon m. logofăt, Stanislav pisar leşesc, preoţii săşeşti (Jakub Zaveba, Sebastian Ba...)	2, 63, p.65,125, p.115; 285, p.261
145	17 iulie 1665	Lascarache vistiernic al doilea	Sculi aga	Andronic stolnic			pe Uliţa Mare		2, 88, p.84
155	20 august 1666	Gheorghe Roşca f. vistiernic	lorga postelnic	Solomon Bătrădeanul m. vornic	Toderaşco, fiul lui lorga stolnic şi al Alexandrei sora lui lorga postelnic	Solomon Bătrădeanul m. vornic	lângă Mitropolie şi lângă Solomon m. vornic	Neculai Buhuş m. logofăt, Miron Costin m. vornic de Tara de Sus, Neculai Racoviţă hatman, Stamatie m. postelnic, Toader lordache m. spătar, Postolache m. paharnic, Ursache m. vistiernic	2,136, p.122; 368, p.343

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Doc/S
163	4 octombrie 1667	logra postelnic	Alexandra stolniceasa, sora lui logra postelnic, văduva lui logra stolnic				loc de casă cu pivniță de piatră între locul mitropolitului și cel al Prăjescului	Ghedeon mitropolit; Ursachie m. vistiernic, Gavriiaș Neaniul logofăt al doilea, Dumitrașco Prăjescu, Ștoca jinicier, unchiul Alexandrei, Gorovei logofăt, popa Vasilie de la Biserica Albă	2,158, p.142
178	1 ianuarie 1668	Grozava soția lui Gheorghe Teleleu	Anghelușa, fina Grozavei, fiica lui Moldovanul și a Simzianei				o dugheană cu locul ei, în Târgul Vechi, din peretele casei Grozave și [lungul] până în Vracniță	popa Dumitrașco de la Sf. Nicolae, Hareta săbier, Vasile strelar, Gheorghe cizmar, Enache bărbier domnesc, Cozma aprod, Gheorghe tăvănar, Constantin croitor, Racliș căpitan	2, 203, p.178
172	5 martie 1668	Bejeneasa	Ileana fiica Bejenesei	Hristodor stolnic			în Târgul Vechi, între Mihăilă Floca și Gheorghită soțul Grozavei	Mihăilă Floca și Gheorghe croitori domnești, Hareta săbier, Vasile ginerele Drumoaiei; Cârstea blănar, Ursul croitor fiul popii Ștefan și nepotul Ilenei, Iane aprod, Necula călărăș la Țarigrad, Cazacu băcal, Iane fratele lui Baca	2,191, p.170
173	27 martie 1668	Isăilă, Cârstea vornic	Ștefan Boul f. vornic	Dumitrașco fiul lui Ștefan Boul			două locuri de casă		2,195, p.173
174	27 aprilie 1668	Nastasia Stătioala	Iane peveș și soția lui Dochița				La Ulița Mare, lângă zidul m-ril Trei Ierarhi		2,197, p.174
180	18 august 1668	Dumitra, soția lui Vasile Drumoiu	Hristodor cămănar	Canelas, fratele lui Hristodor cămănar	M-rea Dealul Mare		între casa lui Iorga Țarcovcnic și casa lui Hristodor cămănar		2, 204, p.179
181	18 august 1668	Ileana fiica Bejenesei	Hristodor cămănar	Canelas, fratele lui Hristodor cămănar	M-rea Dealul Mare		între Mihăilă Floca și Gheorghe soțul Grozavei		2, 204, p.179

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Doc/S
186	18 august 1668	Grozava Gheorghiasa (soția lui Gheorghe Teleleu băcal)	Anghelușa fiica lui Moldovan seimean și a Simzianei fiica Ilenei	Hristodor cămănar	Canelas, fratele lui Hristodor cămănar	M-rea Dealul Mare	din peretele casei Grozavei Gheorghiasa până în vracnița		2, 204, p.179
179	18 august 1668	Zamfir din Bursa	Hristodor cămănar	Canelas, fratele lui Hristodor cămănar	M-rea Dealul Mare		pe Ulița Mare, lângă Podul Vechi, între Oprea ciznar și Hareta săbier		2, 204, p.179
187	18 august 1668	Mihăilă Floca croitor și soția lui Tudora și a doua soție Cercheja	Hristodor cămănar	Canelas, fratele lui Hristodor cămănar	M-rea Dealul Mare		între Gheorghe băcal și Hristodor cămănar		2, 204, p.179
225	24 iulie 1669	Hristodor f. m. jîtnicer	Canelas fratele lui Hristodor	M-rea Dealul Mare din Codrii lașilor			pe Ulița Mare lângă Podul Vechi, între lorga țărcovnic și Gheorghiasa băcălița	Cehan m. armaș, Alexandru, Ambrosina slujnică la răposatul Hristodor, Ilea zălar, Ambrohie fratele lui Ilea, Dumitru și soția lui Mărița fiica lui Necula băcal, Măricuța Gheorghiasa băcălița, Cărstea nepotul Gheorghiesei, Alexandru fiul lui Ilea, Luchiana fiica lui Hareta, Ștefana Tilioiasa, Onofrei vornic, Polană uricar	2, 265, p.236
232	3 august 1669	Statie și soția lui Nastasia	Părvu colivar	Ionașco Părvu colivar fiul lui Părvu colivar	Ghedeon egumen de la Trei Ierarhi		lângă zidul m-rii Trei Ierarhi, spre Curte	Ursul, Gheorghijă, Ștefan Ghergheli, Irimicea, Ciocărlie vornici de poartă, Cozma cel bătrân f. hotnog de darabani, Iliășco vornic, lorga țărcovnic, Ilea zălar, Dumitrașco ginerele lui Ilea zălar, Pan aprod de țârg, Nacul de la visterie, Dumitru aprod de țârg, Sterian aprod de țârg, Dumitrașco gelep de la Troțuș	2, 280, p.256

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Doc/S
233	3 august 1669	popa Dumitrașco	Vasile diacon domnesc, fiul popii Dumitrașco	Dumitrașco și sora lui Păscălina, fiii lui Vasile diacon domnesc	Ionașco Pârvu colivar și soția lui Maria	Ghedeon egumen de la Trei Ierarhi	în fața casei lui Pârvu colivar, lângă m-rea Trei Ierarhi, spre Curte	Ursul, Gheorghijă, Ștefan Gherghel, Irimicea, Ciocărlie vornici de poartă, Cozma cel bătrân f. hotnog de darabani, Iliășco vornic, Iorga Iărcovnic, Ilea zălar, Dumitrașco ginerele lui Ilea zălar, Pană aproad de târg, Nacul de la visterie, Dumitru aproad de târg, Sterian aproad de târg, Dumitrașco gelep de la Troțuș	2, 280, p.256
234	3 august 1669	Vasile diacon domnesc, fiul popii Dumitrașco	Dumitrașco și sora lui Păscălina, fiii lui Vasile diacon domnesc	Strățulat uricar	Nacul de la visterie cumnatul lui Strățulat uricar	Ghedeon egumen de la Trei Ierarhi	lângă zidul m-rii Trei Ierarhi, spre Curte	Ursul, Gheorghijă, Ștefan Gherghel, Irimicea, Ciocărlie vornici de poartă, Cozma cel bătrân f. hotnog de darabani, Iliășco vornic, Iorga Iărcovnic, Ilea zălar, Dumitrașco ginerele lui Ilea zălar, Pană aproad de târg, Nacul de la visterie, Dumitru aproad de târg, Sterian aproad de târg, Dumitrașco gelep de la Troțuș	2, 281, p.257
236	5 august 1669	Ghica v.	M-rea Trei Ierarhi	Moise croitor și soția lui Păscălina, fica lui Vasile diacon domnesc			între Pană aproad și Vânculeț, din dosul pivniței călugărilor până în locul lui Vânculeț	Ursul, Gheorghijă, Ștefan Gherghel, Irimicea, Ciocărlie, Dumitrașco Roșca vornici de poartă, Handoca clucer, Pană aproad de târg, Ilea zălar, Dumitrașco ginerele lui Ilea zălar, Pavel zălar, Nacul de la visterie, Ionașco Pârvu colivar, Gheorghe coritor domnesc, Andoca călăraș, Constantin diac de pitărie	2, 282, p.258
235	5 august 1669	popa Dumitrașco	Vasile diacon domnesc, fiul popii Dumitrașco	Moise croitor și soția lui Păscălina, fica lui Vasile diacon domnesc	Ghedeon egumen de la Trei Ierarhi		lângă m-rea Trei Ierarhi, spre Curte, între locul lui Statie și locul m-rii danie de la Vasile Lupul vv.	Ursul, Gheorghijă, Ștefan Gherghel, Irimicea, Ciocărlie, Dumitrașco Roșca vornici de poartă, Handoca clucer, Pană aproad de târg, Ilea zălar, Dumitrașco ginerele lui Ilea zălar, Pavel zălar, Nacul de la visterie, Ionașco Pârvu colivar, Gheorghe coritor domnesc, Andoca călăraș, Constantin diac de pitărie	2, 282, p.258
244	19 noiembrie 1669	Nastasia soția lui Statie	Maria soția lui Neagul croitor nepotul lui Statie, și fiii lor Simion, Gavril, Vasilache	Ghedeon egumen de la Trei Ierarhi			sub zidul m-rii Trei Ierarhi, până în casele lui Pârvu colivar		2, 293, p.271

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Doc/S
248	22 decembrie 1669	Arapca	Cârstea săhăidăcar	Irimia Vânculeț stolnic	Ileana văduva lui Irimia Vânculeț stolnic	Irimia fiul lui Neculai, fiul Ilenei Vânculeț	din jos de casele lui Handoca clucer	Handoca clucer, Gligorașco Șeptelici stolnic, Dumitrașco Șeptelici	2, 298, p.278
250	30 ianuarie 1670	Irimia Vânculeț stolnic	Ileana văduva lui Irimia Vânculeț stolnic	Nacul de la visterie în tovărășie cu Părvul colivar			un sfert de loc de casă, lângă Handoca clucer	Handoca clucer, Irimcea vornic, Gheorghe vornic, Constantin diac de pitărie, Gheorghe croitor domnesc, Pavel zlătar, Moise croitor	2, 300, p.279
262	12 iulie 1670	Marghita doamna lui Simion Movilă vv.	Pană pahamic de Covurlui	Gheorghe hatman, fratele lui Vasile Lupu vv. Și gimerii săi Ursache f. vistiernic și Alexandru Draco f. comis	Andronache părcălab fiul lui Pană pahamic	Miron Costin m. vornic de Tara de Jos, nepotul Marghitei doamna	loc cu pivniță		2, 319, p.294
263	18 august 1670	Necula becer și soția lui Urăta	lane postelnic al doilea				o casă între Petrache zlătar și locul care au fost al lui Andrei nepotul mitropolitului	Handoca clucer al doilea și nepotul său Petrache, Ionașco Căpățână vătaf, egumenul de la Trei Ierarhi, Leon egumen de la Cetățuia, popa Gheorghe	2, 323, p.298
273	1 iunie 1671	Miron Costin m. vornic de Tara de Jos, nepotul Marghitei doamna	Ursache vistiernic ginerele lui Gheorghe hatman (fratele lui Vasile Lupu vv.)				(v. supra, id 262)	boieri	2, 354, p.326; 319, p.294

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Doc/S
274	1 iunie 1671	Neculai bărbier	Iorga, fiul lui Isar jînicer, nepotul lui Ursachi f. m. vistiernic	Gaspard Caille ceasornicar francez			între casele Neaniului și cele ale lui Andrei f. armaș și lângă casa lui Damian chihlaie	Miron Costin m. vornic, Neculai Racoviță hatman, Ursache f. m. vistiernic, Paladie f. m. stolnic, Constantin Jora f. m. armaș, Neculce f. logofăt al doilea, Gorovei logofăt de vistierie, Dumitrașco Prăjescu f. paharnic, Andrei f. armaș, Damian chihlaie, Vasile sluga hatmanului, Vasile fiul premeșterului, Stanislaw Kienarski pisar leșesc, Mihalco spîter, popa Vasile de la Biserica Albă și ginerile său popa Gavril, Gavril Neaniul logofăt al doilea, Cărăman pitar,	2, 353, p.326
285	6 martie 1673	Neculai și soția lui Todostia	Gaspard Caille ceasornicar francez	popa Ursu de la biserica Curții (de pe poartă?) (1676)			înaîntea curții lui Ursache vistiernic, între casa lui Damian ginerile Mămăițoiaiei și cea a lui Andrei f. armaș; lângă Andrei vornic de poartă și Neculai logofăt	popa Vasile și popa Gavril de la Biserica Albă, Damian, Andrei f. armaș, Gorovei logofăt, Stanislaw Kienarski pisar leșesc, Mihalco spîter, Vasile premeșter, Gheorghe Talpă, Vasile Hrițescu și ginerile sau Chira, Gavril fratele lui Neculai, Ursul vistiernic; Andrei vornic de poartă vecin, Chira ginerile Mariei vecin, Constantin protopop de la Sf. Nicolae, popa Gavril de la Sf. Nicolae, popa Ion de la Sf. Ioan (biserica Albă), Dumitrașco sluga lui Racoviță logofăt, Maria croitorîța, Mămăițoiaia bătrâna	2, 398, p.366; 456, p.413
294	1 septembrie 1675	Ursul fiul lui Dumitru	Ioana mătușa lui Ursu, Enache și Manta verii lui Ursu	Enache clucer în tovărășie cu Luca			lângă Enache clucer și lângă Luca		2, 429, p.390
311	14 iunie 1677	Pană	Neculai și Aghaița fiii lui Pană și Ion ginerile lui Pană	Nacul de la vistierie și soția lui Paraschiva			o bucuțică de loc, din locul casei lui Lupu Părvul, alături cu locul lui Nacul de la vistierie până în locul bisericii catolice	Neculai săhărdăcar de pe Podul Vechi, Constantin vătaf de cărauși de miere, Simion aprod din Văleni (Fălcui), Stanciul sluga lui Iane H, Andronic, Lupu Părvul, Ștefan diac de vistierie	2, 476, p.432

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Doc/S
321	22 noiembrie 1678	Neculai și soția lui Eftimia	Nedelcu iuzbașa și soția lui Tofana				între casa lui Fodor și casa lui Giurge		2, 495, p. 444
323	10 februarie 1679	Dumitrașco Prăjescul	Maria fiica lui Gligorie Hăbășescu f. hatman, soția lui Dumitrașco Prăjescu	Chiriac Sturza paharnic și soția lui Anița fiica lui Isar			între loga postelnic și Gavril Neaniul f. logofăt	boieri	2, 497, p. 445
346	2 martie 1681	lane f. m. postelnic H	Ilean nepoata lui Iane Hadâmbul, fiica lui Mihai Hagi de la Suceava, soția lui Ilie Pleșca jîtnicer				lângă Mitropolie, spre biserica ungurească (v supra, id 19)	boieri	2, 547, p.488
210	8 octombrie 1690	Gorovei f. logofăt	Gheuca visternic	Cristina fiica lui Grama stolnic	doamna Nastasia a lui Duca vv.		lângă Biserica Albă		2, 511, p.456; 673, p.592
208	10 decembrie 1690	Andrus Wolf pisar leșesc	Antimia sora Mariei soția lui Stancu Iăcătuș și Toader și Gavril fiii lui Stancu Iăcătuș	Radomirschi Ieahul și soția lui Maria			lângă biserica ungurească, mai sus de Trisfeitele, între locul lui Iane hadâmbul		2, 680, p.597

Tabel cumulativ: Locuri de casă pe Podul Vechi, 1580-1700. Sursă: *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, vol. I-III, ed. Ioan Caproşu, Petronel Zahariuc, Iaşi, Ed. Dosoftei, 2000

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. DocS
24	4 august 1583	soţia lui Borcea din Iaşi şi fiica ei, cneaghina lui Corpaci	Petru Şchiopul vv.	M-rea Sf. Sava			pe locul bisericii Sf. Sava, Uliţa Sf. Vineri		1, 23, p.37
25	7 iunie 1600	Constantin spătar fiul lui Sima f. m. vameş	M-rea Sf. Sava				în mijlocul târgului Iaşi, între casele lui Lupu Ilicarul		1, 50, p.74
27	20 octombrie 1602	Andrei	Sora, soţia lui Grigorie Lelea şoimarul	m-rea Secul			în Dugheni, lângă casa lui Ursu potcovarul		1, 70, p.103
26	31 octombrie 1606	D.	Necula dascăl	m-rea Sf. Sava			în Dugheni, lângă dughenile călugărilor de la Sinai		1, 70, p.103
317	2 august 1646	Cărstina şi fiul ei Constantin	Gheorghe şi soţia lui Măricuţa	Măricuţa Gheorghiasa	Cărstea nepot de soră al Măricuţei Gheorghiasa	lane postelnic H (1678)	casa cu pivniţă şi tot locul, în capul ulii spre Trei Ierarhi, peste drum de casele lui Ilie, lângă Mihălia Floca	Cărstea cămănar, Mihălia Floca, Mihul croitor, Gânscă bărbier, Oprea cizmar cel bătrân, Ionaşco Suceveanul potcovar, Ion brăhar, Vasile strelar ginerele Drumoaiei, Ivan călăraş de Tarigrad	1, 332, p.406; 2, 492, p.442
62	27 martie 1652	Trandafir m. şetrar	M-rea Sf. Sava	M-rea Sf. Sava	M-rea Sf. Sava		împotriva dughenelor m-rii Sf. Sava		1, 382, p.446
67	8 martie 1653	Misăilă iuzbaşa cu soţia lui Marica şi fiii Ionaşco şi Neculai	Cozma egumen de la Aron Vodă	M-rea Dealul Mare			Pe Uliţa Podului Vechi		1, 392, p.454; 2, 450, p.408

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. DocIS
301	1 iulie 1656	Iacob cizmar fiul lui Oprea	Dumitrașco vătaf de paici, frațele lui Iacob	Galation egumen de la Trei Ierarhi	lane postelnic H	M-rea Dealul Mare	în târgul vechi, între Nicula, Bejan, Gheorghie bacal și Hareta săbier	popa Eremia, popa Darie de la Dancu, Alexandru vornic, Necula băcal, Ilea bărbier, Mihai vătaf de vieri, popa Gheorghie domnesc, Tanase fiul Sâmbolinesei, Tilioi potcovar, Bosie, Bejan, Ionașco, Frangole	1, 420, p.481; 2, 450, p.407
78	5 martie 1657	Țașo, sora răposatului Paladie f. vist.	Enache, fiul Vranei sora lui Țașo, fiastrul lui Țașo	Enache (Paladie)			Pe ulița Podului Vechi, dinaintea m-ril Sf-Sava		1, 425, p.485
302	14 iunie 1658	Malanca	Anița piărița domnască și fiii ei Ionașco și Costandin	Statie schimbător și soția lui Rucsaanda	lane stolnic H		în târgul vechi, lângă lane Hadâmbul, Hareta săbier, Tilioi, Tănase	popa Irimia de la Sf. Nicolae, Bejan Gheuca vornic de gloată, Constantin Țopa căpitan f. pitar, Bejan săraci, Ion, popa Darie, Bosie țarcovnic, Cozma aproad, Aslan, Lazor daraban, Rugină vornic, Roșca vornic, Bantăș căpitan, Zatic, Simion, Ionașco, Iorga țarcovnic, Ion Botezatu	1, 450, p.507; 2, 450, p.408
93	9 august 1659	Lefter negustorul cu soția lui Maria	lane cămărăș (Hadâmbul)				Pe ulița Podului Vechi, după Bejan șelar, între locul lui lane H și locul Tilioesei		1, 464, p.518
95	3 aprilie 1660	M-rea Sf. Vineri, egumenul Clima	Vasile șelariul și soția lui Maria				Pe ulița Podului Vechi, în perete cu dugheana lui Iachim săhăidăcarul		1, 477, p.527

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. DocIS
4	9 aprilie 1661	Stroioaia	Constantin și fiica lui Nastasia, nepoata lui Manole Cefut	Ion și soția lui Măricuța			pe Ulița Podului Vechi, între Ion cumpărătorul și dughenele m-ri Sf. Sava	Dumitrașco Roșca vornic de poartă, Ursul vornic de poartă, Hlăpăscul vornic de poartă, Manole slugă domnească, Toader vornic, dumitrașco diac, Enache gimerele Stroioaiei, Gavril croitor, Iorgachi săbier, Cozma aprod, Ștefan croitor, Tănăsie fiul Sămbătinesei, dumitrașco curelar, Băjoneasă șelăriță, Sucevenița, Ilea bărbier, State schimbător	2, 4, p.4
5	14 mai 1661	Neacșa, soția lui Voico zătarul, Arsenie, Pavel și Axinia, frații Agahiei Alboaia, copiii lui Bătog	Simziana Bejoneasa și fiul ei Vasile	Iane Hagâmbul postelnic			pe Podul Vechi, din dos, lângă casele lui Caciupi		2, 6, p.6
14	24 noiembrie 1663	Tănăsie f. aprod fiul lui Sâmbotin și soția lui Anița	Iane postelnic				în Târgul Vechi	Sculi aga, Alexandru, Cozma vătaful, Iorga țârcovnic, Tilioiu potcovar	2, 58, p.61
169	29 septembrie 1667	Misăilă fiul lui Pricopie și soția lui Nastasia	Zanhir și soția lui	* Irina fiica lui Zanhir	* Gheorghie cumnatul Irinei		casă cu pivniță între Ion Iuzbașa și Necula cumnatul lui Misăilă	Ion Iuzbașa, Tudori, Dumitrașco căldărar, Nacul, Andreica, Ianache comonic, Chirco, Iane ușere, popa Ștefan, popa Dumitrașco, popa Ion, Ionașco Capsea: * popa Buluc, * popa Darie, * Toader Bulco, * Ion țârcovnic	2, 175, p. 155
171	8 decembrie 1667	Dan blănar și soția lui Antimia	Alexandra fiica lui Dan blănar și soțul ei Nica (1) Iordache săbier (2)	Pătrașco Dan f. logofăt al treile fiul lui Dan blănar, cu soția lui Alexandra și fiica lor Dochîța	M-reă Sf. Vineri		case cu loc și pivniță și loc de două dughene în frunte la pod, între Nechifor Bârcul și Petre Berchis și Ionașco Băițatul		2, 187, p. 167

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. DocIS
190	16 decembrie 1668	popa Ursu, tată Anei, bunicul lui Ilea zălarul	Dumitrașco Cujbă tată lui Ionașco Cujbă vornic	Ionașco Cujbă f. vornic și sora lui Salomia	Prodan vătaf și soția lui Toțana și cu frații lui Cristea, Andrei, Grigoraș cu soția lui Anița, lordache cu soția lui Schiva	Dumitrașco ginerele lui Ilea zălarul și soția lui Măruța	din casa lui Dumitrașco uricar până în dughenile lui Ionașco Cujbă fiul lui Filip, vărul lui Prodan și până la ulița Podului Vechi	Ursu, Toader Vetriș, Pătrășcan vornici de poartă, Ionașco Cujbă vărul, Dumitrașco uricar, Vasile Capezan șelar, Enache neguțător ginerele Fulgeroaiei, Constantin pitar, Pavel zătar, Neculai zătar, Părvu vătaf, Andoca călărăș de Tarigrad fiul Prodănesei, Dumitru ginerele lui Neculai baca, Florea croitor cumnatul lui Ilea, Ambrozie bărbier fratele lui Ilea, Enache cumnatul lui Ene peveț, popa Cozma de la Aron Vodă, Cârstea ginerele lui Măciucă, popa Neculai, Misail egumen de Bărnova	2, 213, p.186
192	14 februarie 1669	Misail iuzbașa și soția lui Mărica și fiii lor Ionașco și Neculai	M-rea Aroneanu	M-rea Dealul Mare			un loc de dughene		2, 219, p.192
284	20 noiembrie 1672	Gheorghe zătar și soția lui Luchiana și fiica lor Alexandra	lane postelnic				în Tîrgul Vechi, între lane postelnic și Tiliolasa	Silion vornic de poartă, Gheorghe vornic de poartă fiul lui Manole, Dărian iuzbașa, Ilea zălar, Gheorghe ginerele Măricuței, Aslan, Simziana văduva lui Bejan, Dumitru ginerele lui Necula, Mălina și Nastasia ficele lui Iorga Tărcovnic, Frâncul vornic, Ștefana Tiliolasa	2, 384, p.355

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. DocIS
297	8 februarie 1676	Andrei și soția lui Zanhira	Gheorghe fiul lui Andrei și al Zanhirei	Stoian ușer al doilea soț al Zanhirei			lângă Arcari, în jos de biserica armenească, partea cealaltă de pod, în rând cu casele lui Mihalache blănar	Mihalache blănar, Leondar abăger, Agathia soția lui Pascal, Sefer boiangiu, Latif arcar, Laron făclier, Calodi zătar, Tănase vătaful logofătului Racoviță, Enache fiul lui Dima, Vasile croitor de pe Poclul Vechi, Dumitru cumnatul lui Mihalache blănar, Stavrache	2, 444, p.402
300	6 mai 1676	Sâmboin cizmar	Solomia Sâmboineasa și fiii ei Gheorghe și Dumitrașco	m-rea Dealul Mare			între casele lui Tilioi potcovar, ale lui Statie schimbător și ale lui Hareta săbier		2, 450, p.407
309	27 ianuarie 1677	Gheorghe bacal și soția lui Mărica	M-rea Andriano				două dugheni lipite de casa lui Gheorghe bacal, în capul Podului Vechi, cu loc până în fundul gardului		2, 467, p.424
338	3 martie 1680	Irina și fratele ei Dumitrașcu și fiul ei Neculai	Ali potcovar și soția lui Papina				în mahalaua Potcovarilor, lângă Bărboi, lângă dughenele mânăstirii. împotriva casei lui Vasile căldărar	Pătrașco, Dumitru potcovar, Vasile căldărar, Pavel staroste	2, 529, p.473
209	1 decembrie 1690	Vasile Gealalău staroste de croitori	Costanda negustor gimerele lui Mihalache blănar	Toader abăger gimerele lui Ilanache Țațul			lângă Enache Țațul și lângă Floarea sora lui Mihalache	Loiz negustor, Iane staroste de negustori, Pană negustor, Nastase vornic de târg, Zeaipan negustor, Calodin zătar, Enachie fiul lui Calodin zătar, Apostol	2, 679, p.596

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. DocIS
213	2 februarie 1692	Cârstea Cujbă	Ilea zălar	Maria fiica lui Ilea zălar și soțul ei Dumitrașco f. vistiernic al doilea și copiii lor Gheorghijă, Irinuța, Anuța și Sandaia	Dima baș bulucbașă		casele cu pivniță din piatră în dos și cu fântână		3, 27, p.24
217	11 iulie 1692	Cujbă vornic	Ionașco Cujbă nepotul lui Cujbă vornic și nepoții lui Apostol și Moise fiii Aniței fiica lui Cujbă f. vornic	Dima baș bulucbașă și soția lui Dumitra			loc cu patru dughene în frunte și în lung câtă fost ograda bătrânilor, pe Podul Vechi, în colțul Uliței Strâmbe, lângă casele lui Dumitrașco f. vistiernic	Ursul Avraam protopop, Struț preot, Ambrozie bărbier, Neculai cupet ginerele lui Mihalache, Gheuca bulucbașă, Gheorghe mortasip	3, 34, p.30

Tabel cumulativ: Locuri de casă pe Ulița Rusească, 1580-1700. Sursă: *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I-III, ed. Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc, Iași, Ed. Dosoftei, 2000

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	referința DocIS
45	22 martie 1645	Cneaghina	Pavel vor. de gloată cu soția lui Mărica și frații lor Neculai Mogăldea și Vasile Caraiman pitar, nepoții Cneaghinei	Ionașco Rusul părcălab			Pe Ulița Rusească		1, 322, p.400
60	25 mai 1649	Ionașco Prăvălie	Apostol f. sulger (nepotul lui Ionașco Prăvălie)				În Târgul lui Barnovschi		1, 355, p.425
61	25 mai 1649	Dragotă hoțnog și moștenitorii lui	Apostol f. sulger				Pe Ulița Rusească		1, 376, p.442
59	21 ianuarie 1652	Măncuța, fiica lui Ionașco Prăvălie	Apostol f. sulger				Pe Ulița Rusească		1, 376, p.442
70	6 septembrie 1654	Ilie vornic*	Țana, fiica Anghelinei diaconița	Cârstea vornic de poartă și soția lui Despa	Alexandru lui lui Ilie vornic*	Enache vornic de târg fiul lui Cârstea vornic	Pe Ulița Rusească, lângă Enache blănarul	Roman proegumen de la Sf. Sava, Enache blănar, Stăte blănar, Onciul blănar, Sava fiul Cadiului, Bejan săhădăcar, Ilea bărbier, Toader vătaf, popa Mihail, Simion f. staroste de Cernăuți, popa Darie, Cozma cel bătrân, Ilea zălar, Simion One, Bema	1, 407, p.469; 409, p.471; 2, 351, p.324
87	8 aprilie 1657	Gheorghie neguțătorul	M-rea Pângăraji	M-rea Barnovschi			la Făclieri, între dughenele m-rii Barnovschi		1, 429, p.488

97	18 iulie 1660	Racoviță Cehan m. logofăt	Alexandra, fiica lui Ureche vornicul și soțul ei Chiriac	Duca vistiernic	M-rea Barnovschi (1666)		împotriva m-rii Barnovshi	1, 488, p.537, 489, p.538; 2, 129, p.118
1	22 noiembrie 1660	Vasilașco, fiul lui Ureche vornicul	Chiriac, cumantul lui Vasilașco și soția lui Alexandra				Pe Ulița Rusească, în Blănărie	1, 493, p.541
2	25 noiembrie 1660	Iancu f. bulucbaș	Gheorghe Baca m. comis				din dos, lângă lane peveț, până în locul Cârștii vornicul, pe Ulița rusească	1, 494, p.542
16	1 ianuarie 1664	Sava fiul lui Constantin Cadiul	Nastasia fiica lui Constantin Cadiul	Chiriac și soția lui Ileana			pe Ulița Rusească, împotriva casei lui Sava al lui Constantin Cadiul, între casa Enăchioaiei și locul lui Gheorghe ușer	Corlat uricar, sava al lui Constantin Cadiul, Vasile soțul Nastasiei și fiica lui Maria cu soțul ei Gavriilaș, Maria Mațarinoala, Gheorghe Rugină meserului, Isac ceapărăgar, Ștefan pitar, Ion croitor, Stele săbier, Iane peveț, Despa, Marta Cocioaia, popa Vasile de la Sf. Petru de la Bărboi
177	22 iulie 1668	Cadiul	Sava croitor, fiul Cadiului	Drăghici sărăciul și soția lui Rusca	Marta soția lui Cocea și fiul ei Enache (1669)		între chervăsăria lui Barnovschi și o dugheană a lui Sava, împotriva lui Nica, cumnatul lui Sava	2, 201, p.177; 251, 223
191	30 decembrie e 1668	Sava Cadiul croitor și soția lui Anghelina	Dumitrașco ginerile lui Ilea zălarul și soția lui Măriuța				un loc de dugheană, din peretele casei lui Sava până în peretele casei Martei Cocioaia, din frunte până în pod și înapoi până în fundul ogrăzii lui Sava	Gheorghe vornic cumnatul Despei, Marta Cocioaia, Chira zălar, Enache, Ambrohie bărbier, Pârnu vătaf, Vasile căpitan

197	7 aprilie 1669	Lepădatul și soția lui Axinia	Gheorghie m. ușer și fiul său Andronache	Sandală fiica lui Curt în tovărășie cu Enache	Antimia Buciumoala stolniceasa nepoata Axiniei a Lepădatului și cu ginerile ei Andrieș Darie	Andronic f. părcălab la Iași și soția lui Tofana	pe ulița Rusească, din locul lui Enache până în locul Sandei fiica lui Curt, soția lui Tânase f. părcălab		2, 245, p.214; 394, p.362; 395, p.363
201	10 mai 1669	Sava Cadiul	Drăghici	Marta soția lui Cocea și fiul ei Enache	Ecaterina doamna răposatului Dabija vv.		un loc de casă că ține dugheana	Alexa vornic, Cârstea f. vameș, Scoalteș comis, Sava Cadiul, Chira zătar, Gheorghe voric, Enache cumnatul lui Iane peveș, Gheorghe a Frâncăi, Chiriac nepotul lui Mitrofan Călugărul, Drosea f. staroste de blănari, Petco bacal, Gheorghe But bacal, Ion surlar, popa Ursul de la biserica Roșcăi	2, 251, p.223
223	15 iunie 1669	Sava Cadiul și soția lui Anghelina	Dumitrașco ginerile lui Ilea zălar	Dafina doamna răposatului Dabija vv.			un loc de dugheană pe ulița Ruseasca, din peretele lui Sava Cadiul până în peretele Marfei Ciortoia, din pod și până în fundul ogrăzii lui Sava Cadiul	Gheorghe vornic, cumnatul Despei, Chira zătar, Enache cumnatul lui Iane peveș și socrul lui Ilea zătar	2, 260, p.230

228	2 iulie 1669	Bucium și familia lui	Grigore Ureche f. m. vornic	Vasile Ureche f. spătar, fiul lui Grigore Ureche	Dafina doamna răposatului Dabija vv.	loc cu pivnițe și dughene pe ulița Rusească din Târgul de Jos, la Precupețe, din pod din fața târgului la vale pe lângă pivnița m-rii Hangu, până în gardul lui Racoviță m. comis, apoi alături cu gardul la vale în ulița Țigănimii ce vine pe sub deal apoi în lungul uliței până la podul Țiganilor apoi la deal pe pârâu până în locul lui Prăvălie cumpărat de Apostol sulger, la uliță apoi pe pârâu la deal până în pod la fața târgului	Alexandru Ramadi f. ușer, Toderășco Jora f. medinicer, Contiăș logofăt al treilea, Chiriac paharnic și soția lui Alexandra sora lui Vasile Ureche, Scarlat Șerb postelnic, Alexa Arapul vornic, Alexandru Buhuș f. pitar și soția lui Alexandra, Toader Ciocăriele comis, Dumitru, Ursu, Grigore Ciocăriele vornici de poartă, Hrista staroste de neguțători, David f. staroste. Ioasaf egumen de la Barinovschi, Gherasim egumen de la Sf. Vineri, Mihalache Hagi Avat neguțător, Mihalache blănar fiul Măscăriciului, Mihai schimbător, Manta schimbător, Gheorghe Dilea, Tânase neguțător, Drosea f. staroste de blănari	2, 270, p.242
227	2 iulie 1669	Ileana sora lui Iane peveț și a lui Gheorghică și soțul ei Chiriac	Ileana și soțul ei al doile Enache	Enache soțul Ilenei și fiica lor Ștefana		loc cu pivniță și dughene	popa Toader de la Sf. Nicolae duhovnicul Ilenei, Gheuca armaș, Chira zăltar, Sava Cadiul, Gheorghe vornic, Dima săbier, Gheorghe săbier, Stere săbier, Chiriac staroste de zăltari, Ion săbier	2, 269, p.241
247	22 decembrie 1669	Axana soția lui Lepădatu	Andronache fiul lui Gheorghe ușer	Antimia soția lui Lupașco Bucium f. m. stolnic, cumnata Axanei	Andronache băcal și soția lui Tofana	dughene și pivnițe de piatră cu locul, între Enache și Sandală fiica lui Curt	boleri	2, 297, p.277
279	18 octombrie 1671	Statie blănar	Marușca văduva lui Statie	Crăciun aprod al doilea soț al Marușcăi	Gherasim egumen de la Sf. Vineri	două dughene cu pivniță de lemn, lângă Tânase	Cârstea și Moglan staroști de neguțători, Drosea blănar, Tânase, Cadiul croitor, Sora zăltar, Paraschiva zăltar, Anghel săbier și fratele lui Dima, Panaiot băcal,	2, 366, p.342

288	1 ianuarie 1674	Gheorghe croitor	Urăta fiica lui Gheorghe croitor și soțul ei Constantin					peste drum de m-rea Barmovschi, în fața clopotniței	Toma Băbălerul vameș, Gheorghe Butmălai, Gorovei logofăt, Pascal neguțator, Iane odobaș, Petrișor vătaf de aprozi, Gavril Ieromonah, Sima diac	2, 410, p.376
289	16 februarie 1674	Anghelina Metutica văduva lui Sava Cadiul croitor	Paladie făclier					o bucată de loc dinspre Chira zlătar, până în ulița și tot restul locului, mai puțin cât este sub casă	Arsenie egumen de la Bârnova, Năstasie și Andrei Săpoteanul vornici de poartă, Vasile șolțuz cu cei 12 părgari, Anița și David fiii lui Chira zlătar și Panaioti gimerele, Gheorghe vornic, Andronic băcal de peste drum, Enache cămănar, Tudori staroste de bărbieri, Dima, Tănase de la Bogdănești, Costin vătaf de surliari, Răzmeriță și Nacul de la vistierie, Dumitrașco logofăt de vistierie, Gavril Rangio, Ursul diac, Dumitrașco de la Turbătești, Ilea bărbier, Ionașco Dăjean, Necula din poarta chervăsăriei (vechi)	2, 412, p.377; 413, p.378
304	5 iulie 1676	Sava Cadiul și soția lui Metutica și fiul lor	Metutica Cadioala	Ilea bărbier și soția lui Floarea	Paladie făclier și soția lui Anghelina			o casă cu locul de sub ea (v. supra, id 289)	Dumitrașco vistieric, Nacul logofăt de vistierie, Dima neguțator	2, 455, p.412; 2, 506, p. 453
307	16 noiembrie 1676	Enache blănar	Despa văduva lui Enache blănar	Gheorghe Duca f. vv.				case cu loc, între casa Cârstoaiiei vorniceasa și casa lui Enache Munteanul, gimerele lui Constantin protopopul și dosul până în locul m-rii Sf. Vineri	*Ioachim f. egumen de la Sf.Vineri duhovnicul lui Enache, Neoft egumen de la Sf. Vineri, Iane f. postelnic H, Gheorghe Hadâmbul, Iorga vameș, Gheorghe vornic de târg, Iane ceprăgar, Iane pevel, Andronic cămănar, Gheorghe Bute bacal, Ursul diac de cămară	2, 464, p.421
308	20 ianuarie 1677	Pascal f. staroste de neguțători	Agahița văduva lui Pascal	Pătrașco neguțator				o dugheană cu pivniță și loc, în ulița Rusească în Târgul Mare, între dughenele m-rii Barmovschi, spre dughenele m-rii Sf. Vineri	Arsenie egumen (de la Bârnova) duhovnicul Agahiței	
313	17 octombrie 1677	Tofana văduva lui Andronic	Andrei gimerele Tofanei					case cu pivniță de piatră pe ulița Rusească în Târgul cel Mare,	Panaite gimerele lui Tănase, Chiriac nepotul lui Mitrofan, Necula gimerele lui Chiriac, Panaite gimerele lui Chira, Paladie făclier, Dumitru băcal și gimerele său Gheorghe, Gheorghe Aslan, Dumitru Iacomi, Doroftei egumen de la Nicoreni (?)	2, 481, p.435

219	10 februarie 1678	Cozma soronar și soția lui Anghelina și fiicele lor Vasilica și Axinia	Apostol croitor și soția lui Axinia, fiica lui Cehan și fiul lor antohie	Ion și soția lui Anița (1692)				lângă cimitirul bisericii lui Ștefan vodă (Sf. Ioan Ziataust), pe din vale, lângă casa lui Constantin diac de cămară	popa Gligorașo și popa Neculai Ciută de la Ziataust, popa Ignat de la Sf. Dimitrie, Stoian ușerei, Maxim croitor, Ion f. staroste de soronari, Radu seiman, Gavril cumnatul lui popa Gligoraș, dobre fratele lui Cozma, Istrate, Andrei sluga lui Cozma; David odobașa de seimeni de la Dima, Ion seimean, lane trâmbițaș, Ifteni, Oghenie, Vasile diac fratele lui Oghenie	2, 486, p.438; 3, 48, p.41
324	10 februarie 1679	Enache ginerele lui Constantin protopop de la Sf. Nicolae	Gavril Luca căpitan în tovărășie cu Stere Hristu neșuțator	Mihalache blănar	Gheorghe Duca vv.			lângă Despa și lângă Andronic bacal	Paladie făclier, Panaioți ginerele lui Chira, Dima greuc neșuțator, Gavril săbier, Constantin protopop; Partenie egumen de la Sf. Vineri, Mihalache blănar, Hagi ginerele lui Andronic, Dumitrică bărbier, lane peveț	2, 498, p.446, 499, p.447
326	30 martie 1679	Metutica văduva lui Sava Cadiul	Paladie făclier	Iosif egumenul de la Bârnova				lângă Chervăsăria M-rii Bârnova, cedate m-rii pentru preemțune la vânzarea de către văduva lui Sava Cadiul (v. supra id 304)	Enache clucer, vornicii de poartă, Macarie egumen de la Cetățuia, Ioanichie egume de la Galata, Gligorie egumen de la Sf. Vineri, , Costanda staroste de neșuțatori, Drosea staroste de blănari, Hristofoer egumen de la Hlincea	2, 506, p. 453; 507, p.454
337	10 februarie 1680	Constantin Ciutea și soția lui Axinia și Ionașco soțul Mariei fiica lui Ciutea	lane peveț					jumătate de loc lângă locul lui lane peveț, dinspre Sf. Nicolae, de la Axinia soția lui Ciutea	Andrei Mihuleț uricar, Lupul Dzamă, Vasile Gâlcă vornic de poartă, Danolache uricar, Iordache uricar	2, 527, p.471

Tabel cumulativ: Locuri de casă pe Ulița Trapezănească, 1580-1700. Sursă: *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I-III, ed. Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc, Iași, Ed. Dosoftei, 2000

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. DocIS
31	20 mai 1631	Ursu diacon domnesc	Ursu diacon domnesc				Pe Ulița Trapezănească, lângă Tudosie meserciul și lângă Delimârcoaia		1, 216, p.293
36	5 septembrie 1641	Acsănie Șchiopul	Vasile Iancu, nepotul lui Necula	Dănilă fușteșul despre Doamna			În mahalaua Trapezănească, în Surlărie, între Ion Motoholul și Toader Supțirelu		1, 301, p.384
46	22 martie 1645	Gligore Sorăci săpunarul, Anna Sevoala	Ionașco Rusul părcălab				Pe Ulița Trapezănească		1, 322, p.401
52	15 mai 1648	Irina, fiica lui Ștefan potcovarul	Dumitru croitorul				lângă porțița mica a m-rii Barnovschi		1, 347, p.419
89	17 aprilie 1658	Dumitrașco, fiul lui Dumitru Sârbul	m-rea Galata				Ulița Trapezănească, lângă Drosea blănar și Gheorghiuța izbașa		1, 444, p.503
90	10 iunie 1658	Pană blănarul	Mantea neguțător				Ulița Trapezănească, între Cozma și Leondari		1, 449, p.506
91	27 mai 1659	Vasile Peșteree cu soția lui Anița	Ion meșterul de feredee				patru dughene cu locul până în gardul cimitirului armenesc, perete în perete cu Ifrim		1, 459, p.514
6	20 februarie 1662	Calea, soția lui Chiriac f. vameș, și copiii ei Ileana cu soțul ei Andronic, și Maria și Irina	m-rea Nașterea Maicii Domnului de la Dealul Mare				casa cu două pivnițe și cinci dughene, între casele lui Iane Jumătate f. cămăraș și ale lui Bogdan armeanul	David staroste de neguțători, Iane Giumătate f. cămăraș, Alexandru neguțătorul, Tudor, Adam, Tudosie ușer, Lefter neguțător, Istratie Măciucă	2, 18, p. 17

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Docs
22	19 iunie 1664	Anisia și fiica ei Frânca	Irina, fiica Frâncăi și soțul ei Strani și fiica or Nastasia și nepotul lor Enache, fiul Nastasei	m-rea Andriano			două dughene lângă m-rea Barnovschi, aproape de Schimbători	Gheorghe vomnic, Drosea blănar, Mihai schimbător, Manea schimbător (zaraf), pană schimbător, Proca negustor, Necula negustor, Mihai negustor, Tudor negustor, Necula blănar, Nica negustor, Cristu staroste	2, 67, p.68
149	3 ianuarie 1666	Ștefana Oata	Maria Dimoia și fiica ei Anghelușa	Andrei blănar			pe Ulița Trapezănească, între Drosea staroste de blănari și Răzmiriță f. vătaf	Drosea staroste de blănari, Manta, Manoli, Miha chervăsăragiu, Mihai, Năstăsia Gavrioloia, Ionașco Petrișor slugă domnească	2, 102, p.98
159	9 iunie 1666	Gavril și soția lui Nastasia	Precup hotnog și sora lui Măgdălina, fii lui Gavril	Măricuța, fiica lui Precup hotnog			loc de casă cu cinci dughene la uliță		2, 141, p. 126
167	29 august 1667	Angherșa cel bătrân	Dumitraș Balint f. Iuzbașă și fratele lui Pătrașco, fii lui Angherșa	Păun m. vameș			în dosul Cizmăriei, între locurile M-rii Barnovschi și cel al Molodețoatei	Bărcan șetrărei, Pintilei șetrărei, Anița fiica lui Peșterece, Ifrim cizmar, Dumitru Șchiopul; Dărijan căpitan, Matiaș pisar unguresc, Mihalache călăraș de Jarigrad, Constantin zlătar fiul lui Gheorghe neguțător	2, 173, p. 154; 289, p.265
259	25 iunie 1669	Alivera și vara ei Maria și nepoții lor Paraschiva și Toader	Păun m. vameș				lângă locul lui Matiaș pisar unguresc, schimb cu un loc cumpărat de Păun de la Maria și Toader vara și nepotul Aliveriei (v. infra id 260)	Iorga f. m. vameș, Cârstea staroste de neguțători, Gheorge al Frâncăi f. vomnic de târg, Matiaș pisar unguresc, Mihalache ginerele lui Iordache săbier, Constantin fiul lui Iorga, Iane neguțător, Mihai schimbător, Manta schimbător, Danil diacon de la Bisericiani fratele Alevei, Dărijan căpitan (Iuzbașa) și soția lui Maria, Toader Manul nepotul Mariei Dărăneasa, Buta vomnic de poartă, Dumitrașco Cașul vătaf de stoiniceii	2, 316, p.292

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. Docs
260	25 iunie 1669	Maria vara Alevrei și nepotul lor Toader	Păun m. vameș	Alivera și vara ei Maria și nepoții lor Paraschiva și Toader	Ianache Caridi soțul Paraschivei și Alivera călugărița soacra (?) lui	Mihalache blănar (1680)	schimb cu un loc al Aliverei (v. supra id 259); între casa văduvei lui Saulea și cea a Dârjenesei	lorga f. m. vameș, Cârstea staroste de neguțători, Gheorge al Frâncăi f. vornic de târg, Mățiaș pisar unguresc, Mihalache ginerile lui Iordache săbier, Constantin fiul lui Iorga, Iane neguțător, Mihai schimbător, Mania schimbător, Daniil diacon de la Bisericiani fratele Alevrei, Dârjan căpitan; (1680) Săuloaia, Dima ginerile lui Gheorghe al Frâncului, Panatofi băcal ginerile lui Tănase ginerile lui Curt, Statie ginerile lui Iordache săbier, Chiriac ginerile lui Onciu, Necula blănar staroste de ciocli,	2, 316, p.292; 531, p.474
229	6 iulie 1669	Athanasie mitropolit	Nacul, Nicolae călugăr și Nastasia, fiii lui Ilea nepoții mitropolitului și Gheorghe carvasaragiu curmatul lor	Dima și soția lui Despa, fiica lui Nacul			în fața m-rii Sf. Vineri (? la poarta Sf. Vineri)		2, 271, p.243
230	11 iulie 1669	Baron armean	Cârstea armean fiul lui Baron și soția lui Ana și copiii lor Baron și Maxim	Păun m. vameș			din uliță până în locul Mariei soția lui Pană	Tănase f. vătaf al armeanului, Dumitru aprod de târg, Dârjan iuzbaș de călărași ai Doamnei, Mihalache călăraș de Țarigrad ginerile lui Iordache săbier, Toader armean, Molodjopaia, Ivan diacon armean	2, 272, p.244
237	29 august 1669	Cârstea armean f. trăistar	Maxim armean și fiul lui Ivan	Păun m. vameș			din cheotoarea casei până în gardul Boghîji	Toader armean neguțător, Cârstea armean ciubotar, Rujea armeană, Dârjan iuzbaș de călărași ai Doamnei, Mihalache călăraș de Țarigrad ginerile lui Iordache săbier, Mățiaș pisar unguresc, Ivan diacon armean	2, 284, p.260

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. DocIS
241	6 noiembrie 1669	Vasile Peșterece	Maxim armean fiul ihsoscului	Păun m. vameș			între Dumitru aproad de târg și Molodețoaia	Toader armean, fratele popii, Dărian căpitan, Mihalache călăraș de Țarișrad, Necula Grădină neguțător, Constantin ziătar, Boghița, Ivan diacon armeanesc	2, 292, p.268
251	9 februarie 1670	Vasile Peșterece	Ivan băleșul și soția lui Gaftona, robii lui Vasile Lupu vv.	Gligorie părcălab de lași, al doilea soț al Gaftonei, și fiica lor Safta	Păun m. vameș		loc de dughene lângă Cizmărie, lângă cimitirul bisericii armenesci; în perete cu dughena Andrei făclier, peste uilță de locu care a fost al lui Maxim armean	Dumitrașco Roșca, Ursul, Irimcea, Gherghel vornici de poartă, Andrei făclier și ginerele lui Ursul abăger, Simion popa armeanesc, Iane, Dumitrașco fiul Trandafiroaiei, Dumitru aproad de târg, Sefer armean, Sterian, Constantin ziătar, Mihalache mesericiu	2, 302, p.281
252	15 februarie 1670	Alivera	M-rea Biseritcani	Alivera			jumătate de loc		2, 306, p.286
264	31 august 1670	Gheorghe herghelegiu	Baron armean	Cârstea armean fiul lui Baron	Păun m. vameș		între Enache fiul lui Ivan și Iacob fratele lui Cârstea armean	Iacob fratele lui Cârstea armean, Manole, Sefer, Toader, Luca, Maxim, Dumitru, Matiăș pisar unguresc, Mihalache călăraș de Țarișrad, Constantin ziătar	2, 325, p.299
266	29 septembrie 1670	Sinan armean	Vălcu ziătar	Axinia văduva lui Vălcu ziătar	Păun m. vameș		casă cu loc, pivnițe și două dughene, între dughenele m-rii Galata și ale lui Ursache vistiernic	Ursache vistiernic, Andronic m. vameș și f. m. postelnic, Iorga vameș, Ioasaf egumen de la Barnovschi, Ioanichie egumen de la Galata, Cârstea staroste de neguțători, Constantin și Calodin fiili lui Iorga, Sava, Gavril făclier, Alba și Todossia și Avram nepoții Axinie	2, 330, p.301
270	20 ianuarie 1671	Bejan croitor și soția lui Tofana	Cărsina soția a doua a lui Temelie	Alexandra fiica lui Temelie și soțul ei Iane Burnaz (1674)				Frangole săoar, Mane Șarhorodeanul, Drosea staroste de blănari, Costandin neguțător, Iane Profr, Ghinea f. m. medeinicer, Conițăș f. sulger, Solomon f. logofăt	2, 339, p.310; 418, p.382

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	proprietar 5	localizare	martori	Ref. DocIS
291	20 octombrie 1674	Maria mătușa lui Lupașco și Vasile	Lupașco, Vasile abăger, fiii lui Radu și ai Angheliței	popa Gligoraș de la Zlataust, fiul lui popa Ioan			în popor la Sf. Ioan Zlataust	popa Ioan de la Curelari, Stoian ușerel, Gheorghe soronar, popa Vasile de la Zlataust, Ion și Silion fiii Anghelinei prescornița, Dima abăger, Istratie abăger, Necula Hrom țârcovnic de la Zlataust	2, 421, p.385
303	2 iulie 1676	Neculai călugăr	Dochița	Mihalache, fiul Dochiței, nepotul lui Neculai călugăr	Dima și soția lui despa		o parte de loc cu pivniță		2, 454, p.412
344	24 februarie 1681	popa Gligorașco fiul popii Ion și soția lui Catrina	Maria sora Catrinei preoteasa				casă cu loc	popa Neculai și popa Vasile și Toader diacon de la Zlataust, Costantin vătaf de surlari, Vasile sluga armașului, Iane trâmbițaș, Apostol crotlor, Necula țârcovnic,	2, 545, p.486
214	1 martie 1692	Dârjeneasa căpitanita	Paraschiva nepoata Dârjenesei și soțul ei Iani Caridi și copiii lor Maria, Gheorghe și Vasile	Mihalache Rusul blănar			aproape de Sf. Vineri, cu pivnițe de piatră		3, 29, p.26

Tabel cumulativ: Locuri de casă pe Ulița Nouă, 1580-1700. Sursă: *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I-III, ed. Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc, Iași, Ed. Dosoftei, 2000

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	localizare	martori	Ref. DocIS
32	15 august 1634	Chelsia Topasca, fiica lui Solomon	Gheorghie și Apostol, fiii lui Mechi			Pe Ulița Nouă, între șoltuzul Rat Găoză și Tanasie ușer, peste uliță și alături de VAsile Iordăchelea		1, 248, p.328
34	9 martie 1640	Negru cu soția lui Răzmăranda, fiica lor Anghinița, fiul lor Strătuțat	Pană Șchiopul	Pană Șchiopul	Pană Șchiopul	Pe Ulița Nouă, din stălpul Vracniți până în gardul Raiului		1, 285, p.364
40	26 iunie 1641	Andronic cu soția lui Sora	M-rea Pângărați			Pe Ulița Nouă		1, 300, p.363
48	17 noiembrie 1645	Nastasia Ștefăneasa	M-rea Hlincea	M-rea Aron- Vodă		La capătul Uliței unde se vinde Făina, lângă Maria Bărbierța, împotriva lui Picioraga		1, 325, p.402; 367- 368, p.436
49	20 ianuarie 1646	Irimia dărăban	M-rea Hlincea	M-rea Aron- Vodă		Pe Ulița Nouă, între Maria Bărbierța și Agapie (Zota)		1, 326, p.403
50	28 iunie 1646	Maria Bărbierța și Malanca	M-rea Hlincea	M-rea Aron- Vodă		v. supra, ID 25, 26		1, 329, p.405
69	28 mai 1654	Pătreșco bărbier și frații lui Andrei și Bejan	Gheorghie căpitan și soția lui Nastasia, fiica Lăpușneanului	Gheorghie căpitan și soția lui Nastasia, fiica Lăpușneanului	Gheorghie căpitan și soția lui Nastasia, fiica Lăpușneanului	Pe Ulița Nouă, între Pătrachie și Gligorie		1, 401, p.459

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	localizare	martori	Ref. DocIS
72	28 mai 1656	Gheanghea logofăt	Ioniță Prăjescul f. vistiernic	Contaș cămăraș		Pe Ulița Nouă, între Sârghi croitorul și popa Gligorie, lungul până în locul bisericii Gheanghei		1, 418, p.479
96	7 mai 1660	Ionașco, feciorul Țironesei	Negru croitorul și soția lui Maranda	Maranda Negroaia		Pe Ulița Nouă (lângă Vovidenia)		1, 480, p.530
13	25 februarie 1663	Matei neguștorul	Simziana, fiica lui Matei neguștorul și soțul ei Simion, cu fiica Măriuța și ginerile Vasile și copiii Măricuța și Mavric	Dumitrașco neguștorul		pe Ulița Nouă, tot locul din frunte până în ulița, lângă Gheorghie țârcovnic și lângă Statie	popa Simion dela Vovidenie, David staroste de neguștori, Alecsandru, costea, Andreica, Chirca neguștori, Stan abăgerul, Dumitrașco greucețul, Ionașco ginerile popei Simion, Ilie ginerile Hagioaiei	2, 45, p.46
18	11 ianuarie 1664	Irina băleșita și fiul ei Arpentie	Gheorghe pârcălab și soția lui Micuța	Ichim croitorul și soția alui Ștefania		pe Ulița Nouă până în Ulița din Afară, cu casa la ulița din afară, între casa lui Dobje și casa lui Dumitru Zg...e	popa Grigorie cel domnesc de la Sf. Nicolae, Pană pârcălab ginerile lui Luca, Ștefan pivnicer, Ursu meserci, Dumitrașco al lui Ilie, comea ceaprage, Ion făclier, Pătrașco de la Bohotin, Vasile Stârcea, Ilie nepotul Botoșancăi	2, 62, p.64
118	28 aprilie 1665	Dumitrașco și Ion, fii lui Gligorie a Bamii	Gavrilaş logofăt			pe Ulița Nouă, între Pătrașco bărbierul și locul Nencioaiei	popa Gheorghie, Pătrașco bărbier, Sava bărbier, Dumitrașco și Mierăuță fii căldăranului, Ion fiul lui Murait, Ursul Boghirlan, Neculai vărul vânzătorilor, Comea staroste și Dumitru Cațichi	2, 82, p.80

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	localizare	martori	Ref. DocIS
165	12 iulie 1667	Neniuțu și soția lui Sora	Gilgorie cu soția lui Gaitona și frații lui Gavril și Simion și vara lui Palaghia și cumnatul lui Mihalachie și nepoata lui Maria	Iane bacal, nepotul lui Lember		case cu pivniță și loc, Pe Ulița Nouă, în comul uliții, în răspântia drumului, împotriva bisericii Curelarilor, între Ghorghiță Michii și Gheorghiiță vornicul de poartă	Gheorghe vomic de poartă, Tudosie ușer, Zota f. sulger, Andriiaca Blândul, Gavrițaș armaș, fiul Blândului, Iane Copan și Alexandru staroși de neguțători, David f. staroste de neguțători, Miha schimbător, Mania schimbător, Filip vâtaf de vieri, Vasile lordăchelea, Lupul ginerele lui lordăchelea, Iane fiul lui Mihai, Crețul curelar, Mihăiță curelar și fiul lui Ionașco, Panaiut bacal, Mierăuță brașoveanul și fratele lui Lupul, Gheorghe ginerele Moșinariului, Vasile Ghiurdele, Mirco din Bârlad	2,168, p.150;170, p.153
176	4 iunie 1668	Ursu Butuc	Mieria fiica lui Ursu Butuc și fratele ei Gheorghiiță	Vlad și soția lui Anița		o casă cu jumătate de loc, între casa lui Gilgore popa domnesc și casa lui Dumitru și între locul lui Vasile lordăchelea	Pană cel bătrân, Iane f. vistiernic, Gligor f. șoltuz, Mierăuță fiul căldărarului, Lazor, Ionașco Untul, Irimia armășel, Arhip, Ion socaci domnesc, Neculai, Vasile lordăchelea	2, 200, p.176
269	8 ianuarie 1671	Ștefăniță Lupu vv.	Caisin, Isac, Ionașco, Maria, verii lui Vasile Gealațu f. cămărăș de ocnă	Stamatie f. m. postelnic	Tudosca văduva lui Stamatie f. m. postelnic și fiii lor Alexandru și Iliăș	(v. supra id 102) pe ulița nouă la Podul de Sus, între dughenele lui Gavril Rotundul f. logofăt și cele ale lui Chirco neguțător care trec peste ulița ce vine de la Brașoveni	boieri	2, 338, p.309; 80, p.78
268	8 ianuarie 1671	Gilgorie Bamea, Arghelina Nencioaia	Gavril Rotundul f. logofăt și soția lui Nastasia și fiul lor Enache	Gheorghe Duca vv.		patru dughene cu pivniță și loc de casă pe ulița nouă, în fruntea Târgului de Sus, între dughenele Tudoscăi postelniceasa și locul lui Pătrașco bărbier	boieri	2, 337, p.307

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	localizare	martori	Ref. DocIS
320	19 octombrie 1678	Constantin fiul lui Stamatini și al Stanei, Constantin fiul lui Gheorghe zătar și al Ancăi și Maria fiica lui Gheorghe al Stancăi	Constantin Botezatu și soția lui Sofica			lângă Gligorașco făclier, peste drum de casa lui Gavril armaș și alături de casa Nastasiei Dragomireasa	Gavrițaș armaș, Constantin fortagiu, Marco măjer cel bătrân și ginerele său Gligorașco făclier, Nastasia Dragomireasa și fiica ei Sora, Ursan făclier ginerele lui Mihaladhe săpunar, Toader meserciu fiul lui Ștefan Rugină, Vasile stegar, Constantin vornic, Nica ginerele Nastasiei Dragomireasa, Neagu Munteanul fratele lui Nica, Cârstea și fratele lui Paholcea croitor, Gheorghe băcal, Irina Gheorghiasa, Constantin Roată	2, 493, p.443
325	23 martie 1679	Eftimia văduva lui Ionașco Tălmaci	Alexandru Buhuș hatman			un loc de casă cu pivniță din lemn	boieri, Gheorghită vornic de poartă, Vlad f. vătaf, Isac croitor	2, 505, p.452
327	5 mai 1679	Andrei Nanie staroste de mesericii și soția lui Gherghina și fiica lor Măricuța	Andrei biănar				Marcu măjer, Petrișor vătaf, Ursul Boghitan, Ursache făclier, Gligorașco făclier, Gheorghită Rugină, Toader Rugină, Toader Boghitan	2, 510, p.456

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	localizare	martori	Ref. DocIS
334	17 octombrie 1679	Costanda văduva lui Iane de pe Ulița Nouă	Costanda fratele lui Adam staroste de neguțători			din locul Sultanei Mare Boiereasa până în locul Picioarăgoaiei	Ioaniche egumen de la Aron Vodă, Iane Papalaci soțul Sultanei, Sultana, Mihai (Picioara) și soția lui Irina Picioarăgoaia, Dragnea căldărar, Iane staroste de neguțători, Costanda staroste, Adam neguțător cel bătrân, Mihai, Sava fiul lui Andronic, Toma, Iorga, Ion neguțători, Darie ginerele lui Ene, Gheorghe Feștină, Anastasie f. vistiernic, Mihai Lambă, Gheorghe ginerele lui Fatlear, Mehmet Ali turcul bașă	2, 522, p.468
202	24 februarie 1691	Ion fiul Molloaiei	Ene ginerele lui Andronic	Panait bulucbașă și soția lui Cernureca			Panait ginerele lui Bute, Gheorghe nepotul lui Bute, Cârstea al Păunii, Pana neguțătorul, Hagi ginerele lui Andronic, Temele, Ene Dracul, Todor, Zota, Dumitrașco colivar, Ștefan ginerele colivarului	3, 2, p.2
216	7 iulie 1692	Marie Toderițaoia și fiul ei Neculai	Agafie Vasilie sărac			în Târgul Făinii, între Gligorașco staroste și Irimia vătaf	Irimia vătaf, Gligorașco staroste de făclieri, Ursan făclier domnesc, Dumitrașco ginerele lui Drăguț, Vasilie ginerele Cristinei, Constantin Botezatu, Tecla, popa Neculai, Mereuță ierodiacon	3, 33, p.30

Tabel cumulativ: Locuri de casă pe Ulița Strâmbă, 1580-1700. Sursă: *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I-III, ed. Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc, Iași, Ed. Dosoftei, 2000

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	localizare	martori	Refe. DocS
30	9 noiembrie 1627	Găbăr f. căpitan	Ionașco Peaicul sulger			pe Ulița Strâmbă		1,176, p.234
43	6 august 1642	Filip croitorul cu soția lui Țiganca	Toderașco (lanovici) m. vor. al Țării de Jos	Andreiaș f. șetrar fiul lui Toderașco logofăt	Miron costin m. comis (1664)	Pe Ulița Strâmbă, lângă Nastasia Solomononeasa		1, 309, p.389
38	6 octombrie 1643	Safta, fiica lui Apostol pitar	Hăbășeasca lui Hăbășescu vornic	Safta fiica lui Apostol pitar în tovărășie cu Sechi stolnic		pe Ulița Strâmbă, lângă casele Hăbășescului, jumătate	Ion Dobje și Vasile Tăbărtă vornici ai doamnei, Dumitru stolnic, Dumitrașco coadă stolnic, Ciogolea și Moțoc vornici de poartă	1, 315, p.394; 2, 409, p.375
318	8 iulie 1646	Fotea	Alexandra fiica Fotesei	Statie vameș		lângă Condrea zătar		1, 331, p.406
53	3 iunie 1649	Ifrim, fiul potcovăriței	Vasile diaconul, fiul lui Maicăș din Uricani	Gheorghe cizmarul domnesc		pe Ulița Strâmbă		1, 356, p.426
54	20 aprilie 1650	Mavrichi cu soția lui Iona și fiii lor Ion și Neculai	Dumitrașco clucer	Dumitrașco clucer		pe Ulița Strâmbă, între chervăsărie, linca fata Zamfirei și Raii Vistiernicul		1, 361, p.430
64	20 mai 1652	Gheorghe cizmarul cu soția lui Nastasia	Neaniul cizmar domnesc și soția lui Mărica			Pe Ulița Strâmbă (lângă Brașoveni)		1, 386, p.449, 483, p.534

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	localizare	martori	Refe. DocIS
76	29 decembrie 1656	Ileana, sora lui Pavel Ciocărlan	Pavel Ciocărlan			Pe Ulița Strâmbă, împotriva dughenilor Ilenei, înspre casele lui Alexa pivnicer		1, 423, p.483
75	29 decembrie 1656	Pavel Ciocărlan	Ileana, sora lui Pavel Ciocărlan			Pe Ulița Strâmbă, lângă locul călugărilor de la Golia		1, 423, p.483
77	27 ianuarie 1657	Todosia Călugăroaia	Mihalache, soțul Saftei, fiica Todosiei Călugăroaia			Pe Ulița Strâmbă, lângă biserica lui Danco		1, 424, p.484
102	1 mai 1662	Vasilie Gealaiașul, fratele lui Gheorghiașă cămărașul	Ștefăniță Lupu vv	Stamatie f. m. postelnic	Caisin și Isac vornici ai doilea, Ionașco și Maria, veri primari ai lui Vasile Gealaiaș	o casă cu loc pe Ulița strâmbă, șase dughene pe ulița care vine dinspre brașoveni, unde dă în ulița Târgului de sus care		2, 24, p.22; 80, p.78
11	15 septembrie 1662	Caraiani și soția lui Maria	Iorga, fiul lui Caraiani f. vornic de târg	Moisie doctorul		pe Ulița strâmbă, lângă Pooul Vechi, între Paladie aga și Hariton cel bătrân	David staroste de neguțători, Toader Paladie aga, Iane, ginerele lui Mihai ungurul, Loga ginerele lui Condrea Zlătar, Gheorghiașă zlătarul, Alexa Pană, Ionașco zugravul, Pană Caceauni f. staroste, popa Darie, Ilea zălarul, Vasile Caitaz, Ionașco nepotul lui Cujbă, Iane Botezatul, Dăniță Lapteacoru	2, 34, p.29
17	8 ianuarie 1664	Irina Pănoaia	nepoții Irinei Pănoaia: Alexa cu sora lui Ștefana și verii lui Nastasia Ședzăroaia, Măricuța Andococia, altă Măricuța	Irina, nepoata lui Alexa și soțul ei Condrea		* pe ulița Strâmbă, între casele Paradoisoaiei și cele ale lui Tănase brașoveanul, lângă biserica lui Danco, din ulița până în locul lui Bechiri Budacul	Handoca clucer 2, Pascal f. staroste, Pană fratele Saulei, Ionașco zugrav, Mihalache Hagi Haivat, Alexandru Dimu, Alexa ginerele lui Ionașco, Mireuță și frațele lui Lupu brașoveanul, Manu zaraif	2, 61, p.63; 358, p.332

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	localizare	martori	Refe. DocIS
111	20 aprilie 1664	Ivan socaci, toader croitor, Odochia	Toderașco logofăt	Andreiaș f. șetrar fiul lui Toderașco logofăt	Miron costin m. comis	pe Ulița Strâmbă		2, 64, p.66
20	20 aprilie 1664	Nastasia soția lui Dumitrașco Solomon f. m. sulger și iiii ei Ionașco și Lupul / Ivan socaci, toader croitor, Hlip cizmar, Odochia	Toderașco logofăt	Andreiaș f. șetrar fiul lui Toderașco logofăt	Miron costin m. comis	loc aglutinat, pivnițe de piatră, pe Ulița Strâmbă		2, 64, p.66
243	19 noiembrie 1669	Ghedeon egumen de la Trei Ierathi	lane peveș			trei dughene cu locul, între Paladie vistiernic și Moise doctor și 100 de lei		2, 293, p.271
253	15 martie 1670	Pană Dașov gimerele lui Miron f. vameș	Gaspard ceasomicar francez și soția lui Irina și fiica lor Magdalena	lane neguțător fiul lui Alexa și gimerele lui Paradis		lângă Chervăsăria Goliei, între casa lui Gheorghe neguțător și cea a lui Damian	Hristofor egumen de la Golia, Partenie și Macarie proegumeni, Tudosie ușer, Adam neguțător gimerele lui Miron, Gheorghe cel Bătrân, Chirco fiul lui Ioan, Ghinea, Costea fiul lui Dumitru, Apostol diac de cămână, Damian gimerele lui Măclucă, Sima plăcintar, Mihai și Bejan fiil lui Sima, Daniil călugăr de la Golia, popa Ioan de la Golia	2, 307, p.287
257	30 mai 1670	Anița văduva lui Buhuș logofăt	David neguțător	Mihalbea și Cărstina, fiil lui David neguțător	Gheuca m. vistiernic (1679)	un loc de casă cu pivniță pe ulița Târgului, între State clucer și Vasile brașovean	Vasile pitar, Petru Căpotici, Enache vornic fiul lui Cărstea, Pârvu vătaf, Ionașco Petru, Vasile fost vătaf de temniță, Ionică Hăbășescu, Vlaste de la Docolina, Dumitru uricar, Ion Buhuș, lane staroste de neguțători, Adam staroste de neguțători unciul lui Mihalbea și al Cărstinei, Mihai Lamba, Mârzea neguțător, Toma	2, 313, p.290; 518, p.461

id	datare	proprietar 1	proprietar 2	proprietar 3	proprietar 4	localizare	martori	Refe. DocIS
275	4 iulie 1671	Irina Pănoaia	Conducerea neguțător nepotul Irinei Pănoaia și soția lui Irina și fiul lor Enache	Theodosie episcop de Rădăuți	Patriarhia de la Ierusalim	pe ulița Strâmbă, între casele Paradișoalei și cele ale lui Tănase brașoveanul, lângă biserica lui Danco, din ulița până în locul lui Bechiri Budacul	Ghedeon mitropolit de Suceava, Dosoftei episcop de Roman, Ioan episcop de Huși, Iane neguțător ginerele Paradișoalei, Miha neguțător ginerele postelnicesei, Tănase brașovean, Ștefan Pătruț, Gligorașco vâtaf al mitropolitului, Gligorie vâtaf al vistiernicului, Lupu brașovean	2, 358, p.332; 404, p.371
328	12 mai 1679	Grama f. m. stolnic	Cărstina, fiica lui Grama f. m. stolnic, văduva lui Statie f. m. clucer	Vasile Gheuca m. vistiernic		mai sus de biserica lui Dancu la schimb cu locul lui Gheuca cumpărat de la văduva lui Gorovei f. logofăt (v. id 210)	botieri	2, 511, p.456
345	1 martie 1681	Enache fiul lui Pârnu f. vâtaf al lui Neculai Buhuș f. m. logofăt	Andronache f. m. ușer			casă cu pivniță de piatră și loc	Frangole m. săoar, Ianache neguțător fiul lui Mihai Ungurul, Mihalache fiul lui Franț, Ilea zălar, Neculai săhăidăcar, Ambrohie bărbier, Panaite băcal și Gheorghită ginerii lui Caitac	2, 546, p.487
211	3 noiembrie 1690	Simina soția lui Gheuca f. m. vistiernic și ginerele ei Vasile f. m. jinicser și fiica ei Maria	Constantin Cantemir vv.			între casa lui Gavriiliță vornic		2, 675, p.593

Anexa 2

Cartografie

Lista hărților:

- Harta 1 Harta sintetică de bază pentru orașul Iași
- Harta 2 Distribuția spațială a descoperirilor arheologice medievale și moderne timpurii pe teritoriul orașului vechi.
- Harta 4 Cartarea descoperirilor arheologice neatașate, databile *ante quem* cu sfârșitul domniei lui Alexandru cel Bun (secolul al XIV-lea – începutul celui de-al XV-lea).
- Harta 5 Delimitarea sectoarelor probabile marcate de descoperirile arheologice neatașate, datate în secolele XIV-XV, XV și XVI.
- Harta 6 Ulițele importante din orașul vechi, analizate grafic conform indicelui de densitate comercială.
- Harta 7 Cele trei artere paralele cu marginea platoului, de la nord la sud: Podul Vechi, Ulița Sf. Vineri + Ulița Trapezănească și Ulița Rusească.
- Harta 8 Analiza rețelei stradale a orașului vechi.
- Harta 9 Progresia construcției de biserici, reprezentată grafic conform datelor din Tabelul 21.
- Harta 10 Un model analitic pentru extensia probabilă a Iașilor la sfârșitul secolului al XV-lea.
- Harta 11 Un model analitic pentru extensia probabilă a Iașilor la mijlocul secolului al XVI-lea.
- Harta 12 Spațiile deschise și semi-deschise, susceptibile a servi drept piețe.
- Harta 13 Spațiile deschise și semi-deschise, susceptibile a servi drept piețe, în relație cu fronturile de stradă dominate de dughene.
- Harta 14 Forma digitizată și rectificată a planului din 1819/1893 (Bayardi).
- Harta 15 Perimetrul probabil al Târgului Făinei marcat pe planul din 1789.
- Harta 16 Descoperirile arheologice din perimetrul Biserica Albă – Curtea Domnească – M-rea Barnovschi – Sf. Sava.

- Harta 17 Descoperirile arheologice din zona biserica catolică – m-rea Trei Ierarhi
- Harta 18 Descoperirile arheologice din zona Sf. Sava – Sf. Vineri.
- Harta 19 Localizările (pe zone/ulițe) a locurilor de casă menționate documentar (1580 – 1700).
- Harta 20 Zonarea ocupațională în aria Târgului Vechi, 1580-1700, conform datelor documentare.
- Harta 21 Zonarea ocupațională în aria Târgului Nou, 1610-1700, conform datelor documentare.
- Harta 22 Modelul teoretic al nucleului orașului vechi Iași la sfârșitul secolului al XIV-lea.
- Harta 23 Modelul teoretic al nucleului orașului vechi Iași în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.
- Harta 24 Modelul teoretic al nucleului orașului vechi Iași în a prima jumătate a secolului al XVII-lea, după domnia lui Miron Barnovschi.

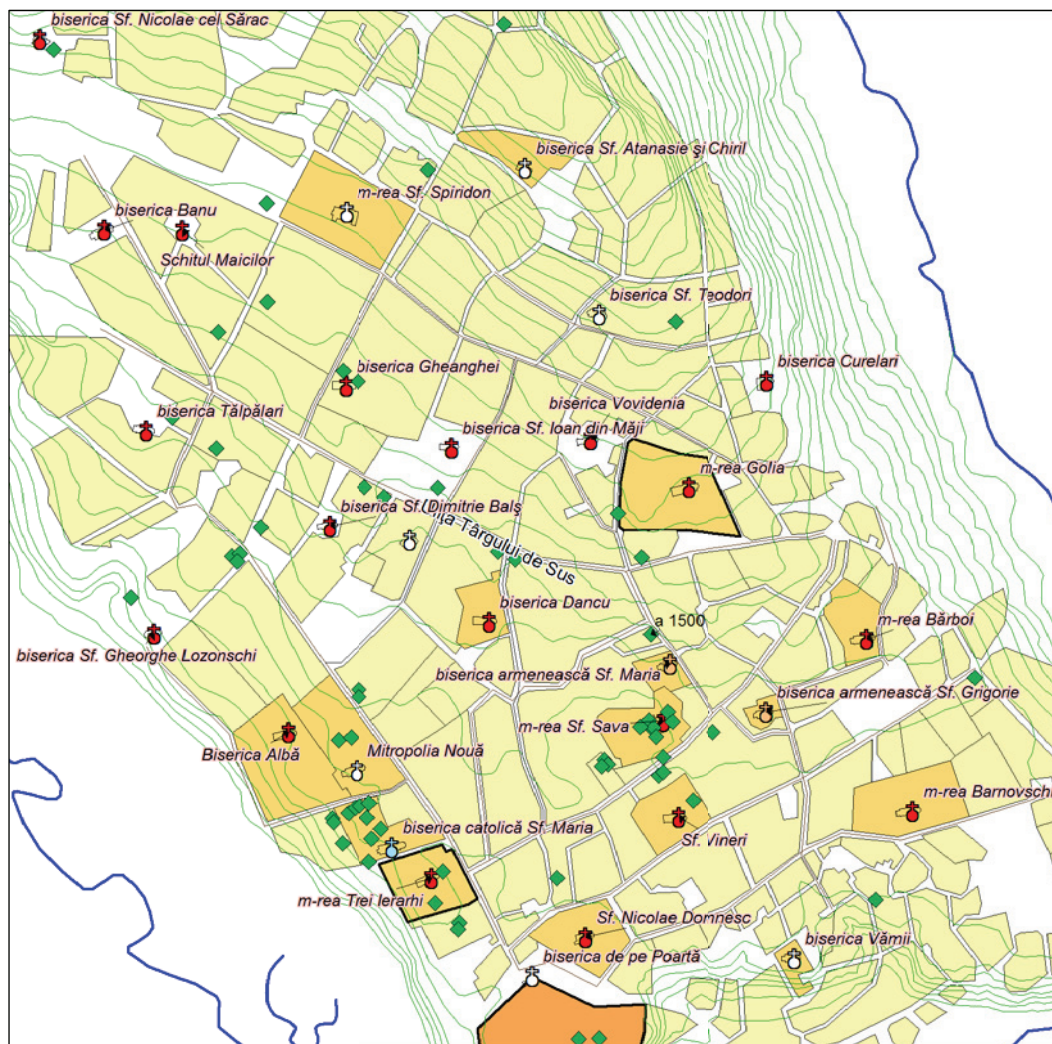

Harta 1

Harta sintetică de bază pentru orașul Iași

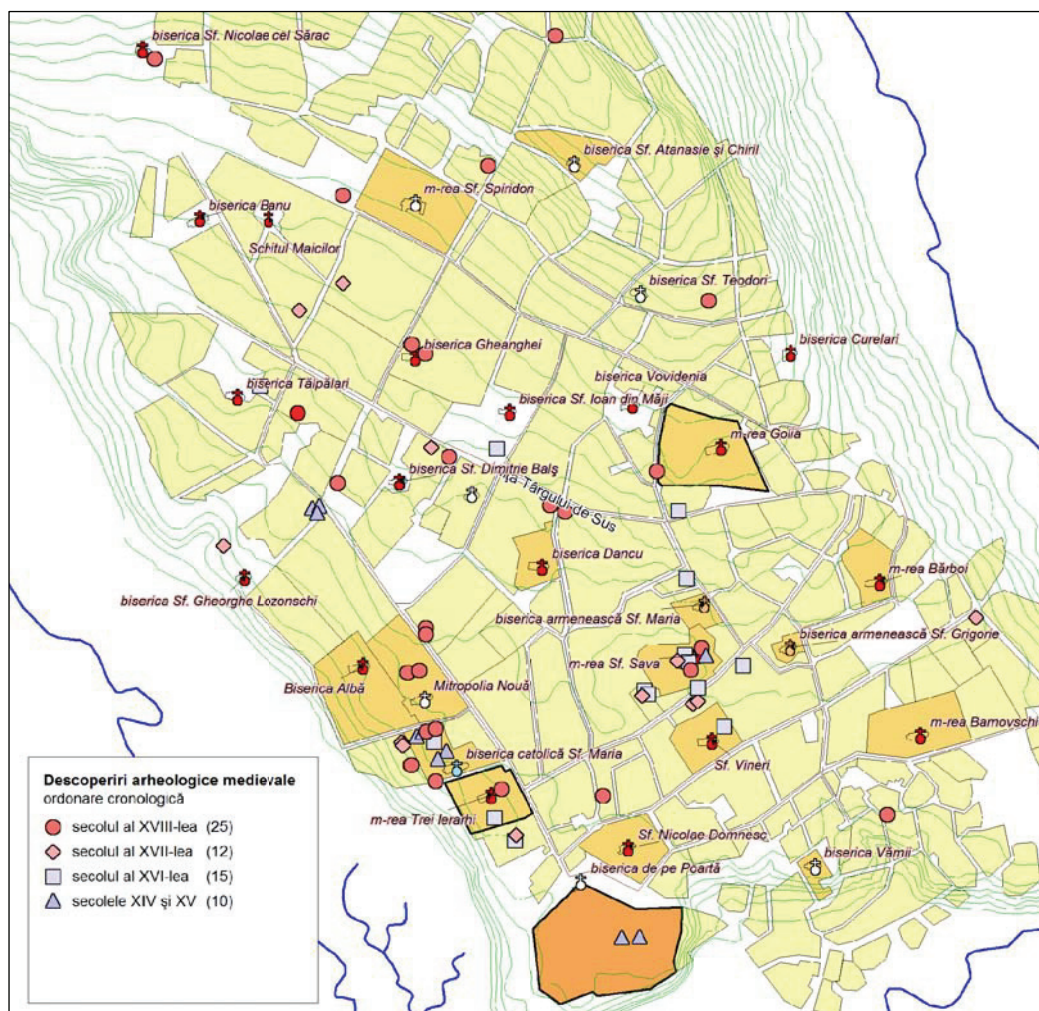
Sursa: planul armatei de ocupație ruse, 1789, publicat de Mariana Șlapac în *Arta Urbanismului ....* / Scanare, rectificare cu *Global Mapper*, digitizare, suprapunere cu izohipsele de 1m / Toate bisericile existente în perioada 1495-1799 sunt marcate / Contururile urmăresc limitele cvartalelor (*insulae*).

Șlapac, Mariana, *Arta Urbanismului în Republica Moldova*, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, 2008, p.79 (Arhiva Militară-Istorică a Rusiei din Moscova, F.846, reg.16, d.2543, f.1).

Harta 2

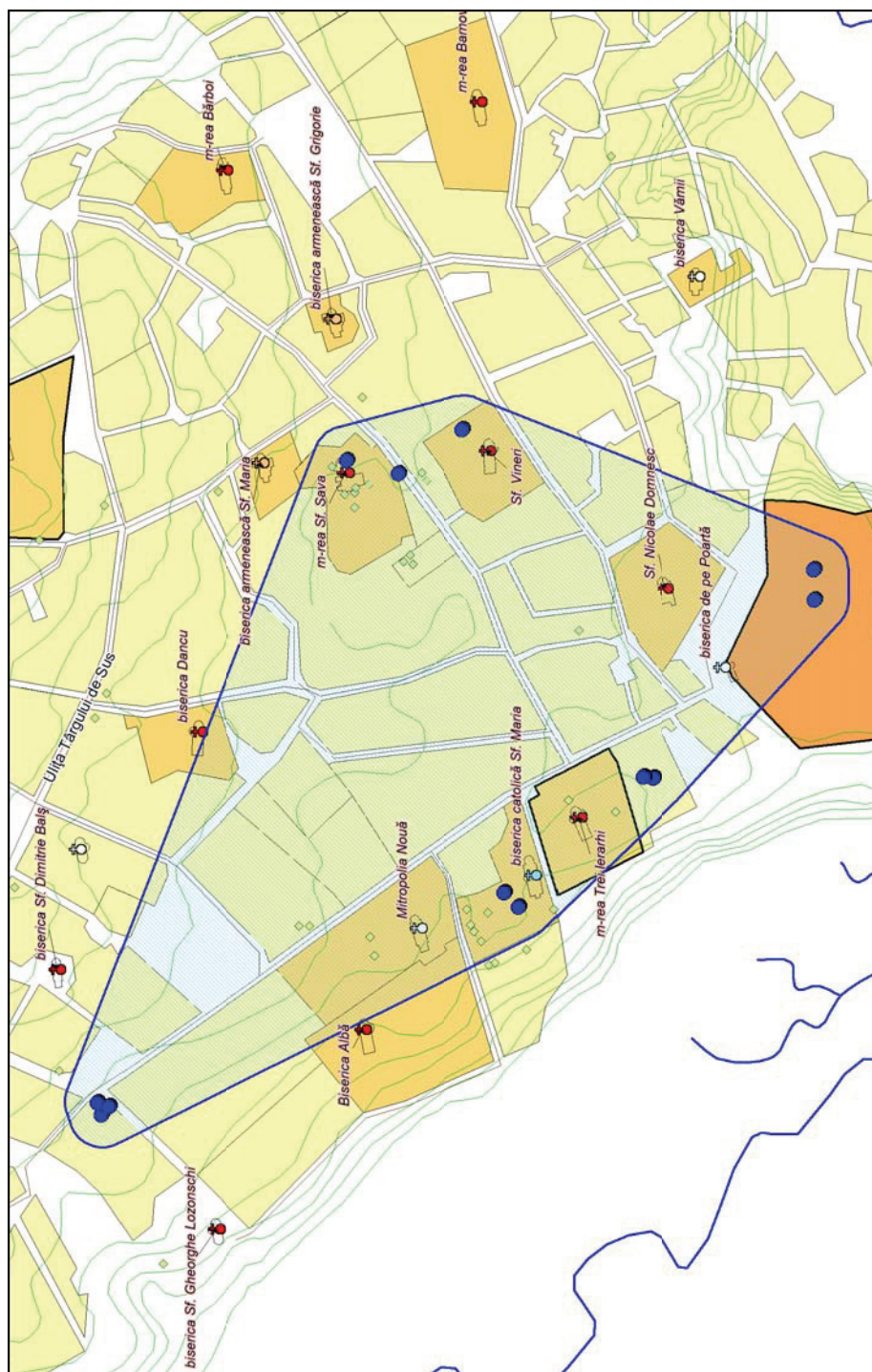
Distribuția spațială a descoperirilor arheologice medievale și moderne timpurii pe teritoriul orașului vechi. Sunt marcate descoperirile neatașate (care nu sunt legate în mod intrinsec unui monument existent sau cu localizare clară), fără a fi diferențiate cronologic sau pe categorii. Se observă clar că densitatea este direct proporțională cu disponibilitatea surselor edite, favorizate fiind zonele care au fost cercetate intensiv sau sistematic (Sf. Sava și incinta bisericii Episcopiei Catolice).

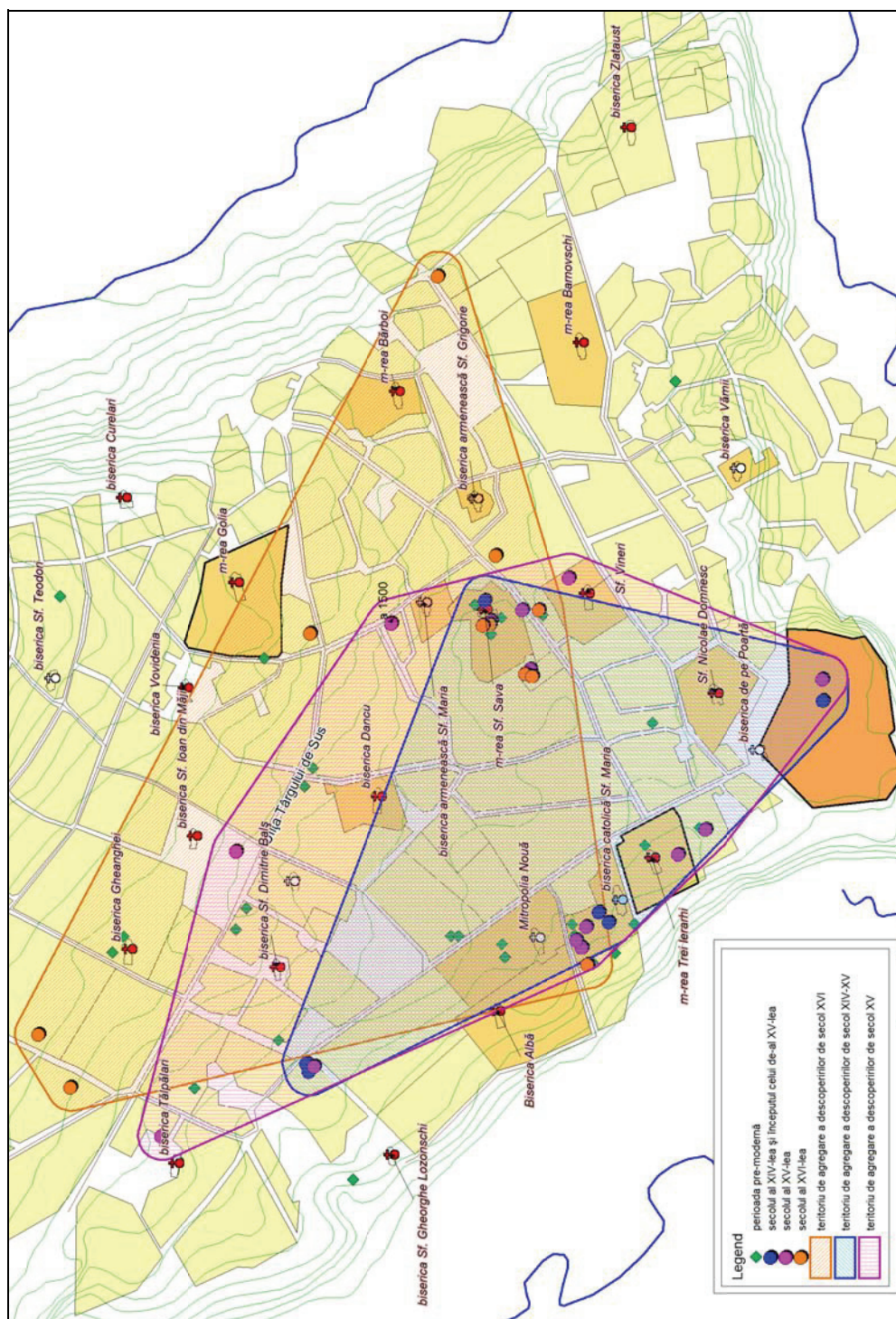
Harta 3

Distribuția spațială a descoperirilor arheologice medievale și moderne timpurii pe teritoriul orașului vechi. Sunt marcate descoperirile neatașate (care nu sunt legate în mod intrinsec unui monument existent sau cu localizare clară), diferențiate cronologic conform datării celei mai prudente.

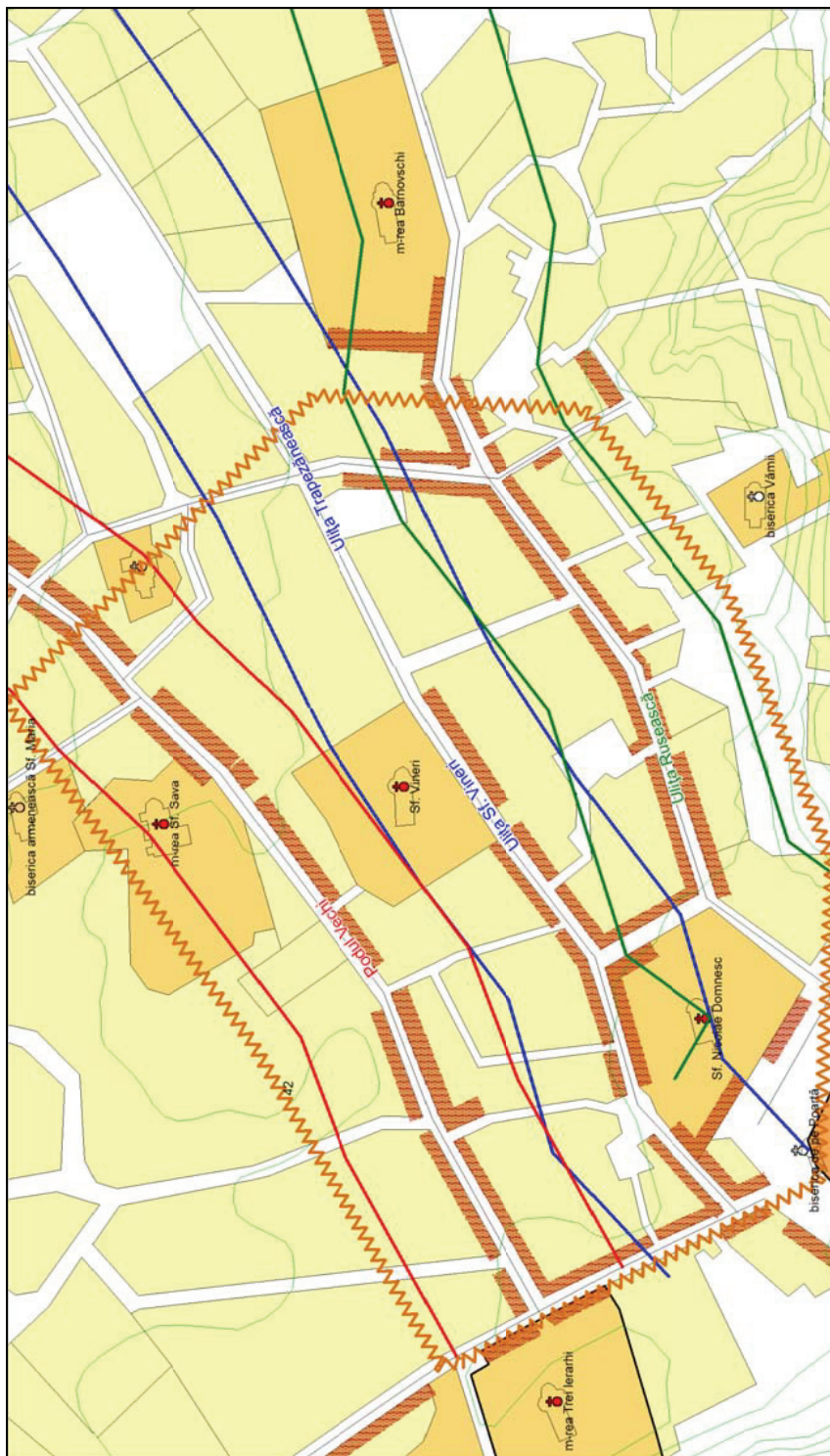

Harta 4 Cartarea descoperirilor arheologice neatașate, datele *ante quem* cu sfârșitul domniei lui Alexandru cel Bun (secolul al XIV-lea – începutul celui de-al XV-lea). Localizările sunt folosite pentru trasarea unui perimetru probabil al habitatului urban pentru această perioadă.

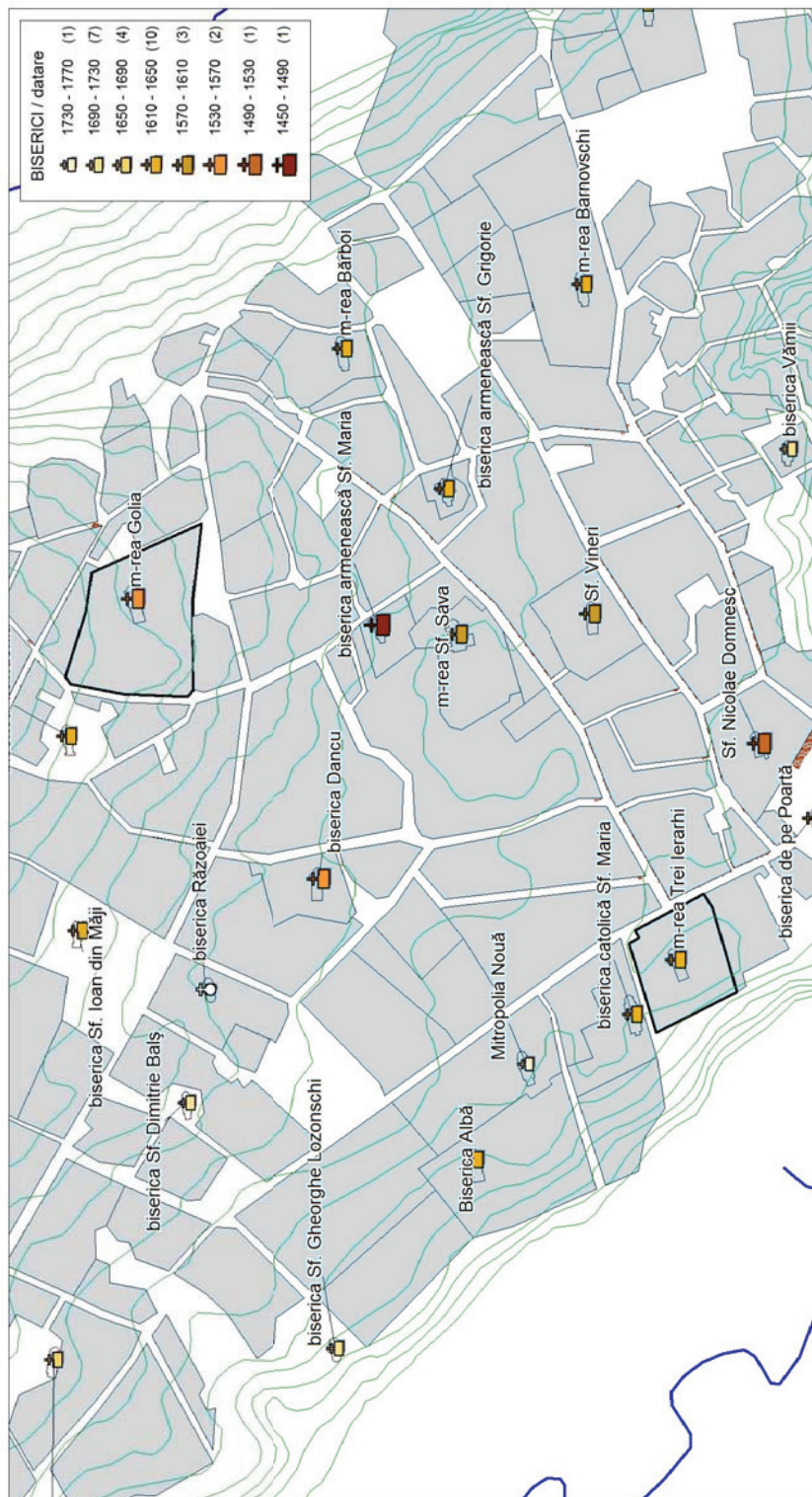
Harta 5 Delimitarea sectoarelor probabile marcate de descoperirile arheologice neatașate, datate în secolele XIV-XV, XV și XVI

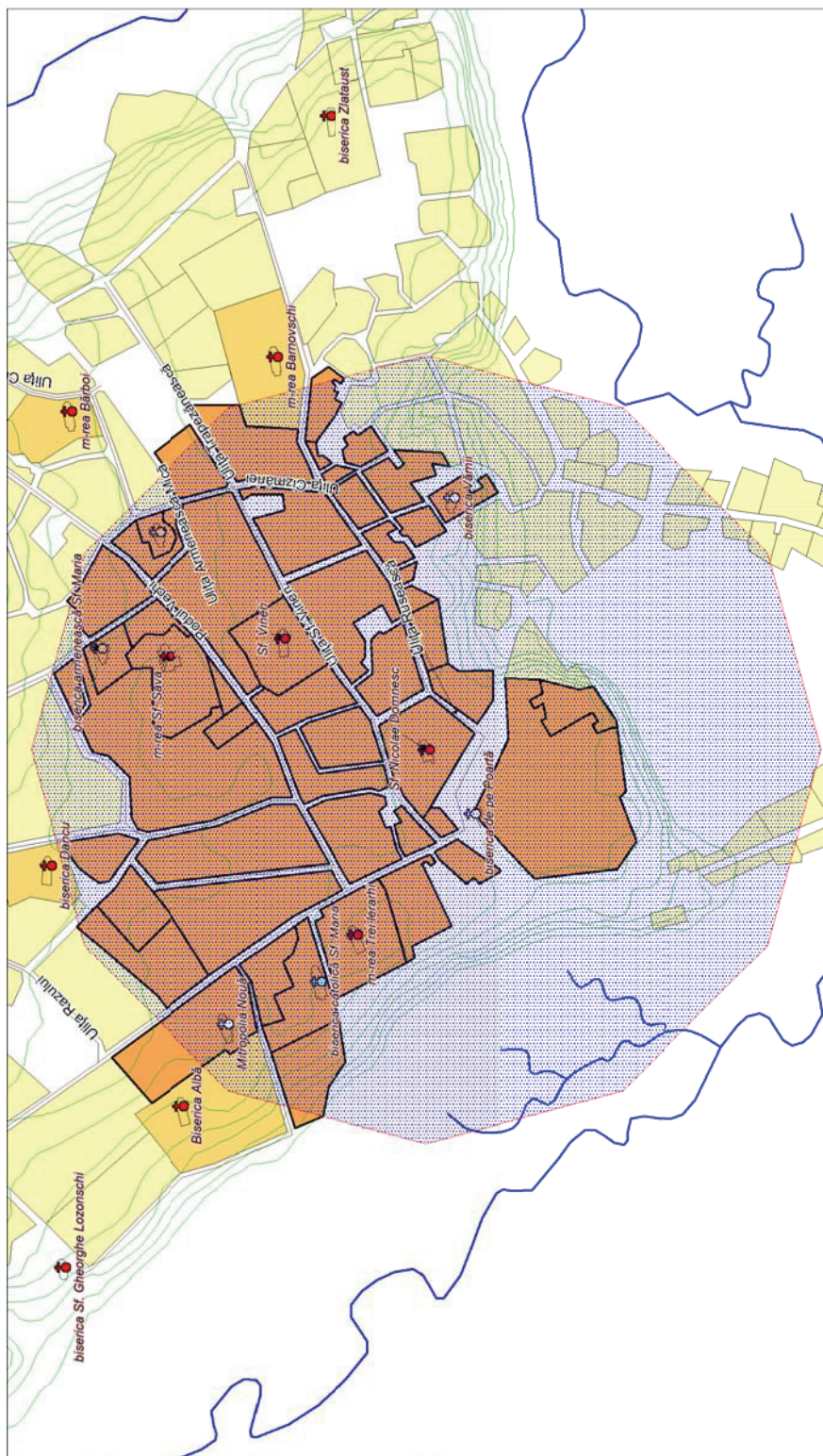

Harta 7 Cele trei artere paralele cu marginea platoului, de la nord la sud: Podul Vechi, Ulița Sf. Vineri + Ulița Trapezănească și Ulița Rusească sunt separate de intervale de aproximativ 100 de metri. Pe hartă fiecare dintre cele trei străzi este marcată de câte un culoar cu lățimea de 50 de metri. Zona dintre Ulița Mare (la vest) și mănăstirea Barnovschi (la est) poate fi considerată drept prima iterație (mijlocul secolului al XVI-lea) a Târgului Vechi, fiind marcată ca atare.

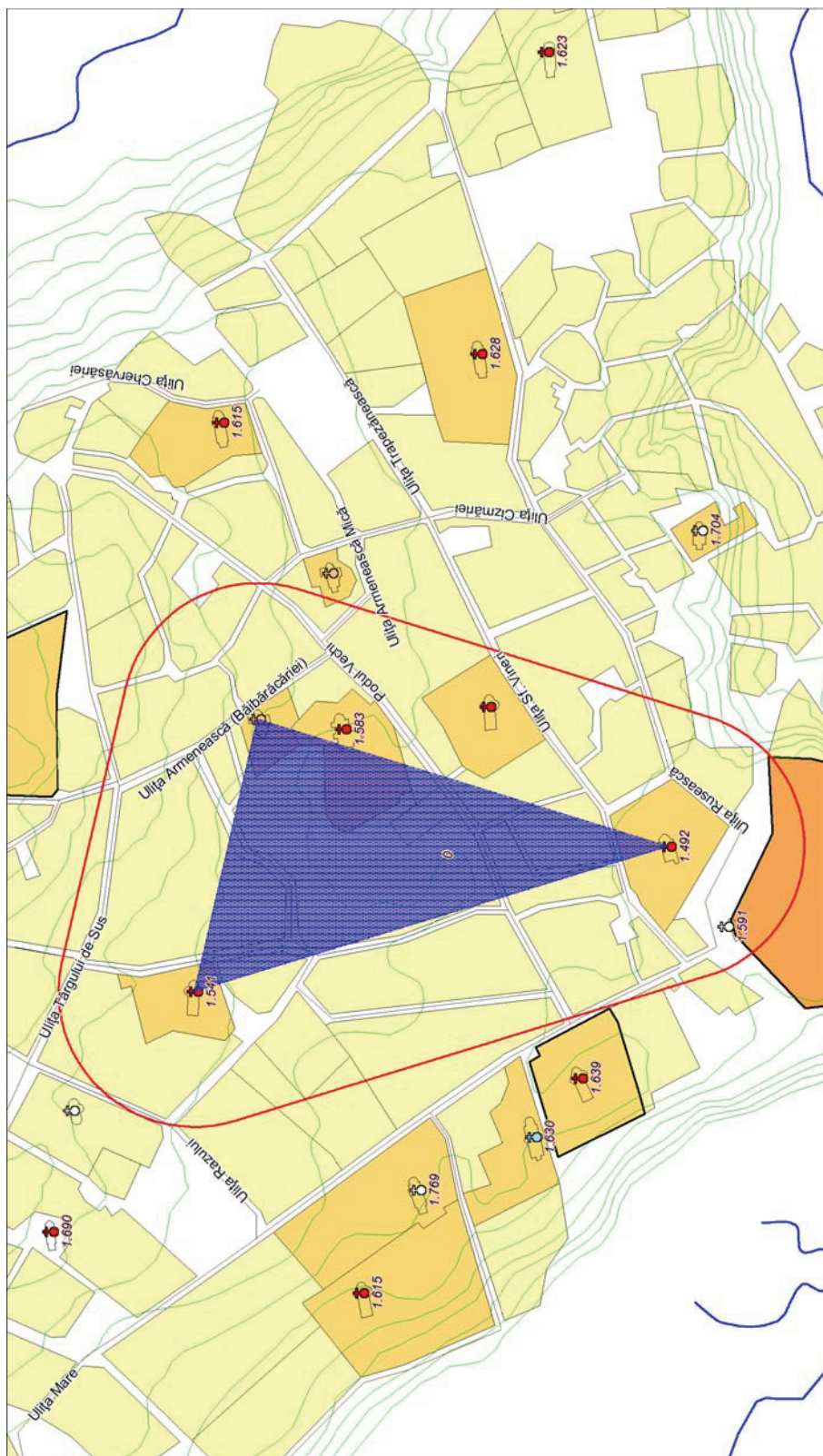

Harta 9 Progresie a construcției de biserici este reprezentată grafic conform datelor din Tabelul 21. Ordinea cronologică a apariției bisericilor în perimetrul orașului vechi (Târgul Vechi plus Târgul Nou) este marcată prin mărimea și culoarea simbolurilor.

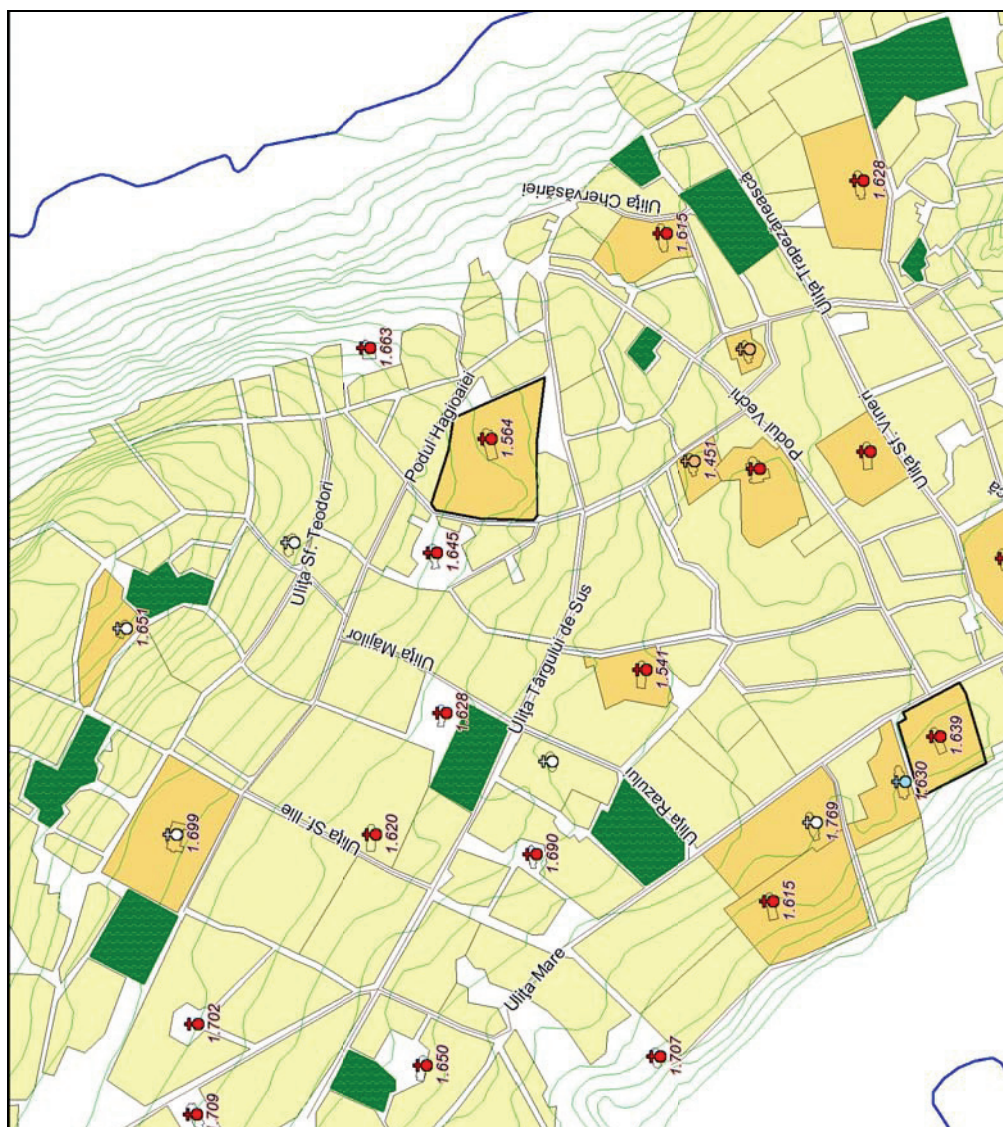

Harta 10 Folosind distanța în linie dreaptă dintre Sf. Nicolae Domnesc și biserica Dancu, următoarea din punct de vedere strict cronologic drept rază a unui *buffer* circular din care excludem zona din exteriorul platoului, obținem, o selecție de *insulae* care poate servi drept bază pentru un model al teritoriului urban la sfârșitul secolului al XV-lea și primul sfert al celui de-al XVI-lea.

Harta 11 Folosind drept ancore bisericile Sf. Nicolae Domnesc, Sf, Maria armească și biserica Dancu, obținem un perimetru teoretic al zonei de dezvoltare a orașului vechi după sfârșitul secolului al XV-lea.

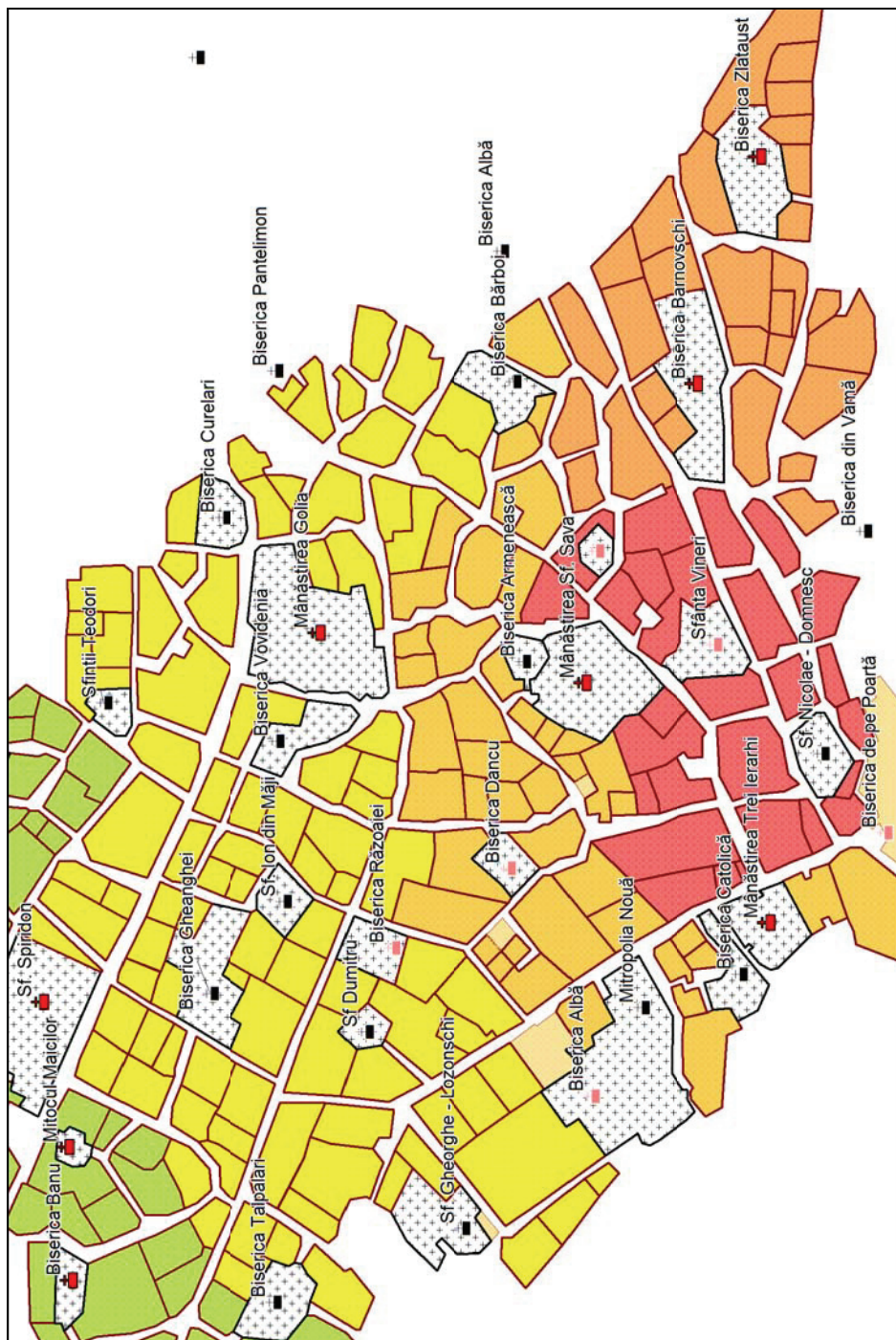

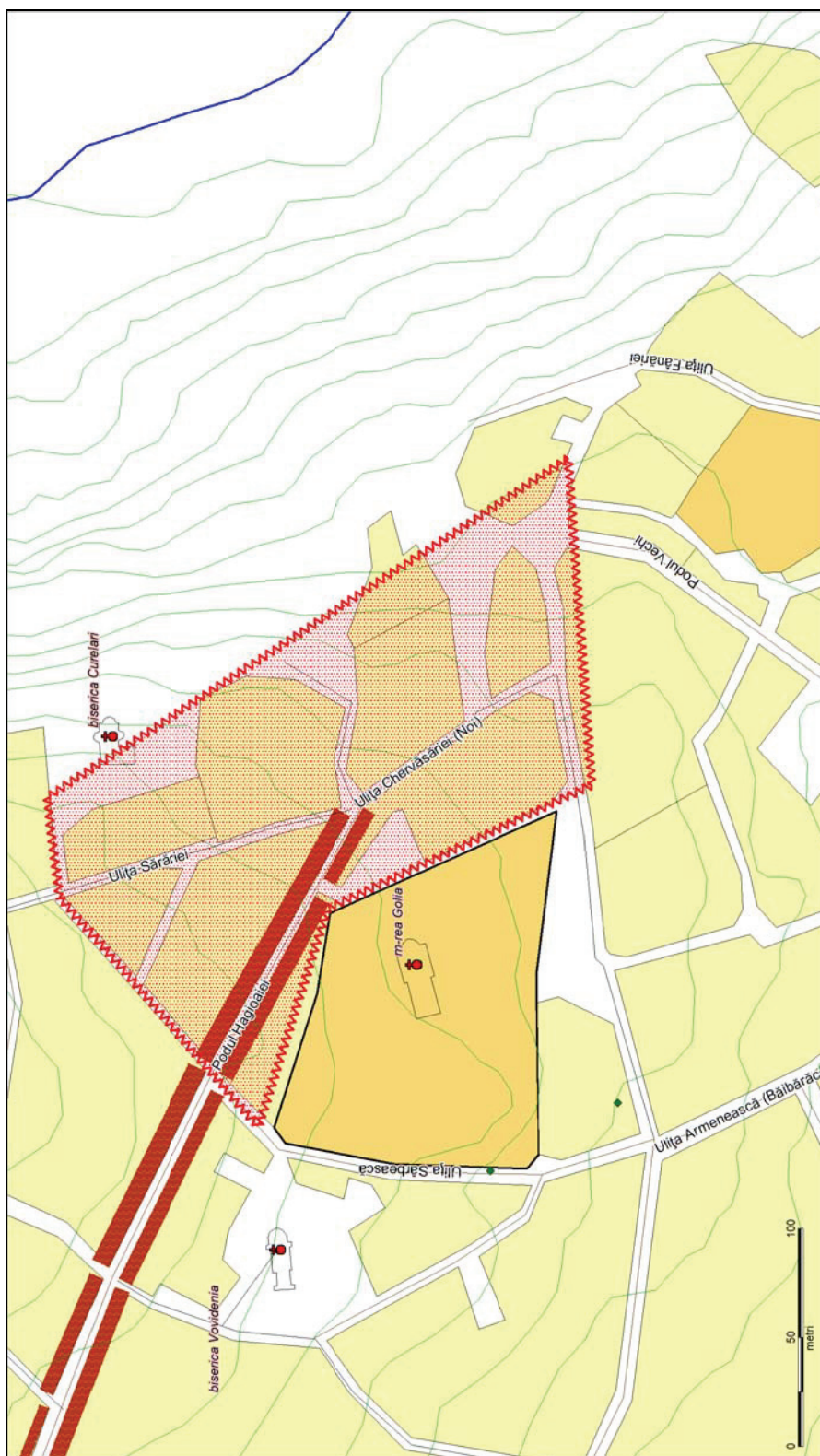
Harta 12

Spațiile deschise și semi-deschise, susceptibile a servi drept piețe, sunt marcate cu verde pe hartă.

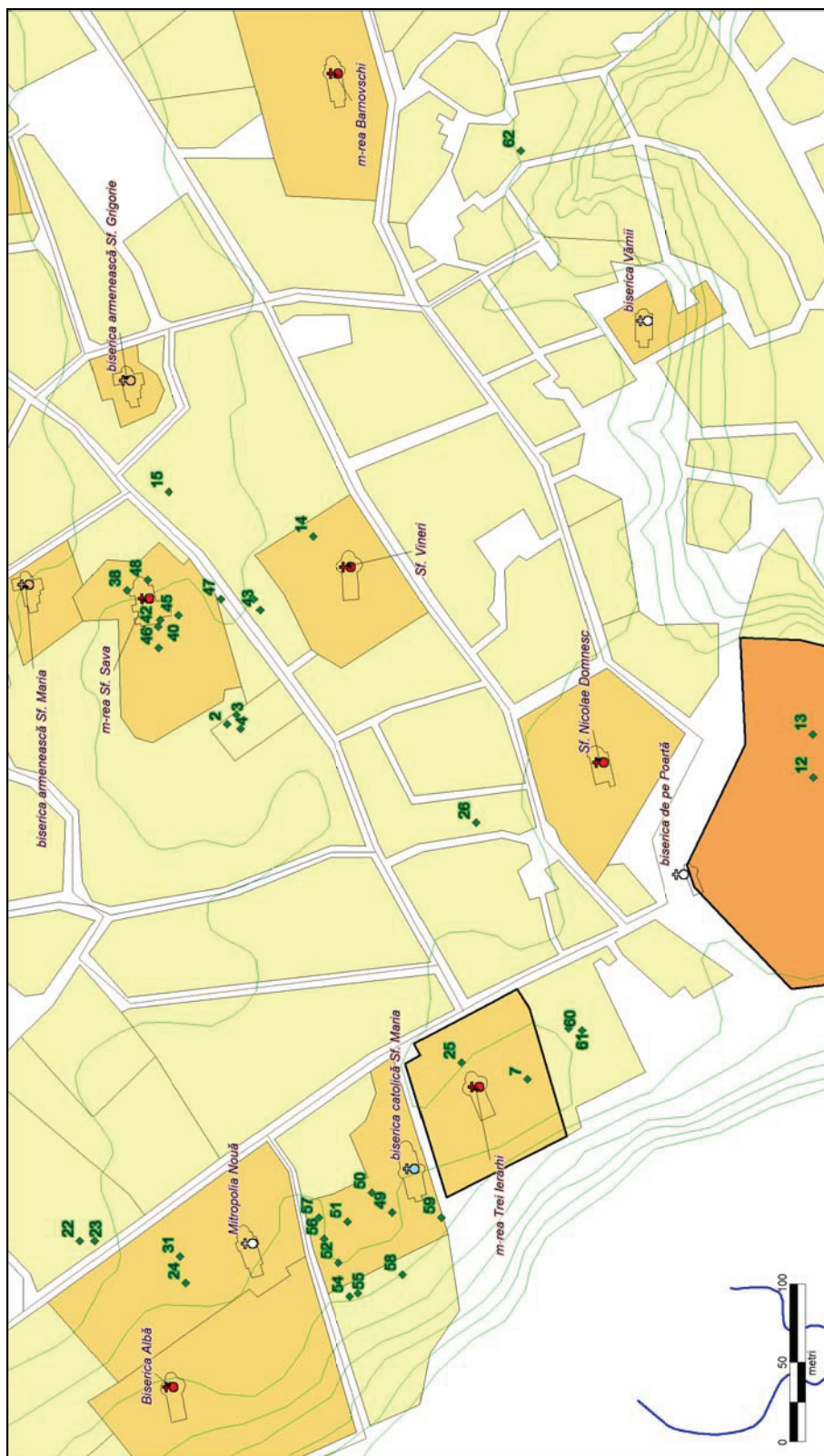

Harta 14 Forma digitalizată și rectificată a planului din 1819/1893 (Bayard). Spațiile deschise apar în număr mult mai mic și nu coincid decât foarte vag cu cele prezente în planul din 1789

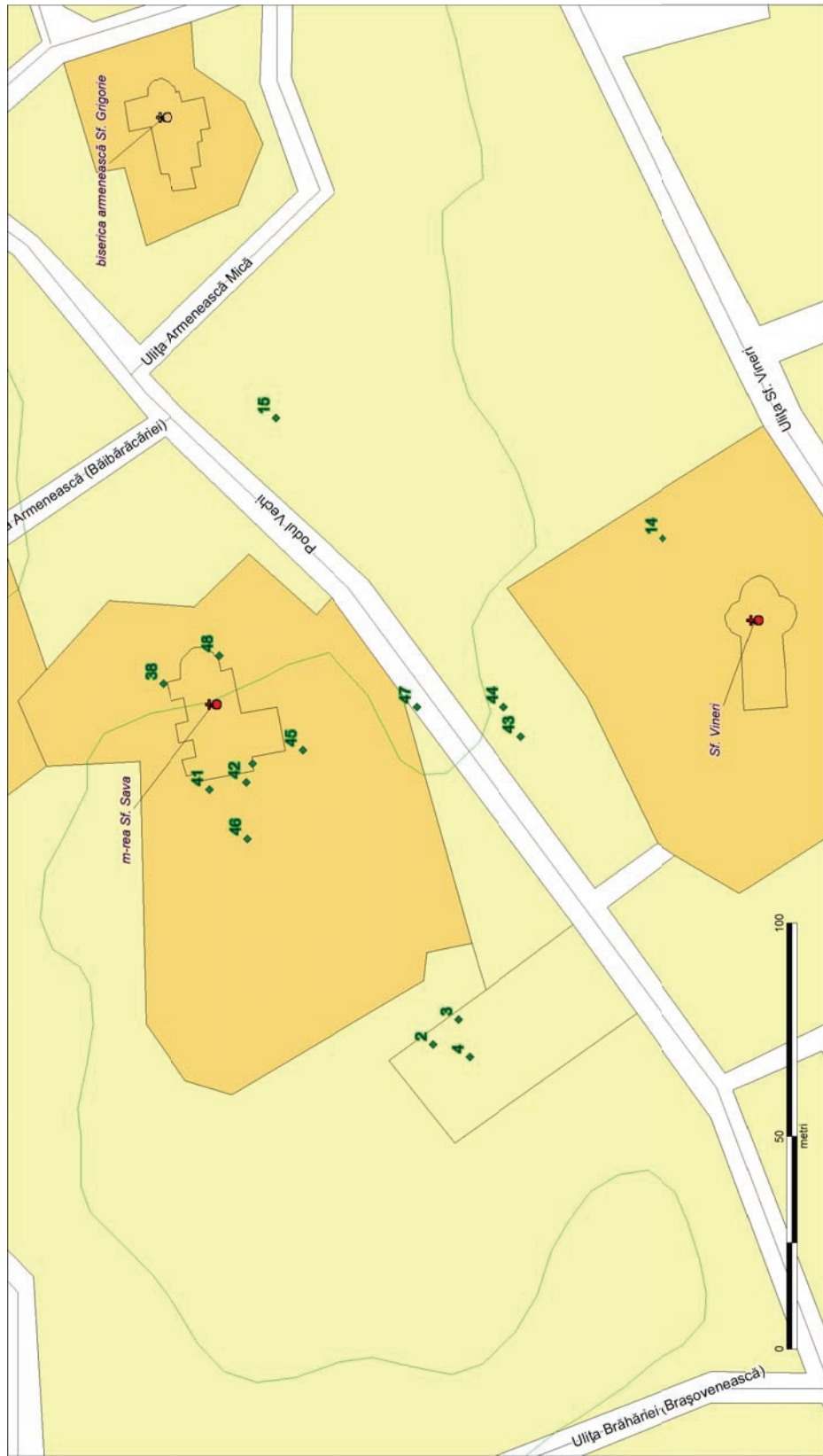
Harta 15 Perimetrul probabil al Târgului Făinei marcat pe planul din 1789. Referințele de localizare din textele documentare includ Ulița Nouă (Hagioaia), biserica Curelari, Ulița Chervăsăriei, capătul Podului Vechi, M-reza Golia

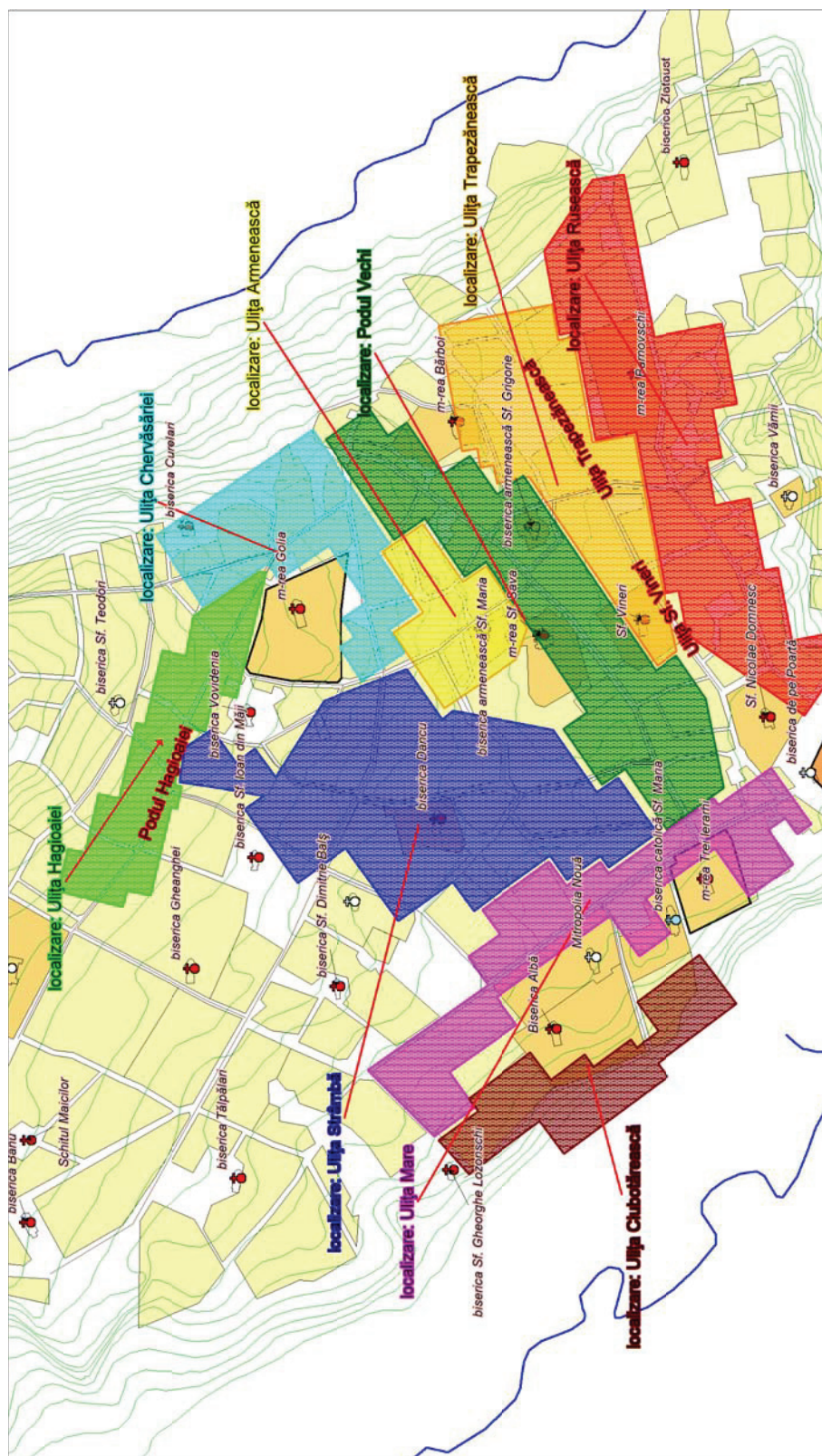
Harta 16 Descoperirile arheologice din perimetrul Biserica Albă – Curtea Domnească – M-rea Barnovschi – Sf. Sava. Lista completă incluzând numerotarea este dată în tabelul cumulativ al descoperirilor arheologice

Harta 17 Descoperirile arheologice din zona biserica catolică – m-rea Trei Ierarhi. Lista completă incluzând numerotarea este dată în tabelul cumulativ al descoperirilor arheologice

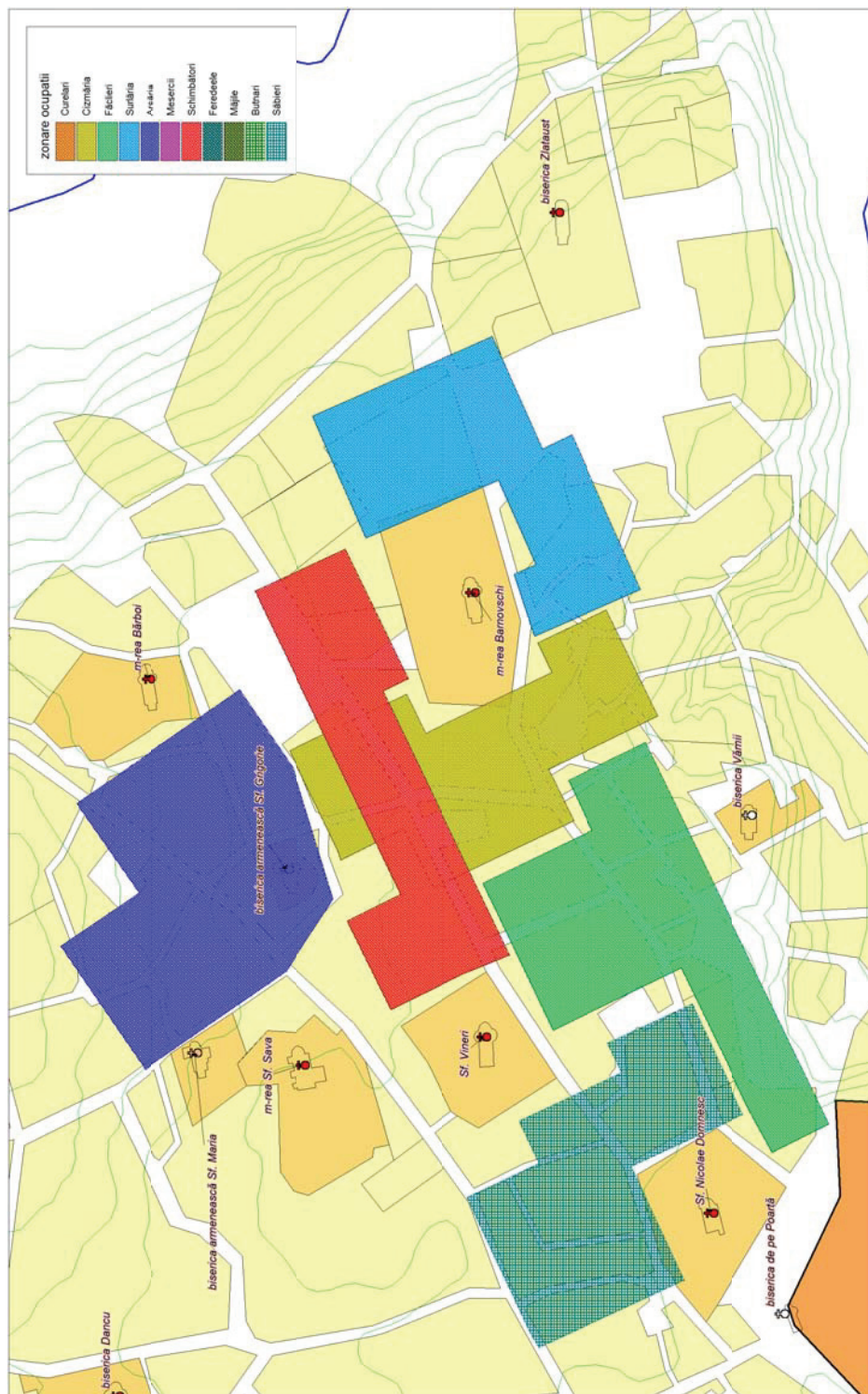

Harta 18 Descoperirile arheologice din zona Sf. Sava – Sf. Vineri. Lista completă incluzând numerotarea este dată în tabelul cumulativ al descoperirilor arheologice

Harta 19 Localizările (pe zone/ulițe) a locurilor de casă menționate documentar (1580 – 1700). Lista completă incluzând numerotarea este dată în tabelele cumulate ale locurilor de casă

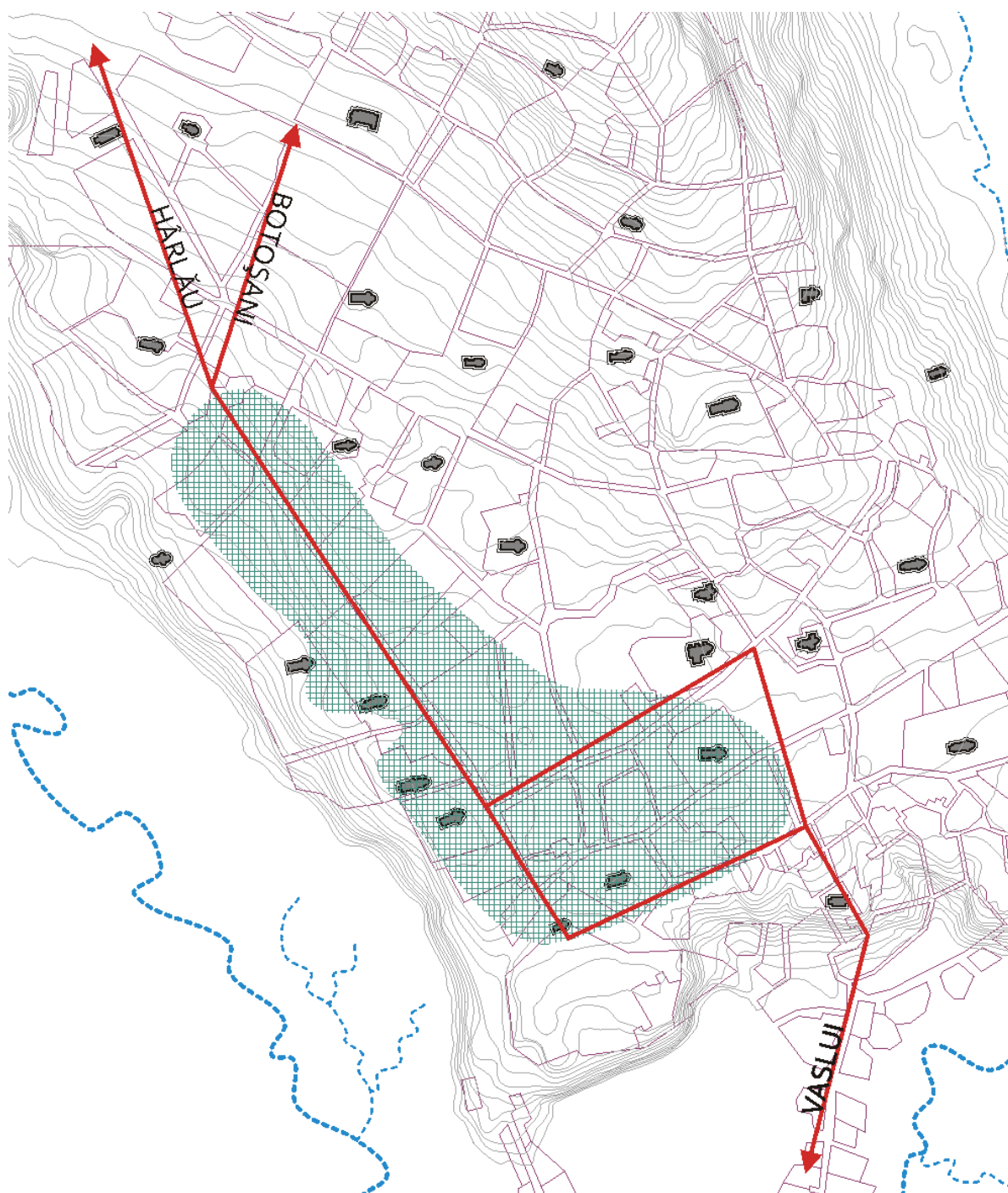

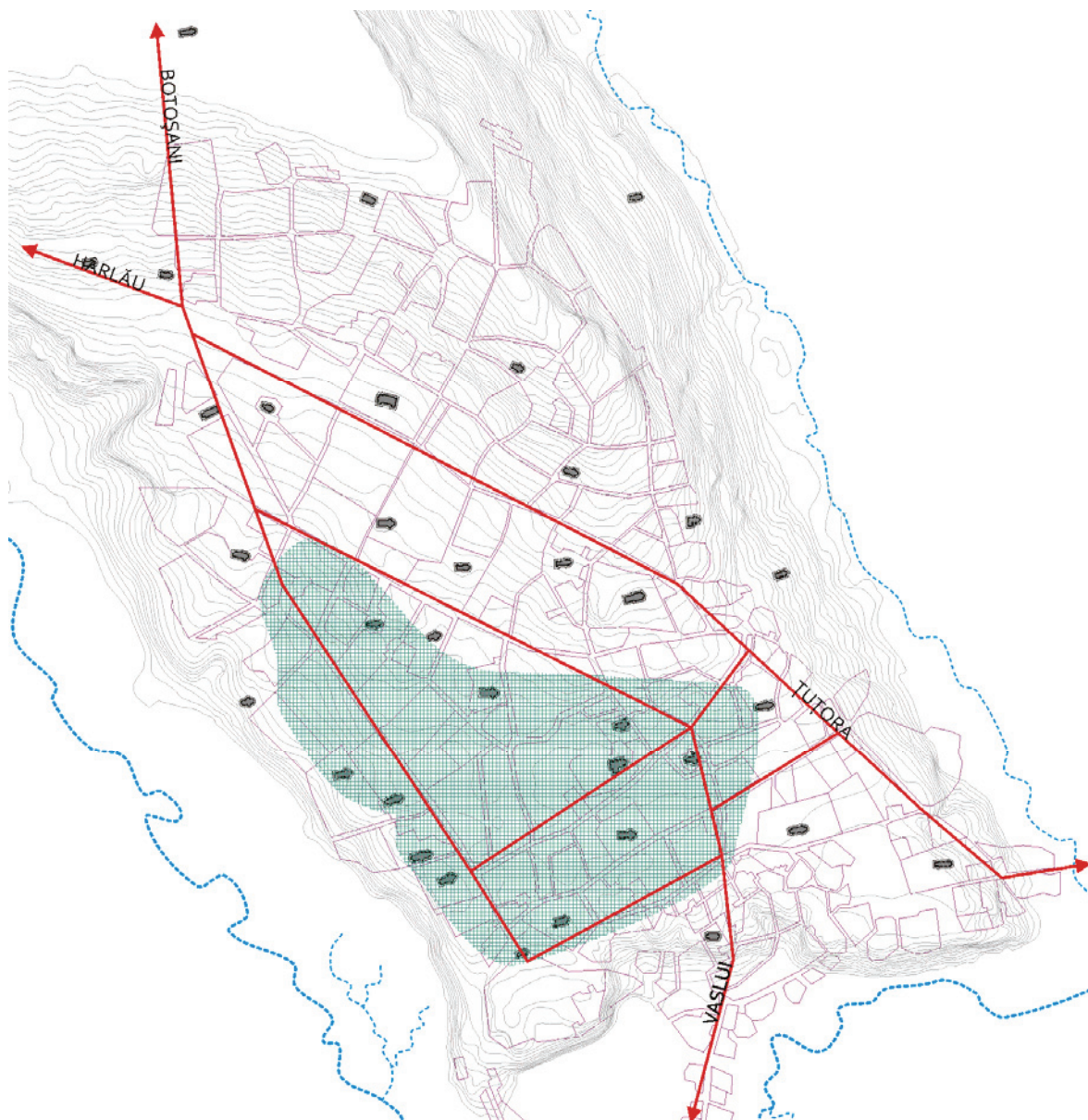
Harta 20 Zonarea ocupațională în aria Târgului Vechi, 1580-1700, conform datelor documentare (ocupațiile atestate pentru proprietarii de locuri de casă și vecini/răzeși menționați ca martori (v. supra, Tabelele cumulative ale locurilor de casă))

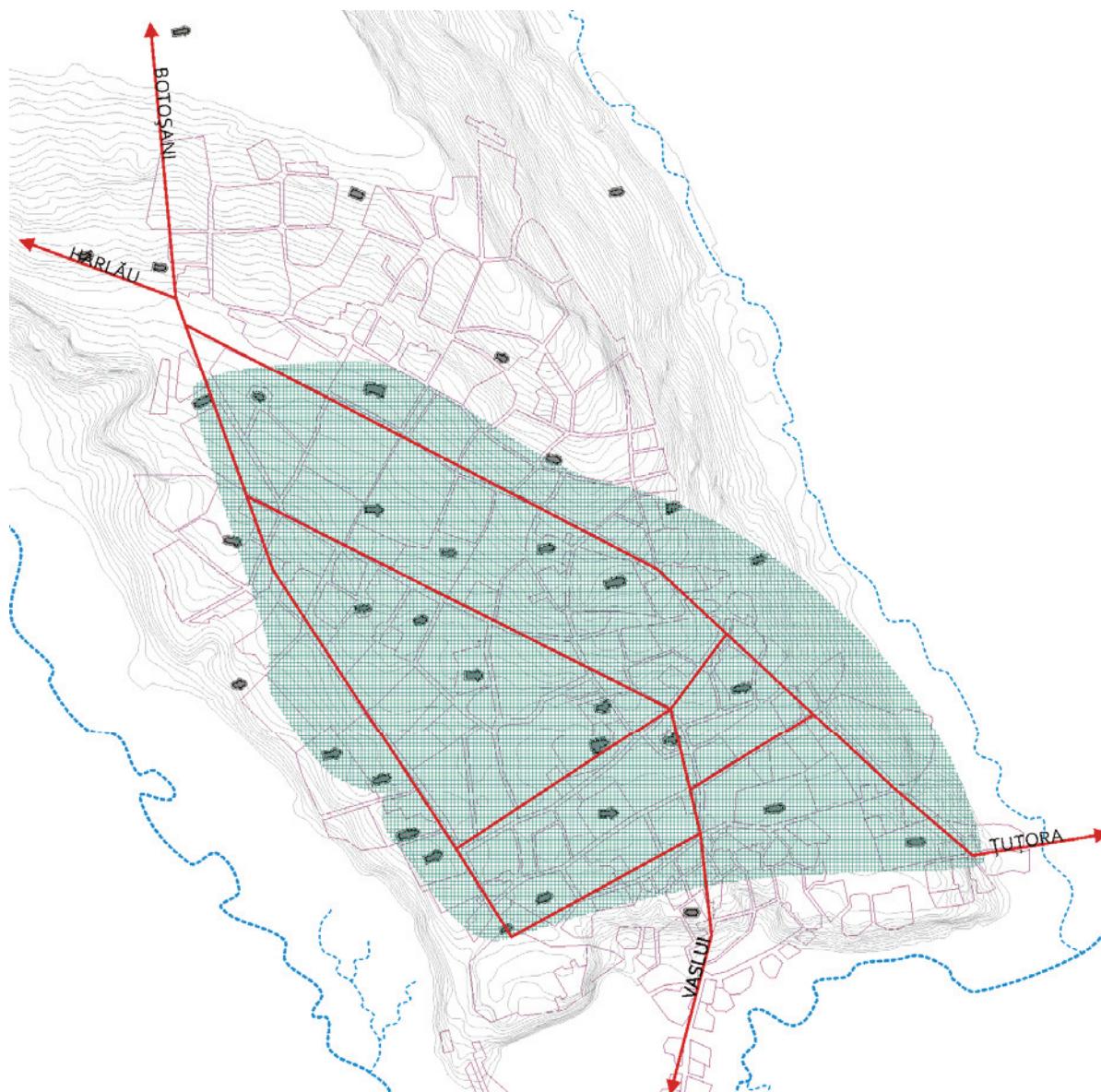
Harta 21 Zonarea ocupațională în aria Târgului Nou, 1610-1700, conform datelor documentare (ocupațiile atestate pentru proprietari de locuri de casă și vecini/răzeși menționați ca martori (v. supra, Tabelele cumulative ale locurilor de casă)

Harta 22 Modelul teoretic al nucleului orașului vechi Iași la sfârșitul secolului al XIV-lea

Harta 23 Modelul teoretic al nucleului orașului vechi Iași în a doua etapă de dezvoltare, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea

Harta 24 Modelul teoretic al nucleului orașului vechi Iași în a prima jumătate a secolului al XVII-lea, după domnia lui Miron Barnovski

S.C. Tipolidana S.R.L. - Suceava
Telefon: 0230 517 518
e-mail: office@tipolidana.ro

În colecția **BIBLIOTHECA ARCHAEOLOGICA MOLDAVIAE**
(Ediderunt Victor Spinei et Virgil Mihailescu-Bîrliba) au apărut următoarele volume:

- I. Virgil Mihailescu-Bîrliba (ed.), *The Great Medieval Coin Hoard of Iași (Historical Significance of the Great Medieval Coin Hoard of Iași - 2002)*, Institutul European Press, Iași, 2006, 519 p. + 36 pl.
- II. Tiberiu Părpăuță, *Moneda în Dacia preromană (Secolele IV a. Chr. – I p. Chr.)*, Edit. Trinitas, Iași, 2006, 501 p. + 45 pl.
- III. Oleg Levițchi, *Necropola tumulară hallstattană târzie Trinca – „Drumul Feteștilor”*, vol. îngrijit de Constantin Iconomu, Edit. Trinitas, Iași, 2006, 148 p. + 46 fig.
- IV. Cornelia Magda Lazarovici, Gheorghe Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România, I, Neoliticul*, Edit. Trinitas, Iași, 2006, 734 p.
- V. Valentin Dergačev, Vadim Bočkarev, *Secerile de metal din epoca bronzului târziu din Europa de Est*, vol. îngrijit de Dan Monah și Constantin Preoteasa, Edit. Golia, Iași, 2006, 540 p.
- VI. Ilie Borzic, Vasile Chirica, Mădălin-Cornel Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur à travers l'espace carpato-dniestréen*, Edit. PIM, Iași, 2006, 440 p.
- VII. Gheorghe Postică, *Civilizația medievală timpurie din spațiul pruto-nistrean (secolele V-XIII)*, Edit. Academiei Române, București, 2007, 487 p.
- VIII. Cornelia Magda-Lazarovici, Gheorghe Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România, II, Epoca cuprului*, Edit. Trinitas, Iași, 2007, 527 p.
- IX. Vasile Chirica et Mădălin-Cornel Văleanu (eds.), *Etablissements et habitations préhistoriques. Structure, organisation, symbole*, Edit. PIM, Iași, 2008, 355 p.
- X. Lidia Dascălu, *Bronzul mijlociu și târziu în Câmpia Moldovei*, Edit. Trinitas, Iași, 2007, 411 p.
- XI. Florina Mureșan, *Biserica și viața religioasă în vremea lui Manuel I Comnenul (1143-1180)*, Edit. Trinitas, Iași, 2008, 231 p.
- XII. Dan Aparaschivei, *Orașele romane la Dunărea Inferioară (secolele I-III p. Chr.)*, Edit. Academiei Române, București, 2010, 390 p.
- XIII. George Bodi, *Hoisești – La Pod. O așezare cucuteniană pe valea Bahluiului*, Edit. PIM, Iași, 2010, 297 p.
- XIV. Costin Croitoru, *Roman Discoveries in the East Carpathian Barbaricum (1st Century B.C.-5th Century A.D.)*, Istros Publishing House, Brăila, 2011, 625 p.
- XV. Dan Gh. Teodor, *Un centru meșteșugăresc din evul mediu timpuriu. Cercetările arheologice de la Lozna-Botoșani*, Edit. Istros, Brăila, 2011, 200 p.
- XVI. Emil Lupu, *Ctitori și ctitorii la Curbura Carpaților în veacurile XIV-XVIII*, Edit. Doxologia, Iași, 2011, 381 p.
- XVII. Victor Spinei, *Principii martiri Boris și Gleb. Iconografie și canonizare*, Edit. Istros, Brăila, 2011, 213 p.
- XVIII. Guillaume Durand, *Carpates et Danube: une géographie historique de la Roumanie*, éditée par Cristina Spinei, Edit. Istros, Brăila, 2012, 543 p.
- XIX. Paraschiva-Victoria Batariuc, *Civilizația medievală românească. Ceramica monumentală din Moldova*, Edit. Academiei Române, București, 2012, 656 p.
- XX. Cornelia-Magda Lazarovici, Gheorghe Lazarovici, *Ruginoasa - Dealul Drăghici. Monografie arheologică*, Edit. Karl A. Romstorfer, Suceava, 2012, 415 p.